

หมู่บ้านเสื้อแดง: การปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจในชุมชนชนบทไทย
กรณีศึกษาหมู่บ้านนาใหญ่ จังหวัดอุดรธานี

นางสาววิภาวดี พันธุ์ยางน้อย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม (สหสาขาวิชา)

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2555

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)

เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the Graduate School.

Red-shirt Village: The Transformation of Powers in Rural Thai Community
A Case Study of Nayai Village, Udonthani

Miss Wipawadee Panyangnoi

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in Human and Social Development
(Interdisciplinary Program)

Graduate School

Chulalongkorn University

Academic Year 2012

Copyright of Chulalongkorn University

วิภาวดี พันธุ์ยางน้อย: หมู่บ้านเสื้อแดง: การปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจในชุมชนชนบทไทย กรณีศึกษาหมู่บ้านนาใหญ่ จังหวัดอุดรธานี (Red-shirt Village: The Transformation of Powers in Rural Thai Community A Case Study of Nayai Village, Udonthani) อ. ที่ปริภาวิทยานิพนธ์หลัก: ดร.จักรกริช สังขมณี, 158 หน้า.

ผู้คนและหมู่บ้านในชนบทมีพลวัตและมีความร่วมสมัยตลอดมา ดังจะเห็นได้จากแนวทางการศึกษาหมู่บ้านชนบทไทยที่ได้รับการพัฒนาและปรับเปลี่ยนตามยุคสมัย อาทิ การศึกษาภายใต้วาทกรรมหลักของรัฐในช่วงทศวรรษที่ 2550 การศึกษาตามแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน แนวคิดสิทธิชุมชน และแนวคิดสองนคราประชาธิปไตยในทศวรรษ 2520 - 2540 และการปรากฏตัวของชนบทในขบวนการเสื้อแดงในทศวรรษ 2550 ได้กลายเป็นจุดหักเหสำคัญของแนวทางการศึกษาหมู่บ้านชนบทไทยซึ่งมีคุณูปการสำคัญต่อการถกเถียงวาทกรรมในการทำความเข้าใจความปรารถนาทางเศรษฐกิจการเมืองของคนชนบทสมัยใหม่ตามแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน แนวคิดสิทธิชุมชน และแนวคิดสองนคราประชาธิปไตย กระนั้นก็ตาม การศึกษาตามแนวทางข้างต้นล้วนมีลักษณะสำคัญร่วมกันประการหนึ่ง คือเสนอภาพการแสดงออกทางการเมืองของคนชนบทที่มีความกลมเกลียวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งบดบังและลดทอนความซับซ้อนทางการเมืองของคนชนบทที่มีความขัดแย้ง-การต่อสู้-การต่อรองอำนาจทางการเมืองเกิดขึ้นผ่านหลากหลายช่องทางในวิถีการดำรงชีวิตประจำวัน ขณะที่การศึกษาปฏิบัติการทางการเมืองในชีวิตประจำวันกลับสามารถเผยให้เห็นปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองที่ดำรงอยู่อย่างสลับซับซ้อนในวิถีชีวิตปกติของชาวบ้านได้ และแสดงให้เห็นว่าการเมืองแบบประชาชน การเมืองแบบเลือกตั้ง การเมืองคนเสื้อแดง รวมทั้งการเปิดหมู่บ้านเสื้อแดง เป็นเพียงหนึ่งในหลากหลายช่องทางที่ชาวบ้านเลือกใช้เพื่อแสดงออกถึงอำนาจในการเข้าไปมีส่วนร่วมตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดสรรทรัพยากรระดับชาติและระดับท้องถิ่น

สาขาวิชา..... พัฒนามนุษย์และสังคม..... ลายมือชื่อนิสิต.....

ปีการศึกษา 2555..... ลายมือชื่อ อ.ที่ปริภาวิทยานิพนธ์หลัก.....

##5487221520 : Human and Social Development

KEYWORDS : Red-shirt Village / Everyday Politics / Power Relations / Election

WIPAWADEE PANYANGNOI : RED-SHIRT VILLAGE: THE TRANSFORMATION OF POWERS IN RURAL THAI COMMUNITY A CASE STUDY OF NAYAI VILLAGE, UDONTHANI. ADVISOR : JAKKRIT SANGKHAMANEE, PhD.,158 pp.

Rural community and its members always live the dynamic and contemporary life. This conclusion is apparent in various scholarly approaches developed in order to understand these communities in different historical periods; for example, the mainstream state discourse starting in 2007 as well as the community culture, community rights and “A tale of two democracies” discourse in 1977 – 1997. The emergence of the Red Shirts movement in 2007; somehow, is the turning point for the academic explanation and enormously has its contribution to bridge the gap of understanding about the political-economic incentives of modern rural community apart from those based on the community culture, community rights and “A tale of two democracies”. Still, all academic literatures share a common stance reflecting the community expression of political interests in “unity” which obscure and distort the political complication that contains internal conflict, struggle and negotiation with various political channels. Hence, the observation of everyday politics in rural community had revealed complex political interactions whereas civil participation, electoral politics, Red Shirt politics as well as the establishment of the Red Shirt village, are just parts of political channels that villagers sort to express their political power to participate in the policy-making decision on the local and national resources allocation.

Field of Study : Human and Social Development Student's Signature

Academic Year : 2012..... Advisor's Signature.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ได้รับการสนับสนุนจากสำนักวิจัยและพัฒนา สถาบันพระปกเกล้า และ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลงได้ด้วยความกรุณา การสนับสนุน แรงบันดาลใจ และน้ำใจ ไม่ตรีจากหลายฝ่าย โอกาสนี้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณครอบครัวที่ให้การอุปการะและให้การสนับสนุนตลอดเวลา ขอขอบคุณคุณอาทิดา วงเวียน สำหรับการให้คำปรึกษาและการสนับสนุนเป็นอย่างดีตลอดระยะเวลาการศึกษานี้

ขอขอบคุณปรากฏการณ์ทางการเมืองของกลุ่มคนเสื้อแดงที่ได้เปิดพรมแดนการรับรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมการเมืองของคนชนบทให้กับผู้วิจัย

ขอขอบคุณสำนักข่าวประชาธรรม ที่สนับสนุนให้ผู้วิจัยได้สัมผัสกับความเจ็บปวด ความสูญเสีย และความหวาดระแวงของคนเสื้อแดงต่อปฏิบัติการคุกคามต่อเนื่องของรัฐในพื้นที่ภาคอีสานภายหลังเกิดเหตุการณ์สลายการชุมนุม ขอขอบคุณศูนย์ข้อมูลประชาชนผู้ได้รับผลกระทบจากการสลายชุมนุม เม.ย.-พ.ค. 53 (ศปช.) ที่มอบโอกาสให้ผู้วิจัยได้สัมผัสกับกลุ่มคนเสื้อแดงจังหวัดอุดรธานีซึ่งเป็นพื้นที่กรณีศึกษาของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ขอขอบคุณแรงบันดาลใจในการเขียนวิทยานิพนธ์จากคุณศรายุธ ตั้งประเสริฐ

ขอขอบคุณชาวบ้านในพื้นที่กรณีศึกษา แน่วร่วมและแกนนำคนเสื้อแดงจังหวัดอุดรธานี ปลัดอำเภอเมืองจังหวัดอุดรธานี และเจ้าหน้าที่ทหารที่ปฏิบัติการในพื้นที่ยกเว้นที่กรณีศึกษา ที่กรุณาสละเวลาให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นอย่างมาก

ขอขอบคุณ อ.ดร.จักรกริช สังขมณี สำหรับความเป็นกันเองที่มอบให้ตลอดระยะเวลาที่ให้คำปรึกษา ให้ความรู้ ให้เทคนิควิธีการอ่านและการเขียนงานวิชาการ และขอขอบคุณที่กรุณาตรวจแก้เนื้อหานั้นตั้งแต่การพัฒนาโครงร่างกระทั่งวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์เป็นอย่างดี

ขอขอบคุณ อ.ดร.อนุสรณ์ อุณโณ คำแนะนำและข้อเสนอแนะจากอาจารย์มีประโยชน์อย่างยิ่งในการพัฒนาโครงร่าง การวางแนวทางเก็บข้อมูลภาคสนาม ตลอดจนการนำเสนอผลการศึกษานี้ให้มีความกระชับและชัดเจน

ขอขอบคุณ อ.ดร.นฤมล อรุโณทัย อ.ดร.อุ้นเรือน เล็กน้อย อ.ดร.สุรางค์รัตน์ จำเนียรพล สำหรับคำปรึกษาและการสนับสนุนในการทำวิทยานิพนธ์ ตลอดจนการให้ความรู้และความช่วยเหลือเป็นอย่างดีตลอดระยะเวลาการศึกษานี้

ขอขอบคุณคำแนะนำและการตรวจแก้คำผิดวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จากคุณภัทรภร ภูทอง

ขอขอบคุณความช่วยเหลือและมิตรภาพจากเพื่อนหลักสูตรพัฒนามนุษย์และสังคมทุกคน

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญภาพ.....	ญ
สารบัญแผนภูมิ.....	ฎ

บทที่

1 บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 คำถามการวิจัย.....	5
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	6
1.4 เป้าหมายที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
1.5 กรอบแนวคิด.....	7
1.6 ระเบียบวิธีการเก็บข้อมูล.....	8
1.7 การเลือกกลุ่มตัวอย่าง.....	8
1.8 การเก็บข้อมูลในภาคสนามการวิจัย.....	9
1.9 ระยะเวลาการศึกษา.....	9
1.10 พื้นที่กรณีศึกษา.....	10
1.11 ตัวตนและการปรับเปลี่ยนวิถีวิทยาในภาคสนาม.....	10
1.12 ชื่อสมมติ.....	17

2 แนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดที่ “การเมืองในชีวิตประจำวัน” “รัฐธรรมนูญชาวบ้าน” และ “ความสัมพันธ์ทางอำนาจในชนบทไทย”.....	18
2.2 มโนทัศน์ว่าชุมชนชนบทไทย.....	22

	หน้า
2.3 ระบบการผลิตและโครงสร้างเศรษฐกิจของชนบทไทย.....	25
2.4 การเมืองของชนบทไทย อดีต-ปัจจุบัน.....	28
2.5 การเมืองของชนบทกับวาทกรรมข้อดีที่ขายเสียง.....	32
2.6 การเมืองของคนเสื้อแดง.....	39
2.7 สรุปการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง.....	44
3 กำเนิดและพลวัตหมู่บ้านเสื้อแดง	
3.1 กำเนิดหมู่บ้านเสื้อแดงในประเทศไทย.....	46
3.2 พลวัตหมู่บ้านเสื้อแดง.....	50
3.3 ตำแหน่งแห่งที่ของหมู่บ้านเสื้อแดงในพรรคเพื่อไทยและ นปช. ส่วนกลาง.....	55
3.4 ข้อสังเกตต่อแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดง.....	57
3.5 สรุปแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดง และการกลายเป็นหมู่บ้านเสื้อแดง.....	65
4 การกลายเป็นหมู่บ้านเสื้อแดง: การเคลื่อนไหว ความคาดหวัง และความขัดแย้ง กรณีศึกษา หมู่บ้านนาใหญ่ จังหวัดอุทัยธานี	
4.1 บริบทหมู่บ้านนาใหญ่.....	69
4.2 ภูมิทัศน์การเมืองก่อนการกลายเป็นหมู่บ้านเสื้อแดง.....	71
4.3 การกลายเป็นหมู่บ้านเสื้อแดง.....	78
4.4 ลักษณะโครงสร้างความสัมพันธ์ของหมู่บ้านเสื้อแดงนาใหญ่.....	82
4.5 การเปลี่ยนแปลงตำแหน่งแห่งที่ทางการเมือง ภายใต้บริบทหมู่บ้านเสื้อแดง.....	85
4.6 ความขัดแย้งภายใต้บริบทหมู่บ้านเสื้อแดง.....	89
4.7 การต่อสู้ทางอำนาจของชาวบ้านนาใหญ่.....	94
4.8 บทสรุปบริบทหมู่บ้านเสื้อแดงนาใหญ่.....	97
5 การไต่กลับทางอำนาจ: การเมืองในชีวิตประจำวันและการเมืองแบบเลือกตั้งของคนชนบท	
5.1 การลงคะแนนเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร.....	100
5.2 การลงคะแนนเสียงเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา.....	102
5.3 การลงคะแนนเสียงเลือกตั้งผู้แทนองค์การบริหารส่วนจังหวัด.....	104

5.4 การลงคะแนนเสียงเลือกตั้งผู้แทนองค์การบริหารส่วนตำบล.....	111
5.5 การลงคะแนนเสียงเลือกตั้งกำนัน.....	118
5.6 การลงคะแนนเสียงเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน.....	118
5.7 สรุป.....	122
6 บทสรุปว่าด้วย หมู่บ้าน การเมือง และคนชนบท	
6.1 บทสะท้อนว่าด้วย “ชุมชน” ภายใต้บริบทหมู่บ้านเสื้อแดง.....	127
6.2 บทสะท้อนว่าด้วย “การเมือง” และ “การจัดสรรความสัมพันธ์เชิงอำนาจ “ ของชนบทสมัยใหม่.....	137
รายการอ้างอิง.....	149
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	158

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 ทางเข้าหมู่บ้านกรณีศึกษาเมื่อปี พ.ศ. 2554.....	11
ภาพที่ 2 บรรยากาศภายในหมู่บ้านเมื่อปี พ.ศ. 2554.....	12
ภาพที่ 3 ราวตากผ้าบ้านแกนนำคนเสื้อแดง.....	12
ภาพที่ 4 ป้ายหมู่บ้านเสื้อแดงเพื่อประชาธิปไตย.....	50
ภาพที่ 5 การแห่ป้ายหมู่บ้านเสื้อแดง.....	51
ภาพที่ 6 พิธีบายศรีสู่ขวัญหรือพิธีผูกเสี่ยวในภาษาอีสาน.....	52
ภาพที่ 7 พิธีเปิดหมู่บ้านเสื้อแดง.....	52
ภาพที่ 8 คู่มือเปิดหมู่บ้านเสื้อแดง.....	59
ภาพที่ 9 พิธีเปิดอำเภอเสื้อแดง 102 แห่ง.....	62
ภาพที่ 10 พิธีเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงภาคกลาง.....	63
ภาพที่ 11 พิธีตอกตะปูและติดตั้งป้ายหมู่บ้านเสื้อแดง.....	64
ภาพที่ 12 ป้ายประชาสัมพันธุ์ไม่สนับสนุนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งในการเลือกตั้ง อบจ.	106

สารบัญแผนภูมิ

	หน้า
แผนภูมิที่ 1 กรอบแนวคิด.....	7
แผนภูมิที่ 2 โครงสร้างความสัมพันธ์หมู่บ้านสื่อแดงนาใหญ่.....	84

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหา

ภายใต้วาทกรรมการพัฒนาหลักของรัฐ การให้ความหมายแก่ชุมชนที่ยึดโยงกับพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ นับว่ามีความสำคัญในฐานะที่เป็นเครื่องมือสร้างความชอบธรรมให้แก่อำนาจรัฐ วาทกรรมดังกล่าวได้สร้างให้ชุมชนชนบทเป็นวัฏจักรแห่งความด้อยพัฒนา(Underdevelopment Cycle) ที่จำเป็นต้องพึ่งพาการพัฒนาจากรัฐ ทำให้รัฐมีความชอบธรรมในการกำหนดนโยบายแบบรวมศูนย์หรือจากบนลงล่าง (Top-Down Planning) โดยรัฐได้นำวาทกรรมดังกล่าวมาใช้กับนโยบายการพัฒนาในประเทศไทยตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (2504-2509) เป็นต้นมา ส่งผลให้นโยบายการพัฒนาของรัฐไม่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน นอกจากนี้ ยังพบว่า ชุมชนถูกกลืนสิทธิ และเกิดความขัดแย้งระหว่างชุมชน รัฐและทุน โดยเฉพาะในด้านการจัดการทรัพยากรจากนโยบายการพัฒนาของรัฐ

ความล้มเหลวจากการพัฒนากระแสหลักของรัฐที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ผลักดันให้นักศึกษา นักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชนหรือเอ็นจีโอ (NGO) ที่ทำการศึกษาและทำงานด้านพัฒนาชุมชนชนบท และชาวบ้านร่วมกันแสวงหาแนวทางพัฒนาที่เน้นชุมชนเป็นศูนย์กลางหรือการพัฒนาจากล่างขึ้นบน (Bottom-Up) โดยมีแนวทางหลักๆ ที่ส่งอิทธิพลมาถึงปัจจุบันสองกลุ่ม กลุ่มแรกเป็นแนวทางสายวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งมีการนำเสนออย่างเป็นทางการครั้งแรกในการสัมมนาเรื่อง “วัฒนธรรมไทยกับการพัฒนาชนบท” ในปีพ.ศ. 2524 แนวทางนี้มีนัยปฏิเสธหรือก้ำกึ่งต่อการพัฒนาของรัฐ และมองว่า ชุมชนมีศักยภาพและมีภูมิปัญญาในการจัดการตนเอง ส่วนกลุ่มที่สองเป็นแนวทางสายสิทธิชุมชนซึ่งได้รับอิทธิพลจากแนวคิดเศรษฐกิจการเมือง เน้นการเคลื่อนไหวต่อรองกับรัฐโดยอ้างสิทธิของชุมชนในการจัดการทรัพยากร บนฐานอุดมการณ์ที่แนบแน่นกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน (ชลธิรา, 2546) ซึ่งจะเห็นว่า แม้ทั้งสองกลุ่มมีแนวทางแก้ไขปัญหาแตกต่างกัน แต่มีจุดเน้นสำคัญเหมือนกัน คือเชิดชูวัฒนธรรมชุมชน และนำเสนอภาพชุมชนโดยยึดโยงกับพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ มีระบบการผลิตแบบยังชีพ พึ่งพาภูมิปัญญา และทรัพยากรชุมชนเป็นหลัก

การนำเสนอมนทัศน์เกี่ยวกับชุมชนภายใต้กรอบคิดวัฒนธรรมชุมชนได้รับการสนับสนุนอย่างแข็งขันจากนักวิชาการ นักพัฒนาเอกชน ผู้นำชาวบ้าน และประชาชนชาวบ้าน ในการผลิตองค์ความรู้และจัดตั้งชาวบ้านเพื่อเคลื่อนไหวกดดันให้รัฐเคารพสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรและกำหนดทิศทางการพัฒนาด้วยตัวเอง จนนำไปสู่การบรรจุเนื้อหาสาระเกี่ยวกับ “สิทธิชุมชน” ไว้ใน

รัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2540 โดยเฉพาะในมาตรา 46 ที่ระบุว่า “บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์และฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมท้องถิ่น และของชาติ มีส่วนร่วมในการจัดการบำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน” อย่างไรก็ตาม ในช่วงปลายทศวรรษ 2540 แนวคิดสิทธิชุมชนที่มักให้ภาพชุมชนอย่างหยุดนิ่งได้อ่อนกำลังลงเรื่อยๆ พร้อมกับถูกตั้งคำถามถึงข้อจำกัดว่า ไม่สามารถตอบสนองต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านที่ได้ละทิ้งแบบแผนการดำรงชีวิตแบบดั้งเดิมซึ่งสัมพันธ์กับทรัพยากรท้องถิ่นไปสู่การดำรงชีวิตแบบสมัยใหม่ที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรมการผลิตและบริโภคเชิงพาณิชย์ในระดับใกล้เคียงกับวิถีชีวิตชุมชนเมืองจนแทบแยกไม่ออก

ขณะที่ขบวนการสิทธิชุมชนอ่อนกำลังลงและถูกตั้งคำถามถึงข้อจำกัดในการทำความเข้าใจและแก้ไขปัญหาชุมชนชนบท การเมืองแบบเลือกตั้งได้ผงาดขึ้นในฐานะเป็นกลไกทางการเมืองที่สามารถจัดสรรทรัพยากรสาธารณะในนามนโยบายประชานิยมซึ่งตอบสนองต่อการดำรงวิถีชีวิตของชาวบ้านในชนบทสมัยใหม่ได้อย่างหลากหลาย ชาวบ้านที่เคยเรียกร้องและกดดันให้รัฐบาลสนองตอบต่อผลกระทบจากโครงการพัฒนาต่างๆ ร่วมขบวนการสิทธิชุมชนจึงเปลี่ยนแนวทางไปเรียกร้องจากรัฐบาลผ่านการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งที่สามารถต่อรองเพื่อเรียกร้องการสนับสนุนที่หลากหลายจากรัฐได้ จนในที่สุดชาวบ้านได้เข้าร่วมเคลื่อนไหวกับขบวนการเสื้อแดงเพื่อต่อต้านรัฐประหารและปกป้องรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเรียกร้องจากรัฐธรรมนูญไปสู่การตระหนักถึงความเป็นปัจเจกบุคคลที่ต้องการมีส่วนกับการเมืองแบบประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นได้สะท้อนให้เห็นว่าวัฒนธรรมการเมืองของชุมชนชนบทได้เปลี่ยนไปอย่างสิ้นเชิง

การตอบสนองที่หลากหลายของรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งผ่านนโยบายประชานิยม นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 เป็นต้นมา ได้สร้างความเปลี่ยนแปลงในสังคมชนบทอย่างมหัศจรรย์ แต่น่าเสียดายว่าการศึกษาสังคมชนบทในช่วงเวลาดังกล่าวกลับผูกติดกับกรอบแนวคิดสิทธิชุมชนเป็นสำคัญ จนกระทั่งเกิดการหลั่งไหลเข้าสู่พื้นที่กรุงเทพมหานครของมวลชนคนเสื้อแดงจำนวนมากจากสังคมชนบทอันเป็นผลสืบเนื่องจากการทำรัฐประหารล้มล้างรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง การศึกษาสังคมชนบทในมิติของการเมืองแบบเลือกตั้งจึงเริ่มได้รับความสนใจจากนักวิชาการ โดยเฉพาะภายหลังเหตุการณ์ล้อมปราบคนเสื้อแดงเมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2553 มีนักวิชาการจำนวนไม่น้อยที่หันมาให้ความสำคัญกับการทำความเข้าใจการเมืองแบบเลือกตั้งกับสังคมชนบทผ่านการศึกษาชาวบ้านในขบวนการเสื้อแดง กระนั้นก็ตาม ความเคลื่อนไหวทางการเมืองของคนเสื้อแดงที่เกิดขึ้นภายหลังเหตุการณ์ล้อมปราบกลับไม่ได้ความ

สนใจแพร่หลายมากนัก ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะสังคมในขณะนั้นต้องการทำความเข้าใจว่า ทำไมคนชนบทที่ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา มักเกาะเกี่ยวอยู่กับการเมืองเรื่องปากท้องในขบวนการภาคประชาชนก้าวเข้ามาในขบวนการเรียกร้องประชาธิปไตยซึ่งเป็นจิตทางการเมืองแบบชนชั้นและปัญญาชนในเขตเมืองได้อย่างไร ด้วยเหตุนี้ ความสนใจของนักวิชาการกลุ่มนี้จึงมุ่งเน้นไปที่การทำความเข้าใจการเชื่อมโยงของชาวบ้านกับการเมืองแบบเลือกตั้ง การกลายเป็นเสื้อแดง และขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองของคนเสื้อแดงก่อนเหตุการณ์ล้อมปราบเป็นสำคัญ

เหตุการณ์ล้อมปราบคนเสื้อแดงเมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม 2553¹ อันเป็นเหตุให้มีผู้เสียชีวิต 95 ราย บาดเจ็บ 1,283 ราย ถูกดำเนินคดี 1,763 คน และสูญหายอีกจำนวนหนึ่ง² ส่วนแนวร่วมจำนวนมากที่ชุมนุมในพื้นที่สี่แยกราชประสงค์และหลายจังหวัดในภาคอีสาน อาทิ จังหวัดอุดรธานี จังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดขอนแก่น เป็นต้น ต่างตกอยู่ในภาวะหวาดกลัวจากประสบการณ์อันเลวร้ายที่ได้รับจากเหตุสลายการชุมนุมกล่าว นอกจากนี้ รัฐยังมีปฏิบัติการต่อเนื่องเพื่อจับตาความเคลื่อนไหวในหมู่บ้านชนบทที่มีชาวบ้านเคยเข้าชุมนุมกับกลุ่มคนเสื้อแดงส่วนกลาง ทั้งนี้ แม้ว่าปฏิบัติการที่เข้มข้นและต่อเนื่องของรัฐดูเหมือนว่าจะทำให้ขบวนการคนเสื้อแดงอ่อนกำลังลงไปมาก แต่กลับไม่สามารถทำให้ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มคนเสื้อแดงยุติบทบาทลงได้อย่างสิ้นเชิงแต่อย่างใด

ภายในระยะเวลารวดเร็วหลังจากเหตุการณ์ล้อมปราบได้มีขบวนการการเคลื่อนไหวทางการเมืองของคนเสื้อแดงเกิดขึ้นมาทำทลายอำนาจรัฐถึงสองแนวทาง โดยแนวทางแรกก่อตัวขึ้นใน

¹ เหตุการณ์สลายการชุมนุมทางการเมืองคนเสื้อแดงหรือที่ผู้วิจัยจะเรียกแทนว่า “การล้อมปราบคนเสื้อแดง” ซึ่งสามารถอธิบายความได้ครอบคลุมปฏิบัติการจริงของรัฐได้มากกว่า ด้วยเพราะปฏิบัติการของรัฐที่ใช้กำลังทหารพร้อมอาวุธสงครามและกระสุนจริงจำนวนมากปิดล้อมเส้นทางเข้าออกพื้นที่ชุมนุม ยิ่งไปกว่านั้น รัฐยังใช้ปฏิบัติการทางอากาศในเหตุการณ์วันที่ 10 เมษายน 2553 โดยการใช้เฮลิคอปเตอร์โปรยแก๊สน้ำตาลงมาใส่ผู้ชุมนุมด้านล่าง เป็นต้น และเหตุการณ์ล้อมปราบคนเสื้อแดงเมื่อปี พ.ศ. 2553 แท้จริงแล้วเป็นปฏิบัติต่อเนื่องมาตั้งแต่ช่วงสายของวันที่ 10 เมษายน พ.ศ. 2553 ภายใต้อปฏิบัติการขอคืนพื้นที่ หรือในความเป็นจริงแล้วเป็นการล้อมปราบคนเสื้อแดง จากนั้นเป็นต้นมา ได้เกิดความตึงเครียดระหว่างคนเสื้อแดงกับรัฐโดยเฉพาะทหารอย่างต่อเนื่อง กระทั่งช่วงเย็นของวันที่ 13 พฤษภาคม พ.ศ. 2553 รัฐได้มีปฏิบัติการอีกครั้ง ภายใต้อธิปไตยการกระชกซึ่งถือเป็นการปฏิบัติล้อมปราบผู้ชุมนุมอีกครั้ง โดยปฏิบัติการดังกล่าวดำเนินการอย่างต่อเนื่องเรื่อยมาจนกระทั่งนำไปสู่ความรุนแรงและการประกาศยุติการชุมนุมของแกนนำคนเสื้อแดงในช่วงของเช้าของวันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2553 อย่างไรก็ตาม ปฏิบัติการทางอาวุธของรัฐยังคงดำเนินต่อเนื่องจนกระทั่งสิ้นสุดลงในช่วงเช้ามืดของวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2553

² ความสูญเสียจากเหตุการณ์สลายการชุมนุมทางการเมืองต่อคนเสื้อแดงที่เกิดขึ้นเดือนเมษายน - เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2553 ที่มา: ศูนย์ข้อมูลประชาชนผู้ได้รับผลกระทบจากการสลายการชุมนุม กรณี เม.ย.-พ.ค.53. ความจริงเพื่อความยุติธรรม : เหตุการณ์และผลกระทบจากการสลายการชุมนุม เมษายน-พฤษภาคม 53, กรุงเทพฯ: ฟ้าเดียวกัน, 2555.

เขตเมือง นำโดยนักกิจกรรมทางสังคมและกลุ่มแนวร่วมคนเสื้อแดงในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร อาทิ กลุ่มวันอาทิตย์สีแดง ที่ได้จัดกิจกรรมการผูกผ้าแดง ณ สีแยกราชประสงค์ เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2553 เพื่อเตือนให้สังคมไม่ลืมการเสียชีวิตของมวลชนเสื้อแดงที่มาชุมนุมเรียกร้องประชาธิปไตย แนวทางที่สองเป็นความเคลื่อนไหวที่ก่อขึ้นในเขตชนบท นำโดยกลุ่มคนเสื้อแดงจังหวัดอุดรธานี ด้วยการสถาปนาหมู่บ้านตามประกาศกระทรวงมหาดไทยให้เป็นชุมชนทางการเมืองรูปแบบใหม่ในนาม “หมู่บ้านเสื้อแดงเพื่อประชาธิปไตย” หรือที่มักเรียกกันทั่วไปว่า “หมู่บ้านเสื้อแดง” โดยมีเป้าหมายสำคัญอย่างน้อยสองประการ คือ เรียกร้องประชาธิปไตยเต็มใบ เรียกร้องให้ปล่อยตัวนักโทษการเมืองทั่วประเทศ ซึ่งการวิจัยนี้จะมุ่งความสนใจไปที่การสำรวจเพื่อทำความเข้าใจความเคลื่อนไหวทางการเมืองของคนเสื้อแดงที่เกิดในเขตชนบทเท่านั้น

หมู่บ้านหนองहुลิ่ง ตำบลหนองไฮ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี เป็นหมู่บ้านที่ได้รับการประกาศให้เป็นหมู่บ้านเสื้อแดงแห่งแรกเมื่อวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2553 การเกิดขึ้นของหมู่บ้านเสื้อแดงหนองहुลิ่งได้สร้างความหวาดระแวงเป็นอย่างมากให้กับรัฐที่ติดตามความเคลื่อนไหวของคนเสื้อแดงในสังคมชนบทอย่างใกล้ชิดนับตั้งแต่เกิดเหตุการณ์ล้อมปราบคนเสื้อแดง ดังจะเห็นได้จากการเดินทางเข้าออกหมู่บ้านหนองहुลิ่งของหน่วยงานด้านความมั่นคงและฝ่ายปกครองอย่างต่อเนื่องในระยะเริ่มแรกโดยมีเป้าหมายเพื่อปิดหมู่บ้านเสื้อแดงทันที

การคุกคามและการกำกับตรวจสอบของรัฐต่อหมู่บ้านหนองहुลิ่งในฐานะหมู่บ้านเสื้อแดงแห่งแรกของประเทศไทย และการประชาสัมพันธ์อย่างมีประสิทธิภาพของกลุ่มแกนนำกลุ่มคนเสื้อแดงจังหวัดอุดรธานีผ่านสื่อมวลชนท้องถิ่น ส่งผลให้แนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงได้รับการตอบรับจนสามารถขยายตัวได้อย่างรวดเร็วครอบคลุมหมู่บ้านชนบทหลายแห่งในพื้นที่ภาคอีสานและภาคเหนือ จนดูเหมือนว่าชุมชนทางการเมืองรูปแบบใหม่ในนามหมู่บ้านเสื้อแดงได้กลายเป็นแนวทางเคลื่อนไหวสำคัญที่มีคุณูปการต่อการพลิกฟื้นขบวนการเสื้อแดงในเขตชนบทให้กลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้งหลังจากเจ็บบเหงาซาบเซาลงไปมากภายหลังเหตุการณ์ล้อมปราบคนเสื้อแดงเมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2553 ขณะเดียวกันก็กลายเป็นพื้นที่ที่อุดมไปด้วยทรัพยากรทางการเมืองที่มีคุณูปการอย่างมากต่อการเมืองแบบเลือกตั้งด้วย ดังจะเห็นได้จากนักการเมืองทั้งระดับท้องถิ่นและระดับประเทศที่พยายามเกาะเกี่ยวตัวเองเข้าเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมหมู่บ้านเสื้อแดงผ่านการสนับสนุนด้านทรัพยากรและร่วมพิธีเปิดหมู่บ้านเสื้อแดง ความขัดแย้งของบรรดาแกนนำและนักการเมืองจากการช่วงชิงมวลชน อาทิ การประกาศแสดงจุดยืนไม่สนับสนุนการเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงโดยนายขวัญชัย ไพรพนา ประธานชมรมคนรักอุดร ซึ่งอ้างว่าไม่จำเป็นต้องมีหมู่บ้านเสื้อแดงเพราะชาวบ้านเป็นคนเสื้อแดงอยู่แล้วและเป็นสมาชิกของชมรมคนรักอุดรด้วย

ความหลากหลายของ “แบรนด”³ที่ใช้ในการเปิดหมู่บ้านเสื้อแดง ไม่ว่าจะเป็น “สหพันธ์หมู่บ้านเสื้อแดงเพื่อประชาธิปไตย” “แนวร่วมประชาธิปไตยหมู่บ้านเสื้อแดง” รวมทั้ง การพยายามสร้าง “แบรนด” ใหม่ของ แนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) ด้วยการเพิ่มเติมเนื้อหาลงไปหมู่บ้านเสื้อแดงว่าต้องมีสัดส่วนของคนเสื้อแดงในหมู่บ้านร้อยละ 70 ขึ้นไป มีคณะกรรมการหมู่บ้านเสื้อแดง มีรูปแบบและเนื้อหาการจัดตั้งของประชาชนจากล่างสู่บน เป็นหมู่บ้านพลเมืองที่ดีที่ตื่นตัวทางการเมือง รักประชาธิปไตย ต้องการความยุติธรรม ต่อต้านรัฐประหาร เป็นต้น

ขณะที่แนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงได้กลายเป็นปรากฏการณ์ทางการเมืองร่วมสมัยที่มีคุณูปการสำคัญต่อการปลุกกระแสการเคลื่อนไหวทางการเมืองของคนเสื้อแดงภายหลังเหตุการณ์ลือมปราบเมื่อปี พ.ศ. 2553 แต่ปรากฏการณ์หมู่บ้านเสื้อแดงกลับไม่ได้ความสนใจจากแวดวงวิชาการที่ศึกษาขบวนการทางการเมืองของกลุ่มคนเสื้อแดงมากนัก ดังนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องศึกษาเพื่อทำความเข้าใจแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดง ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของความเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มคนเสื้อแดงในเขตชนบทที่เกิดขึ้นภายหลังเหตุการณ์ลือมปราบ ซึ่งในการศึกษานี้ผู้วิจัยจะสำรวจเบื้องต้นเกี่ยวกับกำเนิดและพลวัตแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดง เพื่อนำไปสู่การทำความเข้าใจการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางการเมืองในชุมชนชนบทไทยที่เกิดขึ้นภายใต้บริบทหมู่บ้านเสื้อแดง ผ่านการสำรวจการแสดงออกทางการเมืองแบบเลือกตั้งและปฏิบัติการทางการเมืองในชีวิตประจำวันของชาวบ้านนาใหญ่

1.2 คำถามการวิจัย

1. แนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงในประเทศไทยมีความเป็นมาอย่างไร ท่ามกลางบริบทการเปลี่ยนแปลงที่เกิดในชนบทซึ่งเชื่อมโยงกับการเมืองระดับชาติ
2. หมู่บ้านเสื้อแดงส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางการเมืองในหมู่บ้านชนบทได้อย่างไร
3. การปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางการเมืองที่เกิดขึ้นในบริบทหมู่บ้านเสื้อแดงมีอิทธิพลต่อการแสดงออกทางการเมืองของชาวบ้านทั้งในรูปแบบของการเมืองในชีวิตประจำวันและการการเมืองแบบเลือกตั้งอย่างไร

³ แบรนด หมายถึง ชื่อเรียก คุณค่า และความหมาย เพื่อแสดงความเป็นเจ้าของ แสดงการมีส่วนร่วม หรือแสดงการมีความเกี่ยวกับหมู่บ้านเสื้อแดงของแกนนำคนเสื้อแดง

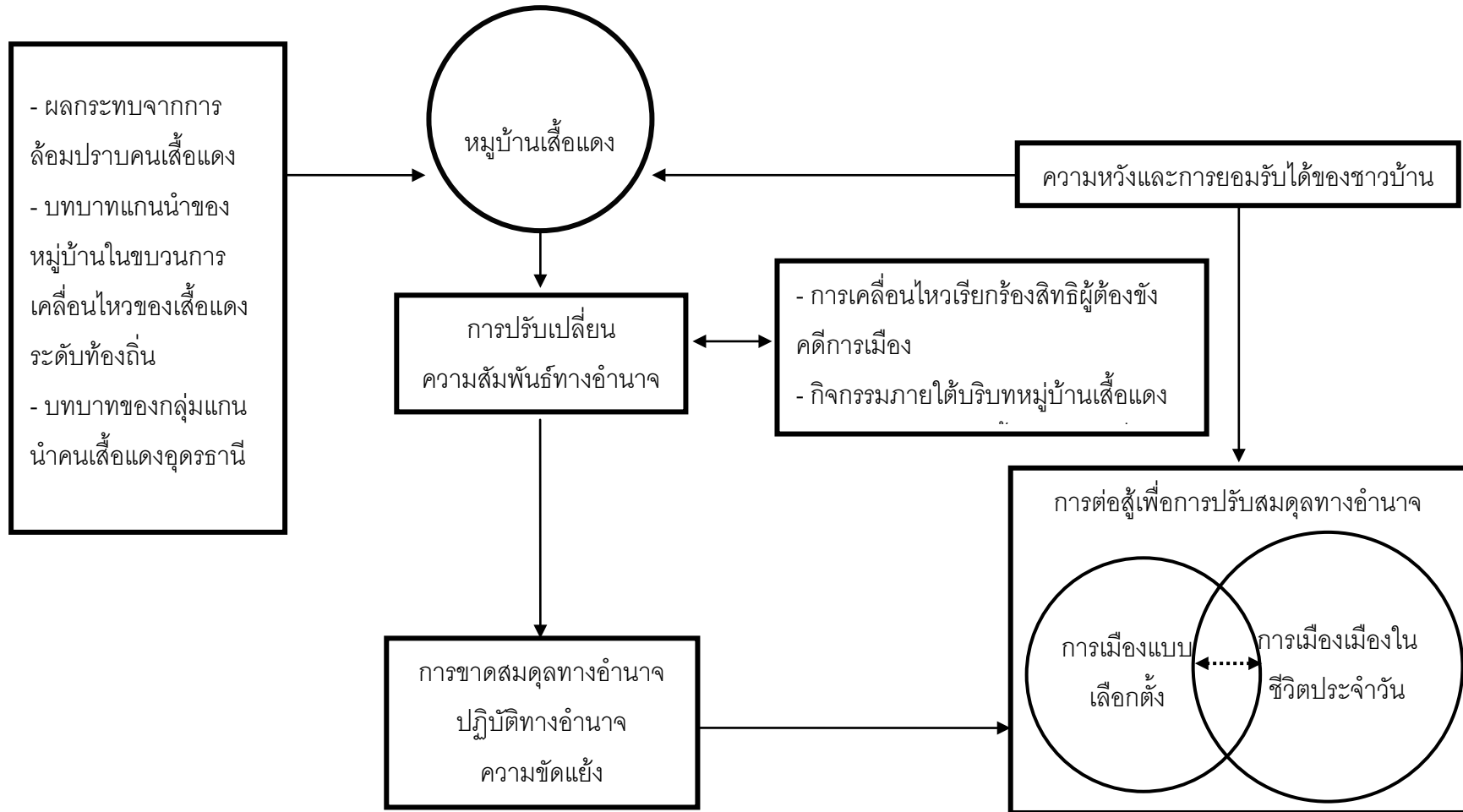
1.3 วัตถุประสงค์การศึกษา

1. ศึกษากระบวนการก่อร่างสร้างตัว พลวัต และลักษณะความสัมพันธ์ทางการเมืองของแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงในประเทศไทย
2. ศึกษาการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางการเมืองที่เกิดขึ้นภายใต้บริบทหมู่บ้านเสื้อแดง
3. ศึกษาการแสดงออกทางการเมืองของชาวบ้านในหมู่บ้านเสื้อแดงที่เชื่อมโยงกับนโยบายในบริบททางการเมืองทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ และเชื่อมโยงกับการจัดวางความสัมพันธ์เชิงอำนาจภายในหมู่บ้านเสื้อแดง ผ่านการแสดงออกทางการเมืองในชีวิตประจำวัน และการเมืองของการเลือกตั้ง

1.4 เป้าหมายที่คาดว่าจะได้รับ

เข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับการกำเนิด พลวัต และความสัมพันธ์ทางการเมืองของแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงในฐานะเป็นความเคลื่อนไหวทางการเมืองของคนเสื้อแดงที่เกิดขึ้นในเขตชนบท หลังจากเหตุการณ์ล้อมปราบคนเสื้อแดง รวมทั้งการแสดงออกทางการเมืองชาวบ้านในหมู่บ้านเสื้อแดงผ่านการเมืองในชีวิตประจำวันและการเมืองแบบการเลือกตั้งที่เชื่อมโยงกับการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางการเมืองและการจัดสรรทรัพยากรทางการเมืองที่เกิดขึ้นภายใต้บริบทหมู่บ้านเสื้อแดง

1.5 กรอบแนวคิด

1.6 ระเบียบวิธีการเก็บข้อมูล

ในการศึกษา หมู่บ้านสื่อแดง: การปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจในชุมชนชนบทไทย กรณีศึกษาหมู่บ้านนาใหญ่ จังหวัดอุดรธานี ผู้วิจัยได้แบ่งกระบวนการการศึกษาออกเป็น 2 ส่วนดังต่อไปนี้

(1) ศึกษาจากเอกสาร เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัย วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้านกรณีศึกษา เพื่อใช้ออกแบบกระบวนการวิจัย และเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับใช้เป็นแนวทางวิเคราะห์ผลการวิจัย

(2) การศึกษาจากการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยได้นำระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพมาใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษาข้อมูลเชิงลึก เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างระบบการผลิต โครงสร้างเศรษฐกิจ กับการเชื่อมโยงตัวเองเข้ากับการเมืองของชาวบ้านในสังคมชนบท และแสดงให้เห็นการกลายเป็นหมู่บ้านสื่อแดง โครงสร้าง กิจกรรม และเป้าหมายของหมู่บ้านสื่อแดง เพื่อทำความเข้าใจถึงการให้ความหมายแก่การเมืองของชาวบ้าน

1.7 การเลือกกลุ่มตัวอย่าง

ผู้ศึกษาได้ใช้เทคนิคการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามคุณสมบัติเฉพาะ เพื่อให้ได้ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ที่สามารถตอบวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยมีกลุ่มเป้าหมายทั้งหมด 5 กลุ่ม

(1) กลุ่มตัวแทนการเมืองที่เป็นทางการ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล และสมาชิกองค์การบริหารส่วนจังหวัดอุดรธานี

(2) กลุ่มหน่วยงานราชการ ได้แก่ เจ้าหน้าที่อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานีและหน่วยงานด้านความมั่นคงที่ปฏิบัติทำงานพัฒนาในหมู่บ้าน

(3) กลุ่มแกนนำเปิดสื่อแดงระดับท้องถิ่น ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านสื่อแดง สมาชิกหมู่บ้านสื่อแดงเพื่อประชาธิปไตยแห่งประเทศไทย แกนนำคนสื่อแดงระดับจังหวัดอุดรธานี

(4) ผู้อาวุโสของหมู่บ้าน จำนวนทั้งหมด 3 คน

(5) กลุ่มชาวบ้านทั่วไป รวมทั้งหมด 24 คน

1.8 การเก็บข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ

ผู้วิจัยได้นำเทคนิควิธีการวิจัยเชิงคุณภาพมาใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษา 3 รูปแบบ

(1) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participatory observation) ผู้วิจัยได้เข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง เช่น การรณรงค์หาเสียงและการเลือกตั้งเลือกตั้งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล กิจกรรมสังคมและวัฒนธรรมชุมชน เช่น กิจกรรมระดมทุนเพื่อหาเงินสร้างศาลาวัดประจำหมู่บ้าน การทำบุญตักบาตรตอนเช้า และสังเกตวิถีชีวิตทั่วไปของชาวบ้าน เช่น การประกอบอาชีพ การรวมกลุ่มแบบไม่เป็นทางการ เพื่อทำความเข้าใจความสัมพันธ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของหมู่บ้าน

(2) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (non-participatory observation) เป็นการศึกษากิจกรรมหรือพฤติกรรมบางอย่างที่เป็นการแสดงออกอย่างเป็นทางการ หรือเป็นกิจกรรมที่ไม่สามารถกระทำได้โดยเปิดเผยอันเนื่องมาจากถูกกีดกั้นด้วยโครงสร้างทางสังคม หรือสถานะส่วนบุคคล โดยการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในบางกรณีเกิดขึ้นในระหว่างที่ผู้วิจัยประกอบกิจกรรมส่วนตัว เช่น รับประทานอาหารกลางวันที่ร้านอาหารตามสั่งประจำหมู่บ้าน นั่งพักผ่อนที่ร้านขายของชำประจำหมู่บ้าน เป็นต้น

(3) การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (informal interview) ผู้วิจัยได้พัฒนาโครงสร้างคำถามแบบยืดหยุ่น เน้นลักษณะคำถามที่เปิดกว้างตามวัตถุประสงค์การวิจัย เพื่อไม่จำกัดคำตอบ และเพื่อเน้นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview) โดยใช้เทคนิคการถามแบบตะล่อมเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกที่สำคัญจากแหล่งข้อมูลสำคัญ (key informant interview) แต่เนื่องจากการศึกษาหมู่บ้านนาใหญ่เกิดขึ้นภายใต้ภาวะความขัดแย้งในชุมชนที่มีอยู่ค่อนข้างสูง ผู้วิจัยจึงได้พยายามตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลอย่างรอบด้านด้วยการสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informant) ที่ประกอบด้วยกลุ่มทางสังคม และกลุ่มทางการเมืองที่มีลักษณะการกระจายตัวอยู่อย่างหลากหลาย

1.9 ระยะเวลาการศึกษา

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลในพื้นที่กรณีศึกษา ร่วมสังเกตการณ์พิธีเปิดหมู่บ้านเสื้อแดง สัมภาษณ์หน่วยงานราชการ สัมภาษณ์แกนนำคนเสื้อแดงจังหวัดอุดรธานีที่มีบทบาทสำคัญในกิจกรรมเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงปี พ.ศ. 2554 - ต้นปี พ.ศ. 2555 ระหว่างเดือนตุลาคม พ.ศ. 2555 - เดือนมกราคม พ.ศ. 2556

1.10 พื้นที่กรณีศึกษา

หมู่บ้านนาใหญ่ (ชื่อสมมติ)⁴ จังหวัดอุดรธานี เป็นที่รู้จักในฐานะที่เป็นหมู่บ้านแห่งแรกๆ ของประเทศไทยที่ได้รับเปิดเป็นหมู่บ้านเสื้อแดงในสมัยรัฐบาลนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ภายหลังจากการเปิดเป็นหมู่บ้านเสื้อแดง หมู่บ้านนาใหญ่ถูกโจมตีจากสื่อมวลชนกระแสหลักบางสำนักว่าเป็นหมู่บ้านที่มีแนวคิดเป็นคอมมิวนิสต์ หน่วยงานฝ่ายปกครองและฝ่ายความมั่นคงเดินทางเข้า-ออกหมู่บ้านเพื่อปฏิบัติภารกิจในหมู่บ้านนับตั้งแต่ต้นปี พ.ศ. 2554 โดยมีเป้าหมายเพื่อปลดปล่อยหมู่บ้านเสื้อแดง แต่แกนนำหมู่บ้านนาใหญ่ได้ทำทนายอำนาจรัฐด้วยการไม่ยอมปลดปล่อยหมู่บ้านเสื้อแดงลง ภาครัฐจึงได้เปลี่ยนท่าทีมาทำงานพัฒนาเพื่อให้ชาวบ้านมีความไว้วางใจและไม่วางตัวเป็นปฏิปักษ์กับรัฐ การเผชิญหน้าระหว่างภาครัฐกับหมู่บ้านเสื้อแดงนาใหญ่กลายเป็นที่รับรู้ในกลุ่มคนเสื้อแดงหลายพื้นที่ หมู่บ้านเสื้อแดงนาใหญ่จึงกลายเป็นต้นแบบการต่อสู้เชิงสัญลักษณ์ที่ได้รับการตอบรับจากคนเสื้อแดงที่ขณะนั้นยังคงอยู่ในภาวะหวาดระแวงและโกรธแค้นต่อปฏิบัติการรัฐจากเหตุการณ์ล้อมปราบคนเสื้อแดงเมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2553 แกนนำคนเสื้อแดงของหมู่บ้านนาใหญ่ได้รับเชิญให้ไปเผยแพร่ประสบการณ์การต่อสู้ทางการเมือง เผยแพร่แนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดง และร่วมพิธีเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงที่จัดขึ้นในจังหวัดอุดรธานีและจังหวัดหวัดใกล้เคียงอย่างต่อเนื่อง ด้วยเหตุนี้ หมู่บ้านเสื้อแดงนาใหญ่จึงมีความเหมาะสมเป็นอย่างยิ่งต่อการเป็นกรณีศึกษาสำหรับการวิจัยนี้

1.11 ตัวตนและการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตในภาคสนาม

- ตัวตนของผู้วิจัยและการประเมินภาคสนามการวิจัย

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องไม่ได้มีประโยชน์ในฐานะเป็นเข็มทิศหรือเป็นแนวทางในการตั้งคำถามการวิจัย การเขียนปัญหาและความสำคัญของการวิจัย และการอภิปรายผลการวิจัยเพียงเท่านั้น ในการศึกษาการเมืองของหมู่บ้านชนบทไทย การทบทวนวรรณกรรมสามารถใช้ประกอบการประเมินสถานการณ์หรือวิเคราะห์บริบทแวดล้อมของหมู่บ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติความขัดแย้งทางการเมืองที่เกิดขึ้นเป็นปกติในชุมชนชนบทไทย ในการศึกษาการแสดงออกทางการเมืองของชาวบ้านนาใหญ่ หากผู้วิจัยให้ความสำคัญกับวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องมากพอ ผู้วิจัยจะสามารถประเมินสถานการณ์ความขัดแย้งภายในหมู่บ้านได้อย่างรอบด้านมากขึ้น ทำให้ผู้วิจัยปรากฏตัวในภาคสนามได้อย่างเหมาะสมมากขึ้น สามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลทุก

⁴ เนื่องจากการศึกษามีอันไหวต่อความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้คนในหมู่บ้านโดยเฉพาะผู้ให้ข้อมูลหลักบางคน ผู้วิจัยจึงต้องปกปิดพื้นที่กรณีศึกษาด้วยการใช้ชื่อสมมติ

กลุ่มได้ง่ายขึ้น แต่การเข้าภาคสนามในระยะเริ่มแรกนั้น ผู้วิจัยกลับให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างกับผู้นำชุมชนหรือผู้ใหญ่บ้านที่มีมาแต่เก่าก่อนและประสบการณ์ของผู้วิจัยที่เคยสัมผัสหมู่บ้านนาใหญ่เป็นสำคัญ และผลการตอบรับจากผู้ให้ข้อมูลหลักเพียงไม่กี่คนที่แสดงออกผ่านบทสัมภาษณ์เป็นภาพสะท้อนที่ชัดเจนว่า ผู้วิจัยมีข้อบกพร่องหรือข้อด้อยในการทำ ความเข้าใจความขัดแย้งทางการเมืองที่เกิดขึ้นเป็นปกติของหมู่บ้านชนบท อีกนัยหนึ่งคือผู้วิจัยยึดติดกับอคติคิดว่าหมู่บ้านชนบทมีความสมัครสมานเป็นน้ำหนึ่งอันเดียวกัน และมีความเชื่อว่า ชาวบ้านจากชนบทโดยเฉพาะภาคอีสานส่วนมากมีส่วนร่วมในชุมนุมของคนเสื้อแดงในระดับที่เข้มข้น

ผู้วิจัยเคยปรากฏตัวในหมู่บ้านนาใหญ่ครั้งแรกเมื่อเดือนมีนาคมปี พ.ศ. 2554 และเดินทางเข้า-ออกหมู่บ้านแห่งนี้ตลอดทั้งปีเพื่อพักแรม ณ บ้านของผู้นำชุมชนระหว่างการลงภาคสนามเก็บข้อมูลผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์สลายการชุมนุมคนเสื้อแดงจังหวัดอุดรธานี ขณะนั้นหมู่บ้านนาใหญ่ได้กลายเป็นหมู่บ้านเสื้อแดงไปแล้ว มีป้ายหมู่บ้านเสื้อแดงเพื่อประชาธิปไตยตั้งเด่นตระหง่านอยู่หน้าหมู่บ้าน ธงสัญลักษณ์ของกลุ่มคนเสื้อแดงถูกปักหน้าบ้านของชาวบ้านแทบทุกหลัง รวดตากผ้าที่บ้านผู้นำชุมชนแทบจะไม่มีเสื้อสีอื่นๆ แขนงอยู่นอกจากเสื้อสีแดง ภาพบรรยากาศเหล่านั้นได้สร้างความตื่นตาตื่นใจให้กับผู้วิจัยเป็นอย่างมาก แต่ช่วงเวลานั้นผู้วิจัยไม่มีโอกาสได้พูดคุยกับชาวบ้านทั่วไปเลยนอกจากผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์สลายการชุมนุมคนเสื้อแดงและผู้นำชุมชน ผู้วิจัยจึงมีจินตนาการเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของผู้คน ความเข้มข้นทางของเมืองของชาวบ้านจากคำบอกเล่าถึงประสบการณ์ทางการเมืองของผู้นำชุมชนและจากภาพบรรยากาศของหมู่บ้านที่ผู้วิจัยได้พบเห็น

ภาพที่ 1 ทางเข้าหมู่บ้านกรณีศึกษาเมื่อปี พ.ศ. 2554

ภาพที่ 2 บรรยากาศภายในหมู่บ้านเมื่อปี พ.ศ. 2554

ภาพที่ 3 ราวตากผ้าบ้านแกนนำคนเสื้อแดง

จนกระทั่งเมื่อวันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2555 ผู้วิจัยได้กลับเข้ามาในหมู่บ้านนาใหญ่อีกครั้ง ในฐานะนิสิตปริญญาโทที่กำลังศึกษาหมู่บ้านในฐานะที่เป็นหมู่บ้านเสื้อแดงแห่งแรกๆ ของประเทศไทย จากการประเมินผลการสัมภาษณ์สองวันแรกของผู้วิจัยพบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักบางคน มีลักษณะการตอบคำถามที่เกี่ยวกับการเมืองแบบเบ่งรับเบ่งสู้ เช่น การออกตัวว่าไม่ค่อยมีเวลา ติดตามเรื่องการเมืองมากนักจะไปถามจากชาวบ้านคนอื่นน่าจะได้อีกมากกว่า ขณะที่ชาวบ้านคนหนึ่งจำหน่ายผู้วิจัยได้และได้ถามคำถามว่า รอบนี้ผู้วิจัยจะมาเก็บข้อมูลไปทำอะไรอีก? หรือบางคนถามว่า ผู้วิจัยรู้จักหมู่บ้านนี้ได้ยังไง? ใครพาเข้ามาในหมู่บ้าน? พักที่ไหน? เป็นต้น จากลักษณะการสนทนา น่าเสียง และท่าทางของผู้ให้ข้อมูลหลัก แสดงให้เห็นว่า ชาวบ้านได้ประเมินตัวตนของผู้วิจัยในฐานะคนนอกที่มีความสัมพันธ์ส่วนตัวกับผู้นำชุมชนมากกว่าการให้ความสำคัญกับตัวตนของผู้วิจัยในฐานะนักศึกษาปริญญาโทที่กำลังเก็บข้อมูลภาคสนามเพื่อประกอบการเขียนวิทยานิพนธ์ การถูกประเมินตัวตนในสถานะดังกล่าวน่าจะเกิดมาจากความบงการของผู้วิจัยที่

ประเมินสถานการณ์ภายในหมู่บ้านคลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริงค่อนข้างมากว่า ชาวบ้านเป็นมวลชนที่เข้าร่วมการเคลื่อนไหวกับขบวนการคนเสื้อแดงอย่างเข้มข้น

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังประเมินความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับผู้นำชุมชนคลาดเคลื่อนอีกด้วย เพราะเมื่อปี พ.ศ. 2554 ผู้วิจัยเคยเข้าร่วมกิจกรรมก่อกองทรายที่มีผู้ใหญ่บ้านหรือนายสมหวังทำหน้าที่จัดหาทรายมาเข้าวัด มีชาวบ้านทั้งผู้สูงอายุ คนวัยกลางคน เยาวชน และเด็กได้จัดเตรียมดอกไม้และอุปกรณ์ต่างๆ มาร่วมกันก่อกองทรายด้วยความสมัครสมานสามัคคี ณ ลานวัดประจำหมู่บ้าน ผู้วิจัยจึงเข้าใจว่า หมู่บ้านนี้มีความรักใคร่สมัครสมานสามัคคีกันดี ผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้านร่วมมือกันดี แต่สถานการณ์จริงกลับตรงกันข้าม เพราะในหมู่บ้านมีความขัดแย้งค่อนข้างสูง และกำลังเกิดวิกฤติความนิยมของชาวบ้านต่อตัวผู้ชุมชน อันเป็นผลมาจากความไม่พอใจของชาวบ้านต่อการใช้อำนาจหน้าที่ทางการเมืองของผู้นำชุมชนที่เพิ่มมากขึ้นนับตั้งแต่เปิดหมู่บ้านเสื้อแดงเป็นต้นมา

น่าเสียดาย ในขณะที่ผู้วิจัยได้สรุปบทเรียนจากสัมภาษณ์ชาวบ้านสองวันแรกไปแล้ว แต่การเก็บข้อมูลภาคสนามในวันที่สามกลับดูเหมือนว่า ผู้วิจัยยังคงประเมินสถานการณ์ภายในหมู่บ้านคลาดเคลื่อนอยู่เหมือนเดิม การปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูลหลักยังคงเกิดขึ้นบนฐานการประเมินตัวตนของผู้วิจัยในฐานะคนนอกที่มีความสัมพันธ์ส่วนตัวกับผู้ชุมชนมากกว่าตัวตนของผู้วิจัยในฐานะนักศึกษาปริญญาโทเช่นเดิม ชาวบ้านบางส่วนยังคงพยายามวางตัวนิ่งเฉยหรือแสดงตัวเป็นกลางทางการเมืองและวางตัวเป็นกลางต่อความขัดแย้งภายในหมู่บ้าน เพราะไม่ต้องการเป็นส่วนหนึ่งของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในหมู่บ้าน กระนั้นก็ตาม การถูกประเมินตัวตนในฐานะผู้มีความสัมพันธ์ส่วนตัวกับผู้นำชุมชนก็มีผลต่อการเข้าถึงข้อมูลเชิงลึกจากกลุ่มมวลชนที่มีผลประโยชน์โดยตรงกับความขัดแย้งที่ดำรงอยู่ แต่ทว่า บางครั้งก็พบว่าข้อมูลที่ได้จากผู้ให้ข้อมูลหลักกลุ่มนี้มีความพยายามโจมตีคู่ขัดแย้งแฝงอยู่ด้วย ซึ่งผู้วิจัยจำต้องพยายามตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลเพิ่มด้วยการสัมภาษณ์บุคคลที่ไม่มีความเกี่ยวข้องและไม่มีผลประโยชน์โดยตรงกับความขัดแย้งทั้งสองฝ่าย แต่การตรวจสอบข้อมูลนั้นไม่ใช่สิ่งที่ทำได้ง่ายดายนัก เพราะดังได้กล่าวไปแล้วว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักที่ไม่มีผลประโยชน์โดยตรงต่างก็พยายามวางตัวเป็นกลางกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้น

- ความขัดแย้งกับการปกปิดข้อมูลและการปรับเปลี่ยนยุทธวิธีการวิจัย

ในการวิจัยด้านการเมือง ผู้วิจัยจำเป็นต้องทบทวนสถานการณ์ภาคสนามตลอดระยะเวลาที่อยู่ในภาคสนามเพื่อปรับเปลี่ยนยุทธวิธีการวิจัยให้สามารถเข้าถึงข้อมูลเชิงลึกที่อาจถูกปกปิด

และถูกซ่อนเร้นไว้ภายใต้บรรยากาศความขัดแย้งและความหวาดระแวงทางการเมือง และสิ่งสำคัญยิ่งกว่านั้น ผู้วิจัยต้องตระหนักถึงในการล้วงเอาข้อมูลส่วนลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลักมีอย่างน้อยสี่ประการ ประการแรก การแนะนำตัวเองของผู้วิจัยอย่างเปิดเผย ซึ่งผู้วิจัยต้องประเมินสถานการณ์เบื้องต้นล่วงหน้าก่อนว่า ตัวตนของผู้วิจัยด้านไหนบ้างที่มีประโยชน์ต่อการเข้าถึงแหล่งข้อมูลเชิงลึกหรือสร้างบรรยากาศการสัมภาษณ์ได้ ประการที่สอง การตระหนักถึงจรรยาบรรณและการเคารพผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งไม่ได้หมายความว่าผู้วิจัยต้องตระหนักถึงสิ่งที่ควรหรือไม่ควรกระทำระหว่างการเผชิญหน้ากับผู้ให้ข้อมูลหลักเท่านั้น แต่ผู้วิจัยจำเป็นต้องแจ้งผู้ให้ข้อมูลหลักได้ทราบว่าตัวเขาเองมีสิทธิอะไรบ้างที่จะปกป้องตัวเองจากการถูกเปิดเผยข้อมูลด้วย ประการที่สาม ผู้วิจัยต้องพยายามสร้างบรรยากาศการสัมภาษณ์ให้เป็นไปธรรมชาติ ให้ความไว้วางใจกัน เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลหลักมีความผ่อนคลายและยินยอมมอบข้อมูลให้แก่ผู้วิจัยด้วยความเต็มใจ หากผู้ให้ข้อมูลหลักไม่สะดวกใจที่จะมีการบันทึกเสียง บันทึกภาพ ผู้วิจัยต้องละไว้ในกรณีที่ภาพและเสียงไม่ได้เกี่ยวข้องกับโดยตรงกับผลการวิจัย ส่วนการบันทึกชื่อ-สกุล-อาชีพ-อายุ ฯลฯ หากมีจำเป็นต้องใช้ในการอ้างอิง ผู้วิจัยจะต้องขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลหลักก่อน หรือหากข้อมูลที่ระบุถึงตัวบางประเภทมีผลต่อการวิเคราะห์และอภิปรายผลการศึกษาในภาพรวม ผู้วิจัยสามารถสอดแทรกคำถามเหล่านี้ไว้ระหว่างที่การสัมภาษณ์ดำเนินอยู่อย่างพลัดพลินได้ เพราะหากเริ่มถามประวัติส่วนตัวตั้งแต่เริ่มสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลหลักอาจไม่เปิดเผยข้อมูลส่วนลึกมากนักเพราะกังวลว่าข้อมูลที่ให้ไปอาจมีผลกระทบกลับย้อนกลับมาถึงตัวเองได้ ประการที่สี่ การพลิกแพลงคำถามการวิจัยเพื่อรักษาความสัมพันธ์ทางสังคม หากผู้วิจัยได้ใช้คำถามแบบตะล่อมเพื่อล้วงเอาข้อมูลส่วนลึกแล้ว ผู้ให้ข้อมูลหลักยังไม่ต้องการตอบคำถามหรือพยายามแสดงอาการบ่ายเบี่ยงในการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองหรือแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นใดก็ตามแต่ที่เป็นคำถามการวิจัยหลัก ผู้วิจัยควรปรับเปลี่ยนคำถามการวิจัยเพื่อให้บรรยากาศการสนทนากลับเข้าสู่ความเป็นความเป็นกันเองอีกครั้ง และควรยุติการตั้งถามที่จะนำการสนทนาไปสู่ประเด็นปัญหาเหล่านั้นอีก เพื่อรักษาความสัมพันธ์ทางสังคมไว้ เพราะผู้วิจัยตระหนักว่าความสัมพันธ์ทางสังคมของหมู่บ้านไม่กว้างขวางมากนัก การสื่อสารแบบปากต่อปากสามารถแพร่กระจายทั่วหมู่บ้านได้ในระยะเวลาอันรวดเร็ว หากผู้วิจัยได้ละเมิดหรือมีท่าทีคุกคาม หรือได้สร้างความไม่พอใจให้กับชาวบ้านคนใดคนหนึ่งแล้ว อาจส่งผลกระทบต่อเข้าถึงผู้ให้ข้อมูลหลักคนต่อไปภายในหมู่บ้านแห่งนั้นด้วย

ระหว่างที่อยู่ในสนามวิจัยได้เพียงไม่กี่วันก็มีเหตุการณ์ที่ทำให้ผู้วิจัยต้องทบทวนสถานการณ์ความขัดแย้งของหมู่บ้านใหม่ รวมทั้งทบทวนเทคนิควิธีการเก็บข้อมูลภายใต้

สถานการณ์ความขัดแย้งใหม่ อันเนื่องมาจากการที่ผู้วิจัยได้ถูกประเมินจากชาวบ้านว่ามีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้นำชุมชนที่เป็นศูนย์กลางความขัดแย้ง เหตุการณ์นี้เริ่มมาจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักคนหนึ่งที่ย้ายมาวางตัวนิ่งเฉยเพื่อหลีกเลี่ยงการมีส่วนเกี่ยวข้องกับความขัดแย้งภายในหมู่บ้านตลอดมา แต่เพราะเธอใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่เกษตรกรรมมากกว่าอยู่ในหมู่บ้าน เธอจึงคิดว่าผู้วิจัยเป็นเพียงคนนอกหมู่บ้านหรือเป็นเจ้าหน้าที่รัฐที่เข้ามาขอข้อมูลแล้วกลับไป เธอจึงได้ให้สัมภาษณ์พาดพิงความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในหมู่บ้าน แต่หลังจากการสัมภาษณ์ผ่านพ้นไปเพียงหนึ่งคืน ในระหว่างที่ผู้วิจัยตระเวนสัมภาษณ์ตามปกติเรื่อยมาจนถึงหน้าบ้านของเธอ ก็พบว่าเธอได้มายืนรอดักพบผู้วิจัยตั้งแต่ช่วงเช้า เธอกล่าวกับผู้วิจัยว่าการให้สัมภาษณ์ของเธอได้สร้างความหวาดระแวงให้กับเป็นเธออย่างมาก และทำให้เธอนอนไม่หลับแทบทั้งคืน หลังจากได้รู้ว่าผู้วิจัยมีความสัมพันธ์ส่วนตัวและนอนพักอยู่ที่บ้านผู้นำชุมชน เธอได้กล่าวอ้อนวอนขอร้องเข้าไปมาหลายรอบพร้อมยกมือขึ้นไหว้ผู้วิจัยเพื่อขอไม่ให้มาพบสัมภาษณ์ไปเล่าให้ผู้นำชุมชน และระหว่างการสนทนาสั้นๆ ไม่เกินห้านาที ผู้วิจัยจำได้ว่า ต้องยกมือรับไหว้เธออยู่หลายรอบ พร้อมด้วยการให้คำมั่นสัญญาว่า บทสัมภาษณ์ทั้งหมดจะถูกปิดเป็นความลับ กระนั้นสีหน้าท่าทางที่ยังวิตกกังวลของเธอทำให้ผู้วิจัยไม่มั่นใจว่า คำมั่นสัญญาที่ให้จะทำให้เธอผ่อนคลายความกังวลลงได้แค่ไหน หลังจากนั้นทุกวันระหว่างออกตระเวนเก็บข้อมูลรอบหมู่บ้านผู้วิจัยจะพยายามเดินผ่านหน้าบ้านเธอซ้ำๆ เพื่อดูให้แน่ใจว่า เธอได้ผ่อนคลายความกังวลลงแล้วและเพื่อแสดงความบริสุทธิ์ใจให้เธอเชื่อมั่นว่า บทสัมภาษณ์ของเธอจะเป็นความลับ

นับว่าเป็นความโชคดียิ่งที่เธอเป็นให้ข้อมูลหลักลำดับต้นๆ และทำให้ผู้วิจัยได้ปรับเปลี่ยนเทคนิควิธีการเก็บข้อมูลให้มีความเหมาะสมกับการเก็บข้อมูลในหมู่บ้านที่มีความขัดแย้งและมีความหวาดระแวงสูง โดยเฉพาะความขัดแย้งทางการเมืองซึ่งเป็นคำถามหลักของการวิจัยนี้ด้วย อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่า จะพบว่าความสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัยกับผู้นำชุมชนได้กลายเป็นข้อจำกัดหนึ่งที่ทำให้การเข้าถึงข้อมูลเชิงลึกมีความยากลำบาก แต่ผู้วิจัยไม่สามารถแก้ไขปัญหานี้ได้ด้วยการปกปิดความสัมพันธ์ส่วนตัวกับนายสมหวังได้ เพราะวันของการอยู่ในสนามวิจัยซึ่งเป็นหมู่บ้านขนาดเล็กที่ชาวบ้านรู้จักมักคุ้นกันเป็นอย่างดีทั้งหมู่บ้านนั้น การเข้ามาของผู้วิจัยน่าจะถูกบอกเล่าต่อกันไปทั่วทั้งหมู่บ้านแล้วในเวลานั้น และเมื่อไม่สามารถปกปิดตัวตนที่เป็นข้อจำกัดสำคัญของการเข้าถึงข้อมูลเชิงลึกได้ ผู้วิจัยจึงได้ทดลองปรับรูปแบบและเครื่องมือการเก็บข้อมูลใหม่เพื่อสร้างให้บรรยากาศการสัมภาษณ์มีความเป็นกันเองและสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยเริ่มตั้งแต่การทักทายแนะนำตัวด้วยภาษาท้องถิ่นอย่างเปิดเผยว่า ชื่ออะไร มีพื้นเพชีวิตมาจากจังหวัดไหน เรียนที่ไหน รู้จักหมู่บ้านนี้และนายสมหวังตั้งแต่เมื่อไหร่และรู้จักได้อย่างไร

จากนั้นจึงพยายามอธิบายถึงการเข้ามาเก็บข้อมูลครั้งนี้ว่า มีเป้าหมายอะไร ซึ่งผู้วิจัยตั้งใจระบุเป้าหมายว่า เป็นการวิจัยเพื่อให้ตัวเองเรียนจบเท่านั้น เพราะจากประสบการณ์ขณะทำการสนทนากับคนในหมู่บ้านจะพบว่า พวกเขาสนใจและเป็นห่วงมากกว่าเมื่อไหร่จะเรียนจบซักที เป็นต้น และปิดท้ายการแนะนำตัวด้วยการให้คำมั่นสัญญาว่า การสัมภาษณ์นี้จะถูกเก็บเป็นความลับ

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้แจ้งสิทธิให้ผู้ให้ข้อมูลหลักทราบว่า เขามีสิทธิไม่ตอบคำถาม หรือสามารถขอคำอธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับคำถามได้ หากคิดว่า คำถามนั้นไม่มีความชัดเจนหรืออาจสร้างความเดือดเนื้อร้อนใจให้กับตัวเอง และทำการขออนุญาตก่อนการถ่ายภาพและบันทึกเสียงทุกครั้ง และพยายามหลีกเลี่ยงการใช้เครื่องมือช่วยเก็บข้อมูลต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูปกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักบางคนที่มีความอ่อนไหวสูง เช่น กลุ่มที่เป็นญาติพี่น้องของศูนย์กลางความขัดแย้ง รวมทั้งละเว้นการสอบถามข้อมูลส่วนตัวบางอย่าง เช่น ชื่อผู้ให้ข้อมูลหลัก เพื่อลดความเป็นทางการของการสัมภาษณ์ และเพื่อไม่ให้เกิดหลักฐานการสัมภาษณ์ที่อาจส่งผลกระทบต่อความหวาดระแวงของผู้ให้ข้อมูลหลักได้ และเปลี่ยนมาใช้เทคนิควิธีการจดชื่อผู้ให้ข้อมูลหลักจากป้ายชื่อที่มีแขวนอยู่หน้าบ้านแทน แต่ผู้วิจัยพบว่า เทคนิคการจดชื่อจากป้ายนี้ยังมีข้อจำกัดอยู่บ้าง เพราะชาวบ้านบางคนจับตามองพฤติกรรมผู้วิจัยนับตั้งแต่เริ่มเดินเข้ามาในอาณาเขตบ้าน จนกระทั่งเดินกลับออกจากบ้านจนลับสายตา หรืออาจกล่าวได้ว่าชาวบ้านเกือบทั้งหมู่บ้านจับตามองพฤติกรรมของผู้วิจัยตลอดเวลา สิ่งที่เกิดขึ้นหน้าบ้านหลังหนึ่งอาจเป็นสิ่งที่เจ้าของบ้านอีกหลังหนึ่งเป็นผู้สังเกตเห็นก็เป็นได้ เพราะชาวบ้านคนหนึ่งที่มีบ้านอยู่หน้าหมู่บ้านรู้ว่าผู้วิจัยมักโบกรถขายก๋วยเตี๋ยวทานเป็นอาหารเที่ยง ทั้งที่จุดที่ผู้วิจัยโบกรถขายก๋วยเตี๋ยวนั้นชาวบ้านคนดังกล่าวไม่สามารถมองเห็นได้จากบ้านของเขาได้ ไม่เว้นแม้แต่ผู้นำชุมชนที่จะรู้เสมอว่า ผู้วิจัยไปสัมภาษณ์ชาวบ้านกลุ่มไหนมาบ้างในวันนี้ ดังนั้น เพื่อหลีกเลี่ยงความหวาดระแวงที่อาจเกิดขึ้นได้ ผู้วิจัยจึงได้นำเทคนิควิธีการบันทึกพิกัดและลงรหัสข้อมูลมาใช้แทนการบันทึกชื่อเพื่อใช้อ้างอิงถึงผู้ให้ข้อมูลหลัก

จากการประเมินผลการเก็บข้อมูลหลังการปรับเปลี่ยนเทคนิควิธีการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยพบว่าสามารถเข้าถึงข้อมูลเชิงลึกจากชาวบ้านทั่วไปได้มากขึ้น การสนทนาระหว่างผู้วิจัยกับชาวบ้านมีความเป็นกันเองมากขึ้น ทว่า ปัจจัยสนับสนุนสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ผู้วิจัยสามารถเข้าถึงข้อมูลเชิงลึกได้มากขึ้นน่าจะมาความคับข้องใจของชาวบ้านที่มีต่อบทบาทของแกนนำการเลือกตั้งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลที่กำลังเกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยยังคงพบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักบางคนยังพยายามหลีกเลี่ยงการกล่าวพาดพิงสถานการณ์ความขัดแย้งภายในหมู่บ้าน และพยายามแสดงความคิดเห็นทางการเมืองอย่างเป็นกลางอยู่เช่นเคย ซึ่งหากพบสถานการณ์เช่นนี้ ผู้วิจัยจะปรับรูปแบบการสัมภาษณ์ไปสู่การสนทนาอย่างเป็นกันเองในเรื่องอื่นๆ ที่ไม่

เกี่ยวข้องกับบริบทการเมืองและความขัดแย้งภายในหมู่บ้านทันที เช่น หากเป็นผู้สูงอายุอาจเปลี่ยนการสัมภาษณ์ไปเป็นการสนทนาเกี่ยวกับเรื่องสุขภาพ เรื่องรูปแบบการทำมาหากิน เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อไม่ให้ผู้ให้ข้อมูลหลักเกิดความความอึดอัดใจ และเพื่อป้องกันไม่ให้ประสบการณ์อึดอัดใจนี้ถูกบอกเล่าไปยังชาวบ้านคนอื่นๆ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อ การเข้าถึงผู้ให้ข้อมูลหลักคนอื่นๆ ของผู้วิจัยได้

1.12 ชื่อสมมุติ

การวิจัยเกิดขึ้นภายใต้สถานการณ์ที่หมู่บ้านนาใหญ่มีความขัดแย้งค่อนข้างสูง ข้อค้นพบจากการวิจัยนี้บางส่วนมีความสัมพันธ์กับสถานการณ์ความขัดแย้งที่ดำรงอยู่ มีผลกระทบต่อชื่อเสียงของบุคคล และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลภายในหมู่บ้าน ดังนั้น เพื่อป้องกันผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการเผยแพร่รายงานวิจัย ผู้วิจัยจึงได้สมมุติชื่อขึ้นมาเพื่อใช้เรียกแทนชื่อหมู่บ้าน ชื่อบุคคลภายในหมู่บ้าน ดังต่อไปนี้

- (1) หมู่บ้านนาใหญ่ เป็นชื่อสมมุติเพื่อใช้เรียกแทนหมู่บ้านกรณีศึกษา
- (2) นายสมหวัง เป็นชื่อสมมุติเพื่อใช้เรียกแทนผู้ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน ภายใต้โครงสร้างการปกครองส่วนท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย และปัจจุบันได้กลายเป็นแกนนำคนเสื้อแดงระดับท้องถิ่น เป็นผู้ใหญ่วัยบ้านหมู่บ้านเสื้อแดงนาใหญ่
- (3) นางสมใจ เป็นชื่อสมมุติเพื่อใช้เรียกแทนภรรยา นายสมหวัง และปัจจุบันดำรงตำแหน่งสมาชิกองค์การบริหารส่วนจังหวัด
- (4) นางสาวบัว เป็นชื่อสมมุติเพื่อใช้เรียกแทนผู้ดำรงตำแหน่งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ที่เป็นญาติของกับนางสมใจแต่ปัจจุบันมีความขัดแย้งกัน

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การเกิดขึ้นของชุมชนในฐานะหน่วยการปกครองหนึ่งไม่ได้เกิดจากพื้นฐานความสัมพันธ์แนวระนาบของสมาชิกในชุมชนเพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นจากความสัมพันธ์หลายระดับภายใต้เงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองในช่วงเวลาหนึ่งๆ พร้อมกับปฏิบัติการทางสังคมที่มีนัยยะของการประสาน ต่อรอง และขัดแย้งระหว่างชุมชนกับสังคมแวดล้อม ด้วยเสมอ การวิจัยนี้จะสำรวจการกำเนิดและพลวัตของแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดง เพื่อทำความเข้าใจการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจภายใต้บริบทหมู่บ้านเสื้อแดง โดยนำวิธีวิทยาจากกรณีศึกษาหมู่บ้านเทียน จังหวัดเชียงใหม่ ของแอนดรู วอล์คเกอร์ มาปรับใช้เป็นแนวทางสำรวจปฏิบัติการทางการเมืองในชีวิตประจำวัน และการเมืองแบบเลือกตั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับการจัดสรรความสัมพันธ์เชิงอำนาจของชาวบ้านในหมู่บ้านเสื้อแดงนาใหญ่

2.1 แนวคิดที่ว่าด้วย “การเมืองในชีวิตประจำวัน” “รัฐธรรมนูญชาวบ้าน” และ “ความสัมพันธ์ทางอำนาจในชนบทไทย”¹

การศึกษาชุมชนตามแนวคิดการเมืองในชีวิตประจำวัน มีที่มาจากงานของ James C. Scott (1985) ที่สังเกตความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการในชีวิตประจำวัน การปกปิดซ่อนเร้นความไม่พอใจของคนที่เป็นเบี้ยล่างที่มีต่อโครงสร้างอำนาจ ต่อระบบการจัดสรรทรัพยากรที่ไม่เป็นธรรม และ Benedict J. Tria Kerkvliet (2002) นักรัฐศาสตร์ศึกษาสังคมชาวนาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะในฟิลิปปินส์และเวียดนาม ได้เสนอให้เห็นปรากฏการณ์การเมืองสามัญที่เกิดขึ้นได้ในทุกวันของสังคมชนบท แทนที่จะมุ่งจำกัดความสนใจอยู่แต่เพียงเรื่องของการเมืองที่เป็นทางการหรือเชิงสถาบัน (การเมืองแบบเลือกตั้ง-ผู้วิจัย) และการเมืองของการต่อสู้รณรงค์แบบรวมกลุ่ม (การเมืองแบบภาคประชาชน-ผู้วิจัย) โดย Benedict J. Tria Kerkvliet เสนอ

¹ แนวคิดที่ว่า “การเมืองในชีวิตประจำวัน” “รัฐธรรมนูญชาวบ้าน” “ความสัมพันธ์ทางอำนาจในชนบทไทย” สังเคราะห์และเรียบเรียงจาก แอนดรู วอล์คเกอร์. ธรรมนูญแห่งชนบท. แปลโดย จักรกริช สังขมณี. ใน การเมืองว่าด้วยการเลือกตั้ง: วาทกรรม อำนาจ และพลวัตชนบทไทย. สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน, 2555. แอนดรู วอล์คเกอร์. บทนำ: ว่าด้วย ชาวนา อำนาจ และ สังคมการเมือง. แปลโดย จักรกริช สังขมณี. ใน ชาวนาการเมือง: อำนาจในเศรษฐกิจชนบทสมัยใหม่ของไทย, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน, 2556. (กำลังจัดพิมพ์) และ แอนดรู วอล์คเกอร์. รัฐธรรมนูญชาวบ้าน: พื้นที่วัฒนธรรมทางการเมืองในชีวิตประจำวัน ตอนที่ 1 และตอนที่ 2. แปลโดย พรรณพีไล กิจสุดแสง. [ออนไลน์]. 2550.

ให้พิจารณารูปแบบพฤติกรรมในวิถีชีวิตประจำวัน อาทิ การพูด การถกเถียง ความขัดแย้ง การตัดสินใจ การร่วมมือระหว่างบุคคล กลุ่มและองค์กร หนังสือประท้วง การนินทา การหลีกเลี่ยง ซึ่งเป็นปฏิบัติการที่แทบไม่มีการจัดตั้งหรือแทบไม่มีการเผชิญหน้า โดยเน้นวิเคราะห์คุณค่าและความคิดพื้นฐานที่กำกับกิจกรรมที่ชาวบ้านแสดงออกให้เห็นซึ่งการยอมรับ ต่อรอง ต่อต้าน กับวิถีปฏิบัติหรือกฎเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับอำนาจ ผู้มีอำนาจ และการจัดสรรทรัพยากรในท้องถิ่น ซึ่งแอนดรู วอล์คเกอร์ ได้เน้นย้ำว่า การศึกษาชนบทไทยโดยเน้นสำรวจการถกเถียงที่เกิดเป็นวิถีปกติในชีวิตประจำวัน มีประโยชน์อย่างมากในการช่วยทำความเข้าใจความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมการเมืองของชุมชนท้องถิ่นไทย

นอกจากนี้ ในการทำความเข้าใจพฤติกรรมการเมืองแบบเลือกตั้งของชาวบ้านในหมู่บ้านเทียน แอนดรู วอล์คเกอร์ ได้ใช้วิธีวิทยาที่น่าสนใจมาก โดยเขาไม่ได้ลากเส้นแบ่งที่ชัดเจนระหว่าง "การเมืองในชีวิตประจำวัน" กับ "การเมืองแบบเลือกตั้ง" อย่างชัดเจน ทำให้พบว่าการพูดคุยในประเด็นการเมืองเช่น การเลือกตั้ง ผู้สมัครรับเลือกตั้ง นโยบายการเมือง การรณรงค์หาเสียง การวิพากษ์วิจารณ์คุณสมบัติส่วนตัวและความสามารถทางการเมืองของผู้สมัคร เป็นบรรยากาศการสนทนาที่เกิดตามปกติของชีวิตประจำวันของชาวบ้าน จนกลายเป็นหัวข้อหลักที่ครอบงำการเมืองในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน ด้วยเหตุนี้ การเลือกตั้งจึงถูกเชื่อมโยงเข้าเป็นส่วนหนึ่งของความสัมพันธ์ทางสังคมท้องถิ่น และคุณค่าที่เกี่ยวกับชีวิตประจำวันของชุมชนซึ่งขยายเข้าสู่บริบทของการเลือกตั้ง และความเห็นหนึ่งที่ดูเหมือนเป็นเรื่องที่เข้าใจตรงกันโดยทั่วไปของ "รัฐธรรมนูญชาวบ้าน" คือ ความเห็นที่ว่า "เลือกคนท้องถิ่นดีกว่าเลือกคนต่างถิ่น" การแสดงออกถึงการที่จะชอบผู้สมัครรับเลือกตั้งจาก "บ้านเฮา" หรือตามตัวหนังสือแล้วก็คือ "หมู่บ้านของเรา" กระนั้นก็ตามคำว่า "บ้าน" ยังสามารถถูกปรับแต่งให้เหมาะให้เข้ากับบริบทแวดล้อมและขนาดการเลือกตั้ง อาทิในการเลือกตั้งระดับชาติที่ทักษิณกลายเป็น "คนบ้านเฮา" ดังที่สะท้อนผ่านสโลแกนของพรรคว่า "คนเชียงใหม่ภูมิใจนายคนเชียงใหม่ ไทยรักไทยเป็นพรรคเดียว"

ในการเมืองแบบเลือกตั้ง ความเป็นท้องถิ่นนิยมได้กลายเป็นกรอบคิดสำคัญในการประเมินผู้สมัครรับเลือกตั้งว่ามีหรือไม่มีสายโยงใยที่เข้มแข็งในท้องถิ่น ซึ่งเป็นเรื่องอยู่ในวงที่จะวิพากษ์วิจารณ์ได้ง่ายมากในการเลือกตั้ง ความสำคัญของท้องถิ่นนิยมเพิ่มมากขึ้น จากการที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้รับการจัดสรรส่วนแบ่งของทรัพยากรต่างๆ มากขึ้น (ผลมาจากการกระจายอำนาจจากส่วนกลาง) ทำให้เกิดการแข่งขันในด้านงบประมาณระหว่างหมู่บ้าน การแข่งขันด้านงบประมาณสะท้อนชัดเจนผ่านบทสัมภาษณ์ของชาวบ้านคนหนึ่งแอนดรู วอล์คเกอร์ ได้อ้างถึงว่า "การที่เห็นสภาพหมู่บ้านของตัวเองอยู่ในการปกครองของคนบ้านอื่น ก็เหมือนกับ"การ

กำลังรอคอยการส่งอาหารช่วยจากทางอากาศ แล้วในขณะนั้นก็เห็นร่มชูชีพที่ผูกอาหารลอยลงไป ยังเชิงเขาอีกฟากหนึ่ง "

กรอบการประเมินผู้สมัครรับเลือกตั้งว่ามีหรือไม่มีสายโยงใยที่เข้มแข็งในท้องถิ่นเกิดขึ้น ภายใต้ความหวังเชิงนโยบาย การบริหารจัดการท้องถิ่นนิยม โดยเฉพาะในการเลือกตั้งระดับท้องถิ่นอันเป็นผลจากการกระจายอำนาจการปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งทำให้รัฐบาลกลางต้องการจัดสรรงบประมาณลงสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยตรง ได้ทำให้การแข่งขันด้านงบประมาณระหว่างหมู่บ้านมีสูง ในขณะเดียวกัน การเลือกตั้งระดับท้องถิ่นก็มีอยู่อย่างหลากหลาย อาทิ การเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล รวมทั้งกำนันและผู้ใหญ่ด้วย ทำให้กรอบคิดท้องถิ่นนิยมยังได้รับการสนับสนุนอย่างชัดเจนในการเจรจาปรึกษาหารือทางการเมือง โดยนักการเมืองที่ลงรับเลือกตั้งนอกจากจะถูกประเมินก่อนแล้วในแง่ของการมีหรือไม่มีสายโยงใยที่เข้มแข็งในท้องถิ่น ยังจะถูกประเมินถึงความสามารถในการดึงเอาทรัพยากรจากภายนอกเข้ามาพัฒนาท้องถิ่น รวมทั้งความคาดหวังว่านักการเมืองจะต้องให้การเกื้อหนุนทางการเงินและการให้กู้ยืมเงินส่วนตัวแก่ชาวบ้าน เงินถวายวัด เงินช่วยงานพิธีในหมู่บ้าน ฯลฯ ซึ่งความคาดหวังต่อนักการเมืองเหล่านี้ได้แสดงอย่างชัดเจนถึงจุดเชื่อมโยงพันธะต่อทางสังคมท้องถิ่นที่เป็นองค์ประกอบสำคัญในด้านการประเมินการสนับสนุนเชิงบวกต่อรัฐธรรมนูญชาวบ้าน

ในการเลือกตั้งระดับชาติ โดยเฉพาะชัยชนะและคะแนนนิยมที่พรรคไทยรักไทย พรรคพลังประชาชน และพรรคเพื่อไทยได้รับในเลือกตั้งทั่วไปตลอดมา การพิจารณาเฉพาะมิติของนักการเมืองที่เป็นคนท้องถิ่นเดียวกันเพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอต่อการทำความเข้าใจการตัดสินใจทางการเมืองในระดับชาติของชาวบ้านได้แน่นอน และแอนดรู วอล์คเกอร์ก็ไม่ได้เสนอเพียงแค่นั้น เขาเสนอให้สำรวจกระบวนการทางเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมที่อยู่เบื้องหลังการต่อสู้ทางอำนาจการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางการเมืองในสังคมชนบทไทยปัจจุบัน สำหรับแนวทางแนวหลักที่ได้รับความนิยมในการศึกษาความสัมพันธ์ทางอำนาจของสังคมชนบทมีอยู่สี่แนวทาง แนวทางแรกเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ทางอำนาจแนวตั้งที่มองว่าความสัมพันธ์เกิดขึ้นระหว่างบุคคลที่มีสถานะทางสังคมและมีฐานะทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน (ดูเพิ่มเติมใน ระบบอุปถัมภ์, อมรา พงศาพิชญ์ และปรีชา คุวินทร์พันธ์ บรรณานิติกร, 2539) แนวทางที่สอง การศึกษาความสัมพันธ์ทางอำนาจในแนวระนาบ ได้รับอิทธิพลจากการแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน มองชุมชนว่า ในชุมชนมีความเสมอภาคกันแต่ความสัมพันธ์ทางอำนาจเกิดจากรัฐที่ทำหน้าที่เป็นตัวการขูดรีดผลประโยชน์ของชุมชน แนวทางที่สามเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ทางอำนาจอันกระจาย ให้ความสำคัญกับการพิจารณาถึงมิติทางอำนาจของสิ่งลึกลับที่ยาก

แก่การอธิบาย โดยความสัมพันธ์ทางอำนาจอันกระจัดกระจายนี้ไม่สามารถลากเส้นแบ่งระหว่างชุมชนกับรัฐที่ชัดเด็ดขาดผลประโยชน์จากการผลิตของชุมชน และไม่สามารถลากเส้นแบ่งชัดเจนได้จากคุณงามความดีหรือความมั่นคงทางวัตถุได้ เพราะความสัมพันธ์ทางอำนาจอันกระจัดกระจายมีความคลุมเครือและเกี่ยวข้องกับอำนาจศักดิ์สิทธิ์และความลึกลับหลากหลายรูปแบบ อาทิ อำนาจอาจเป็นสิ่งสถิตอยู่ตามต้นไม้ ภูเขา แม่น้ำลำคลอง สถิตอยู่ในวิถีการผลิต และแนวทางทางที่สี่ เป็นศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางการเมืองที่เกิดขึ้นในบริบทของการเมืองแบบเลือกตั้ง โดยตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจและการเมืองที่ส่งผลให้รัฐและทุนกลายเป็นส่วนหนึ่งในกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชนบทในปัจจุบัน ซึ่งในการวิจัยนี้จะให้ความสำคัญกับการสำรวจความสัมพันธ์เชิงอำนาจตามแนวทางนี้

การศึกษาความสัมพันธ์ทางอำนาจผ่านกลไกการเลือกตั้งเชื่อว่า ชนบทไทยในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว ชาวบ้านจำนวนมากได้ละทิ้งวิถีชีวิตและกิจกรรมทางเศรษฐกิจเพื่อการยังชีพเป็นพื้นฐานไปสู่การเชื่อมโยงตัวเองเข้ากับช่องทางทางเศรษฐกิจที่หลากหลายเพื่อให้เข้าถึงแหล่งรายได้อันหลากหลาย ซึ่งจะทำให้ชาวบ้านหลุดพ้นจากสภาวะความยากจนและการดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดไปสู่การเผชิญกับความท้าทายทางเศรษฐกิจรูปแบบใหม่ที่มาจากความต้องการยกระดับมาตรฐานการครองชีพ และภายใต้ความท้าทายทางเศรษฐกิจรูปแบบใหม่นี้ รัฐที่ปรากฏชัดเจนในสมัยของรัฐบาลทักษิณได้ทำหน้าที่ขจัดบิดเบือนและดลบันดาลผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสวัสดิการสังคมผ่านนโยบายที่รัฐจัดให้ และด้วยการบรรจบอย่างพอเหมาะของกิจกรรมทางเศรษฐกิจและการสนับสนุนจากรัฐที่เกิดขึ้นจึงส่งผลให้ภูมิทัศน์ทางการเมืองของชาวบ้านในชนบทไทยได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง ชาวบ้านในปัจจุบันได้พยายามเชื่อมโยงตัวเองเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของรัฐเพื่อเรียกร้องการสนับสนุนและการปกป้องคุ้มครองที่เหมาะสมจากรัฐ และในบริบทของการเมืองแบบเลือกตั้งชาวบ้านได้กลายเป็นหน่วยของอำนาจที่ทรงพลังและสามารถเรียกร้องการตอบสนองด้านต่างๆ จากรัฐผ่านการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งได้

การศึกษาหมู่บ้านเสื้อแดง: การปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจในชุมชนชนบทไทย กรณีศึกษาหมู่บ้านนาใหญ่ จังหวัดอุดรธานี เป็นการสำรวจการแสดงออกทางการเมืองของชาวบ้านในหมู่บ้านเสื้อแดงนาใหญ่ผ่านการเมืองในชีวิตประจำวันและการเมืองแบบการเลือกตั้งที่เชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางการเมืองและการจัดสรรทรัพยากรทางการเมืองที่เกิดขึ้นภายใต้บริบทหมู่บ้านเสื้อแดง ผู้วิจัยจึงได้นำแนวคิดการเมืองในชีวิตประจำวัน รัฐธรรมนูญชาวบ้าน และความสัมพันธ์ทางอำนาจในชนบทไทย จากกรณีศึกษาหมู่บ้านเทียม ของแอนดรู วอล์คเกอร์มาปรับใช้เป็นแนวทางในการสำรวจ และวิเคราะห์คุณค่า

พื้นฐานที่ทำหน้าที่กำกับดูแลทางการเมืองที่สัมพันธ์กับการจัดวางความสัมพันธ์เชิงอำนาจของชาวบ้านนาใหญ่

2.2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ในการทบทวนวรรณกรรมเพื่อใช้เป็นแนวทางการศึกษาหมู่บ้านเสื้อแดง ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องทั้งหมด 5 ประเด็น คือ (1) มโนทัศน์ว่าด้วยชุมชนชนบทไทย (2) การศึกษาการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิต และโครงสร้างทางเศรษฐกิจของชุมชนชนบทไทย (3) การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางการเมืองของคนชนบทไทย (4) การเมืองของคนชนบทและวาทกรรม “ชื้อลิตธิ - ชายเสียง” และ (5) การเมืองของคนเสื้อแดง รายละเอียดทั้งหมดของแต่ละประเด็นมีดังต่อไปนี้

2.2.1 มโนทัศน์ว่าด้วยชุมชนชนบทไทย

ภายใต้วาทกรรมการพัฒนา มโนทัศน์เกี่ยวกับชุมชนชนบทไทยปรากฏขึ้นอย่างเป็นทางการเมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ยึดอำนาจการปกครองและใช้อำนาจเผด็จการเบ็ดเสร็จเปลี่ยนแปลงทิศทางการพัฒนาประเทศไปสู่การสร้างความเป็นเอกภาพทางเศรษฐกิจ โดยมีสภาพพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติเป็นหน่วยงานกลางในการศึกษาและจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1

(พ.ศ. 2504 – 2509) ซึ่งได้รับคำแนะนำและการสนับสนุนจากองค์การระหว่างประเทศ และประเทศมหาอำนาจโดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาที่ใช้วาทกรรมการพัฒนาเป็นข้ออ้างสำคัญในการขยายอุดมการณ์ประชาธิปไตยเพื่อต่อสู้กับอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ที่ได้ขยายอิทธิพลครอบคลุมพื้นที่เขตป่าใกล้กับชุมชนชนบทของประเทศไทย ซึ่งชุมชนชนบทได้ถูกวิเคราะห์ว่า เป็นปริมาณพลที่ตั้งอยู่ห่างไกลจากความเจริญและต้องได้รับการพัฒนาให้มีความเป็นอารยะ แต่ชุมชนไม่มีศักยภาพ และไม่มีพลังในการขับเคลื่อนการพัฒนาด้วยตัวเอง ดังนั้นชุมชนจึงต้องได้รับความช่วยเหลือในด้านการพัฒนาจากรัฐ ที่ได้กำหนดนโยบายและส่งผู้เชี่ยวชาญพร้อมด้วยงบประมาณจากส่วนกลางเข้าช่วยพัฒนาชุมชนในชนบทห่างไกล เพื่อขจัดปัญหาความยากจนโดยดำเนินการควบคุมไปกับการเผยแพร่อุดมการณ์ชาตินิยมเพื่อช่วงชิงมวลชนจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ซึ่งการกำหนดนโยบายจากส่วนกลางได้ละเลยศักยภาพและไม่เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนา ส่งผลให้การพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาความยากจนโดยรัฐไม่ประสบความสำเร็จและไม่สามารถตอบสนองต่อปัญหาของชุมชนได้ นอกจากนี้ ยังพบว่า การพัฒนาของ

รัฐมีบทบาทเอื้อหรือเกื้อหนุนให้เกิดการชู้ตริตส่วนเกินในภาคการผลิตซึ่งส่งผลให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับทุนและรัฐ

ขณะที่การพัฒนากระแสหลักหรือการพัฒนาของรัฐถูกตั้งคำถามถึงศักยภาพในการแก้ไขปัญหาชุมชนชนบท เพราะมุ่งเน้นไปที่การส่งเสริมและคุ้มครองภาคอุตสาหกรรมมากกว่าภาคเกษตรกรรมซึ่งเป็นระบบการผลิตหลักของชุมชนชนบท การพัฒนากระแสรองหรือการพัฒนาทางเลือกที่เน้นชุมชนและชาวบ้านเป็นศูนย์กลางการพัฒนา ซึ่งมีองค์การพัฒนาเอกชนเป็นพลังขับเคลื่อนสำคัญได้เข้ามามีบทบาทในการเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาชุมชนชนบท สำหรับการพัฒนางานทางเลือกได้เริ่มต้นตัวขึ้นมานับตั้งแต่ช่วงที่ศาสตราจารย์ ดร. ป๋วย อึ๊งภากรณ์ จัดตั้งโครงการบัณฑิตอาสาสมัครขึ้นในปี พ.ศ. 2509 และจัดตั้งมูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2510 รวมทั้งจัดตั้งมูลนิธิโกมลคีมทองขึ้นในปี พ.ศ. 2514 และในปี พ.ศ. 2516 ได้มีการจดทะเบียนจัดตั้งสภาคทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา ที่นับว่ามีบทบาทและมีอิทธิพลต่อวงการพัฒนากระแสรองบนฐานคิดวัฒนธรรมชุมชนในเวลาต่อมาอย่างยิ่ง (บุญเลิศ วิเศษปรีชา, 2531 และประยงค์ รัตนรงค์และคณะ, 2555) อย่างไรก็ตาม องค์การพัฒนาเอกชนได้ลดบทบาทการทำงานพัฒนาลง ภายหลังจากเกิดเหตุการณ์การล้อมปราบและสังหารหมู่ นักศึกษาและประชาชนในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2516 และเดือนตุลาคม พ.ศ. 2519 เพราะเกรงว่า จะถูกกล่าวหาว่า เป็นแนวร่วมพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยหรือ พคท. ที่เคลื่อนไหวอยู่ในพื้นที่ชุมชนชนบทซึ่งเป็นพื้นที่ทำงานขององค์การพัฒนาเอกชนด้วย

กระทั่งปีทศวรรษที่ 2520 การพัฒนากระแสรองหรือการพัฒนาทางเลือกที่เน้นชุมชนและชาวบ้านเป็นศูนย์กลางการพัฒนาได้เริ่มกลับมีบทบาทอีกครั้ง อันเป็นผลมาจากการพัฒนาในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 4 - 5 (พ.ศ. 2520-2529) ที่ถึงแม้ว่า รัฐได้ทบทวนปรับเปลี่ยนกระบวนการพัฒนาให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์การพัฒนาชุมชนในการพัฒนามากขึ้น แต่ในทางปฏิบัติกลับพบว่า การมีส่วนร่วมเป็นเพียงรูปแบบเท่านั้น หากได้สอดคล้องกับปรัชญาการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงแต่อย่างใด ซึ่งส่งผลให้การพัฒนายังคงไม่สามารถตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของชุมชนได้ ขณะเดียวกัน ยังมีการดูดซับเอาทรัพยากรจากภาคชนบทเข้าบ่อนการพัฒนาในเมืองและภาคอุตสาหกรรม ไม่ว่าจะเป็นการสร้างเขื่อนผลิตกระแสไฟฟ้า การให้สัมปทานป่าไม้ในพื้นที่สาธารณะของชุมชน เป็นต้น ผนวกกับบรรยากาศความตึงเครียดทางการเมืองที่ลดลงได้เปิดโอกาสให้มีการเคลื่อนไหวทำทนายรัฐได้มาก (ณัฐพงศ์ จิตนิรันต์, 2545 และยุกติ มุกดาวิจิตร, 2548)

แนวทางการพัฒนาและการทำทนายการพัฒนาของรัฐในช่วงทศวรรษ 2520 ขององค์กรพัฒนาเอกชนที่ส่วนหนึ่งเป็นกลุ่มนิสิตนักศึกษาที่เคยเข้าร่วมกับ พคท. หรือเป็นกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนขนาดเล็กที่ได้ยุติบทบาทลงไปในช่วงที่รัฐบาลปราบปราม พคท. ที่ได้กลับมามีบทบาทสำคัญในการวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดจากพัฒนาการระส่ำระสายของรัฐและแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกันกับชาวบ้าน เพื่อต่อสู้กับรัฐและทุนที่รุกคืบเข้ามาในชุมชนนั้น มีแนวทางหลักๆ ที่ใช้มาจนถึงปัจจุบันคือ แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนที่มุ่งเน้นการรื้อฟื้นและสร้างความเข้มแข็งให้กับวัฒนธรรมชุมชน และแนวคิดสิทธิชุมชนที่ค่อนข้างก้าวข้ามต่อแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน ที่มองชุมชนในลักษณะแก่นสารนิยมว่า คนในชุมชนไม่ค่อยมีการเคลื่อนย้าย ผู้คนมีความผูกพันกัน มีรากเหง้าทางวัฒนธรรมที่ผูกติดกับพื้นที่แน่นอนตายตัว ซึ่งตรงกันข้ามกับกรอบคิดสิทธิชุมชนที่มองความเป็นชุมชนและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมว่า เป็นสิ่งที่ถูกสร้างและผนวกรวมโดยขบวนการความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียม แต่ขบวนการดังกล่าวไม่สมบูรณ์ สามารถปรับเปลี่ยนและสร้างขึ้นใหม่จากปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ดังนั้น กลุ่มนี้จึงมุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมืองและเสริมสร้างอำนาจของชุมชนท้องถิ่นเพื่อต่อกรกับอำนาจรัฐและทุน (ยศ สันตสมบัติ, 2546) ด้วยการเคลื่อนไหวกดดัน เจรจาต่อกรกับรัฐโดยอ้างสิทธิของชุมชนในฐานะอุดมการณ์ที่แนบแน่นกับวิถีชีวิต และวัฒนธรรมชุมชน (ชลธิรา สัตยาวัดพัฒนา, 2546) ซึ่งเป็นคุณค่าที่ชุมชนยึดถือ เช่น ความเชื่อถือเรื่องผีบรรพบุรุษ ผีปู่ตา คุณค่าแห่งความกตัญญูรู้คุณต่อธรรมชาติและบุพการี การเคารพและให้คุณค่าในผลประโยชน์และทรัพย์สินส่วนรวม หรืออาจเป็นคุณค่าที่ชุมชนรับจากภายนอกมาผสมผสานเป็นคุณค่าของชุมชน เช่น หลักธรรมทางศาสนา ซึ่งถือเป็นหลักทางศีลธรรมที่ทำหน้าที่กำกับพฤติกรรมของชุมชนในทุกมิติตั้งแต่ระบบการจัดการทรัพยากร ระบบเกษตรกรรม ระบบการดูแลสุขภาพ ระบบการศึกษา ระบบการปกครอง ระบบยุติธรรมของชุมชน ฯลฯ (สำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2555)

มโนทัศน์เกี่ยวกับชุมชนตามกรอบคิดวัฒนธรรมชุมชนและสิทธิชุมชนที่ถูกนำเสนอและขับเคลื่อนโดยนักวิชาการสายวัฒนธรรมชุมชนและองค์กรพัฒนาเอกชนในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมาที่ให้ภาพชุมชนไปในทิศทางเดียวกันว่า มีลักษณะเป็นพื้นที่ทางกายภาพที่มีความสงบเรียบร้อย มีระบบเศรษฐกิจที่สมดุลและสอดคล้องกับวัฒนธรรมและทรัพยากรท้องถิ่นได้ ถูกทำลายและถูกตั้งคำถามถึงศักยภาพและความชอบธรรมถึงความสามารถในการทำความเข้าใจชุมชนชนบทสมัยใหม่ที่มีโครงสร้างเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและวิถีชีวิตแบบคนเมือง ดังที่ แอนดรู วอล์คเกอร์ (2550) ได้กล่าวถึงการพัฒนาระส่ำระสายในฐานะเป็นตัวแสดงที่มีจุดยืนตรงข้ามกับการพัฒนาหลักของรัฐว่า เป็นการเคลื่อนไหวบนฐานคิดที่จำกัดบนจินตภาพของอัตลักษณ์

ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น การเกษตรกรรมแบบพอเพียง และการดำเนินชีวิตที่เรียบง่ายและสอดคล้องกับวิถีธรรมชาติว่า มีผลกระทบและสร้างการเปลี่ยนแปลงได้เฉพาะเขตที่มีความขัดแย้ง ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติค่อนข้างแหลมคม แต่ไม่สามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของสังคมชนบทสมัยใหม่ที่ระบบการผลิต โครงสร้างเศรษฐกิจ และวิถีชีวิตแอบอิงกับตลาดทุนนิยมได้

2.2.2 ระบบการผลิต และโครงสร้างทางเศรษฐกิจของชุมชนชนบท

จากการศึกษาหมู่บ้านชาวนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย โดย สุวิทย์ ธีรศาสตร์ (2546) พบว่า การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจมีสาเหตุมาจากสามองค์ประกอบดังต่อไปนี้ (1) การเพิ่มขึ้นของประชากรอันเป็นผลมาจากความต้องการแรงงานมากขึ้น การไม่คุมกำเนิด และการพัฒนาด้านสาธารณสุขของประเทศ (2) การขยายตัวของทุนนิยม การเข้ามาของพ่อค้าคนจีน และการเกิดขึ้นของกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่นำสินค้าจากชนบทเข้าสู่เมือง นอกจากนี้ การขยายตัวของทุนนิยมยังมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมการบริโภคในชีวิตประจำวันของประชาชนอีกด้วย (3) การขยายตัวของรัฐและนโยบายรัฐบาล เริ่มตั้งแต่แผนพัฒนาอีสานฉบับแรกที่เน้นโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ เช่น การคมนาคม ระบบชลประทาน การส่งเสริมการผลิตเพื่อการส่งออก การศึกษา สาธารณูปโภค สาธารณสุข และนโยบายปราบปรามคอมมิวนิสต์ของรัฐบาล เป็นต้น

นอกจากนี้ การศึกษาการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจชาวนาไทย กรณีชาวนาลุ่มน้ำพอง นับตั้งแต่อดีตถึงช่วงปี พ.ศ. 2546 โดย มณีมัย ทองอยู่ (2546) พบว่า การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นชัดเจนจากการขยายทางรถไฟไปสู่นครราชสีมาในปี พ.ศ. 2443 ต่อมาทางรถไฟขยายไปถึงอุบลราชธานีในปี พ.ศ. 2469 และขยายไปขอนแก่น ในปี พ.ศ. 2476 โดยการขยายทางรถไฟได้กระตุ้นเศรษฐกิจและการเมืองของภาคอีสานให้ใกล้ชิดกับกรุงเทพฯ ยิ่งขึ้น ข้าวเปลือกจากอีสานถูกลำเลียงทางน้ำและตามเกวียนและถนนเข้าสู่ศูนย์กลางการค้าใกล้สถานีรถไฟ พ่อค้าคนจีนนำสินค้าใหม่ๆ มาแนะนำให้แก่ชาวนา เช่น สบู่ ไม้ขีดไฟ ถ้วยชาม เสื้อผ้า ฯลฯ

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจในระยะนี้ยังกระจุกตัวในพื้นที่ใกล้เคียงกับสถานีรถไฟ ในขณะที่พื้นที่ซึ่งอยู่ห่างไกลจากสถานีรถไฟ เช่น กาฬสินธุ์ หนองคาย อุดรธานี และเลย มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจน้อยมาก เพราะการคมนาคมระหว่างพื้นที่ไม่สะดวกค่าใช้จ่ายในการขนส่งระหว่างพื้นที่สูงเกินไป (สุวิทย์ ธีรศาสตร์, 2546) กระทั่งในปี พ.ศ. 2490 การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจถึงได้เกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง เมื่อสหรัฐอเมริกาให้การสนับสนุน

การสร้างถนนมิตรภาพเพื่อเป็นเส้นทางยุทธศาสตร์สำคัญทางทหารของสหรัฐฯ ในอินโดจีน และมีการสร้างถนนสายใหม่ๆ หลายสายเปิดทางเข้าสู่พื้นที่ป่าหลายแห่ง ซึ่งเป็นการเปิดทางให้เกษตรกรนำผลผลิตไปขายยังตลาดได้สะดวกยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังมีโครงการพัฒนาต่างๆ ของรัฐที่ส่วนใหญ่ได้รับการสนับสนุนจากองค์การระหว่างประเทศ เช่น องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ที่ได้พัฒนาระบบชลประทานและแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ในปี พ.ศ. 2501 มีอ่างเก็บน้ำเพื่อชลประทานเกิดขึ้นในภูมิภาคนี้ถึง 110 แห่ง ต่อในปีพ.ศ. 2502 ธนาคารโลกได้ให้การสนับสนุนการพัฒนาทางการเกษตรและสังคม โดยแนะนำให้มีการปลูกพืชหมุนเวียนหลายชนิดและการเลี้ยงสัตว์เพื่อทดแทนการปลูกข้าว และมีความช่วยเหลือแบบทวิภาคีจากรัฐบาลสหรัฐฯ แก่รัฐบาลไทยเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัดในช่วงหลังทศวรรษ 2500 ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 2 โดยความช่วยเหลือนั้นมุ่งเน้นไปที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างมีนัยสำคัญ ดังจะเห็นได้จากร้อยละ 37 ของความช่วยเหลือในปี พ.ศ. 2506 เป็นความช่วยเหลือที่ให้แกภูมิภาคนี้ (มณีมัย ทองอยู่, 2546)

ผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากนโยบายการพัฒนาของรัฐส่งผลให้โครงสร้างการผลิตของสังคมชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้เปลี่ยนไปสู่การผลิตสองระบบ คือ ยังคงมีระบบการผลิตและการพึ่งพาทรัพยากรในท้องถิ่นเพื่อยังชีพ แต่ได้แตกระบบการผลิตและโครงสร้างเศรษฐกิจไปสู่ภาคการผลิตที่หลากหลายมากขึ้น เช่น ทำนา ทำไร่ ทำสวน ค้าขาย พ่อค้าคนกลาง รับราชการ รับจ้างในพื้นที่เมือง โดยรายได้และรายจ่ายหลักของสังคมชนบทได้เปลี่ยนแปลงไปสู่การมีความสัมพันธ์กับระบบการตลาดเชิงพาณิชย์หรือระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเป็นสำคัญ รายได้หลักที่เป็นตัวเงินของครอบครัวมาจากงานนอกภาคเกษตรกรรม เช่น การอพยพไปทำงานในภาคอุตสาหกรรมขนาดเล็ก ในภาคเศรษฐกิจแบบไม่เป็นทางการซึ่งไม่มีหลักประกันความมั่นคงในการทำงาน โดยรายได้ดังกล่าวจะถูกนำมาใช้จ่ายในชีวิตประจำวันที่ต้องสัมพันธ์กับสินค้าในระบบตลาดทุนนิยม และใช้เป็นเงินทุนในภาคเกษตรกรรม สำหรับครอบครัวที่มีความสามารถในการสะสมทุนจากรายได้นี้ยังสามารถเริ่มกิจการแบบผู้ประกอบการได้ เช่น การเลี้ยงปลา การค้าขายปลา การค้าขายผัก ซึ่งการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตได้สะท้อนให้เห็นถึงทัศนคติและบทบาทของชาวบ้านจากมีเป้าหมายสำคัญเพื่อความอยู่รอดไปสู่การเป็นหน่วยทางเศรษฐกิจที่มีความสามารถในระดับที่จะประเมินทางเลือกต่างๆ ทางเศรษฐกิจและตัดสินใจบนพื้นฐานของการวินิจฉัยด้วยหลักเหตุผล (มณีมัย ทองอยู่, 2546)

ด้านอภิปรัชญา สกิดนิรามัย (2553) ได้ศึกษาสังคมชนบทที่เกิดขึ้นในรอบ 20 ปีที่ผ่านมาและพบว่า การผลิตแบบครอบครัวชาวนาขนาดเล็กไม่ได้เป็นวิถีชีวิตหลักของประชาชนอีก

ต่อไป แต่ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจพาณิชย์ได้กลายเป็นรูปแบบความสัมพันธ์หลักของเศรษฐกิจครอบครัว มีการแตกตัวของภาคเกษตรกรรมไปสู่เกษตรเชิงพาณิชย์ทั้งในรูปแบบผู้ผลิตอิสระและเกษตรพันธสัญญา โดยทั้งสองแบบมีแนวโน้มใช้ทุนและเทคโนโลยีการเกษตรเข้มข้น ประกอบกับแรงงานรุ่นใหม่จำนวนมากในภาคชนบทได้อพยพเข้าสู่ภาคการผลิตอื่นๆ ส่งผลให้แรงงานในภาคเกษตรกรรมขาดแคลน ทำให้เครื่องจักรถูกนำมาใช้ทดแทนแรงงาน การผลิตเชิงพาณิชย์ส่งผลให้ภาคเกษตรกรรมมีวิถีชีวิตและความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจไม่แตกต่างไปจากผู้ประกอบการในภาคอุตสาหกรรมหรือภาคธุรกิจการบริการอื่นๆ นอกจากนี้ รายได้นอกภาคเกษตรยังเป็นรายได้หลัก และกลายเป็นรายได้ทั้งหมดของครอบครัวชนบท ยิ่งไปกว่านั้น หากพิจารณารูปแบบการบริโภคสินค้า เช่น โทรทัศน์ เสื้อผ้า เครื่องประดับ รถยนต์ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้สะท้อนว่า ชนบทมิได้มีระบบเศรษฐกิจและการบริโภคแบบสังคมชาวนาอิสระอีกต่อไป การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลให้เกิดการแตกตัวทางบุคลิกของคนชนบทอย่างกว้างขวางและหลากหลายกว่าอดีตอย่างมีนัยสำคัญ แต่ลักษณะที่มีร่วมกันของชาวบ้านในชนบทคือ การมีความเชื่อมโยงอย่างแนบแน่นกับตลาดโลก ความผันผวนของระบบเศรษฐกิจโลกและประเทศส่งผลกระทบโดยตรงต่อแรงงานนอกระบบที่ไม่มีระบบประกันสังคมใดๆ รองรับ

ข้อค้นพบของอภิชาติ ช้างต้นสอดคล้องกับผลการศึกษากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของสังคมชาวนาตั้งแต่พ.ศ. 2500 -2550 : ศึกษากรณีหมู่บ้านกู่กาสิงห์ จังหวัดร้อยเอ็ด ของธิดิตญา เหล่าอิน ที่พบว่า ความเปลี่ยนแปลงของ “สังคมชาวนา” ทวีความเข้มข้นมากขึ้นในช่วงปลายทศวรรษ 2520 ถึงทศวรรษ 2540 ชาวนาได้ใช้ทุนเข้มข้นเพื่อลงทุนในการผลิตที่มุ่งเน้นการป้อนผลผลิตเข้าสู่ระบบตลาดเป็นหลัก และภายใต้กระบวนการตัดสินใจในเชิงธุรกิจทำให้มีการนำเครื่องจักรขนาดใหญ่ คือ รถไถนากับรถเกี่ยวข้าวมาใช้ในพื้นที่นาแทนการใช้แรงงานคน (ใน อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, 2554) และสอดคล้องกับบทวิเคราะห์ของนิธิ เอียวศรีวงศ์ (2555) ที่มองว่า ในระยะสิบกว่าปีที่ผ่านมานี้นั้น แม้พื้นที่ส่วนใหญ่ในสังคมชนบทยังคงถูกใช้ในภาคเกษตรกรรม แต่ทุนเทคโนโลยีและวัสดุที่ใช้ในภาคเกษตรล้วนต้องนำเข้ามาจากเมือง ชนบทจึงถูกเชื่อมโยงกับเมืองโลกภายนอก และระบบตลาดสมัยใหม่อย่างแยกขาดไม่ได้

ด้วยระบบเกษตรเชิงพาณิชย์ที่ต้องสัมพันธ์กับความผันผวนของราคาปุ๋ย ราคาน้ำมัน และราคาซื้อขายผลผลิตทางการเกษตร ในขณะที่แรงงานนอกภาคเกษตรกรรมต้องเผชิญกับความผันผวนของการจ้างงาน การมีเงินออมและทรัพย์สินไม่เพียงพอสำหรับการรองรับความไม่แน่นอนของชีวิต และไม่ได้ได้รับความคุ้มครองจากสถาบันประกันสังคมทุกประเภท โครงการพัฒนาของรัฐ รวมทั้งมาตรการต่างๆ ที่แม้จะถูกเรียกว่าประชานิยมได้กลายเป็นเงื่อนไขหรือเป็น

ปัจจัยที่ทำให้ชีวิตอยู่รอด (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2553) ประชาชนจึงต้องพยายามเข้าไปมีส่วนกำหนดนโยบายสาธารณะผ่านกลไกการเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตยทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะการเลือกตั้งเป็นช่องทางทำให้ความปรารถนาของพวกเขา กลายเป็นส่วนหนึ่งของนโยบาย

2.2.3 การเมืองของชนบทไทยในอดีต-ปัจจุบัน

การทบทวนวรรณกรรมในหัวข้อนี้จะแบ่งเป็นวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเมืองของสังคมชนบทในอดีต และการเมืองของสังคมชนบทในปัจจุบันเพื่อเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างและมองเห็นการเปลี่ยนแปลงการเมืองในภาพรวมที่เกิดขึ้นเรื่อยมามาตามลำดับเวลา

2.2.3.1 การเมืองของสังคมชนบทในอดีต

การศึกษาเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมในหมู่บ้านอีสาน กรณีบ้านโนนตะแบก โดย สุวิทย์ ธีรศาสตร์ และ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข(2529) การศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมในหมู่บ้านอีสาน กรณีบ้านนาป่าหวอด โดย ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์ และ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข(2529) พบว่า ในยุคเริ่มแรกของการพัฒนา รัฐส่วนกลางมีบทบาทสำคัญต่อของสังคมชนบทผ่านโครงการพัฒนาต่างๆ ของรัฐ และการเพิ่มขึ้นของเจ้าหน้าที่รัฐที่เข้าปฏิบัติงานในโครงต่างๆ และบทบาทรัฐที่มีต่อผู้ใหญ่บ้านส่งผลให้บทบาทของผู้ใหญ่บ้านเปลี่ยนแปลงจากตัวแทนประชาชนไปเป็นตัวแทนของรัฐ นอกจากนี้ การศึกษาของดารารัตน์ และสมศักดิ์ ยังพบว่า แม้ในระยะต่อมา จะจัดให้มีการเลือกตั้งเพื่อเลือกตัวแทนทางการเมือง แต่เป็นการเลือกตั้งแบบเปิดเผย โดยกระบวนการเลือกตั้งจะเปิดให้ทุกคนรู้ว่าแต่ละคนเลือกผู้สมัครคนใด ชาวบ้านจึงไม่มีอิสระในการลงคะแนนเสียง ทำให้ชาวบ้านต้องการลงคะแนนแบบประนีประนอมเพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้งหรือความบาดหมางใจกับผู้สมัครที่เป็นคนในชุมชนเดียวกัน และอีกนัยยะหนึ่งของการเลือกตั้งแบบเปิดเผยคือการเป็นเปิดโอกาสให้ผู้นำชุมชนมีอิทธิพลต่อการกำหนดและชี้แนะทิศทางการเมืองในชุมชน ยกตัวอย่างเช่น การเลือกตั้งสมาชิกจังหวัด เขต อ.เชียงคานใน พ.ศ. 2508 ผู้ใหญ่บ้านได้เรียกประชุมลูกบ้านเพื่อพิจารณาถึงนโยบายหาเสียงของนักการเมืองทุกคนก่อนการเลือกตั้ง และตกลงกันว่า จะเลือกผู้สมัครรายใด และเมื่อการเลือกตั้งมาถึง ชาวบ้านจะต้องทำตามข้อตกลงโดยการเลือกผู้สมัครที่ให้ประโยชน์กับชุมชน

สอดคล้องกับการผลการศึกษารัฐธรรมนูญชนบทในจังหวัดอุทัยธานี โดย ฟิลิป เอิร์ช (2553) ที่พบว่า ในยุคเริ่มแรกของการพัฒนาของรัฐ ผู้นำชุมชนที่แม้จะมาจากการเลือกตั้งได้กลายเป็นตัวแทนรัฐ และยังเป็นตัวแทนของทุน ส่งผลให้ผู้นำชุมชนได้รับสิทธิพิเศษจนสามารถขยายเครือข่ายอุปถัมภ์ สะสมอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมือง นอกจากนี้ยังพบว่า ในขบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน เช่น การประชุมหรือการทำประชาคมหมู่บ้าน ผู้นำชุมชนมีบทบาทสำคัญในการลดทอนขบวนการดังกล่าว ด้วยการให้ความสำคัญและให้เวลากับขั้นตอนทางราชการ และแทรกแซงการแสดงความคิดเห็นของลูกบ้านด้วยการตำหนิลูกบ้านที่แสดงความคิดเห็นมากเกินไป หรือให้แสดงความคิดเห็นด้วยปากเปล่าแทนการใช้เครื่องขยายเสียง เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษา การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมในหมู่บ้านอีสาน กรณีบ้านบ้านชาวเขย โดย ดุษฎี กาฬอ่อนศรี และ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2530) กลับพบว่า ภายใต้ระบบการเลือกตั้งแบบเปิดนั้น ผู้นำชุมชนไม่ได้มีอิทธิพลชี้้นำทางการเมือง แต่พบว่าชาวบ้านมีอิสระในการตัดสินใจและมีพฤติกรรมการเลือกตั้งสองระดับ โดยในการเลือกผู้ทรงคุณวุฒิของหมู่บ้าน ซึ่งเป็นการเลือกตั้งในระดับท้องถิ่นนั้น ชาวบ้านจะตื่นตัวและให้ความสำคัญมาก มีการวิพากษ์วิจารณ์คุณสมบัติและพฤติกรรมของผู้ลงสมัคร ส่วนการเลือกตั้งสมาชิกสภาจังหวัด กลับพบว่าชาวบ้านให้ความสนใจและไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งน้อย เพราะชาวบ้านไม่รู้จักตัวผู้สมัคร ไม่รู้ว่าผู้สมัครเป็นคนอย่างไร

กระทั่งในช่วงทศวรรษที่ 2490 - 2500 ผลกระทบจากการพัฒนาได้ทำให้เกิดจุดเปลี่ยนที่ชาวบ้านเข้าสู่ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวบ้านตามชนบทเพื่อเรียกร้องการแก้ไขปัญหาด้านการจัดการทรัพยากร โดยปัญหาที่มีความรุนแรงมากที่สุดในขณะคือ ปัญหาการสูญเสียที่ดินทำกินของเกษตรกรไปกับการขายฝากและการจำนอง ด้วยรูปแบบที่หลากหลาย อาทิ เช่น การเดินทางเข้ามาร้องเรียนต่อรัฐบาลที่กรุงเทพฯ ของชาวบ้านในจังหวัดนครปฐมและสมุทรสาคร การประท้วงของกลุ่มชาวนาชาวไร่ในเขตที่ราบลุ่มหุบเขารอบๆ จังหวัดเชียงใหม่ และเขตที่ราบลุ่มภาคกลางตอนเหนือ การเข้าร่วมเคลื่อนไหวกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) เป็นต้น กระนั้นก็ตาม ก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ชาวบ้านตามชนบทกลับถูกมองว่ามีความเฉื่อยชาทางการเมือง ความสัมพันธ์ทางการเมืองของชาวบ้านอยู่ภายใต้ระบบอุปถัมภ์ แม้มีการเดินขบวน ชุมนุมประท้วง แต่ก็เป็นเรื่องของการ “ร้องทุกข์” หรือ “ร้องขอ” ซึ่ง ประภาส ปิ่นตบแต่ง (2541) อธิบายว่าในช่วงเวลา ก่อน 14 ตุลาคม 2516 นั้น ไม่ปรากฏคำว่า “เดินขบวน” “ขบวนการ” “ประท้วง” ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 แต่มีคำว่า “ชุมชน” หมายถึง “รวมกัน” “กอง” “หมู่” “พวก” และมีคำว่า “ร้อง” ซึ่งมีคำสองคำที่เกี่ยวข้องกันคือ “ร้อง

ฎีกา” ซึ่งมีความหมายว่า “ทูลเกล้าถวายฎีกา ร้องเรียน เสนอเรื่องราว และ” “ร้องทุกข์” หมายความว่า บอกความทุกข์ ขอความช่วยเหลือ ซึ่งการให้ความหมายดังกล่าวสะท้อนว่า ผู้คนในยุคนี้ไม่ได้รับรู้และเข้าใจความหมายของการเดินขบวน ชุมชนประท้วงในความหมายเหมือนดังปัจจุบัน ที่มีความหมายในแง่กดดันและเรียกร้อง แต่การเดินขบวน หรือการชุมนุมประท้วงในยุคนี้ถูกให้ความหมายเพียงการรวมตัวกันเพื่อมาร้องทุกข์ ร้องขอความช่วยเหลือจากผู้ที่มีสถานะทางสังคม มีตำแหน่ง และมีอำนาจเหนือกว่า เช่น ข้าราชการ นักการเมือง

ในช่วง 2-3 ทศวรรษที่ผ่านมา ได้มีขบวนการเคลื่อนไหวของชาวบ้านในชนบทเกิดขึ้นมากมาย เช่น โครงการจัดสรรที่ดินทำกินให้กับราษฎรผู้ยากไร้ในเขตป่าสงวนแห่งชาติเสียมโทรม สมัชชาเกษตรกรรายย่อยภาคอีสาน สมัชชาคนจน ฯลฯ โดยจากการสำรวจเกี่ยวกับการชุมนุมในช่วงปี พ.ศ. 2518 – 2519 พบว่า การชุมนุมประท้วงส่วนใหญ่เกิดขึ้นที่กรุงเทพฯ และผู้ประท้วงส่วนมากเป็นกลุ่มนักศึกษา แต่ในระยะต่อมา ชาวบ้านมีบทบาททางการเมืองมากขึ้น การชุมนุมประท้วงในชนบทมีปริมาณเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง และส่วนใหญ่เป็นมิติด้านการจัดการทรัพยากรอันเป็นผลกระทบจากยุทธศาสตร์การพัฒนาของรัฐ โดย พ.ศ. 2538 มีการชุมนุมประท้วงเกิดขึ้น 754 ครั้ง และ 335 ครั้งเป็นประเด็นด้านการจัดการทรัพยากร (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2541)

นอกจากนี้ ยังพบว่า ชาวบ้านมีการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่เป็นอิสระจากกลุ่มเครือข่ายภาคประชาชน เพื่อโต้ตอบต่อนโยบายจัดสรรทรัพยากรที่กระทบกับชุมชน เช่น การต่อสู้เรียกร้องการจัดสรรทรัพยากรใหม่ของชาวบ้านโนนกลาง ที่เคยสูญเสียอำนาจในการควบคุมปัจจัยการผลิต ทั้งบ้าน ไร่ นา สวน น้ำ และทรัพยากรใต้ดิน หมู่บ้านโนนกลางได้เคยเสียดินแดนที่หมู่บ้านให้การสร้างเขื่อนอุบลรัตน์ เพราะหมู่บ้านตั้งอยู่ติดกับพื้นที่เขื่อน แต่ต่อมาหลังจากการสร้างเขื่อนแล้วเสร็จ ที่นาของชาวบ้านกลับประสบปัญหาหน้าแล้งซ้ำซากและไม่เคยได้รับน้ำจากเขื่อน ชาวบ้านจึงได้เรียกร้องให้มีการผันน้ำจากเขื่อนเข้าสู่ที่นา ในขั้นตอนการเรียกร้องการดังกล่าวต้องใช้เวลาดำเนินการผ่านระบบราชการที่ซับซ้อนยาวนานถึงเจ็ดปีกว่าโครงการจะเสร็จลุล่วง นอกจากนี้ ชาวบ้านโนนกลางยังมีกระบวนการต่อรองกับรัฐเพื่อเรียกร้องสิทธิในการจับปลาในเขื่อน โดยผลของการต่อรองส่งผลให้ชาวบ้านสามารถจับปลาในพื้นที่ชายฝั่งได้ (มณีมัย ทองอยู่, 2546)

2.2.3.2 การเมืองของสังคมชนบทในปัจจุบัน

ปัจจุบัน วัฒนธรรมการเมืองของสังคมชนบทได้เปลี่ยนจากการร้องขอจากรัฐเป็นรายกรณีไปสู่การเรียกร้องการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและนโยบายการเมืองผ่านการเลือกตั้ง เพราะประสบการณ์การเมืองแบบเลือกตั้งทำให้ชาวบ้านตระหนักถึง “สิทธิ” ในการร่วมกำหนดนโยบายการเมืองผ่านการเลือกตั้งที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและทัศนคติของผู้คนทั่วประเทศอย่างมีนัยสำคัญ และเมื่อพิจารณากระบวนการทางการเมืองในช่วงปี พ.ศ. 2544 ปฏิเสธไม่ได้ว่าประชาชนได้รับผลประโยชน์ทางการเมืองผ่านการเลือกตั้งอย่างแท้จริง นโยบายต่างๆ ของพรรคไทยรักไทยที่อาจถูกมองว่า มีปัญหาด้านคุณภาพและถูกมองในด้านลบว่า เป็นนโยบายประชานิยมที่ “ส่งผลเสียด้านศีลธรรม สร้างวัฒนธรรมบริโภคนิยม” (ธีรยุทธ บุญมี, 2549) หรือที่พรรคประชาธิปัตย์วิจารณ์ว่า “เป็นการทำลายวินัยทางการเงินและการคลังของชาติ” ได้กลายเป็นนโยบายที่มุ่งพัฒนา เพิ่มโอกาสและอำนาจทางเศรษฐกิจให้กับประชาชนในชนบทให้สามารถเรียกร้องการพัฒนาในด้านต่างๆ ได้จากนโยบายการเมือง สิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นพลวัตที่ทำให้ประชาชนมีความตื่นตัวและกระตือรือร้นที่จะปรับปรุงชีวิตตนเอง และยินดีบริจาคไปกับกระบวนการทางการเมือง (ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2553)

นอกจากการสนับสนุนการเลือกตั้งระดับชาติแล้ว ยังพบว่า ชาวบ้านสนับสนุนการเลือกตั้งทุกระดับ เพราะจากประสบการณ์ทางการเมืองทำให้พวกเขาได้เรียนรู้ว่า กระบวนการเลือกตั้งทั้งระดับท้องถิ่นและระดับชาติ คือหนทางที่นำมาซึ่งงบประมาณต่างๆ และนโยบายที่สามารถปรับปรุงชีวิตให้ดีขึ้นได้ (ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2553) ชาวบ้านหลายคนแสดงความเห็นว่าการเลือกตั้งระดับองค์การบริหารส่วนตำบลหรือ อบต. มีความสำคัญที่สุด เพราะทำให้พวกเขามีอิทธิพลเหนือนักการเมืองที่รับผิดชอบพื้นที่โดยตรง นอกจากนี้ มีชาวบ้านหลายคนเรียกร้องให้มีการเลือกตั้งผู้ว่าและนายอำเภอด้วย และมีชาวบ้านที่แสดงความกังวลต่อกรณีการอนุญาตให้ผู้ใหญ่บ้านสามารถอยู่ในตำแหน่งได้จนอายุถึง 60 ปีว่า เป็นการทำให้ผู้มีอำนาจในท้องถิ่นสามารถมีอำนาจได้นานขึ้น และลดทอนอำนาจการต่อรองผู้มีสิทธิเลือกตั้ง (Naruemon and Mccargo, 2553)

ขณะที่การกำหนดนโยบายการเมืองผ่านการเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตยกลายเป็นความคาดหวังสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบท แต่การพัฒนา ระบอบประชาธิปไตยไทยนับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 - พ.ศ.2549 กลับเกิด รัฐประหารขึ้นถึง 11 ครั้ง เกิดการกบฏไม่ต่ำกว่าเจ็ดครั้ง มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญไปแล้วถึง 18 ฉบับ การเลือกตั้งทั่วไป (รวมทั้งการเลือกตั้งเพิ่ม) มีอยู่ราว 22 ครั้ง มีรัฐสภาทั้งจากการแต่งตั้งและ

เลือกตั้งกว่า 50 ชุด มีนายกรัฐมนตรี 28 คน (ปัจจุบัน -พ.ศ. 2556) ประเทศไทยมีนายกรัฐมนตรี 28 คน) มีคณะรัฐบาลบริหารประเทศรวมแล้วมากกว่า 60 ชุด เกิดปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองมากมายอยู่เสมอ การรัฐประหารและการกบฏเกิดขึ้นเฉลี่ยสี่ปีต่อครั้ง มีผู้นำทหารได้เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีภายหลังการรัฐประหารและดำรงอยู่ในตำแหน่งทางการเมืองรวมมากกว่า 50 ปี ในขณะที่นายกรัฐมนตรีที่มาจากการเลือกตั้งสามารถอยู่ในตำแหน่งรวมกันเพียงประมาณ 21-22 ปี (ข้อมูลปี พ.ศ.2549) จากข้อมูลเชิงสถิติที่กล่าวมา ทำให้คาดการณ์ได้ว่า ความเป็นไปได้สูงมากที่จะเกิดรัฐประหารและการกบฏได้อีก โดย เสนีย์ คำสุข (2550) เรียกปรากฏการณ์ทางการเมืองนี้ว่า “วงจรชั่วร้ายหรือวงจรถูบาวทวิ²” ซึ่งถือเป็นการทำลายหรือสกัดกั้นกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตย และยังเป็นการผลิตซ้ำวัฒนธรรมเผด็จการทหาร และทำลายความน่าเชื่อถือหรืออุดมคติประชาธิปไตยอีกด้วย

คำอธิบายของ เสนีย์ คำสุข สอดคล้องกับคำอธิบายของวรเจตน์ ภาคีรัตน์ นักวิชาการด้านนิติศาสตร์ ที่มองว่า การทำรัฐประหารเท่ากับทำให้พัฒนาการของประชาธิปไตยสะดุดหรือหยุดชะงักลง สิ่งนี้เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ประชาธิปไตยของประเทศไทยพัฒนาไปไม่ได้ไม่ถึงไหน (กองบรรณาธิการจุดนิติ, 2553) และเมื่อประชาธิปไตยในระดับชาติมีเหตุให้ต้องหยุดชะงัก การเมืองในระดับท้องถิ่นย่อมได้รับผลกระทบตาม เพราะการบริหารท้องถิ่นต้องแอบอิงและได้รับการสนับสนุนนโยบายและงบประมาณจากรัฐบาลระดับชาติที่ต้องจัดสรรเงินอุดหนุนเพื่อลดความแตกต่างในทางการคลังระหว่างท้องถิ่นในภูมิภาคต่างๆ เพื่อสร้างหลักประกันความเท่าเทียมในคุณภาพและมาตรฐานการให้บริการสาธารณะขั้นพื้นฐานขององค์กรปกครองท้องถิ่นทั่วประเทศ ฯลฯ (เวียงรัฐ เนติโพธิ์, 2552)

2.2.4 การเมืองของชนบทกับวาทกรรม “ซื้อสิทธิ - ขายเสียง”

ข้ออ้างสำคัญประการหนึ่งที่ถูกหยิบยกขึ้นมาสนับสนุนการทำรัฐประหารและทำลายความชอบธรรมของการเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตยคือ การมองประชาชนโดยเฉพาะชาวบ้านในสังคมชนบทว่า ขาดคุณสมบัติพื้นฐานของการเป็นพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย เพราะผู้เลือกตั้งชาวชนบทขาดความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับความสำคัญของการเลือกตั้ง และไม่เข้าใจ

² วงจรชั่วร้ายหรือถูบาวทวิ หมายถึง วงจรการเมืองไทยที่มีลักษณะการเกิดซ้ำๆ ในแบบแผนคล้ายๆ กัน กล่าวคือ มีการจัดทำรัฐธรรมนูญใหม่ – เกิดพรรคการเมือง – จัดการเลือกตั้ง – มีรัฐสภา – มีรัฐบาล – มีช่วงคลื่นลมสงบ – เกิดความขัดแย้ง – เกิดวิกฤต – เกิดการรัฐประหาร – ยกเลิกรัฐธรรมนูญ และวนซ้ำกลับไปทำการจัดทำรัฐธรรมนูญใหม่อีกครั้ง จนกลายเป็นวงจรที่เรียกว่า วงจรชั่วร้ายหรือถูบาวทวิ

ประชาธิปไตย ไม่รู้จักพิจารณานโยบายของพรรคการเมือง เน้นคุณสมบัติส่วนตัวของผู้สมัคร ตกอยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ของผู้มีอิทธิพลท้องถิ่น ถูกชักจูงโดยอิทธิพลในการออกเสียงเลือกตั้งมากกว่าจะใช้สิทธิในฐานะปัจเจกชนที่มีอิสระ ด้วยฐานะอันยากจนและการขาดการศึกษา ทำให้ชาวชนบทเห็นแก่อามิสสินจ้าง รับเงินจากหัวคะแนนและผู้ลงสมัครเลือกตั้ง นำไปสู่การซื้อขายเสียง ซึ่งนักรัฐศาสตร์จำนวนมากมองว่า เป็นปัญหาสำคัญที่สุดของระบอบประชาธิปไตย (ประจักษ์ ก้องกีรติ, 2551)

ธีรยุทธ บุญมี ได้วิเคราะห์พฤติกรรมกรรมการเลือกตั้งของชาวบ้าน (ในชนบท) นับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมาที่ระบบรัฐรวมศูนย์เบ็ดเสร็จทุกด้าน ชนชั้นที่มีอำนาจทางการเมืองหยิบฉวยประโยชน์จากรัฐ ส่วนชาวบ้านเกือบไม่เคยได้อะไรจากรัฐ ดังนั้นเมื่อประเทศต้องการให้ลงคะแนนเป็นรากฐานให้ประชาธิปไตย พวกเขาจึงถือเป็นอำนาจต่อรอง การซื้อ - ขายเสียงอย่างเป็นทางการของบรรดาโครงการเข้าหมู่บ้านจึงเริ่มขึ้น ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2521 และขยายตัวเรื่อยมา นอกจากนี้ธีรยุทธ บุญมียังมองว่า

“ชาวบ้านอยู่กับความยากจนมาตั้งแต่ปู่ย่าตายาย จึงชอบวัดดูจับต้องได้อย่างเห็นชัดๆ ชอบความฉับไวแบบปาฏิหาริย์ ชาวบ้านจึงชอบตะกรุด หลวงพ่อ (ภูให้มิ่งรวย) เทงหวย ชอบทองคำ มีค่านิยมแบบนักเลง ชอบฮีโร่หรือวีรบุรุษที่สร้างความหวังให้กับตน ชอบความง่าย เน้นการพึ่งพาช่วยเหลือกัน ค่านิยมทางการเมืองของชั้นล่างจึงชอบวีรบุรุษ นโยบายประชานิยม ประชาธิปไตยกินได้ ชาวบ้านจึงตื่นตันใจกับทักษิณที่ใช้ประชานิยมผันเอาเงินของรัฐไปช่วยชาวบ้านอย่างเป็นเนื้อเป็นหนัง” (กรุงเทพธุรกิจออนไลน์, 2555)

“สองนคราประชาธิปไตย” ที่ได้รับการยกย่องว่า เป็นงานคลาสสิกที่ถูกอ้างอิงอย่างกว้างขวางในการนำมาใช้อธิบายความแตกต่างแห่งโลกทัศน์และพฤติกรรมของผู้เลือกตั้งของคนเมืองกับคนชนบท (ประจักษ์ ก้องกีรติ., 2551) โดยของเอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2552) ได้อธิบายว่า โลกทัศน์และพฤติกรรมของคนเมืองคือการให้ความสำคัญกับนโยบาย อุดมการณ์ และคุณธรรมของพรรคการเมืองและนักการเมืองในการนำพาประเทศชาติ และการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของคนเมืองกระทำในฐานะปัจเจกโดยไม่คำนึงถึงความผูกพันที่มีต่อผู้สมัคร โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่คำนึงถึงอามิสสินจ้างใดๆ ในขณะที่คนชนบทโดยทั่วไปนั้น การลงคะแนนเสียงเลือกตั้งไม่มีความเป็นอิสระเพราะเชื่อมโยงกับความสัมพันธ์ในเชิงอุปถัมภ์และความคาดหวังที่จะได้รับใน

อนาคต และไม่คำถึงว่า การลงคะแนนให้ผู้สมัครที่จ่ายเงินซื้อเสียงในระหว่างหาเสียงเป็นอาภิสสินจ้างแต่อย่างใด

นอกจากนี้ เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2542) ยังได้นำเสนอแนวคิด “ประชาธิปไตยสองระดับ” ว่า การสร้างประชาธิปไตยในระดับท้องถิ่นไม่ควรรับเอาตัวแบบประชาธิปไตยในระดับชาติที่ประชาชนเลือกตัวแทนโดยไม่คำนึงถึงสาระหรือประโยชน์ในระดับชาติ หากแต่อาศัยระบบอุปถัมภ์ซึ่งนำการลงคะแนน เลือกนักการเมืองที่จ่ายเงินให้กับตัวเอง หรือเลือกนักการเมืองที่นำความก้าวหน้ามาสู่ท้องถิ่น โดยไม่คำนึงว่า อาจเป็นคนทุจริต ดังนั้นในการสร้างประชาธิปไตยระดับท้องถิ่นจะต้องไม่รับจุดอ่อนของประชาธิปไตยในระดับชาติมาทำผิดซ้ำ แต่ประชาธิปไตยในระดับท้องถิ่นต้องเป็นโรงเรียนหรือเป็นสถานที่ฝึกให้ประชาชนยกระดับความเป็นพลเมือง มีความเสียสละ มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม เพื่อให้พลเมืองมีบทบาท สิทธิและหน้าที่ในการแบกรับภาระทางสังคมมากยิ่งขึ้น เพื่อให้รัฐตามระบอบประชาธิปไตยเปลี่ยนบทบาทจากผู้กระทำมาเป็นการสนับสนุนและเปิดโอกาสให้สังคมได้เข้ามาแบ่งเบาภาระงานมากยิ่งขึ้น ด้วยเหตุนี้ รูปแบบประชาธิปไตยระดับท้องถิ่นจำเป็นต้องมีการทำงานแบบพหุภาคี ต้องอาศัยกำลังและความคิดของเครือข่ายองค์กรหรือสถาบันนอกภาครัฐ หรือที่เรียกรวมๆ กันว่า “ประชาสังคม” เข้ามารวมพลังกันแก้ไขปัญหาด้วยตัวเองมากขึ้น

ตรงกันข้าม ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี (2554) ชี้ว่า ข้อค้นพบจากการวิจัยสำรวจประชาธิปไตยหมู่บ้านในเขตจังหวัดเชียงใหม่และลำพูนสอดคล้องกับงานวิจัยในช่วงที่ผ่านมา (พ.ศ.2553 - 2555) ว่าภูมิทัศน์การเมืองของชนบทไทยเปลี่ยนไปทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่น โดยเป็นการเปลี่ยนแปลงจากลักษณะที่เอนก เหล่าธรรมทัศน์ได้เคยอธิบายเอาไว้อย่างสิ้นเชิง และถ้างานวิจัยหลายๆ ชิ้นมาวิเคราะห์รวมกันน่าจะมีน้ำหนักมากพอที่จะนำไปสู่การล้มเลิกหรือยุติทฤษฎีการเมือง “สองนคราประชาธิปไตย” ด้าน ประจักษ์ ก้องกีรติ (2551) ได้นำเสนอว่า องค์ความรู้เกี่ยวกับการซื้อสิทธิ - ขายเสียง และการถูกซื้อโดยระบบอุปถัมภ์ในการลงคะแนนในสังคมชนบท ได้ถูกผลิตซ้ำแล้วซ้ำเล่าผ่านงานวิชาการที่มีความน่าสงสัยในแง่ของความแม่นยำและเที่ยงตรงทางวิชาการ ความรัดกุมทางแนวคิดทฤษฎี ระเบียบวิธีวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล และการตีความข้อมูล จนทำให้การซื้อเสียงถูกทำให้กลายเป็นปัญหาใหญ่เกินจริง วาทกรรมต่อต้านการซื้อขายเสียงที่ถูกสร้างขึ้นอย่างเข้มข้นและจริงจัง ส่งเสริมให้เกิดทัศนคติทางการเมืองแบบชนชั้นนำ และเบียดเบียนประเด็นความสนใจของสาธารณชนออกจากปัญหาเชิงโครงสร้าง ไม่ว่าจะเป็นการทุจริตของสถาบันต่างๆ ที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง และความยุติธรรมทางเศรษฐกิจสังคมที่นำไปสู่ความยากจนในชนบทตลอดมา

อย่างไรก็ตาม ในขณะที่ เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2552) ได้นำเสนอแนวคิด “สองนคราประชาธิปไตย” ซึ่งนำเสนอความแตกต่างแห่งโลกทัศน์และพฤติกรรมการเลือกตั้งระหว่างคนเมืองกับคนชนบทที่พยายามชี้ให้เห็นว่า คนชนบทยังตกอยู่ภายใต้การครอบงำของระบบการซื้อเสียง ในขณะที่คนเมืองเป็นเสรีชนที่เปี่ยมล้นไปด้วยอุดมการณ์ประชาธิปไตย แต่ในขณะเดียวกัน เขาก็ได้อธิบายให้เห็นถึงปัจจัยด้านเศรษฐกิจ การเมือง รวมทั้งเงื่อนไขด้านประวัติศาสตร์การเมืองเกี่ยวกับโลกทัศน์และพฤติกรรมการเลือกตั้งของคนชนบทว่า ปัจจัยทางเศรษฐกิจไม่ได้เป็นสาเหตุของการเมืองเชิงอุปถัมภ์และการขายเสียงในชนบทเสมอไป ปัจจัยการเมืองก็มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการเลือกตั้งอย่างมาก โดยในอดีตกาล ภาคอีสานเคยเป็นถิ่นกำเนิดและเป็นที่พักพิงของพรรคแนวสังคมนิยม อีสานในอดีตและมีความยากจนและอ่อนด้อยทางการศึกษามากกว่าทุกวันนี้ แต่กลับลงคะแนนเสียงตามหลักการนโยบายและอุดมการณ์มากกว่าภูมิภาคใดๆ ทั้งสิ้น ทั้งนี้ หากพิจารณาให้ถ่องแท้จะเห็นว่า การลงคะแนนเสียงของประชาชน ที่เรียกอย่างเหมารวมว่า การซื้อขายเสียงนั้นไม่ได้เป็นเรื่องของการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว ไม่รับผิดชอบต่อส่วนรวมอย่างที่คนชั้นกลางในเมืองเข้าใจ หากมีองค์ประกอบของการประเมินผลงานในอดีตของผู้สมัครและผลประโยชน์ที่คาดว่า ผู้สมัครจะนำมาให้แก่ชุมชน จริงอยู่ว่า นับวันเงินจะเป็นปัจจัยที่ขาดไม่ได้ แต่เงินไม่ได้เป็นปัจจัยอย่างเดียวที่เพียงพอจะดลบันดาลให้ใครคนใดหนึ่งได้รับการเลือกตั้งเสมอไป ทั้งนี้ เพราะผู้ลงคะแนนเสียงมักมีทางเลือกระหว่างผู้สมัครที่ร่ำรวยและมีผลงานด้วย กับผู้สมัครที่หว่านเงินเฉพาะช่วงเลือกตั้งแล้วไม่เคยกลับไปหาชาวบ้านอีกเลย ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่คำนึงถึงผลประโยชน์ระยะยาวมากกว่าการรับอามิสสินจ้างในช่วงหาเสียง แต่ไม่ได้หมายความว่า พวกเขาจะไม่รับเงิน

และวรเจตน์ ภาคีรัตน์ ก็มีอธิบายเกี่ยวกับโลกทัศน์และพฤติกรรมการเลือกตั้งของชนบทที่สอดคล้องกับข้อถกเถียงในมิติด้านประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ และการเมืองของเอนก เหล่าธรรมทัศน์ว่า ปัจจุบันการซื้อเสียงยังคงมีอยู่ แต่ไม่ควรนำประเด็นนี้มาทำลายหลักการ เพราะคนที่รับเงินหลายคนไม่ได้เลือกตั้งตามใบสั่ง ตัวอย่างเช่น หากสำรวจการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 3 กรกฎาคม พ.ศ. 2554 จะพบว่า พรรคการเมืองที่ใช้เงินมหาศาลในบางเขตก็แพ้การเลือกตั้ง นั่นเป็นเพราะประชาชนมีคำตอบว่า บัดนี้เงินไม่ใช่ปัจจัยหลักแล้ว แต่มีสิ่งอื่นที่สำคัญมากกว่า และผลการเลือกตั้งที่เกิดขึ้นภายหลังรัฐประหารได้พิสูจน์แล้วว่า ประชาชนต้องการอะไร อยากได้พรรคการเมืองแบบไหนมาบริหารประเทศ ประชาชนได้ตอบคำถามเหล่านี้ซ้ำแล้วซ้ำเล่า และคำตอบของประชาชนก็ยังคงเป็นคำตอบเดิม (วรพจน์ พันธุ์พงศ์ และธิตี มีแต่่ม, 2555) หรือพูดอีกอย่างก็คือว่า การแสดงออกทางการเมืองของคนชนบทในช่วงหลายปีที่ผ่านมาได้สะท้อนถึงความรู้ความ

เข้าใจในเรื่องสิทธิและผลประโยชน์ที่คนชนบท “พึงมีพึงได้” ในระบอบการเมืองแบบประชาธิปไตย (จักรกริช สังขมณี, 2554) เพราะโครงสร้างการเลือกตั้งทุกระดับได้มอบอำนาจด้านนโยบายสาธารณะอย่างเป็นทางการผ่านการเลือกตั้ง พลเมืองที่มีสิทธิเลือกตั้งต่างทราบดีว่า พวกเขาสามารถต่อรองกับอำนาจดังกล่าวได้ทุก ๆ สี่ปี ในการเลือกตั้งระดับชาติ และทุก ๆ ห้าปี ในการเลือกตั้งระดับท้องถิ่น

น่าสนใจว่า ข้อถกเถียงของเอนก เหล่าธรรมทัศน์ในมิติด้านประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ และการเมืองที่มีความสัมพันธ์กับโลกทัศน์และพฤติกรรมกรรมการเลือกตั้งของชนบทข้างต้นนี้ ไม่ได้รับการเผยแพร่และอ้างอิงอย่างแพร่หลายเท่ากับส่วนที่ว่าด้วยความแตกต่างระหว่างโลกทัศน์และพฤติกรรมกรรมการเลือกตั้งของคนเมืองกับคนชนบท อีกทั้งยังมีการเพิ่มเติมมุมมองทางศีลธรรมให้กับแนวคิด “สองนคราประชาธิปไตย” เพื่อนำไปใช้รองรับการเล่าเรื่องว่าด้วยความโง่จน เจ็บของผู้เลือกตั้งในชนบท ที่ชนชั้นนำและชนชั้นกลางไทย โดยเฉพาะสายปฎิรูปประเทศไทยที่นำมาโจมตีเรื่องการซื้อสิทธิขายเสียงเพื่อเป็นฐานชอบธรรมในการสร้างการเมืองแบบมีคุณธรรมของชนชั้นนำส่วนน้อย เพื่อจำกัดประชาธิปไตยแบบตัวแทน และลดทอนอำนาจอธิปไตยของปวงชนในการมีส่วนร่วมตัดสินใจเลือกผู้นำทางการเมือง โดยพยายามออกแบบระบบการเมืองที่แม้จะไม่ตัดสิทธิของผู้เลือกตั้งชาวชนบทโดยสิ้นเชิง แต่ทำให้เสียงของพวกเขามีความหมายน้อยลง (ประจักษ์ ก้องกีรติ, 2551)

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2552) ได้อธิบายเกี่ยวกับวาทกรรมการซื้อสิทธิ - ขายเสียงไว้ว่า ทั้งที่ไม่เคยมีการศึกษาอย่างเป็นระบบเกี่ยวกับการซื้อสิทธิขายเสียง กระบวนการตัดสินใจของประชาชนในการเลือกตั้งและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางการเมืองในชีวิตประจำวันของประชาชน แต่วาทกรรมกรรมเกี่ยวกับการซื้อสิทธิขายเสียง ได้กลายเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ประชาธิปไตยไทยไม่พัฒนา ฉะนั้น การพูดถึงการซื้อสิทธิ - ขายเสียงจึงเป็นการกล่าวอ้างโดยขาดข้อเท็จจริงที่มาจากการศึกษาอย่างเป็นระบบ แต่การซื้อสิทธิ - ขายเสียงกลับเป็นประเด็นหลักในการร่างรัฐธรรมนูญอย่างน้อยสองฉบับคือ ปี พ.ศ.2540 และ พ.ศ.2550 รวมทั้งความพยายามจะออกกฎหมายและสร้างองค์กรที่จะมาควบคุมการเลือกตั้งให้บริสุทธิ์ยุติธรรมที่มีอีกนับไม่ถ้วน

นอกจากนี้ วาทกรรมการซื้อสิทธิ - ขายเสียงยังถูกใช้เป็นเหตุผลปฏิเสธความชอบธรรมของรัฐบาลที่มาจากเลือกตั้งและถูกใช้เป็นข้ออ้างสนับสนุนการแทรกแซงทางการเมืองโดยทหาร ดังคำกล่าวของพลเอกสนธิ บุญยรัตกลิน อดีตหัวหน้าคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ในเหตุการณ์รัฐประหารประเทศไทยปี พ.ศ. 2549 และปัจจุบันเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร บัญชีรายชื่อ ลำดับที่ 1 ของพรรคมาตุภูมิ ว่า

“ผมสงสัยว่าคนไทยหลายคนยังขาดความเข้าใจเรื่องประชาธิปไตย ประชาชนยังต้องเข้าใจในสิทธิและหน้าที่ของตน บางคนยังต้องเรียนเกี่ยวกับวินัย ผมคิดว่าเป็นเรื่องสำคัญมากที่ต้องให้การศึกษาประชาชนในเรื่องประชาธิปไตย มันเป็นเรื่องท้าทายที่จะให้คนไทย 60 ล้านคนเข้าใจอย่างลึกซึ้งในเรื่องประชาธิปไตย สิทธิ หน้าที่และกฎระเบียบ ประชาธิปไตยจะเติบโตเมื่อประชาชนได้เรียนรู้ความหมายที่แท้จริง” (แอนดรู วอลส์เกอร์, 2550)

วาทกรรมการซื้อสิทธิ – ชายเสียงที่ถูกกำกับด้วยชุดคำอธิบายตามทฤษฎีสองนคราประชาธิปไตยที่ถูกผลิตซ้ำแล้วซ้ำอีกในทางวิชาการจนกลายเป็นความเชื่อพื้นฐานในการอธิบายพฤติกรรมกรเลือกตั้งของชาวบ้านในชนบท นอกจากได้ถูกฝ่ายทหารใช้เป็นเหตุผลปฏิเสธความชอบธรรมของรัฐบาลที่มาจากกรเลือกตั้งชาวบ้านในชนบท ยังได้ถูกใช้เป็นข้ออ้างทำลายกลไกการเลือกตั้งทั้งระดับชาติและในระดับท้องถิ่นด้วย โดยคณะรัฐบาลของพลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ที่มาจากอำนาจรัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ. 2549 ได้ผ่านมติ ครม. ให้แก้กฎหมายเกี่ยวกับกำนัน – ผู้ใหญ่บ้าน จากเดิมการเลือกตั้งกำนัน - ผู้ใหญ่บ้านตามวาระทุก 5 ปี โดยให้กลับเข้ามาสู่รูปแบบราชการอีกครั้ง กล่าวคือ แม้ยังคงรูปแบบการเลือกตั้งเอาไว้ แต่ให้อยู่ในตำแหน่งได้จนกว่าจะเกษียณอายุราชการเมื่อผู้ดำรงตำแหน่งมีอายุครบ 60 ปี และให้อยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของกระทรวงมหาดไทย โดยรัฐบาลมีข้ออ้างสำคัญว่า กลไกกำนัน – ผู้ใหญ่บ้านในรูปแบบการเลือกตั้งเป็นช่องทางที่เปิดโอกาสให้นักการเมืองระดับชาติเข้าครอบงำประชาชนรากหญ้าได้ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2552) และรัฐบาลชุดเดียวกันนี้ ยังได้จัดให้มีการร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ที่ใช้มาจนถึงปัจจุบัน โดยเปลี่ยนที่มาของสมาชิกวุฒิสภาจากเดิมมีมาจากการเลือกตั้งของประชาชนทั้งหมด ให้มีที่มาจาก 2 ทาง คือ หนึ่งมาจากการเลือกตั้งจังหวัดละ 1 คนจำนวน 76 คน และสองมาจากการสรรหาจำนวน 74 คน³

ด้าน ได้แสดงความคิดเห็นโต้แย้งวาทกรรมการซื้อสิทธิ – ชายเสียงว่า แบบแผนการตัดสินใจเลือกตั้งมีความซับซ้อนในหลายระดับ กล่าวคือ ผู้เลือกตั้งบางคนอาจมีความหวัง

³ ส.ว. สรรหาที่มาจากกรคณะกรรมการสรรหาสรรหาสมาชิกวุฒิสภา ประกอบด้วย ประธานศาลรัฐธรรมนูญ ประธานกรรมการการเลือกตั้ง ประธานผู้ตรวจการแผ่นดิน ประธานกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ประธานกรรมการการตรวจเงินแผ่นดินผู้พิพากษาในศาลฎีกาตามหลักเกณฑ์ จำนวน 1 คนตุลาการในศาลปกครองสูงสุดตามหลักเกณฑ์ จำนวน 1 คน

ในเชิงนโยบายการเมือง ในขณะที่บางคนอาจมีความคาดหวังทางจิตใจ หรือบางคนอาจมีความคาดหวังทั้งสองระดับ และประเด็นที่มีความสำคัญมากคือ การตัดสินใจทั้งหมดล้วนผ่านกระบวนการคิดและการให้เหตุผลว่า ผู้เลือกตั้งต้องการผลประโยชน์อะไรจากการเลือกตั้งทั้งสิ้น (วรเจตน์ ภาคีรัตน์, 2555)

“ความโง่หรือความฉลาดทางการเมืองไม่สามารถวัดได้เหมือนการทำข้อสอบ เพราะการเมืองเป็นเรื่องที่สัมพันธ์กับชีวิตจริง ๆ การตัดสินใจทางการเมืองของทุกคนตั้งอยู่บนพื้นฐานผลประโยชน์ส่วนตัวไม่ใช่เรื่องความโง่หรือความฉลาด เพียงแต่คนบางกลุ่มเสแสร้งว่า การเมืองไม่มีผลประโยชน์ส่วนตัว ซึ่งเป็นเรื่องไม่จริง เช่น ผลประโยชน์ของบางคนคืออยากเห็นคนหน้าตาดีเป็น ส.ส. ชอบให้คนหล่อ หรือคนสวยมาเป็นนายก ก็ถือเป็นประโยชน์ทางใจ เพราะเป็นการเลือกตั้งเพื่อตอบสนองอารมณ์ส่วนตัว หรือแม้ว่าผู้เลือกตั้งจะมีการศึกษาดีเพียงใด แต่ถ้ามีบ้านอยู่ไกลและมีนักการเมืองมาหาเสียงว่าจะสร้างรถไฟฟ้าผ่านหน้าบ้าน และมีแนวโน้มว่านโยบายนี้จะเป็นไปได้ เขาย่อมต้องเลือกผู้สมัครคนนั้น ในขณะที่ชาวไร่ ชาวนา คนขับแท็กซี่ อาจเลือกประโยชน์ส่วนตัวอีกแบบหนึ่งที่ตอบสนองต่อประโยชน์ของพวกเขา ฉะนั้นในทางการเมืองจึงไม่สามารถวัดได้ว่าใครโง่หรือฉลาดกว่ากัน แต่การเลือกตั้งคือสิ่งที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับในอนาคต” (บทสัมภาษณ์โดย วรพจน์ พันธุ์พงศ์ และธิตี มีแต่่ม, 2555)

องค์ความรู้ที่ว่า คนชนบทไทยยังขาดความรู้ความเข้าใจถึงสาระสำคัญของระบอบประชาธิปไตย นำไปสู่ปัญหาการซื้อสิทธิขายเสียง และถูกชักจูงโดยกลุ่มอิทธิพลทางการเมืองเกิดจากการผลิตซ้ำทางองค์ความรู้โดยนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ ที่นิยมศึกษาพฤติกรรมลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของประชาชนตามแนวคิดเชิงพฤติกรรมนิยม และอิทธิพลของปัจจัยด้านเศรษฐกิจ สังคม ทัศนคติ และการรับรู้ข่าวสารที่มีผลต่อพฤติกรรมการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ผ่านการเก็บข้อมูลด้วยคำถามแบบปลายปิดมากกว่าปลายเปิด โดยระเบียบวิธีวิจัยเช่นนี้เป็นที่นิยมใช้มาตั้งแต่ทศวรรษที่ 2520 สืบมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งไม่สามารถทำความเข้าใจพลวัตทางการเมืองของสังคมชนบทสมัยใหม่ได้อีกต่อไป (ประจักษ์ ก้องกีรติ, 2551) ทั้งนี้ สำเนียงความเป็นพลเมืองชาวบ้านที่สะท้อนผ่านการแสดงออกทางการเมืองตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาได้แสดงให้เห็นถึงการ

ตระหนักรู้ของชาวบ้านว่า ตัวเองมีสิทธิกำหนดชะตากรรมบ้านเมือง และการเลือกตั้งกลายเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิผลที่สุด (มติชนออนไลน์, 2554) ฉะนั้นในมุมมองของชาวบ้าน การแทรกแซงทางการเมืองของชนชั้นนำ ไม่ว่าจะเป็นการรัฐประหาร พ.ศ. 2549 การใช้วาทกรรมการซื้อสิทธิขายเสียงเพื่อลดทอนความชอบธรรมของคะแนนเสียงเลือกตั้ง จึงเป็นการทำลายเครื่องมือทางการเมืองหลักของชาวบ้าน และเป็นการปฏิเสธสิทธิการเป็นพลเมืองของคนในชนบท ในแง่นี้ การต่อสู้ทางการเมืองของคนเสื้อแดงจึงเป็นไปเพื่อปกป้องการเมืองแบบเลือกตั้งและเป็นการปกป้องสิทธิพลเมืองของคนชนด้วย

2.2.5 การเมืองของคนเสื้อแดง

ภายหลังเหตุการณ์ล้อมปราบคนเสื้อแดงเมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2553 ได้มีนักวิชาการจำนวนไม่น้อยพยายามศึกษาและวิเคราะห์เกี่ยวกับขบวนการเสื้อแดง โดยงานศึกษาที่สำคัญสามารถแบ่งออกได้เป็นสองทาง แนวทางแรกเป็นความพยายามแสวงหาข้อเท็จจริงและผลกระทบที่เกิดจากเหตุการณ์ล้อมปราบคนเสื้อแดง งานศึกษาที่สำคัญชิ้นหนึ่งคือ รายงานความจริงเพื่อความยุติธรรม: เหตุการณ์และผลกระทบจากการสลายการชุมนุม เมษา-พฤษภาคม 53 จัดทำโดยศูนย์ข้อมูลผู้ได้รับผลกระทบจากการสลายชุมนุมกรณี เม.ย-พ.ค. 53 (2555) และแนวทางที่สองเป็นงานศึกษาเพื่อทำความเข้าใจคนชนบทในขบวนการเสื้อแดง โดยงานวิจัยนี้จะมุ่งเน้นไปที่การสำรวจคนชนบทในขบวนการเสื้อแดงเป็นสำคัญ

2.2.5.1 ความเป็นมาของขบวนการเสื้อแดง

ตลอดระยะเวลาการชุมนุมทางการเมืองของคนเสื้อแดง โดยเฉพาะการชุมนุมทางการเมืองที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2553 การพยายามสร้างชุดคำอธิบายว่าคนเสื้อแดงเป็นใครเริ่มได้รับความสนใจอย่างแพร่หลาย ซึ่งปัจจุบันมีชุดคำอธิบายว่าคนเสื้อแดงเป็นใครที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิงอย่างน้อยสองแนวทาง

แนวทางแรก เป็นชุดคำอธิบายจากการวิเคราะห์ผ่านมุมมองและประสบการณ์ส่วนตัว ที่แทบไม่มีผลการวิจัยเชิงวิชาการรองรับว่า ชาวบ้านในขบวนการเสื้อแดงเป็นคนรากหญ้าที่มีการศึกษาต่ำ เป็นชาวชนบทที่จงรักภักดีต่อทักษิณ และถูกลากเข้าสู่การเมืองของชนชั้นนำ ทศนะเช่นนี้ปรากฏชัดเจนในความคิดเห็นของประเวศ วะสี หลังจากเหตุการณ์ 10 เมษายน 2553 ซึ่งกล่าวว่าคนเสื้อแดงมีห้ากลุ่ม คือ 1. ทักษิณ 2. คนที่ถูกทักษิณจ้างมา 3. เสื้อแดงอุดมคติ 4. พวกหัวรุนแรง 5. คนจนและคนที่ส่งสารคนจนจากทั้งในเมืองและคนชนบท (ใน Naruemon and

Mccargo, 2553) ซึ่ง ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี (2554) ชี้ว่าทัศนคติที่สะท้อนถึงความคิดของผู้ปกครอง ชนชั้นกลาง และนักวิชาการบางท่านที่มองว่า “ผู้นำดีกันแล้วลากชาวบ้านเข้ามายุ่งทางการเมือง” ซึ่งไม่มีประโยชน์ที่จะไปได้เถียงด้วยในเชิงวิชาการ⁴

แนวทางที่สอง เป็นชุดการอธิบายซึ่งมีที่มาจากกรณีวิจัยเชิงวิชาการที่มุ่งความสนใจไปที่การสำรวจชาวบ้านในขบวนการคนเสื้อแดง และการวิเคราะห์ผ่านมุมมองและประสบการณ์ส่วนตัว พบว่ามีการอธิบายที่แตกต่างกันออกไปสามแนวทางหลักๆ โดยแนวทางแรกเป็นการทำความเข้าใจคนเสื้อแดงบนฐานทางเศรษฐกิจ ซึ่งดูเหมือนว่าแนวทางนี้ได้กลายเป็นแนวทางสำคัญที่ถูกนำมาใช้อธิบายชาวบ้านในขบวนการคนเสื้อแดง แนวทางที่สองเป็นการทำความเข้าใจคนเสื้อแดงจากฐานทางการเมือง แนวทางที่สามเป็นการทำความเข้าใจคนเสื้อแดงผ่านแนวคิดความน้อยเนื้อต่ำใจของคนชนบท หรืออีกนัยคือการไม่รับความเป็นธรรมทางสังคมและการเมืองตลอดมา อย่างไรก็ตาม ข้อค้นพบจากการศึกษากลุ่มนี้ล้วนให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์กับพลวัตทางเศรษฐกิจการเมืองและการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ทางการเมืองของคนชนบท

งานศึกษาชาวบ้านในขบวนการคนเสื้อแดงที่นำมาซึ่งชุดการอธิบายตามแนวทางที่สองมีอยู่หลายชิ้น อาทิ งานของอภิชาติ สถิตนิรามัยและคณะ (อยู่ระหว่างการดำเนินการ) ภายใต้ชุดโครงการ “ทบทวนภูมิทัศน์การเมืองไทย” ข้อค้นพบส่วนหนึ่งจากงานวิจัยนี้ได้ชี้ให้เห็นว่าคนเสื้อแดงไม่ใช่กลุ่มคนที่ยากจนที่สุดและคนเสื้อแดงจำนวนมากไม่ได้คิดว่าตนเองเป็นคนจน หากแต่เป็นกลุ่มคนที่ไม่มีความมั่นคงในชีวิต พวกเขาจึงขึ้นชกนโยบายประชานิยมของทักษิณ ซึ่งความไม่มั่นคงในชีวิตของพวกเขาเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจตลอดในระยะเวลา 20 ปีที่ผ่านมาที่ทำให้ชาวบ้านในสังคมชนบทโดยเฉพาะในภาคเหนือจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือต้องปรับตัวเข้าสู่การพึ่งพากระบวนเศรษฐกิจทุนนิยมและต้องเผชิญกับความเสี่ยงและความผันผวนของระบบดังกล่าว ชาวบ้านจึงต้องพึ่งพาการจัดการความเสี่ยงจากนโยบายรัฐมากยิ่งขึ้น ซึ่งพลวัตทางเศรษฐกิจนี้สอดคล้องกับพลวัตทางการเมืองนับตั้งแต่มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา ที่ทำให้มีการเลือกตั้งเกิดขึ้นอย่าง

⁴ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2553) มองว่าการชุมนุมใหญ่ของประชาชนล้วนเป็นส่วนหนึ่งของเกมแย่งชิงอำนาจของชนชั้นนำทั้งสิ้น ในสายตาของชนชั้นนำ ประชาชนเป็นแค่เบี้ยหรือหากเป็นหมากก็เป็นเพียงหมากตัวเล็กเท่านั้น แต่ความแตกต่างของชุมนุมของคนเสื้อแดงในครั้งนี้เกิดจากการมีจิตสำนึกใหม่ทางการเมืองแบบที่ไม่เคยมีมาก่อน นั่นคือสำนึกในสิทธิและความจำเป็นที่ต้องเข้าร่วมกับการบริหารบ้านเมืองด้วยตัวเอง หากช่องทางดังกล่าวเป็นไปได้ยาก แม้การเลือกตั้งก็ยังถูกรัฐประหาร ส่งผลให้สำนึกทางการเมืองที่เกิดขึ้นนี้มีความเข้มข้นยิ่งขึ้น

สม่ำเสมอทั้งในระดับชาติและท้องถิ่น และได้กลายเป็นเงื่อนไขสำคัญให้ฝ่ายบริหารหรือฝ่ายการเมืองต้องรับผิดชอบโดยตรงต่อชีวิตความเป็นอยู่ของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ด้วยพลวัตเหล่านี้ทำชาวบ้านได้เรียนรู้ว่า การเลือกตั้งเป็นช่องทางสำคัญที่จะนำมาซึ่งนโยบายสาธารณะโดยเฉพาะนโยบายประชานิยมของทักษิณที่สามารถจัดการความเสี่ยงให้พวกเขาได้ ชาวบ้านจึงเข้าร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะผ่านกลไกการเลือกตั้ง ขณะเดียวกัน พวกเขาก็เข้าร่วมในขบวนการเลือกตั้งเพื่อปกป้องรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งด้วย

งานวิจัยของปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรีและคณะ (พ.ศ.2554) ภายใต้ชุดโครงการ “พัฒนาการจิตสำนึกและขบวนการทางการเมืองของชาวเสื้อแดงในจังหวัดเชียงใหม่” แสดงให้เห็นว่า คนเสื้อแดงไม่ได้มีเพียงชาวบ้านที่ยากจน และเงื่อนไขเศรษฐกิจไม่ได้เป็นเพียงปัจจัยเดียวของการชุมนุมเสื้อแดง แต่ขบวนการเสื้อแดงมีลักษณะเป็นขบวนการข้ามชนชั้นและมีความเป็นพหุลักษณะทางเหตุผล บางกลุ่มอาจมีเหตุผลทางการเมืองหรืออุดมการณ์ บางกลุ่มอาจมีเหตุผลทางเศรษฐกิจ แต่มีคุณลักษณะสำคัญร่วมกันคือสำนึกของประชาธิปไตยอันเป็นผลมาจากความแบ่งบานของวัฒนธรรมประชาธิปไตยไทยในช่วงปี พ.ศ. 2540 ที่ทำให้ผู้คนได้มีประสบการณ์ตรงทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยมากยิ่งขึ้น และการเปลี่ยนแปลงของพรรคการเมืองไทยในสมัยพรรคไทยรักไทยของทักษิณที่มีนโยบายการเมืองสอดคล้องกับผลประโยชน์ของประชาชน อาทิ กองทุนหมู่บ้านที่สามารถเพิ่มอำนาจและสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจให้กับชาวบ้านได้อย่างแท้จริง ซึ่งประสบการณ์ทางการเมืองเหล่านี้ได้กลายเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ภูมิทัศน์ทางการเมืองของผู้คนในสังคมชนบทไทยเปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง ด้วยเหตุนี้ คนกลุ่มนี้หรือคนเสื้อแดงจึงไม่สามารถยอมรับได้กับการทำรัฐประหารและการจัดตั้งรัฐบาลที่ไม่มีคามยึดโยงกับอำนาจประชาชน

อย่างไรก็ตาม นักวิชาการจำนวนหนึ่งมองว่า ชาวบ้านในขบวนการคนเสื้อแดง⁵ไม่ได้เกิดขึ้นทันทีภายหลังเหตุการณ์รัฐประหาร แต่เป็นขบวนการทางการเมืองที่พัฒนาขึ้นมาภายหลัง จากนั้น ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ (2554) อธิบายว่า เสื้อแดงเป็นผลผลิตที่พัฒนาต่อยอดจากกลุ่มต่อต้านเผด็จการกลุ่มเล็กๆ ในระยะเริ่มต้นในนามกลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยขับไล่เผด็จการ (นปก.) ที่ช่วงเริ่มแรกของต่อต้านรัฐประหารนั้นประชาชนยังไม่ได้เข้าร่วมมากนัก จนสถานการณ์นำไปสู่การยุบพรรคพลังประชาชน ปราบกฏการฉ้อโกงใหญ่ของมวตชนจึงได้เกิดขึ้นจากการ

⁵ เสื้อแดงในที่นี้หมายถึงผู้ร่วมขบวนการเคลื่อนไหวที่ก่อตัวขึ้นมาในระยะแรกแรกภายหลังเหตุการณ์รัฐประหาร ในนามกลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยขับไล่เผด็จการ ที่ภายหลังยกระดับเป็นกลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ หรือ นปก.

รวมตัวของประชาชนรากหญ้ากับคนชั้นกลางระดับล่างที่ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ต่างจังหวัดโดยเฉพาะภาคอีสานและภาคเหนือ ภายใต้การนำของกลุ่มนปช. จะเห็นว่า ข้อเสนอดังกล่าวสอดคล้องกับคำอธิบายของอรรถจักร สัตยานุรักษ์ (2554) ที่ตั้งข้อสังเกตว่า คนเสื้อแดงมีการเคลื่อนไหวของจริงๆ หลังยุบพรรคพลังประชาชน และสอดคล้องกับผลการศึกษาเสื้อแดงชุมชนแม่ครัว ของ ธีรพงศ์ เกตุมณี (2555) ว่า การชุมนุมขับไล่รัฐบาลทักษิณของกลุ่มพันธมิตรฯ รัฐประหาร 19 กันยา พ.ศ. 2549 การยุบพรรคไทยรักไทย และการร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 ได้สร้างความไม่พอใจให้กับชาวบ้าน แต่ไม่ถึงขนาดที่จะทำให้ชาวบ้านเข้าร่วมเคลื่อนไหวกับกลุ่ม นปช. กระทั่งการยุบพรรคพลังประชาชนและการขึ้นสู่อำนาจของรัฐบาลอภิสิทธิ์ ที่ชาวบ้านมองว่าไม่ได้มาจากเสียงส่วนใหญ่ของประชาชน และการย้ายขั้วทางการเมืองของกลุ่มนายเนวิน ชิดชอบ ได้สร้างความไม่พอใจให้ชาวบ้านเป็นอย่างมาก จนนำไปสู่การนิยามตนเองว่า เป็นคนเสื้อแดง นอกจากนี้ ข้อค้นพบจากการวิจัยของนฤมล ทับจุมพล และต้นแคน แมคคาโก (2553) ยังได้ชี้ให้เห็นว่า แรงจูงใจอีกประการหนึ่งสำหรับการชุมนุมของคนเสื้อแดง คือต้องการนำทักษิณกลับสู่อำนาจผ่านการเลือกตั้งอีกครั้ง โดยผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดมีความเชื่อว่า ทักษิณและพวกที่สนับสนุนทักษิณถูกปฏิบัติแบบสองมาตรฐาน การชุมนุมของคนเสื้อเหลืองไม่ถูกดำเนินมากนัก ขณะที่การชุมนุมของคนเสื้อแดงถูกมองอย่างเหยียดหยาม และระบบศาลก็มีการตัดสินคดีความที่เอื้อประโยชน์ต่อกลุ่มคนเสื้อเหลือง แกนนําเสื้อเหลืองไม่ถูกจับดำเนินคดีโดยทันที ในขณะที่พรรคการเมืองของทักษิณถูกยุบสองครั้งโดยศาล และเหตุการณ์เสื้อเหลืองยึดสนามบินคือฟางเส้นสุดท้ายที่ทำให้ชาวบ้านตัดสินใจออกมาชุมนุมร่วมกับกลุ่มเสื้อแดง จากคำอธิบายข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า การชุมนุมของคนเสื้อแดงเกิดจากการสะสมความไม่พอใจที่ถูกปฏิเสธสิทธิทางการเมืองอย่างต่อเนื่อง และมีเป้าหมายการเคลื่อนไหวเพื่อปกป้องการเลือกตั้ง และขบวนการทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยที่อำนาจสูงสุดเป็นของประชาชน

ณ เวลานี้ ขบวนการเสื้อแดงได้กลายเป็นการเคลื่อนไหวมวลชนที่ใหญ่ที่สุดเท่าที่เคยมีมาในประวัติศาสตร์ไทย ครอบคลุมผู้คนกว้างขวาง ทั้งในเขตเมืองและชนบท (มติชนออนไลน์, 2555) ขบวนการเสื้อแดงมีการใช้สื่อที่หลากหลาย และครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายโดยมีข้อจำกัดด้านพื้นที่ภายใต้เทคนิควิธีการใช้สื่อที่แตกต่างกัน เช่น วิทยุชุมชน ฟรีทีวี เคเบิลทีวี สื่อสิ่งพิมพ์ อินเทอร์เน็ต แผ่นซีดี การใช้บุคคลแบบปากต่อปาก เป็นต้น การแสดงอัตลักษณ์ของขบวนการเมือง เช่น การสวมเสื้อ สวมหมวก หรือการติดสติ๊กเกอร์ เป็นต้น ถึงแม้ขบวนการคนเสื้อแดงจะมีพลังทางการเมืองอย่างมหาศาล มีการขับเคี่ยวทางการเมืองอย่างต่อเนื่อง แต่น่าสนใจว่าขบวนการนี้กลับไม่ได้มีการสั่งการลงมาจากศูนย์กลางที่กรุงเทพฯ ตามความเชื่อและคำอธิบาย

กระแสหลัก สายการสั่งการของคนเสื้อแดงไม่มีความชัดเจน แกนนำมีหลายระดับ อีกทั้งยังมีความแตกต่างทางความคิดและท่าทีทางการเมือง ขณะที่มวลชนเองก็มีภูมิหลังด้านอาชีพ เศรษฐกิจและอุดมการณ์ทางการเมืองที่แตกต่างหลากหลายมากมาย มีการรวมตัวกันแบบหลวมๆ โดยไม่มีใครสั่งใครได้ ถ้าเห็นพ้องกันว่าการเคลื่อนไหวมีเป้าหมายสำคัญก็จะมารวมตัวกัน เป็นขบวนการเชื่อมโยงในรูปแบบเครือข่ายและพึ่งพาตัวเองในแง่ทุน ด้วยเหตุนี้ ขบวนการเสื้อแดงจึงไม่ใช่เนื้อเดียวกัน แต่ประกอบด้วยกลุ่มคนที่มีความผันทางการเมือง ความต้องการ วัตถุประสงค์ ปุ่มหลังที่หลากหลาย และสามารถเปลี่ยนแปลงแนวทาง เป้าหมาย ขยายตัว หดตัว ได้ตลอดเวลา (สำนักข่าวประชาธรรม, 2554, Naruemon and Mccargo, 2553, และ นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2555) และยังสามารถขยายตัวอย่างรวดเร็ว อาทิ กรณีจังหวัดเชียงใหม่ ที่กลุ่มเสื้อแดงเริ่มแรกมีเพียงห้ากลุ่ม และได้ขยายขึ้นเป็น 24 กลุ่มในช่วงการชุมนุมใน พ.ศ. 2553 และยังคงยกระดับความเข้มข้นขึ้นอย่างต่อเนื่อง ก่อนจะจบลงด้วยการล้อมปราบในวันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2553 ซึ่งสร้างความสูญเสียต่อชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สินเป็นจำนวนมากว่าการสลายการชุมนุมที่เกิดขึ้นครั้งใดๆ ในประเทศไทย (ศิริโรตม์ คล้ามไพบูลย์, 2553)

2.2.5.2 หมู่บ้านเสื้อแดง

ภายหลังการล้อมปราบคนเสื้อแดงในกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2553 แกนนำการเคลื่อนไหวถูกจับกุมคุมขัง ในขณะที่แนวร่วมคนเสื้อแดงต่างตกอยู่ในภาวะหวาดกลัว อันเกิดจากประสบการณ์เลวร้ายที่ได้รับจากเหตุการณ์สลายการชุมนุม และการจับกุมดำเนินคดีที่เป็นผลสืบเนื่องจากการประกาศใช้พระราชกำหนดฉุกเฉิน เหตุการณ์เพลิงไหม้ในพื้นที่ชุมนุม นอกจากนี้ยังมีปฏิบัติการของรัฐที่พยายามเข้าไปตรวจสอบ หรือจับตาดูความเคลื่อนไหวในหมู่บ้านที่มีประชาชนเคยเข้าร่วมเคลื่อนไหวกับคนเสื้อแดง แต่การเคลื่อนไหวทางการเมืองของคนเสื้อแดงกลับไม่ได้ยุติลงอย่างสิ้นเชิง ตรงกันข้าม กลับพบว่า กิจกรรมและการเคลื่อนไหวทางการเมืองเกิดขึ้นอย่างหลากหลายและต่อเนื่องยิ่งกว่าเดิม เช่น กิจกรรมวันอาทิตย์สีแดง กิจกรรมที่ผูกผ้าแดงหรือกิจกรรมที่มีคนตายที่สี่แยกราชประสงค์ ที่นำโดยสมยศ พุกษาเกษมสุข และสมบัติ บุญงามอนงค์ หรือ บก.ลายจุด ที่เริ่มก่อตัวขึ้นในกลุ่มแนวร่วมคนเสื้อแดงที่อยู่ในเขตพื้นที่เมือง และแนวร่วมที่อยู่ในกลุ่มนักกิจกรรมทางสังคมก่อนขยายตัวออกไปยังพื้นที่ชนบท

ด้านการเคลื่อนไหวในชนบทเริ่มมีสีสันชัดเจนภายหลังวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2553 เป็นต้นมาจากกิจกรรมหมู่บ้านเสื้อแดงเพื่อประชาธิปไตย ที่ริเริ่มขึ้นจากแกนนำระดับท้องถิ่น

ในจังหวัดอุดรธานี ก่อนจะได้รับ การสนับสนุนจนสามารถขยายตัวครอบคลุมหลายพื้นที่ในประเทศไทยได้อย่างรวดเร็ว

พฤษ์ เกาถวิล นักวิชาการที่ร่วมสังเกตการณ์การเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงในจังหวัดอุดรธานีพบว่า การจัดตั้งหมู่บ้านคนเสื้อแดง เกิดขึ้นจากการสนับสนุนของเครือข่ายคนเสื้อแดงที่เชื่อมโยงกันจากระดับ จังหวัด สุอำเภอบ ตำบล และหมู่บ้าน ด้านพิธีการเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงมีคำที่ใช้อย่างฟุ่มเฟือยที่สุดในงานคือคำว่า “ประชาธิปไตย” การปราศรัยบนเวทีงานเปิดหมู่บ้านมีการกล่าวถึงกระบวนการรัฐประหาร เหตุการณ์ประวัติศาสตร์การเคลื่อนไหวของคนเสื้อแดงในปี พ.ศ. 2553 ผลงานของรัฐบาลยิ่งลักษณ์ ก่อนที่จะจบลงด้วยการมอบป้ายชื่อหมู่บ้านโดยตัวแทนจากพรรคเพื่อไทย อาหารและความบันเทิง และขบวนรำเซิ้งแห่ป้ายชื่อหมู่บ้านรอบหมู่บ้านที่อาจมองได้ว่า เป็นรูปแบบหนึ่งของระบบอุปถัมภ์ และสำหรับคนต่างวัฒนธรรมหรือฝ่ายต่อต้านคนเสื้อแดง อาจจะรู้สึกว่าเป็นไม่ใช่การแสดงออกอย่างเป็นทางการเป็นประชาธิปไตย แต่สำหรับคนเสื้อแดง ทั้งหมดคือการสร้างสัญลักษณ์ทางการเมืองในรูปแบบใหม่ที่สอดคล้องประสาณให้มีความหมายเชิงความคิดและอารมณ์ได้ลงตัว สำหรับชาวบ้านแล้ว ประชาธิปไตยนั้นต้องกินได้ และสนุกได้ด้วย นอกจากนี้ยังพบสัญลักษณ์ที่น่าสนใจ กล่าวคือ การขึ้นป้ายชื่อหมู่บ้านเสื้อแดง ซึ่งเป็นแผ่นป้ายไวน์ลพื้นสีแดง มีชื่อหมู่บ้าน และถ้อยคำ “เพื่อประชาธิปไตย” และรูปอดีตนายรัฐมนตรี พ.ต.ท. ดร.ทักษิณ ชินวัตร รูปแบบที่ปรากฏแสดงให้เห็นว่า ทักษิณ ชาวบ้าน และ ประชาธิปไตยเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (สำนักข่าวประชาไท, 2555)

2.6 สรุปการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิต โครงสร้างเศรษฐกิจ และพฤติกรรมทางการเมืองของสังคมชนบทพบว่า สังคมชนบทได้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิต เศรษฐกิจ สังคม จากระบบการผลิตแบบยังชีพที่แอบอิงอยู่กับจารีตและทรัพยากรดั้งเดิมไปสู่การผลิตเชิงพาณิชย์ที่แอบอิงอยู่กับกลไกตลาดและทุน ซึ่งส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางการเมืองของชาวบ้านตามมา กล่าวคือ ชาวบ้านได้ใช้ช่องทางทางการเมืองเพื่อตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการที่เป็นสืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจเสมอ ยกตัวอย่างเช่น ยุคเริ่มแรกของการพัฒนาเศรษฐกิจชาวบ้านได้ใช้กลไกทางการเมืองเพื่อให้ได้มาซึ่งโครงการพัฒนาที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน ต่อมาเมื่อการพัฒนาไปกระทบกับฐานทรัพยากรชุมชน ผนวกกับการเติบโตของขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองของภาคประชาชน ชาวบ้านจึงใช้กลไกการเมืองภาคประชาชนเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิชุมชนในมิติต่างๆ ปัจจุบันสังคมชนบท

เปลี่ยนแปลงไปสู่ชุมชนสมัยใหม่ที่พึ่งพิงทรัพยากรท้องถิ่นต่ำ พึ่งพาระบบตลาดสูง บวกกับประสบการณ์การเมืองในช่วงรัฐบาลไทยรักไทยและประสบการณ์ของการเมืองแบบเลือกตั้งอย่างต่อเนื่องภายหลัง ปี พ.ศ. 2540 ที่ชาวบ้านได้เรียนรู้ว่านโยบายการเมืองสามารถทำให้คุณภาพชีวิตพวกเขาดีขึ้นได้ ชาวบ้านจึงเห็นคุณค่าของการเลือกตั้งและสนับสนุนการต่อสู้ของกลุ่มคนเสื้อแดงเพื่อปกป้องการเลือกตั้งต่อต้านการกิจกรรมทางการเมืองที่ไม่ยึดโยงกับอำนาจประชาชนติดต่อกันในช่วงหลายปีที่ผ่านมา

อย่างไรก็ตาม การกำเนิดหมู่บ้านเสื้อแดงเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2553 และการขยายตัวอย่างรวดเร็วของแนวคิดและปฏิบัติการหมู่บ้านเสื้อแดง ในฐานะขบวนการต่อ ยอดทางการเมืองของคนเสื้อแดง ที่ได้ทำให้กิจกรรมทางการเมืองจากเดิมที่เคยเกิดตามวาระ เช่น การชุมนุมเรียกร้องเมื่อเกิดความไม่พอใจรัฐบาล การแสดงออกซึ่งการสนับสนุนนักการเมืองหรือพรรคในช่วงการเลือกตั้ง ซึ่งได้แทรกซึมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมในชีวิตประจำวันของชาวบ้านในหมู่บ้านเสื้อแดงไปแล้วนั้น กลับไม่อยู่ในความสนใจของนักวิชาการที่ให้ความสำคัญต่อการศึกษาวัฒนธรรมการเมืองของชาวบ้านในชนบท โดยเฉพาะภายใต้บริบทหมู่บ้านเสื้อแดงเท่าใดนัก ด้วยเหตุนี้ จึงมีความจำเป็นที่ต้องศึกษาเพื่อทำความเข้าใจว่าขบวนการเสื้อแดงในเขตชนบทพัฒนาไปสู่แนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงได้อย่างไร หมู่บ้านเสื้อแดงมีรูปลักษณะอย่างไร ส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจในชุมชนชนบทไทยอย่างไร ซึ่งคำถามทั้งหมดนี้ จะได้รับการพิจารณาทั้งในบริบทการเมืองของคนเสื้อแดง การเมืองในชีวิตประจำวัน การเมืองแบบเลือกตั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่น โดยละเอียดในเนื้อหาส่วนถัดไปของรายงานการวิจัยนี้

บทที่ 3 กำเนิดและพลวัตหมู่บ้านเสื้อแดง

แนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงเพื่อประชาธิปไตย หรือที่มักเรียกกันทั่วไปว่า “หมู่บ้านเสื้อแดง” ในฐานะเป็นชุมชนทางการเมืองรูปแบบใหม่ที่ได้รับการสถาปนาขึ้นครั้งแรกอย่างเรียบง่ายเมื่อวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2553 ณ หมู่บ้านหนองहुลิ่ง ตำบลหนองไฮ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี โดยแกนนำคนเสื้อแดงระดับท้องถิ่นในจังหวัดอุดรธานี ภายในระยะเวลาอันรวดเร็วแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงได้รับการตอบรับและได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดีจากแกนนำคนเสื้อแดงและนักการเมืองสังกัดพรรคเพื่อไทย จนสามารถขยายแนวคิดออกไปยังหมู่บ้านชนบทแห่งอื่นๆ ในพื้นที่จังหวัดอุดรธานี และอีกหลายแห่งในเขตภาคอีสานและภาคเหนือด้วย ยิ่งไปกว่านั้น ปัจจุบันแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงยังมีความพยายามขยายเครือข่ายออกไปยังภูมิภาคอื่นๆ ของประเทศไทย โดยเฉพาะพื้นที่ภาคใต้ซึ่งพื้นฐานที่มั่นของกลุ่มที่มีจุดยืนทางการเมืองตรงกันข้ามกับขบวนการคนเสื้อแดง ขณะเดียวกันก็ได้มีความพยายามขยายแนวคิดนี้ออกไปสู่การเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจในนาม “สหกรณ์หมู่บ้านเสื้อแดง” ด้วย ทว่า ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาตั้งแต่แนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงถือกำเนิด และเติบโตขึ้นนั้น ดูเหมือนว่าแนวคิดนี้แทบไม่ได้ลงหลักปักฐานในฐานะเป็นปริณิถนาทางการเมืองของชาวบ้านในชุมชนชนบทบางแห่งที่ได้รับการเปิดตัวเป็นหมู่บ้านเสื้อแดงได้มากนัก ขณะเดียวกัน ก็พบความลักลั่นบางประการระหว่างแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงกับแนวทางการดำเนินกิจกรรมภายในหมู่บ้านเสื้อแดงที่อาจส่งผลกระทบต่อการบรรลุเป้าหมายทางการเมืองของแนวคิดนี้ได้ อย่างไรก็ตาม การนำเสนอเกี่ยวกับแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงในการวิจัยนี้เกิดขึ้นจากแหล่งข้อมูลเฉพาะแห่ง และเงื่อนไขด้านเวลาอันจำกัด ซึ่งแน่นอนว่าไม่สามารถทำความเข้าใจปรากฏการณ์หมู่บ้านเสื้อแดงและความรู้สึกนึกคิดของชาวบ้านในหมู่บ้านเสื้อแดงทั้งหมดได้ ด้วยเหตุนี้ การอภิปรายแนวคิดหมู่บ้านแดงในงานวิจัยนี้จึงขอจำกัดอยู่เฉพาะขอบเขตปรากฏการณ์ที่เกิดในพื้นที่กรณีศึกษาและขอบเขตด้านระยะเวลาในขณะที่ผู้วิจัยทำการศึกษาอยู่เท่านั้น

3.1 กำเนิดหมู่บ้านเสื้อแดงในประเทศไทย

ท่ามกลางบรรยากาศที่ซบเซาของขบวนการเสื้อแดงภายหลังเหตุการณ์ล้อมปราบวันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2553 กลุ่มคนเสื้อแดงอุดรธานีได้พยายามจัดกิจกรรมการเมืองขึ้นมาหลายครั้ง เพื่อพลิกฟื้นบรรยากาศคนเสื้อแดงจังหวัดอุดรธานีให้กลับมามีชีวิต สอดคล้องสมญานามที่เคยได้รับว่าเป็น “เมืองหลวงของคนเสื้อแดง” อีกครั้ง แต่ส่วนใหญ่กิจกรรมที่จัดขึ้นในระยะแรกมักเกิดขึ้นในพื้นที่อำเภอเมือง และไม่ได้รับการตอบรับจากมวลชนคนเสื้อแดงเท่าที่ควร กระทั่งมีกิจกรรม

เดินสายช่วยเหลือเยียวครอบครัวผู้ต้องหาคดีการเมืองจังหวัดอุดรธานีเมื่อปลายปี พ.ศ. 2553 แนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงจึงได้กำเนิดขึ้น โดยหมู่บ้านหนองहुลิง ต.หนองไฮ อ.เมือง จ.อุดรธานีได้รับการจัดตั้งและประกาศให้เป็นหมู่บ้านเสื้อแดงเพื่อประชาธิปไตยแห่งแรกของประเทศไทย พิธีเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงบ้านหนองहुลิงได้ถูกจัดขึ้นอย่างเรียบง่ายในวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2553 จากการปรึกษาหารือและการเห็นพ้องในหลักการร่วมกันระหว่างกลุ่มคนเสื้อแดงอุดรธานีกับผู้ใหญ่บ้านหนองहुลิงในฐานะแกนนำคนเสื้อแดงของหมู่บ้าน โดยไม่ผ่านการทำประชาคมเพื่อสอบถามความคิดเห็นชาวบ้าน และไม่มีการประชุมสัมพันธ์เชิญชวนชาวบ้านให้เข้าร่วมกิจกรรมเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงอย่างทั่วถึงมากนัก

ทว่า กว่าสองปีที่แนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงได้ถือกำเนิดขึ้นท่ามกลางความไม่คาดคิดว่าจะได้รับการตอบรับและจะสามารถสร้างผลสะท้อนทางการเมืองได้อย่างกว้างขวางในเวลาต่อมา กลุ่มบุคคลที่มีบทบาทสำคัญต่อการถือกำเนิดของหมู่บ้านเสื้อแดงแห่งแรกอย่างกลุ่มคนเสื้อแดงอุดรธานี และชาวบ้านหนองहुลิงกลับไม่ได้บันทึกลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเอาไว้อย่างละเอียด ส่งผลให้ทั้งสองฝ่ายมีความทรงจำและมีคำอธิบายเกี่ยวกับการกำเนิดแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงแตกต่างกัน โดยกลุ่มคนเสื้อแดงอุดรธานีมีคำอธิบายว่า แนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงถือกำเนิดโดยนายอานนท์ แสนน่าน ซึ่งปรากฏตัวต่อสาธารณะในฐานะผู้ริเริ่มโครงการก่อตั้งหมู่บ้านเสื้อแดงเพื่อประชาธิปไตยแห่งประเทศไทย¹ ขณะที่นายกองชัย ชัยกั้ง ผู้ใหญ่บ้านหนองहुลิงพร้อมด้วยชาวบ้านที่เข้าร่วมกิจกรรมเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงบ้านหนองहुลิงมีคำอธิบายว่า แนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงมีจุดเริ่มต้นขึ้นจากการปรึกษาหารือกันถึงแนวทางการเคลื่อนไหวของคนเสื้อแดงในอนาคตระหว่างแกนนำกลุ่มคนเสื้อแดงอุดรธานี ผู้ใหญ่บ้านหนองहुลิง และชาวบ้าน² ระหว่างที่ร่วมกิจกรรมเยียวครอบครัวผู้ต้องหาขังคดีการเมืองจังหวัดอุดรธานีที่จัดขึ้น ณ หมู่บ้านหนองहुลิง ซึ่งการปรึกษาหารือดังกล่าวได้นำมาสู่การประกาศให้หมู่บ้านหนองहुลิงเป็นหมู่บ้านเสื้อแดงเพื่อ

¹ เฟสบุ๊คนายอานนท์ แสนน่าน ผู้ริเริ่มโครงการหมู่บ้านเสื้อแดง, <https://www.facebook.com/Amnonsannan2010?fref=ts> และ <https://www.facebook.com/pages/อานนท์-แสนน่าน-ผู้ริเริ่มโครงการหมู่บ้านเสื้อแดง/216021738466619?fref=ts>

² การปรึกษาหารือเพื่อแสวงหาแนวทางดังกล่าวเกิดขึ้นเมื่อกลุ่มคนเสื้อแดงอุดรธานี และชาวบ้านมีจุดยืนชัดเจนร่วมกันว่าจะไม่ร่วมเคลื่อนไหวกับกลุ่มชมรมคนรักอุดรที่นำโดยนายขวัญชัย ไพโรพนาอีกต่อไป เพราะนายขวัญชัยได้ใช้สถานีวิทยุชุมชนคนรักอุดรออกอากาศกล่าวหาผู้ต้องหาขังคดีทางการเมืองที่ถูกคุมขังตัวอยู่ในเรือนจำกลางจังหวัดอุดรธานีว่า “ไม่ใช่คนเสื้อแดงสังกัดชมรมคนรักอุดรธานีที่ออกมาต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย แต่เป็นคนเสื้อแดงปลอมและเป็นชาวบ้านธรรมดาที่ออกมามุ่งดูเหตุการณ์การชุมนุมของคนเสื้อแดงเท่านั้น”

ประชาธิปไตยแห่งแรกของประเทศไทยในวันเดียวกันนั้น และนับเป็นจุดกำเนิดของแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดง ซึ่งคำบอกเล่าของชาวบ้านและผู้ใหญ่บ้านหนองหูลิงดังกล่าวสอดคล้องกับบันทึกการเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงแห่งแรกของประเทศไทยที่มีการเผยแพร่ทางสื่อออนไลน์ ที่จัดทำโดยนายอานนท์ แสนน่าน ซึ่งมีภาพกิจกรรมการมอบสิ่งของเยียวยาครอบครัวผู้ต้องขังคดีการเมืองเป็นส่วนหนึ่งในพิธีเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงแห่งแรกของประเทศไทยด้วย³

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าความทรงจำเกี่ยวกับกำเนิดแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงของฝ่ายชาวบ้านกับกลุ่มคนเสื้อแดงอุดรธานีจะไม่ตรงกัน แต่พบว่าเงื่อนไขสำคัญในการขับเคลื่อนแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงมีที่มาจากกรรณการต่อสู้ของประชาชนเสื้อแดงนับตั้งแต่เหตุการณ์สลายการชุมนุมในเดือนเมษายน พ.ศ. 2552 เป็นต้นมา โดยสมาชิกกลุ่มคนเสื้อแดงอุดรธานีกล่าวว่า มีปัจจัยสำคัญอย่างน้อยสามประการ⁴ที่ทำให้ขบวนการคนเสื้อแดงในสังคมชนบทอ่อนแอลงอย่างมากหลังถูกสลายการชุมนุมด้วยอาวุธและถูกจับกุมดำเนินคดีร้ายแรงในเหตุการณ์พฤษภาคม พ.ศ. 2553

ประการแรก การต่อสู้ที่ยืดเยื้อยาวนานของกลุ่มคนเสื้อแดงทำให้มีกลุ่มการเมืองจำนวนมากเข้ามาข้องเกี่ยวและมีอิทธิพลต่อขบวนการเสื้อแดง กลุ่มคนเสื้อแดงปัจจุบันจึงเป็นขบวนการที่มีกลุ่มคนที่มีอุดมการณ์ แนวทาง และเป้าหมายทางการเมืองที่หลากหลาย เช่น สมาชิกบางคนเป็นแดง (นปช.) บางคนเป็นแดงสยาม บางคนเป็นแดงอิสระ ฉะนั้น จึงจำเป็นต้องหาวิธีการหลอมรวมคนเสื้อแดงที่หลากหลายเข้าไว้ด้วยกัน

ประการที่สอง การต่อสู้รูปแบบเดิมนำไปสู่การสูญเสียเลือดเนื้อและการสูญเสียอิสรภาพของประชาชน แต่กลับไม่มีแกนนำและฝ่ายการเมืองเหลียวแลครอบครัวผู้ที่ถูกจับกุมดำเนินคดีเท่าที่ควร และจากสถานการณ์การเมืองที่ดำรงอยู่ ทำให้คาดการณ์ได้ว่า การต่อสู้ของคนเสื้อแดงจะยืดเยื้อไปอีกยาวนาน ดังนั้น จำต้องหาแนวทางเพื่อหลีกเลี่ยงการสูญเสียเลือดเนื้อและอิสรภาพของมวลชนเหมือนที่ผ่านมา

ประการที่สาม มวลชนเสื้อแดงส่วนมากเป็นคนต่างจังหวัด การต่อสู้รูปแบบเดิมคือการระดมมวลชนไปสมทบกับส่วนกลางซึ่งมีความเสี่ยงและมีต้นทุนสูง การแก้ไขปัญหาดังกล่าว คือ แกนนำต้องลงพื้นที่ ต้องเข้าหามวลชน นำความรู้เรื่องประชาธิปไตยเข้าไปเผยแพร่ ไปติดตามอาวุธทาง

³ <http://www.youtube.com/watch?v=PDV51qEa2Ro> , หมู่บ้านเสื้อแดงอุดรธานี แห่งแรกของประเทศไทย, สืบค้นวันที่ 10 ธันวาคม 2555. หมายเหตุ: ลำดับเหตุการณ์ที่ปรากฏในสื่อนี้อาจคลาดเคลื่อนจากลำดับการดำเนินงานที่เกิดขึ้นจริง เนื่องจากบันทึกการเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงฉบับนี้ได้ผ่านการตัดต่อเรื่องราวใหม่ก่อนถูกเผยแพร่

⁴ รวบรวมจากการสัมภาษณ์

ปัญหาให้กับประชาชนรากหญ้าในหมู่บ้านโดยตรง เพื่อให้คนเสื้อแดงสามารถประกาศการต่อสู้ได้ในหมู่บ้าน เพื่อไม่ให้ชาวบ้านต้องออกไปต่อสู้กับส่วนกลางที่มีความเสี่ยงและมีต้นทุนสูงอีกต่อไป

ด้วยเหตุปัจจัยอย่างน้อยสามประการตามที่กล่าวมา แนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงจึงได้ถูกขับเคลื่อนโดยมีกลุ่มคนเสื้อแดงอุดรธานีเป็นแกนนำหลักภายใต้เป้าหมายสำคัญขณะนั้นสี่ประการ

- (1) เรียกร้องให้ปล่อยนักโทษการเมืองที่ถูกคุมขังอยู่ทั่วประเทศ
- (2) เรียกร้องประชาธิปไตยที่ถูกต้องและเต็มใบ ต่อต้านรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับ พ.ศ. 2550
- (3) ต้านการปฏิบัติและรัฐประหารของอำนาจเผด็จการ
- (4) เรียกร้องความยุติธรรมให้กับ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร อดีตนายกรัฐมนตรี (ต่อไปนี้จะเรียกแทนว่าทักษิณ) อันเป็นผลจากการถูกยึดอำนาจในเหตุการณ์รัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ. 2549 และต่อสู้เพื่อนำทักษิณกลับประเทศไทย โดยให้รัฐปล่อยทักษิณในฐานะนายกในดวงใจที่มาจาก การเลือกตั้งของคนเสื้อแดง และเป็นผู้ถูกกระทำและได้รับความสูญเสียจากการรัฐประหารและอำนาจเผด็จการ เพราะฉะนั้นทักษิณจึงมีคุณสมบัติที่เหมาะสมกับการเป็นสัญลักษณ์ของหมู่บ้านเสื้อแดงเพื่อประชาธิปไตย

ลักษณะรูปแบบ “หมู่บ้านเสื้อแดง”

1. ป้าย “หมู่บ้านเสื้อแดง” จะเป็นภาพของ “ท.ศ.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร” อดีต นายกรัฐมนตรี และเป็นภาพในดวงใจคนเสื้อแดง
2. ป้ายจะเป็นตัวหนังสือที่เขียนว่า “หมู่บ้านเสื้อแดง เพื่อประชาธิปไตย” เป็น ตัวหนังสือ “สีตัว” และ ชื่อผู้ดำเนินงานก็เป็นตัวหนังสือ “สีตัว” เช่นเดียวกัน ส่วนสีพื้นป้ายจะเป็น “สีแดง” บ่งบอกของความเป็น “คนเสื้อแดง”
3. ป้ายจะพิมพ์ด้วยสติกเกอร์ ติด ฟิวเจอร์บอร์ด มีรัศมีความคมชัดของภาพถ่ายหรือ ภาพถ่ายขาว คงทนอยู่ได้นาน มีความขนาด ยาว 2.00 เมตร สูง 0.80 เมตร

ภาพที่ 4 ป้ายหมู่บ้านเสื้อแดงเพื่อประชาธิปไตย⁵

3.2 พลวัตหมู่บ้านเสื้อแดงในประเทศไทย

แนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดง โดยหมู่บ้านหนองहुลิงที่ได้รับการประกาศตัวเป็นหมู่บ้านเสื้อแดง แห่งแรกของประเทศไทย มีเป้าหมายสำคัญสามประการ คือ เรียกร้องประชาธิปไตยเต็มใบ เรียกร้องให้ปล่อยตัวผู้ต้องหาคดีการเมืองทั่วประเทศ และแสดงจุดยืนสนับสนุนทักษิณ ได้ถูก สื่อมวลชนกระแสหลักบางสำนักนำเสนอเป้าหมายอย่างบิดเบือนว่าเป็นหมู่บ้านคอมมิวนิสต์ ต่อต้านอำนาจรัฐ และล้มล้างสถาบันพระมหากษัตริย์ เจ้าหน้าที่อำเภอเมืองอุดรธานีและทหาร จากค่ายสุรศักดิ์มนตรีได้สนธิกำลังเข้าตรวจสอบหมู่บ้านหนองहुลิงทันทีที่ปรากฏการณ์นี้ถูก เผยแพร่ผ่านสื่อมวลชน ก่อนการเลือกตั้งทั่วไปวันที่ 3 กรกฎาคม พ.ศ. 2554 นายอำเภอเมือง อุดรธานีได้โทรศัพท์มาเจรจากับผู้ใหญ่บ้านหนองहुลิงอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ปลดป้ายหมู่บ้านเสื้อ

⁵ ที่มา : https://www.facebook.com/photo.php?fbid=160974637300147&set=t.10000462855543&type=3&src=https%3A%2F%2Ffbcdn-sphotos-e-a.akamaihd.net%2Fhphotosakash4%2F224178_160974637300147_284851_n.jpg&size=509%2C720

แดงลง และพิธีการเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงแห่งอื่นๆ ที่เกิดขึ้นในเวลาเดียวกันนี้ก็มีเจ้าหน้าที่รัฐเข้าสังเกตการณ์กิจกรรมอย่างใกล้ชิด

ท่ามกลางการเฝ้าระวังของรัฐ แนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงที่ถูกเผยแพร่โดยสื่อมวลชนกระแสหลักและสื่อมวลชนท้องถิ่นได้ทำให้กิจกรรมเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีจากคนเสื้อแดงจังหวัดอุดรธานีที่กำลังอยู่ในภาวะอึดอัดทางการเมือง และในเดือนมกราคม พ.ศ. 2554 หมู่บ้านเสื้อแดงแห่งที่สอง ได้ถูกเปิดขึ้น ณ หมู่บ้านโคกสว่าง ต.นาเหล่า อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี หลังจากนั้นได้มีการเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงอีกหลายแห่งอย่างต่อเนื่อง มีมวลชนเข้าพิธีเปิดเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ การเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงบางแห่งมีมวลชนเข้าร่วมนับพันคน ด้านพิธีการเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงที่เคยจัดขึ้นอย่างเรียบง่าย ต่อมาได้ถูกผสมผสานเข้ากับประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อความศักดิ์สิทธิ์และสร้างความครื้นเครงให้กับการเปิดหมู่บ้านเสื้อแดง อาทิ พิธีบายศรีสู่ขวัญหรือผูกเสี่ยว การแห่ป้ายหมู่บ้านเสื้อแดงด้วยขบวนกลองยาว ฯลฯ

ภาพที่ 5 การแห่ป้ายหมู่บ้านเสื้อแดง⁶

⁶ ที่มา: เปิดหมู่บ้านเสื้อแดง1000หมู่บ้าน จังหวัดอุดรธานี www.facebook.com/photo.php?fbid=390484054310353&set=a.390475777644514.126173.100000462855543&type=3&theater

ภาพที่ 6 พิธีบายศรีสู่ขวัญหรือพิธีผูกเสี่ยวในภาษาอีสาน⁷

ภาพที่ 7 พิธีเปิดหมู่บ้านเสือแดง⁸

⁷ ที่มา: เปิดตำบลเสือแดง ณ บ้านดงมะไฟ เทศบาลตำบลดงมะไฟ อ.เมือง จ.สกลนคร, สืบค้นเดือน ตุลาคม พ.ศ. 2555 <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=419926074738334&set=a.419919804738961.99670.100001628366845&type=3&theater>

⁸ ที่มา: เปิดอำเภอหมู่บ้านเสือแดง จังหวัดสกลนคร <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=320309331366676&set=a.320306948033581.76622.100001628366845&type=3&theater>

การตอบรับเป็นอย่างดีของมวลชนต่อแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงส่งผลให้นักการเมืองหลาย คนในจังหวัดอุดรธานีเข้ามาให้การสนับสนุนกิจกรรมหมู่บ้านเสื้อแดงนับตั้งแต่ต้นปีพ.ศ. 2554 เป็นต้นมา ไม่เว้นแม้แต่แกนนำคนสำคัญจากส่วนกลางอย่างคุณสมชาย วงษ์สวัสดิ์ ฯลฯ ยังต้อง เดินทางมาร่วมพิธีเปิดหมู่บ้านเสื้อแดง แม้ว่าบทบาทของนักการเมืองและแกนนำจากส่วนกลางมี อิทธิพลอย่างมากต่อการเติบโตอย่างรวดเร็วของแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงในเวลาต่อมา แต่ภายหลังก การเลือกตั้งทั่วไปในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2554 บทบาทดังกล่าวก็ได้ลดลง ยกเว้น พ.ต.ท.สุระทิน พิมานเมฆินทร์ ส.ส.พรรคเพื่อไทย เขต 2 อุดรธานี ซึ่งถือเป็นนักการเมืองที่มีบทบาทสำคัญต่อ ขบวนการเสื้อแดงจังหวัดอุดรธานีเพราะได้ให้การสนับสนุนเรื่อยมาจนกระทั่งปี พ.ศ. 2555 จึงได้ ยุติบทบาทไป

ด้านแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติหรือ นปช. ภายใต้งานนำของ นางธิดา ถาวรเศรษฐ์ ซึ่งเคยประกาศแนวทางชัดเจนมาตลอดว่าไม่มีนโยบายจัดตั้งหมู่บ้านเสื้อ แดง ยังต้องปรับเปลี่ยนแนวทางการดำเนินงาน เพราะหวั่นเกรงว่าหมู่บ้านเสื้อแดงที่เปิดโดย สมาพันธ์หมู่บ้านเสื้อแดงฯ จะทำให้เครือข่ายการเมืองระดับท้องถิ่นของ นปช. ล่มสลายลง ด้วยการ เปิดหมู่บ้านเสื้อแดงสังกัด นปช. ภายใต้อีกชื่อ “หมู่บ้านเสื้อแดงรักประชาธิปไตย (สังกัด นปช.)” ขึ้นครั้ง แรกเมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2554⁹ ทว่า หมู่บ้านเสื้อแดงของ นปช. ไม่ได้รับการตอบรับและไม่ สามารถสร้างกระแสการเมืองได้เท่าที่ควร นปช. จึงได้ยุติบทบาทการเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงลง

บทบาทที่ลดลงของนักการเมืองและแกนนำจากส่วนกลางส่งผลให้สีสันพิธีการเปิด หมู่บ้านเสื้อแดงลดลงไปเล็กน้อย ในระยะเวลาใกล้เคียงกัน แกนนำกลุ่มคนเสื้อแดงอุดรธานีได้เกิด การแตกตัวขึ้น เมื่อคุณเพชรศักดิ์ – คุณวรรณนา กิตติสุขภูิกุล สองสามีภรรยาที่มีบทบาทสำคัญใน การกำเนิดหมู่บ้านเสื้อแดงแห่งแรกของประเทศไทยได้ประกาศแยกตัวเพื่อขยายแนวคิดหมู่บ้าน เสื้อแดงภายใต้อีกกลุ่ม “แนวร่วมประชาธิปไตย หมู่บ้านเสื้อแดง” กระนั้นก็ตาม กลุ่มคนเสื้อแดง อุดรธานียังคงเดินทางขยายเครือข่ายหมู่บ้านเสื้อแดงเพื่อประชาธิปไตยได้อย่างต่อเนื่องจน สามารถยกระดับการทำงานจาก “กลุ่มคนเสื้อแดงอุดรธานี” ขึ้นเป็น “สหพันธ์หมู่บ้านเสื้อแดง เพื่อ ประชาธิปไตยแห่งประเทศไทย” เมื่อวันที่ 5 ตุลาคม พ.ศ. 2554 พร้อมด้วยแต่งตั้งคณะกรรมการ และจัดโครงสร้างการประสานงานอย่างเป็นทางการรองรับการขยายเครือข่ายหมู่บ้านเสื้อแดง ออกไปยังทุกภูมิภาคของประเทศไทย และปัจจุบัน (ตุลาคม พ.ศ. 2555) ได้ขยายแนวร่วมหมู่บ้าน

⁹ รวบรวมจาก บทความประจำสัปดาห์ที่ 5 มีนาคม 2555 โดย ธิดา ถาวรเศรษฐ์ http://uddred.blogspot.com/2012/03/blog-post_06.html และ หมู่บ้านเสื้อแดง'อีสาน-เหนือ'อิมตัว' ได้ตั้งไข่'เจอแรงดัน : รายงานพิเศษ <http://www.komchadluek.net/detail/20120518/130603/'หมู่บ้านแดง'ได้ตั้งไข่'เจอแรงดัน.html#.UT6xB6JHnzK>

เสื้อแดงได้กว่า 16,000 แห่ง และจากความสำเร็จดังกล่าว เมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน พ.ศ. 2555 สหพันธ์หมู่บ้านเสื้อแดงฯ ได้จัดการประชุมใหญ่เพื่อยกระดับการทำงานไปสู่การจัดตั้งหมู่บ้านเศรษฐกิจการเมือง ด้วยการประกาศเป้าหมายเชิงปริมาณ ขยายแนวร่วมหมู่บ้านเสื้อแดงทั่วประเทศ 30,000 แห่ง ตามสโลแกนที่ว่า “เตรียมกำลังพลคนเสื้อแดง เพื่อสร้างประชาธิปไตยให้เต็มใบ” ภายในปี พ.ศ. 2556 ควบคู่ไปกับการจัดตั้งสหกรณ์หมู่บ้านเสื้อแดง 3 รูปแบบ

(1) สหกรณ์ร้านค้าเพื่อจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของคนเสื้อแดง และจำหน่ายสินค้าอุปโภคบริโภคในราคาต่ำกว่าตลาด

(2) สหกรณ์การเกษตรวัตถุุดิบทางการเกษตรที่สอดคล้องกับการผลิตของหมู่บ้าน

(3) สหกรณ์เงินกู้เพื่อปล่อยสินเชื่อในอัตราดอกเบี้ยต่ำกว่าแหล่งเงินกู้ทั่วไป

โดยยังคงอยู่ภายใต้เป้าหมายการเมืองเดิม คือ ต่อต้านเผด็จการทุกรูปแบบ เสริมสร้างความรู้เรื่องประชาธิปไตยให้แก่ชาวบ้าน และนำทักษิณกลับประเทศไทย พร้อมกันนี้ ที่ประชุมยังได้มีมติให้เปลี่ยนแปลงชื่อกลุ่มเป็น “สมาพันธ์ชุมชนเสื้อแดงเพื่อประชาธิปไตยแห่งประเทศไทย” โดยนำคำว่า “ชุมชน” เข้ามาแทนที่คำว่า “หมู่บ้าน” ด้วยเกรงว่า ชาวบ้านที่ไม่ได้เป็นสมาชิกหมู่บ้านเสื้อแดงจะเกิดความสับสน

ทว่า ภายหลังจากปรับโครงสร้างคณะทำงานใหม่ผ่านพ้นไปเพียงไม่กี่วัน ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญขึ้นอีกครั้ง เมื่อสมาพันธ์ชุมชนเสื้อแดงฯ ได้จัดงานแถลงข่าวขึ้นในวันที่ 22 พฤศจิกายน พ.ศ. 2555 โดยมีสาระสำคัญระบุว่า “ที่ประชุมมีมติเป็นเอกฉันท์ ให้ปลดนายอานนท์ แสนน่าน ออกจากการดำรงตำแหน่งเลขาธิการสมาพันธ์ชุมชนเสื้อแดงฯ และการกระทำของนายอานนท์ที่ไม่เกี่ยวข้องกับสมาพันธ์ชุมชนเสื้อแดงเพื่อประชาธิปไตยอีกต่อไป ทั้งนี้ คณะสมาพันธ์ชุมชนเสื้อแดงฯ ให้เหตุผลถึงการปลดนายอานนท์ แสนน่านว่า นายอานนท์ได้นำชื่อของสมาพันธ์ชุมชนเสื้อแดงฯ ไปแอบอ้างเพื่อสร้างประโยชน์กับให้ตัวเอง”

ด้านนายอานนท์ แสนน่าน ภายหลังจากปลดออกจากทุกตำแหน่งของสมาพันธ์ชุมชนเสื้อแดงเพื่อประชาธิปไตยแห่งประเทศไทย ได้จัดการประชุมร่วมกับแกนนำหมู่บ้านเสื้อแดง 4 ภาค ขึ้น ณ จังหวัดเชียงรายในวันที่ 24 พฤศจิกายน พ.ศ. 2555 และได้ประกาศยกฐานะจากสมาพันธ์หมู่บ้านเสื้อแดงเพื่อประชาธิปไตยขึ้นเป็น “สมัชชามหาชนเสื้อแดงเพื่อประชาธิปไตยแห่งประเทศไทย” เพื่อให้สามารถดำเนินการต่าง ๆ ได้ตามที่กฎหมายรองรับ และที่ประชุมได้มีมติแต่งตั้งนายอานนท์ แสนน่าน ขึ้นดำรงตำแหน่งเลขาธิการสมัชชามหาชนเสื้อแดงฯ

ถึงแม้ว่าปัจจุบันแนวร่วมสำคัญที่เคยเดินหน้าขยายแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงร่วมกันมานับตั้งปี พ.ศ. 2553 ได้ประกาศแยกตัวเป็นอิสระต่อกันอย่างเป็นทางการ ทว่า แนวทางและเป้าหมาย

ของทั้งสองกลุ่มยังคงเหมือนกันทุกประการ คือ เดินหน้าเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงทั่วประเทศไทยให้ได้ 30,000 แห่งภายในปี พ.ศ. 2556 พร้อมด้วยจัดตั้งสหกรณ์หมู่บ้านเสื้อแดงเพื่อเสริมสร้างพลังทางเศรษฐกิจให้ชุมชน โดยมีทักษิณเป็นสัญลักษณ์การเปิดหมู่บ้านเสื้อแดง และอ้างฐานสนับสนุนหรืออ้างตัวเลขความสำเร็จจากหมู่บ้านเสื้อแดงที่เคยเปิดร่วมกันในนามสมาพันธ์หมู่บ้านเสื้อแดงเพื่อประชาธิปไตยเช่นเคย¹⁰

3.3 ตำแหน่งแห่งที่ของแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงในพรรคเพื่อไทยและ นปช. ส่วนกลาง

ภายหลังเหตุการณ์สลายการชุมนุมทางการเมือง แนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงได้กลายเป็นความเคลื่อนไหวระลอกใหม่ที่มีคุณูปการอย่างมากต่อการปลุกกระแสการเคลื่อนไหวทางการเมืองของคนเสื้อแดงในเขตชนบท และเป็นพื้นที่ให้นักการเมืองสังกัดพรรคเพื่อไทยได้พบปะชาวบ้านก่อนการเลือกตั้งทั่วไปที่จัดขึ้นเมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2554 ขณะเดียวกันกลุ่มแกนนำเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงหรือสมาพันธ์หมู่บ้านเสื้อแดงแห่งประเทศไทยเองก็มักจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับความเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่ม นปช. ส่วนกลางและพรรคเพื่อไทย อาทิ การแถลงข่าว “ทวงคืนอิสรภาพ ปล่อยตัวนายอริสมันต์ พงษ์เรืองรอง” กิจกรรม “เปิดไฟหน้ารถต้านปฏิวัติรัฐประหารต้านเสธ. อ้าย แซ่แข็งประเทศ ต้านอำนาจมืดอำมาตย์” เป็นต้น แม้กระนั้น ตำแหน่งแห่งที่ของแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงฯ ในขบวนการ นปช. ส่วนกลางและพรรคเพื่อไทยกลับไม่มีความชัดเจนมากนัก สาเหตุประการหนึ่งอาจเกิดจากแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงเองที่ไม่ได้ต้องการเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างดังกล่าวอย่างชัดเจน ประการที่สองอาจเป็นลักษณะตามธรรมชาติของแนวร่วมคนเสื้อแดงกลุ่มต่างๆ อาทิ กลุ่มแดงสยาม กลุ่มวันอาทิตย์สีแดง ฯลฯ ที่มีความหลากหลายทางความคิด มีความเข้มข้นทางการเมืองในระดับที่แตกต่างกัน แต่สนับสนุนขบวนการเสื้อแดงภายใต้เป้าหมายทางการเมืองที่มีร่วมกันบางประการ เช่น ต่อต้านรัฐประหาร การเรียกร้องปล่อยตัวผู้ต้องขังคดีการเมือง เป็นต้น ดังนั้นกลุ่มการเมืองเหล่านี้จึงเป็นอิสระจาก นปช. และพรรคเพื่อไทยค่อนข้างชัดเจน และบางครั้งยังพบว่ามีความไม่ลงรอยทางความคิดระหว่างแนวร่วมกลุ่มต่างๆ ปรากฏให้เห็นเป็นระยะ ด้วยเหตุนี้ จึงไม่ใช่เรื่องแปลกใหม่มากนักหากแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงจะไม่ได้ผนวกแบบสนิทเป็นเนื้อเดียวกับ นปช. ส่วนกลางและพรรคเพื่อไทย

¹⁰ ในช่วงเวลาที่เกิดการแตกแยกของกลุ่มแกนนำคนสำคัญที่มีบทบาทในการเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงนี้ ผู้วิจัยอยู่ระหว่างการประสานงานกับกลุ่มแกนนำสมาพันธ์หมู่บ้านเสื้อแดงฯ ดังกล่าวเพื่อขอข้อมูลสำหรับจัดทำแผนที่หมู่บ้านเสื้อแดงในประเทศไทย แต่แกนนำที่ยินดีจะให้ข้อมูลกับผู้วิจัยได้บอกกับผู้วิจัยว่า ข้อมูลเกี่ยวกับหมู่บ้านเสื้อแดงทั้งหมดได้ถูกเก็บไว้โดยแกนนำที่แยกตัวออกไป และไม่สามารถขอข้อมูลเหล่านั้นกลับมาได้ ในขณะที่แกนนำที่มีข้อมูล (ซึ่งแยกตัวออกไป) ท่านนั้นปฏิเสธที่จะให้ข้อมูลโดยให้เหตุผลว่ารายชื่อหมู่บ้านเสื้อแดงเป็นยุทธศาสตร์ทางการเมือง ไม่สามารถเปิดเผยได้

แนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงอาจไม่มีตำแหน่งแห่งที่ชัดเจนมากนักในโครงสร้างการเมืองพรรคเพื่อไทย ทว่าในความไม่ชัดเจนดังกล่าว หมู่บ้านเสื้อแดงมีจุดยืนที่ชัดเจนว่าสนับสนุนพรรคเพื่อไทยในการเมืองระดับชาติ ดังจะเห็นได้จากการเรียกร้องให้สมาชิกหมู่บ้านเสื้อแดงเสียสละและต่อสู้เพื่อปกป้องพรรคเพื่อไทย¹¹ อย่างไรก็ตาม ในการเมืองระดับท้องถิ่น พบว่ามีความพยายามวางตำแหน่งของหมู่บ้านเสื้อแดงให้เป็นอิสระจากพรรคเพื่อไทยเพื่อสงวนแนวร่วมและเพื่อรักษาผลประโยชน์ทางการเมือง เช่น กรณีที่หมู่บ้านเสื้อแดงประกาศตัวไม่สนับสนุนผู้สมัครสังกัดพรรคเพื่อไทยในการเลือกตั้งสมาชิกองค์การบริหารส่วนจังหวัดอุดรธานี (โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมในหัวข้อที่ 5.3 การเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนจังหวัด)

ด้านพรรคเพื่อไทยเองก็ไม่ได้ปฏิเสธการสนับสนุนของแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดง ดังจะเห็นได้จากการที่นักการเมืองจากพรรคเพื่อไทยหลายคนได้มาเข้าร่วมพิธีเปิดหมู่บ้านเสื้อแดง อาทิ นายจตุพร พรหมพันธุ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบบัญชีรายชื่อสังกัดพรรคเพื่อไทย ที่เข้าร่วมพิธีเปิดอำเภอเสื้อแดง ณ บ้านนาม่วง ตำบลนาม่วง อำเภอประจักษ์ศิลปาคม จังหวัดอุดรธานี รวมถึงการสนับสนุนกิจกรรมหมู่บ้านเสื้อแดงของนักการเมืองระดับท้องถิ่นสังกัดพรรคเพื่อไทยอีกหลายคน แม้ว่าบทบาทของนักการเมืองเหล่านี้มีความคลุมเครืออยู่มากทั้งในฐานะเป็นแกนนำ นปช. กลาง และสายสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างนักการเมืองท้องถิ่นกับกลุ่มแกนนำเปิดหมู่บ้านเสื้อแดง แต่ด้วยผลประโยชน์ทางการเมืองที่สองฝ่ายมีส่วนร่วมในการเมืองระดับชาติ จึงปฏิเสธไม่ได้ว่าแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของโครงข่ายแบบหลวมๆ ที่พรรคเพื่อไทยสามารถหยิบมาใช้ในฐานะเป็นพื้นที่เชื่อมโยงกับมวลชนในเขตชนบท ขณะเดียวกันพรรคเพื่อไทยก็กลายเป็นแหล่งทรัพยากรที่แนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงสามารถหยิบฉวยเพื่อสนับสนุนกิจกรรมหมู่บ้านเสื้อแดงได้เช่นกัน

ส่วนตำแหน่งแห่งที่ของแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงในโครงสร้าง นปช. ส่วนกลาง จากการสัมภาษณ์คณะกรรมการสมานพันธ์หมู่บ้านเสื้อแดงฯ พบว่าแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงมีเป้าหมายสอดคล้องกับ นปช. ส่วนกลาง แต่ในระดับปฏิบัติการในพื้นที่แล้ว แนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับ นปช. ส่วนกลางมากนัก ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับข้อมูลจากหนังสือคู่มือเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงฯ ที่กล่าวไว้อย่างชัดเจนถึงภารกิจของแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงในฐานะการต่อสู้ทางการเมืองประชาชนภายใต้สโลแกนการต่อสู้เชิงสัญลักษณ์จากรากหญ้าสู่รากแก้ว โดยในหนังสือคู่มือดังกล่าวก็ไม่ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างแนวคิดหมู่บ้านกับ นปช.

¹¹ เป้าหมายข้อ 10 ของหมู่บ้านเสื้อแดง ที่มา: สมานพันธ์หมู่บ้านเสื้อแดงเพื่อประชาธิปไตย. หนังสือคู่มือการเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงเพื่อประชาธิปไตย. 2555.

ส่วนกลางแต่อย่างไร ยิ่งไปกว่านั้น นปช. ได้เคยพยายามเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงขึ้นมาเอง ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ในการช่วงชิงมวลชนในระดับท้องถิ่นจากแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงภายใต้การนำของสมพันธ์หมู่บ้านเสื้อแดงฯ ด้วย สิ่งเหล่านี้สะท้อนชัดเจนว่าแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงที่นำโดยสมพันธ์หมู่บ้านเสื้อแดงฯ ไม่ได้จัดวางตัวเองในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของ นปช. ขณะเดียวกัน นปช. ก็ไม่ได้พยายามรวบเอาแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงที่นำโดยสมพันธ์หมู่บ้านเสื้อแดงฯ เข้าเป็นส่วนหนึ่งของ นปช. เช่นกัน

นอกจากนี้ การช่วงชิงมวลชนหมู่บ้านเสื้อแดงระหว่าง นปช. กับสมพันธ์หมู่บ้านเสื้อแดง ยังปรากฏชัดเจนผ่านการพยายามลดทอนความชอบธรรมทางการเมืองของแต่ละฝ่าย เช่น สมพันธ์หมู่บ้านเสื้อแดงได้นำเสนอแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงในฐานะเป็นเครื่องมือการต่อสู้ของประชาชนรากหญ้า ที่ไม่มีแกนนำ ไม่มีโครงสร้างสั่งการจากส่วนกลาง ซึ่งแตกต่างจากขบวนการเคลื่อนไหวที่ผ่านมาที่มักต้องรอรับคำสั่งจาก นปช. ส่วนกลางเท่านั้น อีกทั้งยังมีการตั้งคำถามถึงความรับผิดชอบของแกนนำ นปช. ส่วนกลางต่อมวลชนที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ล้อมปราบคนเสื้อแดงในพื้นที่ กทม. หรือที่ร่วมชุมนุมตามการประกาศของแกนนำส่วนกลาง เป็นต้น ขณะที่ นปช. ก็ได้พยายามลดความชอบธรรมทางการเมืองของแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงที่นำโดยสมพันธ์หมู่บ้านเสื้อแดงฯ ด้วยการเน้นว่าแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงสังกัด นปช. นั้น มีเนื้อหาทางการเมืองและโครงสร้างที่เป็นประชาธิปไตยมากกว่าแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงที่นำโดยสมพันธ์หมู่บ้านเสื้อแดงฯ กล่าวคือ หมู่บ้านเสื้อแดงสังกัด นปช. ต้องมีสัดส่วนคนเสื้อแดงในหมู่บ้านมากกว่าร้อยละ 70 มีการจัดตั้งคณะกรรมการ มีรูปแบบและเนื้อหาการจัดตั้งของประชาชนจากล่างขึ้นบน เป็นหมู่บ้านพลเมืองดีที่ตื่นตัวทางการเมือง รักประชาธิปไตย ต้องการความยุติธรรม ต่อต้านรัฐประหาร เป็นต้น

3.4 ข้อสังเกตต่อแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดง¹²

แนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงริเริ่มขึ้นจากเป้าหมายสำคัญสี่ประการเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2553 คือ (1) เรียกร้องให้ปล่อยนักโทษการเมืองที่ถูกคุมขังอยู่ทั่วประเทศ (2) เรียกร้องประชาธิปไตยที่ถูกต้องและเต็มใบ ต่อต้านรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับ พ.ศ. 2550 (3) ด้านการปฏิวัติและรัฐประหารของอำนาจเผด็จการ (4) เรียกร้องความยุติธรรมให้กับทักษิณอันเป็นผลจากการถูกยึดอำนาจในเหตุการณ์รัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ. 2549 และเอาทักษิณกลับประเทศไทย จากกระแสการตอบรับและการสนับสนุนเป็นอย่างดีทั้งจากมวลชนคน

¹² ภายใต้การดำเนินงานของสมพันธ์หมู่บ้านเสื้อแดงเพื่อประชาธิปไตยแห่งประเทศไทย

เสื้อแดง จากบรรดาแกนนำคนเสื้อแดงระดับชาติและระดับท้องถิ่น ส่งผลให้แนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงภายใต้การนำของสมาพันธ์หมู่บ้านเสื้อแดงเพื่อประชาธิปไตย สามารถขยายเครือข่ายหมู่บ้านเสื้อแดงทั่วประเทศไทยที่มีกว่า 16,000 แห่ง (สมาพันธ์หมู่บ้านเสื้อแดงฯ, ตุลาคม พ.ศ. 2555) พร้อมกันนี้ เป้าหมายของแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงยังได้ถูกยกระดับความเข้มข้นมากยิ่งขึ้น แต่ยังคงให้ความสำคัญกับการขับเคลื่อนขยายแนวร่วมระดับท้องถิ่นตามเดิม ทั้งนี้ ปัจจุบันแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงได้ขยายเป้าหมายสำคัญหรือจุดแข็งเพิ่มขึ้นเป็น 10 (หนังสือคู่มือการเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงเพื่อประชาธิปไตยแห่งประเทศไทย, 2555.)

(1) มีหมู่บ้านเสื้อแดงเกิดขึ้นจำนวนมากให้ครบทุกหมู่บ้าน ทุกตำบล ทุกอำเภอ ทุกจังหวัด ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย

(2) มีประชากรคนเสื้อแดงหลังเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงเกิดขึ้นในหมู่บ้านเสื้อแดงแห่งนั้นๆ จำนวนมากกว่าเดิมเต็ม 100 %

(3) มีประชาชนคนเสื้อแดงทราบความเคลื่อนไหวทางการเมืองมากยิ่งขึ้น

(4) มีประชาชนคนเสื้อแดงทราบการเรียกร้องประชาธิปไตยของ “คนเสื้อแดง” มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะแนวร่วมประชาธิปไตย หรือคนเสื้อแดงกลุ่มต่างๆ

(5) มีประชาชนคนเสื้อแดงทราบการทำงาน “พรรคเพื่อไทย” และนโยบายของ “พรรคเพื่อไทย” มากยิ่งขึ้น

(6) มีประชาชนคนเสื้อแดงที่เรียกร้องประชาธิปไตยและเป็นแนวร่วม “อยู่เบื้องหลัง” ออกมาทำกิจกรรม “อยู่เบื้องหน้า” มากยิ่งขึ้น

(7) มีประชาชนคนเสื้อแดงที่รัก “ทักษิณ” นายกรัฐมนตรีคนเสื้อแดง ออกมาเรียกร้องให้ท่านกลับสู่มาตุภูมิประเทศไทยมากยิ่งขึ้น

(8) มีประชาชนคนเสื้อแดงที่ถูกสลายในเหตุการณ์ 10 เมษายน พ.ศ. 2553 และ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2553 มาแสดงตัวที่ได้รับผลกระทบและเข้าสู่ขบวนการเยียวยาและดำเนินคดีกับทางผู้กระทำผิด พร้อมทั้งเดินหน้าเรียกร้องความถูกต้อง เอาประชาธิปไตยมาเต็มใบกับเพื่อนพ้องน้องพี่คนเสื้อแดงเหมือนเดิม

(9) มีประชาชนคนเสื้อแดงหันมานิยมสวมใส่ “เสื้อแดง” และติดตั้ง “ธงแดง” เอาไว้หน้าบ้านเพื่อเป็นประกาศการต่อสู้เชิงสัญลักษณ์

(10) มีประชาชนคนเสื้อแดงเป็นกระบอกเสียงให้กับ “พรรคเพื่อไทย” เพื่อปกป้องการทุจริตการเลือกตั้ง การใส่ร้ายป้ายสีและกลโกงต่างๆ ของพรรคฝ่ายตรงข้ามเป็นจำนวนมากกว่าเดิม พร้อมทั้งจะเสียสละต่อสู้เพื่อ “พรรคเพื่อไทย” นำเอา “ทักษิณ” กลับคืนมาประเทศไทย

ภาพที่ 8 หนังสือคู่มือเปิดหมู่บ้านเสื้อแดง

ท่ามกลางกระแสการเติบโตของแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดง การตอบรับอย่างล้นหลามจากคนเสื้อแดงในเขตชนบท โดยเฉพาะจำนวนหมู่บ้านเสื้อแดงที่เพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมากกว่า 16,000 แห่ง คือหลักฐานยืนยันได้เป็นอย่างดีถึงความสำเร็จของแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดง ทว่าจากการสัมภาษณ์คณะกรรมการสมานพันธ์หมู่บ้านเสื้อแดง แกนนำและชาวบ้านหมู่บ้านเสื้อแดงแห่งแรกของประเทศไทย สังเกตการณ์พิธีเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงห้าแห่งในเขตภาคกลางช่วงปลายปี พ.ศ.2555 สัมภาษณ์แกนนำที่มีบทบาทสำคัญในกิจกรรมเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงปี พ.ศ. 2554 – ต้นปี พ.ศ.2555 ผู้วิจัยมีข้อสังเกตบางประการต่อการดำเนินงานภายใต้แนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดง โดยเฉพาะการนำเสนอตัวเองของแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงในฐานะเป็นกิจกรรมทางการเมืองระดับหมู่บ้านหรือเป็นกิจกรรมการเมืองที่กระทำในนามหมู่บ้าน เป็นเครื่องมือการต่อสู้ของประชาชนรากหญ้าที่ไม่มีแกนนำ ไม่มีโครงสร้างสั่งการจากบนลงล่าง รวมไปถึงการขยายเป้าหมายการทำงานที่ครอบคลุมทั้งประเด็นการสนับสนุนพรรคการเมืองในระบบเลือกตั้ง การสนับสนุนขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มคนเสื้อแดง และการเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจให้แก่ชาวบ้านในหมู่บ้านเสื้อแดง ดังนี้

จากการร่วมสังเกตการณ์พิธีเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงห้าแห่งในเขตภาคกลางช่วงปลายปี พ.ศ. 2555 ที่มีคณะกรรมการสมานพันธ์หมู่บ้านเสื้อแดงฯ และแกนนำคนเสื้อแดงระดับท้องถิ่นหลายคน ผลัดเปลี่ยนกันกล่าวปราศรัย โดยเนื้อหาของการปราศรัยมักจะเกี่ยวกับเหตุการณ์รัฐประหาร ปี พ.ศ. 2549 เหตุการณ์ล้อมปราบคนเสื้อแดงปี พ.ศ. 2552-2553 การนำเสนอรูปธรรมของระบบสองมาตรฐาน อำมาตย์-ไพร่ และการเลือกปฏิบัติทางกฎหมายต่อการชุมนุมของคนเสื้อแดงและคนเสื้อเหลือง ความไม่ธรรมทางกฎหมายในกรณี ทักษิณ ประชาธิปไตยเต็มใบ การนำเสนอหมู่บ้านเสื้อแดงในฐานะเครื่องมือการต่อสู้ของคนรากหญ้าและโอกาสทางเศรษฐกิจภายใต้แนวคิดสหกรณ์หมู่บ้านเสื้อแดงซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อลดการพึ่งพาแหล่งทุนของระบบอำมาตย์ จากเนื้อหาการปราศรัยผู้วิจัยไม่พบว่ามีสาระสำคัญเชิงยุทธศาสตร์ หรือแนวทางอย่างเป็นรูปธรรมที่จะสามารถขับเคลื่อนแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงให้ไปสู่เป้าหมายทางการเมืองได้ แม้กระทั่งประเด็นทักษิณที่ถูกสอดแทรกตลอดพิธีการเปิดหมู่บ้านเสื้อแดง ผู้วิจัยก็ยังมองไม่เห็นว่าจะมีความพยายามสร้างให้ทักษิณมีตัวตนในขบวนการหมู่บ้านเสื้อแดงแล้ว การดำเนินแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงอย่างที่เป็นอยู่นี้จะนำทักษิณกลับประเทศไทยได้อย่างไร

องค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งของการเปิดหมู่บ้านเสื้อแดง คือ การอ้างอิงถึงฐานมวลชนคนเสื้อแดงหรือตามที่หนังสือคู่มือเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงใช้คำพูดสวยหรูว่า “มวลประชาชนคนเสื้อแดง” ว่า ต้องมีจำนวนอย่างน้อยร้อยละ 60 เพื่อความสะดวกในการจัดตั้ง และหลังการจัดตั้งต้องขยายแนวร่วมคนเสื้อแดงในหมู่บ้านเสื้อแดงแห่งนั้นๆ ให้ได้จำนวนเต็ม 100 % เพื่อ

ร่วมกันขับเคลื่อนไปสู่เป้าหมายทางการเมืองของแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดง ทว่า ในความเป็นจริงแล้วแทบไม่มีความเป็นไปได้เลยว่า มวลชนคนเสื้อแดงทุกคนในหมู่บ้านเสื้อแดงจะเป็นผู้สนับสนุนเป้าหมายทางการเมืองของแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดง เพราะเป็นที่ทราบกันดีว่า ขบวนการคนเสื้อแดงประกอบด้วยมวลชนที่มีความแตกต่างหลากหลาย แต่มีเป้าหมายการเมืองสำคัญที่ร่วมกันได้คือการต่อต้านรัฐประหารทุกรูปแบบ แต่ตามนัยของคำว่า “หมู่บ้านเสื้อแดง” กลับดูเหมือนว่าจะเลยการให้ความสำคัญกับความแตกต่างทางการเมืองของคนเสื้อแดง ด้วยการพยายามเหมารวมคนเสื้อแดงทั้งหมู่บ้านเข้าไว้ภายใต้เป้าหมายทางการเมืองอันจำกัดของกลุ่ม

นอกจากนี้ การอ้างอิงตัวเลขอย่างน้อยร้อยละ 60 เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับการดำเนินการในนามหมู่บ้าน ยังพบว่า เป็นเพียงการประเมินของแกนนำมากกว่าเป็นการสำรวจตัวเลขที่แท้จริง อาทิ กรณีหมู่บ้านเสื้อแดงแห่งแรกของประเทศไทยที่เกิดจากการประเมินร่วมกันของแกนนำเป็นสำคัญ ยิ่งไปกว่านั้น ยังพบว่า หนึ่งในจำนวนหมู่บ้านห้าแห่งในเขตภาคกลางเมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. 2555 ที่เข้าร่วมพิธีการเปิดหมู่บ้านเสื้อแดง แกนนำระดับหมู่บ้านไม่สามารถยืนยันตัวเลขประมาณการกับผู้วิจัยได้ว่า มีจำนวนมวลชนคนเสื้อแดงโดยประมาณทั้งหมดถึงร้อยละ 60 จริงหรือไม่ เพราะเป็นหมู่บ้านจัดสรรในเขตเมืองซึ่งสมาชิกมีปฏิสัมพันธ์กันในระดับต่ำมาก แต่แกนนำระดับหมู่บ้านซึ่งเป็นบุคคลที่มีบารมี มีศักยภาพทางเศรษฐกิจระดับสูง และมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับแกนนำภาคกลาง ไม่ได้ให้ความสำคัญมากนักกับจำนวนคนเสื้อแดงในหมู่บ้าน และไม่เกรงกลัวการต่อต้านจากสมาชิกในหมู่บ้านที่มีความคิดเห็นแตกต่างจากตนเองพร้อมกันนี้ แกนนำคนดังกล่าวยังยอมรับกับผู้วิจัยว่า “การเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงเกิดจากความชอบและความพึงพอใจส่วนตัว และป้ายหมู่บ้านเสื้อแดงไม่ได้ถูกนำไปติดตั้งหน้าหมู่บ้าน แต่จะติดอยู่หน้าบ้านตัวเอง ซึ่งเป็นสิทธิที่ตัวเองสามารถทำได้” (สัมภาษณ์ เดือนตุลาคม, 2555)

อย่างไรก็ตาม ข้อค้นพบข้างต้นมีความขัดแย้งเป็นอย่างมากกับสมมติฐานเดิมของผู้วิจัยที่ได้ตั้งไว้ว่า หมู่บ้านเสื้อแดงประกอบสร้างขึ้นจากเจตนารมณ์ทางการเมืองของสมาชิกส่วนมากของหมู่บ้านที่เป็นคนเสื้อแดง ผู้วิจัยจึงได้ย้อนกลับไปพิจารณาบรรยากาศการเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงในจังหวัดอุดรธานีปี พ.ศ. 2554 ซึ่งนับเป็นช่วงเวลาที่กิจกรรมเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก โดยได้พิจารณาจากภาพถ่ายควบคู่ไปกับการสัมภาษณ์แกนนำและมวลชนที่มีส่วนร่วมกับกิจกรรม พบว่าพิธีเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงบางหมู่บ้านมีการจัดพิธีบายศรีสู่ขวัญ มีขบวนกลองยาว และมีคนเสื้อแดงเข้าร่วมงานอย่างเนืองแน่น ทว่า มวลชนที่ปรากฏอยู่เนืองแน่นในภาพถ่ายบรรยากาศเหล่านั้น ไม่ได้มีเพียงสมาชิกของหมู่บ้านที่จะเปิดเป็นหมู่บ้านเสื้อแดงเพียงแห่งเดียว แต่ประกอบด้วยมวลชนจากหลายหมู่บ้าน เนื่องจากแกนนำหรือสมาชิกหมู่บ้านเสื้อแดงฯ ได้ใช้

ยุทธวิธีเปิดหมู่บ้านพร้อมกันหลายๆ หมู่บ้าน และนัดรวมพลหมู่บ้านที่จะเปิดเป็นหมู่บ้านเสื้อแดง มาทำพิธีเปิดหมู่บ้านพร้อมกัน จัดขบวนแห่ป้ายหมู่บ้านเสื้อแดงร่วมกัน ดังที่ปรากฏในภาพถ่ายว่า มีป้ายหมู่บ้านเสื้อแดงจำนวนมากอยู่ในขบวนแห่ ซึ่งภาพบรรยากาศที่คึกคักเช่นนี้ มีอิทธิพลอย่างมากต่อการสร้างภาพลักษณ์ว่าแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงกลายเป็นกิจกรรมการเมืองที่ได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีจากชาวบ้าน และยุทธวิธีนี้ได้ถูกนำมาใช้ในพิธีเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงหลายแห่งในประเทศไทย รวมทั้งพิธีเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงห้าแห่งในพื้นที่ภาคกลางที่ผู้วิจัยได้ร่วมสังเกตการณ์ด้วย

ภาพที่ 9 พิธีเปิดอำเภอเสื้อแดง จังหวัดสกลนคร มีหมู่บ้านเข้าร่วมพิธีทั้งหมด 102 แห่ง¹³

ขณะที่แนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงถูกนำเสนอในฐานะเครื่องมือการต่อสู้ของประชาชนรากหญ้า เป็นการต่อสู้ที่ไม่มีแกนนำและไม่มีโครงสร้างสั่งการจากส่วนกลาง และไม่มีโครงสร้างสั่งการจากบนลงล่างเหมือนขบวนการเคลื่อนไหวที่ผ่านมาที่มักต้องรอรับคำสั่งจาก นปช. ส่วนกลางเท่านั้น แต่จากการสังเกตการณ์พิธีเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงห้าแห่งในเขตภาคกลางซึ่งเป็นการจัดพิธีขึ้นพร้อมกัน ณ หมู่บ้านแห่งหนึ่งก่อนจะมีการเคลื่อนขบวนแห่ป้ายหมู่บ้านเสื้อแดงไปติดตั้ง ณ หมู่บ้านทั้งห้าแห่ง พบว่าให้ความสำคัญกับบทบาทการนำของคณะกรรมการสมานพันธ์หมู่บ้านเสื้อแดง

¹³ ที่มา: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=320313944699548&set=a.320306948033581.76622.100001628366845&type=3&theater>

ฯและพิธีกรรมที่ถูกออกแบบโดยสมาพันธ์หมู่บ้านเสื้อแดงฯ อย่างเคร่งครัด โดยให้ความสำคัญมากกว่าชาวบ้านที่เป็นสมาชิกของหมู่บ้านที่จะเปิดเป็นหมู่บ้านเสื้อแดงนั้นๆ ทั้งนี้ พิธีการเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงอย่างเป็นทางการสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ช่วง โดยมีนายอานนท์ แสนน่านเป็นผู้นำด้านพิธีและมีทีมงานสื่อมวลชนของสมาพันธ์ฯ บันทึกเทปกิจกรรมตลอดงาน ดังนี้

ช่วงที่ 1 นายอานนท์ แสนน่าน กล่าวแนะนำคณะกรรมการสมาพันธ์หมู่บ้านเสื้อแดงฯ จากนั้นทำพิธีมอบป้ายหมู่บ้านเสื้อแดง โดยเชิญแกนนำระดับหมู่บ้านหรือที่เรียกว่าประธานหมู่บ้านเสื้อแดงพร้อมด้วยคณะกรรมการหมู่บ้านขึ้นมาแสดงตัวในพิธีการรับมอบป้ายหมู่บ้านเสื้อแดงจากคณะกรรมการหมู่บ้านเสื้อแดงฯ ซึ่งเห็นได้ชัดว่าหมู่บ้านทั้งห้าไม่ได้จัดเตรียมคณะกรรมการหมู่บ้านมาก่อนล่วงหน้า สำหรับบางหมู่บ้านนั้น นายอานนท์ต้องประกาศเรียกและขอความร่วมมือให้ส่งตัวแทนออกมาร่วมรับป้ายในฐานะคณะกรรมการหมู่บ้านถึง 2 รอบ ปิดท้ายพิธีการมอบป้ายด้วยการเชิญผู้มาร่วมงานทั้งหมดถ่ายภาพร่วมกัน ทำให้ปรากฏในภาพว่ามีชาวบ้านเข้าร่วมพิธีการเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงเป็นจำนวนมาก

ภาพที่ 10 พิธีมอบป้ายหมู่บ้านเสื้อแดงภาคกลาง

บุคคลที่ปรากฏในรูปภาพส่วนใหญ่เป็นคณะกรรมการสมาพันธ์หมู่บ้านเสื้อแดงฯ และแกนนำคนเสื้อแดงระดับท้องถิ่น

ช่วงที่ 2 การจัดขบวนแห่และการติดตั้งป้ายหมู่บ้านเสื้อแดง ตลอดพิธีการเปิดหมู่บ้านทั้งสองช่วง โดยเฉพาะในพิธีการติดตั้งป้ายหมู่บ้านนั้น นายอานนท์เป็นบุคคลสำคัญที่ทำหน้าที่คล้ายผู้นำทางจิตวิญญาณหรือเป็นผู้นำพิธีกรรมที่ต้องบริกรรมคาถาให้ผู้เข้าพิธีปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ทั้งนี้ ตามปกติผู้เข้าร่วมงานทุกคนต้องร่วมขบวนเดินแห่ป้ายไปยังหมู่บ้านต่างๆ แต่การเปิดหมู่บ้านแถบภาคกลางมีข้อจำกัดว่าหมู่บ้านแต่ละแห่งอยู่ห่างกันพอควร สภาพการจราจรไม่

เอื้ออำนวย การแห่ป้ายจึงใช้การเคลื่อนขบวนด้วยรถยนต์แทน ส่วนการติดตั้งป้ายหมู่บ้านเริ่มด้วย นายอานนท์ กล่าวเชิญคณะกรรมการตามลำดับตำแหน่งเพื่อตอกตะปูป้ายหมู่บ้านสีแดง คนแรกคือประธานสมาพันธ์หมู่บ้านสีแดงฯ ตามด้วยคณะกรรมการคนอื่นๆ แขนงนำระดับพื้นที่คนอื่นๆ และปิดท้ายด้วยประธานหมู่บ้านสีแดงตามลำดับ ขณะที่สมาชิกของหมู่บ้านไม่ได้รับเกียรติให้ร่วมตอกตะปูด้วยแต่อย่างใด

เมื่อพิธีการตอกตะปูแล้วเสร็จ นายอานนท์ได้ออกคำสั่งให้มวลชนรวมตัวกันอยู่ด้านหน้าป้ายหมู่บ้านสีแดง ส่วนนายอานนท์ออกมายืนอยู่ด้านหน้าทุกคนพร้อมแสดงท่าทางชูมือข้างหนึ่งขึ้น และส่งเสียงตะโกนถามว่า “สู้ ไม่สู้?” ทุกคนตอบ “สู้” นายอานนท์จะส่งเสียงตะโกนถามว่า “คนสีแดงคิดถึงใคร?” ทุกคนตอบ “ทักษิณ” ซ้ำไปมาประมาณ 3 รอบ จากนั้นนายอานนท์จะนำทุกคนส่งเสียงตะโกนไปพร้อมกันว่า “สีแดง สู้ๆ ไชโยฯ” และสิ้นสุดพิธีการโดยนายอานนท์เป็นผู้ประกาศให้หมู่บ้านแห่งนั้นเป็นหมู่บ้านสีแดงเพื่อประชาธิปไตย

ภาพที่ 11 พิธีตอกตะปูและติดตั้งป้ายหมู่บ้านสีแดง

ณ บ้านไร่ จังหวัดนครราชสีมา โดยสมัชชาหมู่บ้านสีแดงฯ ซึ่งมีลักษณะเดียวกันกับพิธีการเปิดหมู่บ้านสีแดงห้าแห่งในพื้นที่ภาคกลาง¹⁴

¹⁴ ที่มา: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=479193252144949&set=a.479192972144977.1114>

4.6 สรุปแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดง และการกลายเป็นหมู่บ้านเสื้อแดง

การวิจัยนี้ เป็นการสำรวจเบื้องต้นเพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์แนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดง ภายใต้การนำของสมาพันธ์หมู่บ้านเสื้อแดงเพื่อประชาธิปไตยที่ก่อร่างสร้างตัวมาตั้งแต่เดือน ธันวาคม พ.ศ. 2553 ในฐานะการต่อสู้เชิงสัญลักษณ์ที่เกิดจากหลอมรวมพลังชาวบ้านในนามหมู่บ้านเสื้อแดง ซึ่งสร้างคุณูปการต่อการปลุกกระแสการเมืองของคนเสื้อแดง โดยเฉพาะในจังหวัดอุดรธานีและอีกหลายพื้นที่ในภาคอีสานให้พลิกฟื้นกลับขึ้นมีชีวิตชีวาอีกครั้งหลังจากที่เงียบเหงา ซบเซาลงภายหลังเหตุการณ์ล้อมปราบคนเสื้อแดงเมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2553 ท่ามกลางกระแสทางการเมืองดังกล่าว ดูเหมือนว่าหมู่บ้านเสื้อแดงได้กลายเป็นแหล่งรวมทรัพยากรทางการเมืองที่มีพลังอำนาจ สามารถดึงดูดให้นักการเมืองระดับชาติและระดับท้องถิ่นหลายคนเข้ามาให้การสนับสนุนและเข้าร่วมงานเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงได้เป็นจำนวนมาก แต่การวิจัยนี้มีข้อค้นพบว่าหมู่บ้านเสื้อแดงบางส่วนเกิดขึ้นได้จากการสนับสนุนของกลุ่มแกนนำหรือกลุ่มมวลชนคนสำคัญของหมู่บ้านเพียงไม่กี่คน ส่วนสมาชิกในหมู่บ้านส่วนมากที่ถึงแม้ว่าจะจะเป็นแนวร่วมคนเสื้อแดง และเป็นฐานเสียงของพรรคเพื่อไทย แต่พวกเขาแทบไม่ได้ถูกผนวกรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของหมู่บ้านเสื้อแดง หรือนัยยะหนึ่งคือ หมู่บ้านเสื้อแดงได้ถูกประเมินแบบเหมารวมในฐานะเป็นแหล่งรวมทรัพยากรทางการเมืองเกินความเป็นจริงโดยกลุ่มแกนนำ นักการเมือง และผู้วิจัยด้วย ทั้งนี้ ต้องยอมรับบทบาทของสื่อมวลชนกระแสหลักทั้งในประเทศและต่างประเทศที่นำเสนอปรากฏการณ์หมู่บ้านเสื้อแดงช่วงปี พ.ศ. 2554 และสื่อทางเลือกที่ผลิตโดยทีมงานสมาพันธ์หมู่บ้านเสื้อแดงฯ มีอิทธิพลอย่างมากในการสร้างภาพลักษณ์ว่าหมู่บ้านเสื้อแดงเป็นชุมชนที่มีแหล่งรวมทรัพยากรทางการเมืองที่มีพลังมหาศาล

นอกจากนี้ ข้อค้นจากวิจัยนี้ ยังพบความลึกลับของแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดง ซึ่งนำเสนอตัวเองในฐานะขบวนการทางการเมืองที่ต้องการเสริมความเข้มแข็งทางการเมืองให้กับประชาชน และอ้างอิงการสนับสนุนจากประชาชนในนามของสมาชิกหมู่บ้านเสื้อแดงในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ แต่เมื่อพิจารณาในรายละเอียดวิธีการเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงรวมทั้งกิจกรรมอื่นๆ ของหมู่บ้านเสื้อแดงภายใต้การนำของสมาพันธ์หมู่บ้านเสื้อแดงฯ เช่น การแถลงข่าว “ทวงคืนอิสรภาพ ปลดปล่อยตัวนายอริสมันต์ พงษ์เรืองรอง” กิจกรรม “เปิดไฟหน้ารถด้านปฏิวัติรัฐประหาร ด้านเสธ.อ้าย แซ่แข็งประเทศ ด้านอำนาจมีดอำมาตย์” แน่นนอนว่ากิจกรรมเหล่านี้สอดคล้องกับเป้าหมายทางการเมืองของแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดง แต่มีลักษณะ เป็นการจัดกิจกรรมตามกระแสการเมืองที่เชื่อมร้อยกับขบวนการเสื้อแดงส่วนกลางและพรรคเพื่อไทย อีกทั้งยังให้ความสำคัญกับกลุ่มแกนนำมากกว่ามุ่งความสำคัญกับการเชื่อมร้อยสมาพันธ์หมู่บ้านเสื้อแดงฯ เข้ากับหมู่บ้านเสื้อแดง โดยเฉพาะอย่าง

ยิ่งกับสมาชิกของหมู่บ้านเสื้อแดงที่เป็นชาวบ้านทั่วไปที่ไม่ใช่แกนนำ ยิ่งไปกว่านั้น กิจกรรมยังมีลักษณะเป็นงานรณรงค์ งานประชาสัมพันธ์ มากกว่าการเสริมสร้างความเข้มแข็งทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริงให้กับชาวบ้านตามหลักการพื้นฐานของแนวคิดเสื้อแดงที่ได้ประกาศเจตนารมณ์ไว้

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยตระหนักดีว่า ข้อค้นพบเกี่ยวกับการกำเนิดและพลวัตแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงรวมทั้งข้อสังเกตและบทสรุปเกี่ยวกับแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงที่ได้มาจากแหล่งข้อมูลอันจำกัด จากการสัมภาษณ์แกนนำเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงที่มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างคณะทำงานไปแล้วหลายชุด การเข้าร่วมสังเกตการณ์พิธีเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงภาคกลางเมื่อเดือน ตุลาคม พ.ศ. 2555 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ความตึงเครียดและการเผชิญหน้าทางการเมืองได้ผ่อนคลายลงมากแล้ว ย่อมไม่ได้ภาพสะท้อนที่มากเพียงพอต่อการทำความเข้าใจแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงทั้งหมด โดยเฉพาะที่เกิดขึ้นในเขตภาคอีสานและภาคเหนือ ซึ่งมีคุณูปการต่อการปลุกกระแสการเมืองของคนเสื้อแดงในเขตชนบทที่ซบเซาลงมากหลังเหตุการณ์ล้อมปราบคนเสื้อแดงเมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2553 อันนำมาสู่การสูญเสียชีวิต ททรัพย์สิน และการสูญเสียอิสรภาพของมวลชนจากการถูกจับดำเนินคดีเป็นจำนวนมาก ดังนั้น เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์หมู่บ้านเสื้อแดงที่แพร่กระจายไปทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย เพื่อเปิดพื้นที่ให้แนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงได้โต้แย้งกับข้อค้นพบของงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยจึงได้ตั้งคำถามเพื่อชี้ชวนให้เกิดการศึกษาแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงอย่างน้อยสองระดับ

ระดับแรกเป็นการศึกษาถึงเป้าหมายทางการเมืองของแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดง ด้วยเหตุว่าการแพร่กระจายของแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงในปัจจุบันที่ดูเหมือนจะไม่ได้เกิดจากการเรียกร้องของชาวบ้าน และในบางกรณีพบว่า มีการต่อต้านจากชาวบ้าน แต่ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลอันใดก็ตามแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงกลับสามารถขับเคลื่อนไปได้อย่างต่อเนื่องภายใต้เป้าหมายในการขยายแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงทั่วประเทศให้ได้ 30,000 แห่งภายในปี พ.ศ. 2556 ซึ่งน่าสนใจว่าหากสามารถขยายจำนวนออกได้ครบตามเป้าหมายที่กำหนดไว้แล้ว แนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงจะถูกยกระดับทางการเมืองไปในทิศทางใด และระดับที่สอง เป็นการศึกษาถึงการกลายเป็นหมู่บ้านเสื้อแดงจากกรณีศึกษาหมู่บ้านแห่งอื่นๆ ซึ่งผู้วิจัยเชื่อว่า หมู่บ้านเสื้อแดงแต่ละแห่งเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขทางการเมืองและเงื่อนไขเวลาที่แตกต่างกัน อาทิ หมู่บ้านเสื้อแดงบางแห่งที่ถูกเปิดในช่วงต้นปี พ.ศ. 2554 อาจเกิดจากความสมัครพรรคพร้อมของสมาชิกในหมู่บ้านที่ได้สะสมความอัดอั้นทางการเมืองต่อเนื่องนับตั้งแต่เกิดเหตุการณ์รัฐประหาร ปี พ.ศ. 2549 ในขณะที่การเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงในช่วง ปี พ.ศ. 2555 อาจไม่ได้รับความสนใจจากครัวเรือนที่เป็นคนเสื้อแดงมากนัก

เนื่องจากความตึงเครียดทางการเมืองของคนเสื้อแดงได้คลี่คลายลงไปบ้างแล้ว หรือหมู่บ้านเสื้อแดงบางแห่งอาจมีแกนนำระดับหมู่บ้านที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชาวบ้านและมีความสามารถในด้านการตั้งมวลชนด้วย เป็นต้น ซึ่งน่าสนใจมากกว่าภายใต้เงื่อนไขที่แตกต่างกันนี้ จะส่งผลให้บรรยากาศการขับเคลื่อนทางการเมืองของหมู่บ้านเสื้อแดงแต่ละแห่งมีความแตกต่างกันอย่างไรบ้าง

ในการนี้ เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์หมู่บ้านเสื้อแดงที่เกิดขึ้นระยะเริ่มแรกในเขตภาคอีสานมากยิ่งขึ้นนั้น ผู้วิจัยจะทำการสำรวจหมู่บ้านเสื้อแดงกรณีหมู่บ้านเสื้อแดงนาใหญ่ จังหวัดอุดรธานี ที่ได้รับการเปิดเป็นหมู่บ้านเสื้อแดงแห่งแรกๆ ของประเทศไทยในสมัยของรัฐบาลอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ซึ่งเป็นช่วงที่บรรยากาศทางการเมืองมีความตึงเครียดและมีการเผชิญหน้าระหว่างรัฐบาลกับคนเสื้อแดงอยู่มาก โดยหมู่บ้านเสื้อแดงนาใหญ่จะได้รับการสำรวจอย่างละเอียดถึงภูมิหลังชาวบ้านก่อนการกลายเป็นหมู่บ้านเสื้อแดง ความเปลี่ยนแปลง ความหวัง และความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายใต้บริบทหมู่บ้านเสื้อแดงในบทต่อไป

บทที่ 4

การกลายเป็นหมู่บ้านเสื้อแดง: การเคลื่อนไหว ความคาดหวัง และความขัดแย้ง กรณีศึกษา หมู่บ้านนาใหญ่ จังหวัดอุดรธานี

ถึงแม้ว่าชาวบ้านนาใหญ่ส่วนใหญ่แทบไม่มีส่วนร่วมกับการสถาปนาหมู่บ้านเสื้อแดงนาใหญ่ แต่ด้วยเป้าหมายของแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงที่สอดคล้องกับจุดยืนทางการเมืองของชาวบ้านซึ่งมีความนิยมในตัวอดีตนายกทักษิณ ต่อต้านการรัฐประหาร และเรียกร้องประชาธิปไตยเต็มใบ ชาวบ้านนาใหญ่จึงไม่ต่อต้านหมู่บ้านเสื้อแดงที่ถูกสถาปนาขึ้นโดยแกนนำคนเสื้อแดงของหมู่บ้านนาใหญ่และกลุ่มคนเสื้อแดงอุดรธานี ยิ่งไปกว่านั้น การสถาปนาหมู่บ้านเสื้อแดงนาใหญ่ขึ้นยังได้สอดคล้องกับแนวทางการเมืองของคนเสื้อแดงหมู่บ้านอื่นๆ ที่ต้องการพื้นที่แสดงออกทางการเมือง ภายหลังจากเหตุการณ์ล้อมปราบคนเสื้อแดง ส่งผลให้หมู่บ้านเสื้อแดงนาใหญ่กลายเป็นต้นแบบหมู่บ้านคนเสื้อแดงของประเทศไทย แกนนำคนเสื้อแดงของบ้านนาใหญ่กลายเป็นที่รู้จักและได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในฐานะหนึ่งในผู้บุกเบิกแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดง แต่ทว่า กว่าสองปีหลังการสถาปนาหมู่บ้านนาใหญ่เป็นหมู่บ้านเสื้อแดงชาวบ้านนาใหญ่ยังคงไม่ถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นหมู่บ้านเสื้อแดง กิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายใต้บริบทหมู่บ้านเสื้อแดงยังคงเกิดจากความต้องการและการสนับสนุนจากแกนนำของหมู่บ้านและเครือข่ายคนเสื้อแดงนอกหมู่บ้าน เช่นเดิม การยกระดับสถานะทางการเมืองของหมู่บ้านนาใหญ่ขึ้นเป็นต้นแบบหมู่บ้านเสื้อแดงจึงไม่ใช่ปริมาณผลที่ชาวบ้านนาใหญ่สามารถใช้ดูซ้ำเอาทรัพยากรต่างๆ ได้มากนักเมื่อเทียบกับผลประโยชน์ที่เอื้อให้แกนนำของหมู่บ้านที่สามารถสะสมอำนาจทางการเมืองทั้งแบบทางการและแบบไม่เป็นทางการเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ จนทำให้เกิดภาวะขาดสมดุลทางอำนาจภายในหมู่บ้านอย่างรุนแรง ยิ่งไปกว่านั้น อำนาจของแกนนำที่เพิ่มขึ้นยังได้ไปกีดกันทำร้ายชาวบ้านนาใหญ่โดยทั่วไป ด้วยเหตุนี้ การกลายเป็นหมู่บ้านเสื้อแดงนาใหญ่จึงไม่สอดคล้องกับการเมืองในชีวิตประจำของชาวบ้านนาใหญ่อีกต่อไป ความขัดแย้ง การเผชิญหน้า และการต่อสู้ทางอำนาจของชาวบ้านกับเครือข่ายแกนนำจึงก่อตัวขึ้นผ่านปฏิบัติการทางการเมืองในชีวิตประจำวัน โดยมีเป้าหมายเพื่อปรับสมดุลทางอำนาจให้ชาวบ้านสามารถกำกับตรวจสอบการใช้อำนาจของแกนนำเพื่อให้ชาวบ้านได้มีอำนาจและมีส่วนร่วมในขบวนการตัดสินใจที่เกี่ยวกับการจัดสรรทรัพยากรภายในหมู่บ้านนาใหญ่อีกครั้ง

4.1 บริบทหมู่บ้านนาใหญ่

หมู่บ้านนาใหญ่ จังหวัดอุดรธานี ได้รับการประกาศจากมหาดไทยให้เป็นหมู่บ้านเมื่อปี พ.ศ. 2521 ปัจจุบันมีประชากรทั้งหมด 326 คน คิดเป็น 77 ครัวเรือน มีประชากรส่วนน้อยของหมู่บ้านเท่านั้นที่ย้ายถิ่นไปทำงานในเขตเมืองใหญ่ ขณะที่ประชากรส่วนใหญ่ทำมาหากินและมีรากฐานทางเศรษฐกิจในภาคเกษตรกรรมอยู่ในหมู่บ้าน โดยภาคเกษตรของหมู่บ้านนาใหญ่นั้นเป็นภาคเกษตรเชิงพาณิชย์ที่มีความสัมพันธ์กับตลาดทุนนิยมอย่างเข้มข้นนับตั้งแต่เริ่มก่อตั้งหมู่บ้านเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

แม้ว่าในอดีตชาวบ้านจะทำนาปลูกข้าวเพื่อการบริโภค แต่ขณะเดียวกันพวกเขาก็ปลูกพืชเศรษฐกิจประเภทอื่นๆ เช่น อ้อย มันสำปะหลัง ต้นยูคาลิปตัส เพื่อส่งขายให้กับพ่อค้าคนกลางและโรงงานที่ตั้งอยู่ไม่ห่างจากหมู่บ้านมากนัก นอกจากนี้ ชาวบ้านบางคนยังผันตัวเองจากการเป็นเกษตรกรไปเป็นพ่อค้าคนกลางรับซื้อผลผลิตทางการเกษตรจากชาวบ้าน เช่น รับซื้อไม้ยูคาลิปตัสแบบเหมาสวน เพื่อไปขายต่อยังโรงงาน แต่เมื่อพืชเศรษฐกิจชนิดเดิมอย่างอ้อย มันสำปะหลัง และต้นยูคาลิปตัส ซึ่งมีรอบการผลิตนานเป็นปี มีราคาต่ำลงอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เกษตรกรมีรายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่ายในชีวิตประจำวันที่เพิ่มมากขึ้นทุกวัน พวกเขาจึงเปลี่ยนวิถีการผลิตไปสู่ระบบเกษตรกรรมที่มีรอบระยะเวลาการผลิตสั้นและมีแนวโน้มทางเศรษฐกิจสูงขึ้น เช่น การปลูกยางพารา และปลูกผักสวนครัวที่มีรอบการผลิตเพียง 1 เดือนในลักษณะเกษตรแบบพันธะสัญญา ทั้งนี้ ชาวบ้านไม่ได้คิดว่าตัวเองกำลังตกเป็นเหยื่อของกลไกตลาดแต่อย่างใด ตรงกันข้ามชาวบ้านนาใหญ่กลับมองว่า ความเสี่ยงเป็นธรรมชาติของการทำธุรกิจ และไม่ได้มองว่านายทุนที่จัดจำหน่ายเมล็ดพันธุ์และเคมีภัณฑ์ทางการเกษตรเป็นนายทุนหน้าเลือดที่ขูดรีดกินส่วนต่างจากเกษตรกร แต่มองว่านายทุนเป็นเสมือนกลไกการพึ่งพาในระบบตลาดสมัยใหม่ที่ไม่แตกต่างอะไรจากการกู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์เพื่อซื้อปุ๋ยมาทำนา เพราะถ้าไม่มีนายทุนชาวบ้านก็ไม่มีโอกาสทางเศรษฐกิจ และถ้าปลูกพืชไม่ได้ผล หรือราคาในตลาดตกต่ำ เกษตรกรสามารถผ่อนผันการชำระหนี้ออกไปได้เหมือนกัน ยิ่งไปกว่านั้น เกษตรกรยังสามารถกู้ยืมเพิ่มได้โดยที่ยังไม่ใช้หนี้เก่าได้อีกด้วย ดังที่เกษตรกรที่ปลูกหอมคนหนึ่งได้บอกกับผู้วิจัยว่า

“ปลูกหอมปลูกผักมีความเสี่ยงมาก แต่เราเรียนรู้ว่าต้องจัดการ [ความเสี่ยง] อย่างไร บ้านเราปลูกหอมแค่ 3 ไร่ ที่เหลือปลูกข้าวเหมือนเดิม แต่ปลูกข้าวไม่พอกิน แล้วทุกวันนี้ ได้ขายปีละครั้งแล้วถามว่ากินอยู่ทุกวันจะเอามาจากไป ต้องยืมมากินเหมือนเดิม เสียดอกเหมือนกัน ยืมมาลงทุนไม่ดีกว่าหรอ มันเห็นโอกาสอยู่ ทุกวันนี้เราไม่ได้ทำมาหากิน แต่เราทำมาค้าขาย มันก็เสี่ยงหน่อยเป็นธรรมดา

[หัวเราะ] แล้วถามว่ามันต่างอะไรกับทำนาที่ต้องไปกู้เงิน ธกส. ปีนี้น้ำแล้ง ปีหน้าน้ำท่วม อีกปีน้ำดี มันเสี่ยงเหมือนกันหมด แล้วนายทุนเขาก็เข้าใจ ถ้าเราปลูกผักไม่ขึ้น ขายผักขาดทุน เขาไม่ได้มาบังคับว่าต้องใช้หนี้คืนทันที เขาให้เอาของมาลงใหม่ ถามว่าหนี้เพิ่มไหมมันก็เพิ่ม แล้วชื่อของเงินเข็นมันก็มีดอก เราไปฝากธนาคารก็อยากได้ดอก ใครจะเอาเงินไปนอนเล่นเฉยๆ”

(สัมภาษณ์ ตุลาคม พ.ศ. 2555)

สวนชาวบ้านที่ไม่มีที่ดินและไม่ได้ไปทำงานในเมืองใหญ่ ก็ต้องผูกโยงตัวเองเข้ากับระบบตลาดทุนนิยมอย่างเข้มข้นเช่นกัน เพราะพวกเขาคือแรงงานเกษตรในหมู่บ้าน เช่น รับจ้างเก็บผัก ผักสด ผักสด ผักสด ผักสด เป็นต้น ซึ่งหมู่บ้านแห่งนี้มีการจ้างงานภาคเกษตรกรรมเกิดขึ้นแทบทุกวัน

ด้วยรากฐานทางเศรษฐกิจที่สัมพันธ์กับระบบตลาดทุนนิยมอย่างเข้มข้น ทำให้ชาวบ้านเข้าสู่กลไกต่อรองทางการเมืองเพื่อเรียกร้องราคาซื้อผลผลิตทางการเกษตรเป็นครั้งแรกในสมัยรัฐบาลทักษิณ เพราะตลอดระยะเวลานับตั้งแต่ปลายปี พ.ศ.2545 เป็นต้นมา ราคาซื้อไม้ยูคาลิปต์ได้ตกต่ำลงอย่างต่อเนื่อง และช่วงต้นปี พ.ศ. 2546 ราคาซื้อไม้ได้ลดลงเหลือเพียง 500 บาทต่อตัน ยิ่งไปกว่านั้น โรงงานบางแห่งยังปฏิเสธการซื้อไม้ด้วย เกษตรกรบางรายตัดไม้มาแล้วแต่ไม่สามารถขายออกได้ให้ทำเกษตรกรต้องแบกรับภาระค่าเก็บรักษาไม้เพิ่มขึ้นอีก เดือนมีนาคมปี พ.ศ. 2546 ชาวบ้านได้รวมตัวกับเครือข่ายเกษตรกรไปปิดถนนประท้วง และมีนักการเมืองมารับเรื่องและรับปากจะนำปัญหาไปเสนอให้รัฐบาลแก้ไข หลังจากนั้นเป็นต้นมาราคาซื้อไม้ได้เพิ่มขึ้นมากกว่า 1,000 บาทต่อตัน และบางช่วงของปี พ.ศ. 2547 ราคาซื้อไม้ยังได้เพิ่มขึ้นสูงสุดเป็น 1,500 บาทต่อตัน นอกจากนี้ ในช่วงเวลาเดียวกัน ชาวบ้านบางคนยังได้กู้เงินจากกองทุนหมู่บ้านเพื่อขยายการลงทุนในภาคเกษตรกรรมจนสามารถสะสมทุนสร้างฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีกว่าเก่าจนถึงปัจจุบัน และด้วยการตอบสนองต่อข้อเรียกร้องในการแก้ไขปัญหาราคาซื้อไม้ยูคาลิปต์ ผนวกกับนโยบายด้านการเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคมของรัฐบาล ส่งผลให้ชาวบ้านจากในอดีตที่ไม่เคยสนใจความเป็นไปทางการเมืองระดับชาติ เพราะไม่คาดหวังการเมืองจะมีผลโดยตรงต่อปากท้องตัวเอง ได้หันมาให้ความสนใจและมีส่วนร่วมกับการเมืองระดับชาติมากขึ้น

ยิ่งไปกว่านั้น ชาวบ้านบางคนยังกลายเป็นหัวคะแนนและแกนนำคนเสื้อแดงระดับท้องถิ่นอีกด้วย การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้ ได้ทำให้หมู่บ้านชนบทธรรมดาแห่งหนึ่ง กลายเป็นหมู่บ้านเสื้อแดงแห่งแรกๆ ของประเทศไทย ทำให้แกนนำคนเสื้อแดงของหมู่บ้านได้ดำรงตำแหน่งสมาชิกองค์การบริหารส่วนจังหวัดสังกัดพรรคเพื่อไทย และทำให้บรรยากาศการเมืองภายในหมู่บ้านนา

ใหญ่ทั้งในรูปแบบการเมืองแบบเลือกตั้งและการเมืองในชีวิตประจำวันที่สัมพันธ์กับการจัดสรรทรัพยากรและการจัดวางความสัมพันธ์ทางอำนาจมีความเข้มข้นและมีความน่าสนใจอย่างยิ่ง

4.2 ภูมิทัศน์ทางการเมืองก่อนการกลายเป็นหมู่บ้านเสื้อแดง

บรรยากาศการเมืองสมัยรัฐบาลพรรคไทยรักไทย อาทิ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจของสังคมชนบท การเรียกร้องการรับซื้อผลผลิตทางการเกษตร การสนับสนุนที่หลากหลายจากนโยบายรัฐนับว่าเป็นปัจจัยสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางการเมืองของชาวบ้านนาใหญ่เป็นอย่างมาก ทั้งนี้ ด้วยนโยบายของพรรคไทยรักไทยที่ถูกชาวบ้านประเมินว่าสามารถเอื้อประโยชน์ให้กับพวกเขาได้ ผนวกกับผู้ลงสมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) ของพรรคที่ลงพื้นที่หาเสียงเองถึงหมู่บ้านด้วยท่าทีที่เป็นกันเอง ได้ส่งผลให้ชาวบ้านมากกว่าครึ่งในหมู่บ้านลงคะแนนเสียงสนับสนุนพรรคไทยรักไทยในการเลือกตั้งทั่วไปมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544

หลังจากที่พรรคไทยรักไทยได้รับการเลือกตั้งเข้าไปบริหารประเทศ ชาวบ้านพบว่าได้รับประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรมจากนโยบายของรัฐบาลพรรคเพื่อไทย ยิ่งไปกว่านั้น ภายหลังจากได้รับการเลือกตั้งแล้ว ส.ส. และทีมงานของพรรคไทยรักไทยยังคงวางตัวเป็นกันเองกับชาวบ้าน ซึ่งแตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับบุคลิกของ ส.ส. ในอดีต ที่ชาวบ้านแทบไม่เคยได้สัมผัสหรือขอความช่วยเหลือ หลังจากได้รับการเลือกตั้งแล้ว โดย ส.ส. พรรคเพื่อไทยหรือตัวแทนมักเดินทางมาร่วมงานเทศกาลและงานบุญสำคัญที่จัดขึ้นในหมู่บ้านด้วยตัวเอง นอกจากนี้ ยังให้การสนับสนุนในรูปแบบของน้ำดื่มและอุปกรณ์จัดงาน เช่น ยานพาหนะ เครื่องเสียง โต๊ะ เติ้นท์ ฯลฯ ตามการร้องขอจากชาวบ้านอย่างสม่ำเสมอ ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิได้บอกเล่าถึงพลวัตของบรรยากาศการเมืองภายในหมู่บ้านให้ฟังว่า

“ส.ส. สมัยก่อนชาวบ้านเข้าหาไม่ได้ ไปหาถึงบ้านไม่ได้เห็นหน้า แต่มาสมัยไทยรักไทย สมัยส.ส. สุรทิน ชัดเจน ชาวบ้านเข้าหาง่าย มีบุญมีงานเขามาเองเลย ถ้าชาวบ้านขอความช่วยเหลือเขาก็ไม่ปฏิเสธ แล้วถ้าชาวบ้านมีธุระไปหา ส.ส. ที่สำนักงานต้องได้เจอ เรียกว่าสมัยนี้ไปเลือกตั้ง เลือกพรรคได้นโยบาย เลือก ส.ส. ได้ ฟังพาคาศัย นับแต่ชาวบ้านฟังพาคการเมืองได้ ก็ทำให้การเมืองในหมู่บ้านเปลี่ยนไปมาก การเมืองในหมู่บ้านมีสีสันมากขึ้น เพราะชาวบ้านเข้าใกล้การเมืองได้มากขึ้น ทุกวันนี้พอถึงวันเลือกตั้งไม่มีอีกแล้วว่าชาวบ้านจะไปนาไปไร่เหมือนสมัยก่อน บางคนไปทำงานกรุงเทพเขาก็กลับบ้าน ชาวบ้านไปใช้สิทธิเลือกตั้งกันทุกคนก็ว่าได้”

(สัมภาษณ์เดือนตุลาคม พ.ศ. 2555)

ด้วยรูปธรรมของนโยบายการเมืองและด้วยการตอบสนองต่อปัญหาเฉพาะหน้า อาทิ การแก้ไขราคาไม่ยุติคาลิปตศตกต่ำ ผนวกกับการเข้าถึงชาวบ้านของนักการเมืองระดับพื้นที่ เครือข่ายการเมืองของทักษิณจึงกลายเป็นขวัญใจและได้รับการสนับสนุนจากชาวบ้านมากยิ่งขึ้นในการเลือกตั้งทั่วไปที่จัดขึ้นในปี พ.ศ. 2548 และถึงแม้ในช่วงเวลาดังกล่าวทักษิณกำลังตกที่นั่งลำบากจากการเคลื่อนไหวต่อต้านอย่างหนักจากกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย (กลุ่มคนเสื้อเหลือง) ที่โจมตีประเด็นการทุจริตคอร์รัปชันแต่ชาวบ้านนาใหญ่ส่วนใหญ่ยังคงมอบคะแนนเสียงให้พรรคไทยรักไทยในการเลือกตั้งทั่วไปปี พ.ศ. 2549 ดังที่สามีภรรยาคนหนึ่งได้กล่าวกับผู้วิจัยว่า

“นโยบายรัฐบาลทักษิณมีประโยชน์กับชาวบ้านมาก คนที่ไม่ใช่ชาวบ้านไม่มีทางเข้าใจได้เลยว่า ทำไมชาวบ้านสนับสนุนนายกทักษิณที่ถูกโจมตีอย่างหนักว่าโกง ว่าเป็นคนไม่ดี เพราะพวกเขาไม่เข้าใจชาวบ้าน ไม่เข้าใจว่า คำว่าไม่มีเงินของชาวบ้านเป็นแบบไหน คำว่าไม่มีเงินของชาวบ้านคือไม่มีเงินเลย ถ้าไม่ได้ทำนาคือไม่มีข้าวกิน ถ้าไม่ได้ทำปลา ไม่ไปหาของป่า คือไม่มีกับข้าว แล้วจะหันไปพึ่งใครไม่ได้ ไปเยี่ยมใคร นายทุนเขาไม่ให้เพราะไม่มีเครดิต ไปเยี่ยมญาติพี่น้องก็เป็นชุมเดียวกัน [กลุ่มเดียวกัน] เป็นพวกไม่มีเงินเหมือนกัน แล้วนโยบายทักษิณอย่าง 30 บาท [รักษาทุกโรค] ทำให้ชาวบ้านได้ไปโรงพยาบาล ไม่ต้องกินยาปวดหาย ไม่ต้องกินยาทรมใจ กองทุนหมู่บ้านทำให้คนอย่างพวกเราล้มต้อปากได้ กองทุนหมู่บ้านไม่ว่าคนรวยจะโจมตีว่ายังไง แต่สำหรับชาวบ้านที่ไปเยี่ยมธนาคารไม่ได้ กองทุนหมู่บ้านเป็นแหล่งเงินทุนเดียวที่ชาวบ้านยืมเงินได้เป็นก้อน เพราะฉะนั้นไม่ว่าใครจะโจมตีนายกทักษิณอย่างไร ชาวบ้านจะเลือกทักษิณเหมือนเดิม เพราะรัฐบาลไหนเข้ามามันก็โกงหมด แต่จะหารัฐบาลที่โกงแล้วคิดถึงปากท้องชาวบ้านแบบนายกทักษิณมันไม่มี”

(สัมภาษณ์ครั้งที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2555 สัมภาษณ์ครั้งที่ 2 มกราคม พ.ศ. 2556)

การเคลื่อนไหวต่อต้านทักษิณของกลุ่มคนเสื้อเหลืองตลอดปี พ.ศ. 2548-2549 ได้สร้างความไม่พอใจให้กับชาวบ้านเป็นอย่างมาก แต่ระหว่างปี พ.ศ. 2548 – ก่อนการรัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ. 2549 ที่เริ่มมีกิจกรรมไปมอบดอกไม้แสดงพลังสนับสนุนทักษิณ ชาวบ้านนาใหญ่ยังไม่ได้เข้าร่วมกับกิจกรรมดังกล่าว มีเพียงนายสมหวัง (นามสมมุติ) ผู้ใหญ่บ้าน และนางสมใจ (นามสมมุติ) ภรรยา ที่เริ่มติดตามสถานการณ์ร่วมกับเครือข่ายในอำเภอเมืองอุดรธานี

นายสมหวัง ปัจจุบันดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านและเป็นแกนนำคนเสื้อแดงระดับท้องถิ่น ด้านนางสมใจ ปัจจุบันดำรงตำแหน่งสมาชิกองค์การบริหารส่วนจังหวัดอุดรธานี สังกัดพรรคเพื่อไทย ทั้งสองคือสามีภรรยาที่ต่อสู้ทางการเมืองเคียงบ่าเคียงไหล่กับกลุ่มคนเสื้อแดงกันอย่าง ต่อเนื่อง โดยมีเป้าหมายเพื่อเรียกร้องระบอบรัฐสภาที่มาจากการเลือกตั้งของประชาชน ภายหลัง เหตุการณ์ล้อมปราบคนเสื้อแดงเมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2553 เป้าหมายทางการเมืองของสอง สามีภรรยาคุณี้ได้ขยายออกไปสู่การต่อสู้เพื่อเรียกร้องสิทธิในการต่อสู้คดีให้กับลูกชายที่ถูก ดำเนินคดีในฐานความผิดที่เกี่ยวข้องเนื่องจากเหตุการณ์ล้อมปราบคนเสื้อแดงดังกล่าว หาใช่ต้องการ ผลตอบแทนทางการเมืองหรือตำแหน่งสมาชิกองค์การบริหารส่วนจังหวัดที่นางสมใจดำรงอยู่ใน ปัจจุบันแต่อย่างใด ซึ่งเป้าหมายนี้ยืนยันได้จากการที่นางสมใจ แม้ได้จะรับตำแหน่ง ส. อบจ. แล้ว ก็ยังคงเดินทางมายังหมุดคณะราษฎรเพื่อสนับสนุนการยื่นร่างแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญว่าด้วย เรื่อง นิรโทษกรรมและการขจัดความขัดแย้ง ร่วมกับเครือข่าย "หนึ่งหมื่นเพื่อปลดปล่อย" เมื่อวันที่ 29 มกราคม พ.ศ. 2556 โดยไม่สนใจกระแสของพรรคเพื่อไทย และ นปช. ส่วนกลางที่วางตัวนิ่งเฉยต่อกิจกรรมดังกล่าว

การประชุมของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย (เสื้อเหลือง) ซึ่งมีเป้าหมายขับไล่ รัฐบาลทักษิณ ที่ยึดเยื้อมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 และทวีความเข้มข้นเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ในปี พ.ศ. 2549 ได้จุดประกายความสนใจต่อสถานการณ์การเมืองให้กับนายสมหวังและนางสมใจ ด้วยความกังวล ว่ารัฐบาลทักษิณอาจถูกโค่นล้มลง และอาจทำให้พวกเขาสูญเสียผลประโยชน์ที่เคยได้รับจาก นโยบายของพรรคไทยรักไทย ต้องกลับไปอยู่ในสภาวะเศรษฐกิจฝืดเคืองเหมือนในอดีตที่ผ่านมา โดยตลอดการประชุมของคนเสื้อเหลือง สองสามีภรรยาคุณี้ได้ติดตามสถานการณ์การเมืองอย่าง ใกล้ชิดผ่านฟรีทีวี สถานีวิทยุท้องถิ่น และเดินทางไปชมการถ่ายทอดสถานการณ์ทางการเมืองผ่าน ดาวเทียมกับเครือข่ายการเมืองที่ตัวอำเภอเมืองอุดรธานีเป็นประจำเกือบทุกวัน

จนกระทั่งสถานการณ์เดินทางมาถึงจุดที่นายสมหวังคิดว่า “เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อทาง การเมือง” คือก่อนเกิดเหตุการณ์รัฐประหารเพียงหนึ่งสัปดาห์ เขาได้ติดตั้งจานดาวเทียมที่บ้านเพื่อ ติดตามสถานการณ์การเมืองอย่างใกล้ชิดมากขึ้น และทันทีที่เกิดเหตุการณ์รัฐประหารเมื่อวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2549 นายสมหวังและนางสมใจได้เข้าร่วมชุมนุมกับกลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยขับไล่เผด็จการ ที่ภายหลังยกระดับเป็นกลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ หรือ นปช. ในเขตอำเภอเมืองอุดรธานี และเดินทางโดยรถโดยสารประจำทางเข้าร่วมชุมนุมที่ สนามหลวง กรุงเทพฯ เป็นเวลาสามวันสองคืน การปราศรัยที่สนามหลวงของแกนนำ นปช. ทำให้ สองสามีภรรยาสามารถเชื่อมโยงและเข้าใจถึงความไม่ถูกต้องของการรัฐประหาร เห็นถึงความไม่

เป็นธรรมชาติที่ทัศนได้รับ โอกาสของประชาชนโดยเฉพาะคนรากหญ้าที่อาจสูญเสียไป และภายหลังจากกลับจากการชุมนุม พวกเขาได้นำข้อมูลข่าวสารและบรรยากาศทางการเมืองจากพื้นที่ชุมนุมมาบอกเล่าให้ชาวบ้านที่ส่วนใหญ่เป็นเครือข่ายและผู้สนใจการเมืองได้รับฟัง หลังจากนั้นไม่นานมีชาวบ้านประมาณ 15 คน หรือ 1 คันรถกระบะเข้าร่วมเคลื่อนไหวกับพวกเขาทั้งสอง

นายสมหวังได้ประเมินถึงสาเหตุที่มีชาวบ้านจำนวนไม่มากเข้าร่วมเคลื่อนไหวกับ นปก. ในช่วงแรกว่ามีสาเหตุจากที่ชาวบ้านไม่สามารถเข้าถึงช่องทางติดตามข้อมูลข่าวสารของกลุ่ม นปก. ได้อย่างทั่วถึง เนื่องจากในขณะนั้น สื่อกระแสหลักไม่ให้ความสำคัญกับการรายงานเนื้อหาการเมืองของกลุ่ม นปก. ส่วนสถานีวิทยุชุมชนคนรักอุดรของนายขวัญชัย ไพรพนา ก็ยังไม่มีบทบาทและอิทธิพลชัดเจน สื่อที่นำเสนอเนื้อหาการเมืองของ นปก. อย่างต่อเนื่องมีเพียงโทรทัศน์ดาวเทียมช่อง People Channel หรือ PTV ซึ่งยังไม่ได้รับความนิยมจากชาวบ้าน แม้แต่นายสมหวังซึ่งเข้าร่วมขบวนการคนเสื้อแดงยังติดตั้งจานดาวเทียมเพื่อรับสัญญาณช่อง PTV ก่อนเกิดเหตุการณ์รัฐประหารเพียง 4 วันเท่านั้น ที่สำคัญยังไม่มีโครงสร้างการระดมมวลชนจากหมู่บ้านเข้าร่วมเคลื่อนไหวกองเมืองร่วมกับเครือข่าย นปก. ส่วนกลาง เหมือนกรณีการเคลื่อนไหวของเสื้อแดงในช่วงปี พ.ศ. 2552-2553

จนกระทั่ง ในปี พ.ศ. 2550 ได้เกิดจุดเปลี่ยนสำคัญสองประการที่ส่งผลให้ชาวบ้านเข้าร่วมเคลื่อนไหวกายิ่งขึ้น ประการแรกคือบทบาทของสื่อ โดยสถานีวิทยุชุมชนคนรักอุดรของนายขวัญชัย ไพรพนาได้มีบทบาทชัดเจนในการรายงานสถานการณ์พร้อมทั้งปลุกระดมมวลชนอย่างเข้มข้น จานดาวเทียม PTV ได้ถูกติดตั้งอย่างแพร่หลายในหมู่บ้าน ประการที่สอง เป็นความร้อนแรงของสถานการณ์การเมืองในขณะนั้น โดยเฉพาะหลังมีคำสั่งยุบพรรคไทยรักไทย การเพิกถอนสิทธิการเลือกตั้งกรรมการบริหารพรรคไทยรักไทยห้าปี โดยการเข้าร่วมเคลื่อนไหวของชาวบ้านช่วงปี พ.ศ. 2550 มีสามรูปแบบ คือ

รูปแบบที่หนึ่ง เข้าร่วมชุมนุมกับ นปก. โดยตรง มีชาวบ้านเข้าร่วมชุมนุมประมาณ 30-40 คน ด้วยการโดยสารไปกับรถกระบะของนายสมหวัง และรถของสมาชิกในหมู่บ้านประมาณ 2-3 คันรถ เพื่อร่วมชุมนุมในพื้นที่อำเภอเมืองอุดรธานีเป็นประจำเกือบทุกวันในช่วงเย็น

รูปแบบที่สอง ติดตามข้อมูลข่าวสารจากสถานีวิทยุชุมชนคนรักอุดร สอบถามจากชาวบ้านที่ไป ร่วมชุมนุมกลับมา อย่างไรก็ตาม การเคลื่อนไหวในขณะนั้นยังไม่มีสื่อทางเลือกประเภทแผ่นซีดีหรือเอกสารข่าวแจก ฯลฯ ที่จัดทำขึ้นโดยกลุ่มการเมืองถูกเผยแพร่ในหมู่บ้าน

รูปแบบที่สาม ออกไปใช้สิทธิเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ. 2550 ให้กับพรรคพลังประชาชนที่ก่อตั้งขึ้นมาทดแทนพรรคไทยรักไทย ชาวบ้านที่สนับสนุนทักษิณและปัจจุบัน

สนับสนุนการเคลื่อนไหวของคนเสื้อแดง กล่าวว่า “การเลือกตั้งครั้งแรกหลังรัฐประหาร จำได้เลาๆ [คร่ำๆ] ว่าธันวา [50] หรือช่วงปีใหม่แน่แหละ ที่ไปเลือกตั้ง ตอนนั้นขอย [ฉัน] ตั้งใจกาให้พรรคทักษิณที่เขาตั้งมาใหม่ คิดว่าต้องไปช่วยกันแสดงพลังต่อต้านรัฐประหาร ให้เขาเห็นว่าชาวบ้านสนับสนุนนายกทักษิณ” (สัมภาษณ์ตุลาคม พ.ศ. 2555)

ถึงแม้ว่าพรรคพลังประชาชนจะชนะการเลือกตั้งและได้จัดตั้งรัฐบาลสมดังปรารถนาของชาวบ้าน แต่พวกเขายังคงติดตามข่าวการเมืองอย่างใกล้ชิด เพราะกระบวนการล้มล้างรัฐบาลพรรคพลังประชาชนยังเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง ตลอดปี พ.ศ. 2551 ได้มีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นหลายอย่างที่ทำให้ชาวบ้านไม่สามารถไว้วางใจสถานการณ์ทางการเมืองในขณะนั้นได้

- วันที่ 28 กุมภาพันธ์ ทักษิณเดินทางกลับประเทศไทยเป็นครั้งแรกนับตั้งแต่เกิดเหตุการณ์รัฐประหารเมื่อปี พ.ศ. 2549 ก่อนจะเดินทางออกนอกประเทศอีกครั้งในเดือนในเดือนสิงหาคมของปีเดียวกัน

- เดือนกันยายน ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญได้วินิจฉัยให้นายสมัคร สุนทรเวช พ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เพราะการจัดรายการโทรทัศน์ “รายการชิมไปบ่นไป” และ “รายการยกโขยง 6 โมงเช้า” ว่าเป็นการมุ่งประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าประโยชน์ส่วนรวมส่งผลให้ขาดคุณสมบัติการเป็นนายกรัฐมนตรีตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด

- เดือนธันวาคม พ.ศ. 2551 ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญยังมีคำสั่งยุบพรรคพลังประชาชน และตัดสิทธิทางการเมืองคณะกรรมการบริหารพรรคพลังประชาชน

- การบุกยึดสนามบินโดยกลุ่มคนเสื้อเหลืองระหว่างเดือนพฤศจิกายน - ธันวาคม พ.ศ. 2551

- การย้ายชั่วคราวเมืองของอดีต ส.ส.พรรคพลังประชาชนสังกัดกลุ่มนายเนวิน ชิดชอบ ที่ส่งผลให้นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 17 ธันวาคม พ.ศ. 2551

ความไม่พอใจต่อเหตุการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นตลอดปี พ.ศ. 2551 ได้กลายเป็นจุดเปลี่ยนครั้งสำคัญที่ทำให้ชาวบ้านเข้าร่วมเคลื่อนไหวทางการเมืองมากยิ่งขึ้น ขณะเดียวกัน ความเพิกเฉยของขบวนการยุติธรรมต่อการดำเนินคดียึดสนามบินของคนเสื้อเหลืองยังทำให้คำว่า “สองมาตรฐาน” ที่ถูกนำเสนอพร้อมกับคำว่า “ตุลาการภิวัตน์” กลายเป็นวาทกรรมการเมืองที่มีพลังปลุกเร้าความรู้สึกทางการเมืองของชาวบ้านได้เป็นอย่างดี ดังที่ชาวบ้านหลายคนได้บอกเล่าถึงความคับข้องใจต่อเหตุการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าวสอดคล้องกันว่า

“สมัยนั้นนายกทักษิณเป็นตาสลัดโตนหลาย [น่าสงสารมาก] กลับประเทศไทยตอนที่พรรคของตัวเองเป็นรัฐบาลยังอยู่ไม่ได้ ต้องออกไปนอกประเทศเหมือนเดิม คิดว่าท่านคงเห็นแล้วว่าไม่มีความยุติธรรม เลยต้องหลบหนีออกนอกประเทศไปอีก”

(อาชีพเกษตรกรรม สัมภาษณ์ เดือนมกราคม พ.ศ. 2556)

“ตั้งแต่รัฐประหาร นายกทักษิณกับพรรคที่ชาวบ้านเลือกตั้งไปทำอะไร พุดอะไร เขาว่าผิดกฎหมายหมด ตัดสินลงโทษตลอด ยุบพรรคสองครั้งติดกันเขาทำมาแล้ว แต่พรรคประชาธิปไตยกับคนเสื้อเหลืองทำอะไรก็ได้ ยึดสนามบินเป็นเดือนไม่ผิดกฎหมาย นี่บ่ [นี่เหรอ] ที่เขาว่าสองมาตรฐาน แล้วพวก ส.ส.ชายตัวที่ไปยกมือให้อภิสิทธิ์ได้เป็นนายก คือ ส.ส.ที่ชาวบ้านเลือกว่าเป็นคนของพลังประชาชน ถามว่าถ้าวันนั้นถ้าเป็นพรรคประชาธิปไตย จะได้รับเลือกตั้งไหม ตอบเลยว่าไม่มีทาง ไม่มีชาวบ้านกาให้แน่นอน แต่วันนี้มาหักหลังประชาชน เอาคะแนนเสียงไปสนับสนุนประชาธิปไตยได้จั่งได้ [ทำแบบนี้ได้อย่างไร]”

(สัมภาษณ์ ตุลาคม 2555)

“ติดตามข่าวการเมืองทางวิทยุมาตลอด สนใจฟังการเมืองมาตั้งก่อนเกิดรัฐประหาร แต่มาชุมนุมครั้งแรกปี พ.ศ. 2550 แล้วมาชุมนุมจริงจั่งนับตั้งปี พ.ศ. 2551 เพราะไม่พอใจพันธมิตรว่าคือสัดกแท้ [เก่งจนหน้าหมั้นได้] ยึดสนามบินไม่มีความผิด มองว่าเหตุการณ์นี้เกินไปแล้ว เกินกว่าจะรับได้แล้ว เลยออกมาชุมนุม ตอนแรกยังไม่ได้กลับมาชุมนุมกับคนที่บ้าน นั่งรถเมย์ไปกับคนที่ทำงานด้วยกัน อยากร่วมแสดงพลังให้เขารู้ว่ามีคนสนับสนุนนายกสมชาย สนับสนุนรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งมากขนาดไหน และมีคนไม่พอใจระบบสองมาตรฐานของสังคมไทยในเวลานั้นมากขนาดไหน”

(สัมภาษณ์ ตุลาคม 2555)

“ก่อนหน้านี้ฟังข่าวบ้านเมืองผ่านทีวีช่องธรรมดากับวิทยุของขวัญชัยมาตลอด จนมารู้ตัวว่า เป็นคนเสื้อแดงครั้งแรกสมัยที่เสื้อเหลืองยึดสนามบินแล้วไม่มีความผิด คิดว่าศาลตัดสินไม่มีความยุติธรรม เขาว่าว่าสองมาตรฐานเป็นจั้งซี่บ่ [ที่เขาพูดกันว่าระบบสองมาตรฐานเป็นแบบนี้เหรอ] ทำกับพรรคของเราตั้งแต่สมัยนายกทักษิณ แล้วยังมาทำกับนายกสมัครและนายสมชายอีก มันเกิดขึ้นติดกันหลายทีจนบ่ได้ [เกิดขึ้นต่อเนื่องจนทนไม่ไหว] เลยว่าบ๊ะ [ตัดสินใจ] ไปชุมนุมกับคนเสื้อแดง

ครั้งแรกอยู่อยุธยา นั่งรถกระบะออกจากบ้านไปกับผู้ใหญ่ [บ้าน] แล้วไปขึ้นรถบัส
ของชมรมคนรักอุดรอยู่ในเมืองอุดร”

(สัมภาษณ์ ตุลาคม 2555)

ขณะที่สถานการณ์การเมืองตลอดปี พ.ศ. 2551 ได้สร้างความไม่พึงพอใจให้ชาวบ้านเป็นอย่างมาก การชุมนุมใหญ่เพื่อขับไล่รัฐบาลนายอภิสิทธิ์ในพื้นที่กรุงเทพฯ ที่จัดขึ้นระหว่างเดือนมีนาคม – เมษายน พ.ศ. 2552 ได้เกิดโครงสร้างระดมมวลชนอย่างเป็นระบบมากยิ่งขึ้น โดยมีนายสมหวังทำหน้าที่ประสานงานระดมมวลชน มีรถบัสบริการรับ-ส่งผู้คนจากหมู่บ้านสู่พื้นที่ชุมนุมในกรุงเทพฯ มีชาวบ้านจากหมู่บ้านนาใหญ่ประมาณ 40 คนที่ประจำอยู่ในพื้นที่ชุมชนส่วนกลาง และมีชาวบ้านบางคนที่ย้ายถิ่นเข้าไปทำงานในเมืองใหญ่ เช่น กรุงเทพฯ สมุทรปราการ เพียงไม่กี่คนที่เดินทางเข้าร่วมชุมนุมด้วยตัวเอง ขณะที่ชาวบ้านส่วนมากยังคงติดตามสถานการณ์ผ่านสื่อมวลชน ตามได้จากชาวบ้านที่กลับมาจากการชุมนุมเหมือนเคย นอกจากนี้ยังมีชาวบ้านบางส่วนที่ไม่เห็นด้วยและตั้งคำถามต่อการเข้าร่วมชุมนุมด้วย และการชุมนุมของคนเสื้อแดงครั้งนี้ได้ยุติลงด้วยการสลายการชุมนุมในเดือนเมษายน พ.ศ. 2552

ภายหลังเหตุการณ์สลายการชุมนุมเดือนเมษายน พ.ศ. 2552 หรือที่คนเสื้อแดงเรียกกันโดยทั่วไปว่า “เหตุการณ์เมษาเลือด” ได้มีความเคลื่อนไหวทางการเมืองของคนเสื้อแดงเกิดขึ้นตลอดเวลา สถานีวิทยุชมรมคนรักอุดรทำหน้าที่รายงานสถานการณ์พร้อมด้วยปลุกระดมมวลชนอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งถึงการชุมนุมใหญ่เดือนมีนาคม – พฤษภาคม พ.ศ. 2553 มีโครงสร้างการระดมคนเข้าร่วมชุมนุมกับพื้นที่ส่วนกลางอย่างเป็นระบบมากยิ่งขึ้น มีรถบัสมาจอดให้บริการรับ-ส่งคนเสื้อแดงจากหมู่บ้านสู่พื้นที่ชุมนุมในกรุงเทพฯ เหมือนเดิม มีจำนวนชาวบ้านนาใหญ่ที่หมั่นเวียนกันเข้าร่วมชุมนุมเพิ่มขึ้นเล็กน้อย คือประมาณไม่เกิน 50 คนเท่านั้น ส่วนชาวบ้านที่สนับสนุนคนเสื้อแดงแต่ไม่ได้เข้าร่วมชุมนุมอีกจำนวนหนึ่งให้เหตุผลว่าต้องให้เวลากับการทำมาหากิน เพราะส่วนมากอยู่ในภาคเกษตรที่มีรอบการผลิตสั้น เช่น ปลูกหอมหรือการปลูกผักที่รอบผลิตเพียงหนึ่งเดือน อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านนาใหญ่ที่ว่างเว้นจากการทำงานก็ได้เข้าร่วมชุมนุมกับคนเสื้อแดงในจังหวัดอุดรธานี ร่วมบริจาคเงินสด อาหารแห้ง โดยเฉพาะข้าวสารเพื่อสมทบเป็นเสบียงให้กับคนเสื้อแดงที่เดินทางเข้าไปชุมนุมในกรุงเทพฯ

ไม่มีชาวบ้านนาใหญ่อยู่ในเหตุการณ์ล้อมปราบคนเสื้อแดงที่สี่แยกราชประสงค์ในวันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2553 ซึ่งเป็นจุดจบของการชุมนุมใหญ่ของคนเสื้อแดง เนื่องจากในวันนั้นชาวบ้านจำนวนมากรวมทั้งนายสมหวังและครอบครัวอยู่ในพื้นที่ชุมนุมบริเวณศาลากลางจังหวัด

อุดรธานี โดยชาวบ้านได้ทยอยเดินทางออกจากหมู่บ้านตามประกาศเชิญชวนของสถานีวิทยุชุมชน และการชักชวนของคนในหมู่บ้าน เพื่อไปเรียกร้องให้รัฐบาลยุติการล้อมปราบคนเสื้อแดงคนเสื้อแดงที่สี่แยกราชประสงค์ กระทั่งช่วงบ่ายของวันดังกล่าวได้มีกลุ่มควันลอยขึ้นบนท้องฟ้า ซึ่งมองเห็นได้จากทุ่งนาของหมู่บ้าน มีการแจ้งข่าวจากสถานีวิทยุชุมชนว่าเกิดเหตุเพลิงไหม้สถานที่ราชการของจังหวัดอุดรธานี ชาวบ้านจึงได้เดินทางไปสมทบยังพื้นที่ชุมนุมมากยิ่งขึ้น การชุมนุมจบลงเมื่อเจ้าหน้าที่ทหารเข้าสลายการชุมนุมในเวลาประมาณ 17.00 น.

ภายหลังเหตุการณ์สลายการชุมนุมที่ศาลากลางอุดรธานี ลูกชายของนายสมหวังได้ถูกออกหมายจับในฐานความผิดเกี่ยวเนื่องจากการชุมนุมทางการเมือง เจ้าหน้าที่ตำรวจในเครื่องแบบและนอกเครื่องแบบได้เดินทางเข้าออกหมู่บ้านตลอดเวลา บรรยากาศการเมืองในหมู่บ้านจึงเปลี่ยนแปลงไป ชาวบ้านไม่กล้าแสดงตัวจับกลุ่มพูดคุยเกี่ยวกับสถานการณ์การเมืองอย่างเปิดเผยเหมือนเดิม เพราะเกรงจะถูกจับกุมและถูกคุกคามจากเจ้าหน้าที่ตำรวจ กระทั่งเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2553 ลูกชายนายสมหวังได้ถูกตำรวจจับกุมตัวได้และไม่ได้รับสิทธิการปล่อยตัวชั่วคราว ยิ่งส่งผลให้บรรยากาศทางการเมืองในหมู่บ้านนาใหญ่เงียบเหงาลงกว่าเดิม ชาวบ้านคนหนึ่งที่เคยเข้าร่วมการชุมนุม กล่าวว่า “ขนาดแกนนำที่มีเครือข่ายกว้างขวางและมีเงินมีคำ [มีทรัพย์สิน] มากกว่า ชาวบ้านยังช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ แล้วจะประสาอะไรกับมวลชนอย่างเรา แล้วพอเป็นอย่างนี้ใครจะกล้า” (สัมภาษณ์ มกราคม 2556)

ส่วนนายสมหวังหลังจากลูกชายถูกจับกุม ได้ให้ความสำคัญกับการเคลื่อนไหวประเด็นสิทธิการประกันตัว การช่วยเหลือเยียวยาผู้ต้องขังคดีการเมืองร่วมกับกลุ่มเครือข่ายญาติผู้ต้องขัง นักกิจกรรมทางสังคม นักวิชาการ สื่อมวลชน นักการเมืองระดับท้องถิ่นและระดับชาติอย่างแข็งขัน ขณะเดียวกันก็ยังคงร่วมกิจกรรมกับนักการเมืองและแกนนำคนเสื้อแดงจังหวัดอุดรธานีตามเดิม รวมทั้งกลุ่มคนเสื้อแดงอุดรธานีที่ปัจจุบันได้กลายเป็นแกนนำเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงเพื่อประชาธิปไตยแห่งประเทศไทย

4.3 การกลายเป็นหมู่บ้านเสื้อแดง

หมู่บ้านนาใหญ่ได้รับการประกาศให้เป็นหมู่บ้านเสื้อแดงแห่งแรกๆ ประเทศไทย ในยุครัฐบาลอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ซึ่งเป็นรัฐบาลที่คนเสื้อแดงปฏิเสธความชอบธรรม ชุมนุมเรียกร้องให้ยุบสภาเพื่อจัดการเลือกตั้งใหม่ แต่การชุมนุมกลับถูกรัฐบาลอภิสิทธิ์ตอบโต้ด้วยการใช้อาวุธและ

กฎหมายปราบปรามอย่างรุนแรงถึงสามครั้ง¹ ด้วยแสนยานุภาพของรัฐบาลอภิสิทธิ์ที่แสดงต่อคนเสื้อแดง โดยเฉพาะในเหตุการณ์ล้อมปราบคนเสื้อแดงเมื่อวันที่ 19 เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2553 การเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงขึ้นในสมัยรัฐบาลอภิสิทธิ์จึงมีนัยยะของการทำทลายอำนาจรัฐชัดเจน มีความเสี่ยงสูงต่อการถูกปราบปรามด้วยกลไกต่างๆ ของรัฐเหมือนเช่นที่เกิดขึ้นกับการชุมนุมของกลุ่มคนเสื้อแดงมาแล้ว การเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงในขณะนั้นจึงไม่สามารถเกิดได้ง่ายเหมือนปัจจุบัน แต่จำเป็นต้องอาศัยความกล้าของแกนนำคนเสื้อแดงระดับหมู่บ้าน ความสามัคคีพร้อมเพรียงของลูกบ้านต่อการเผชิญหน้ากับความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นด้วย

ในขณะนั้น หมู่บ้านนาใหญ่ได้ถูกประเมินจากกลุ่มคนเสื้อแดงอุดรธานีแล้วว่ามีความพร้อมต่อการเปิดหมู่บ้านเสื้อแดง เนื่องจากผู้ใหญ่บ้าน คือนายสมหวัง มีบทบาทชัดเจนในการต่อสู้ทางการเมืองร่วมกับกลุ่มคนเสื้อแดง เป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงจากเหตุการณ์ล้อมปราบคนเสื้อแดงทางการเมืองเพราะลูกชายของนายสมหวังได้ตกเป็นจำเลยในฐานความผิดอันเกี่ยวเนื่องจากเหตุการณ์สลายชุมนุมทางการเมืองและถูกคุมขังอยู่ในเรือนจำกลางจังหวัดอุดรธานีโดยไม่รับสิทธิการปล่อยตัวชั่วคราว ด้วยเหตุนี้ การเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงภายใต้เป้าหมายสำคัญคือ ต่อต้านรัฐประหาร เรียกร้องประชาธิปไตย และเรียกร้องให้ปล่อยนักโทษการเมืองทั่วประเทศจึงสอดคล้องกับเป้าหมายทางการเมืองของนายสมหวังอย่างเหมาะสม

อย่างไรก็ตาม การเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงนาใหญ่ไม่ได้ผ่านความเห็นชอบจากชาวบ้าน และไม่ได้สร้างพื้นที่ให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมมากนัก นายสมหวังกล่าวว่ามีสาเหตุสำคัญประการหนึ่งมาจากพิธีการเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงได้เกิดขึ้นกะทันหัน ไม่มีการเตรียมแผนการรองรับเอาไว้ล่วงหน้าจึงไม่สามารถประชาสัมพันธ์เพื่อขอความเห็นและเชิญชวนชาวบ้านให้มาร่วมงานได้กว้างขวางมากนัก แต่นายสมหวังได้คาดการณ์ไว้แล้วว่าหมู่บ้านเสื้อแดงจะไม่ถูกต่อต้านจากชาวบ้าน เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่คือผู้สนับสนุนเสื้อแดงระดับชาติและพรรคเพื่อไทยอยู่แล้ว

การเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงบ้านนาใหญ่เกิดขึ้นอย่างเรียบง่าย มีสมาชิกของหมู่บ้านที่มีความใกล้ชิดกับนายสมหวังเข้าร่วมพิธีเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงประมาณ 20 คน และมีมวลชนคนเสื้อแดงจากหมู่บ้านอื่นที่เป็นเครือข่ายของนายสมหวัง ครอบคลุมผู้ต้องขังคดีการเมืองจังหวัดอุดรธานี และทีมงานกลุ่มเสื้อแดงอุดรธานีรวมประมาณ 20 คนที่เข้าร่วมพิธีเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงด้วย ส่วนชาวบ้านทั่วไปที่ถึงแม้ไม่ได้เข้าร่วมพิธีเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงแต่ไม่มีใครแสดงปฏิกิริยาต่อต้านการ

¹ ครั้งแรกเดือนเมษายน 2552 ครั้งที่สองเมษายน 2553 ครั้งที่สามเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2553

เปิดหมู่บ้านเสื้อแดงที่เกิดขึ้น เพราะชาวบ้านส่วนมากสนับสนุนทักษิณ สนับสนุนกลุ่มคนเสื้อแดง และสนับสนุนพรรคเพื่อไทย

“ไม่รู้เรื่องการเปิดหมู่บ้านเสื้อแดง ผู้ใหญ่บ้านไม่ได้มาบอก ไม่ได้มาชวนเหมือนตอน ชุมชุม มาเห็นอีกทีว่าเป็นหมู่บ้านเสื้อแดง มีป้ายหมู่บ้านเสื้อแดงมาติดหมู่บ้านแล้ว แต่ด้วยใจชอบอยู่แล้ว ชอบนโยบายพรรคเพื่อไทย ชอบมาตั้งแต่สมัยพรรคไทยรักไทยของรัฐบาลทักษิณ ชอบเสื้อแดงด้วย เวลาไปชุมนุมจะใส่เสื้อแดงตลอด พออยู่ดีๆ หมู่บ้านกลายเป็นหมู่บ้านเสื้อแดงเลยไม่คิดว่ามีปัญหาอะไร เป็นก็เป็น เพราะเป็นคนเสื้อแดงอยู่แล้ว”

(สัมภาษณ์ ตุลาคม พ.ศ.2555)

ขณะที่ชาวบ้านที่มีความคิดเห็นทางการเมืองแตกต่างจากแนวทางคนเสื้อแดงก็ไม่ได้แสดงปฏิกิริยาต่อต้านอย่างเปิดเผย เพราะหมู่บ้านนาใหญ่มีขนาดเล็ก ชาวบ้านรู้จักมักคุ้นกันทั้งหมู่บ้าน ชาวบ้านจึงพยายามหลีกเลี่ยงการปะทะกันโดยตรง ดังที่ผู้อาวุโสของหมู่บ้านกล่าวว่า

“การก่อตั้งหมู่บ้านเสื้อแดงมีชาวบ้านเข้าร่วมประมาณ 20 คน ตัวเองก็ไม่ได้เข้าร่วม ส่วนคนที่ไม่เห็นด้วยไม่ชอบเสื้อแดงก็มี แต่เขาจะอยู่เฉยๆ เพราะหมู่บ้านมันเล็ก คนรู้จักกันหมด ชาวบ้านจึงไม่ยอมมีปากมีเสียงกันถ้าไม่จำเป็น อะไรเฉยๆไปไหนไป”

(สัมภาษณ์ ตุลาคม พ.ศ. 2555)

หลังการเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงได้ประมาณหนึ่งเดือน นายอำเภอได้โทรศัพท์ติดต่อมายังนายสมหวังเพื่อเจรจาให้ปลดป้ายหมู่บ้านเสื้อแดงออกหลายครั้ง โดยให้เหตุผลว่าหมู่บ้านเสื้อแดงเป็นกิจกรรมที่แฝงแนวคิดอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ที่เป็นอันตรายต่อประเทศชาติและทำให้เกิดความแตกแยกภายในหมู่บ้าน ด้านนายสมหวังอ้างว่าหมู่บ้านเสื้อแดงเป็นของชาวบ้าน การปลดป้ายอาจทำให้ชาวบ้านไม่พอใจได้ ถ้านายอำเภอต้องการให้ปลดป้ายหมู่บ้านเสื้อแดงคงต้องเข้ามาทำประชาคมถามความคิดเห็นเสียก่อนอย่างไรก็ตาม นายอำเภอไม่ได้มาทำประชาคมเพราะกลัวชาวบ้านจะต่อต้านรัฐมากยิ่งขึ้น แต่พยายามใช้การเจรจาต่อรองและบางครั้งแฝงเร้นการข่มขู่คุกคามนายสมหวังอยู่หลายครั้ง เช่น “ถ้าปลดป้ายหมู่บ้านเสื้อแดงออกจะให้ความช่วยเหลือเรื่องการประกันตัวลูกชายที่ถูกคุมขังอยู่เรือนจำ” “ถ้าไม่ปลดป้ายจะถูกสอบสวนและอาจปลดนาย

สมหวังออกจากตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน” แต่เมื่อสุดท้ายแล้ว การเจรจาต่อรองกับนายสมหวังไม่สัมฤทธิ์ผล และด้วยความกังวลว่าอาจถูกชาวบ้านต่อต้านรัฐ นายอำเภอจึงเปลี่ยนท่าทีมาสนับสนุนโครงการพัฒนาในหมู่บ้าน โดยได้อนุมัติงบประมาณเร่งด่วนเพื่อลอกกล้าห้วยข้างวัดประจำหมู่บ้านนาใหญ่ และจ้างแรงงานในหมู่บ้านทำงานภายใต้โครงการดังกล่าวด้วย

ระหว่างเข้า-ออกหมู่บ้านนาใหญ่เพื่อดำเนินโครงการลอกกล้าห้วย เจ้าหน้าที่อำเภอได้พูดคุยกับชาวบ้านทำให้ทราบข้อเท็จจริงว่า หมู่บ้านเสื่อแดงเป็นเพียงกิจกรรมเชิงสัญลักษณ์ที่มีเพียงป้ายหมู่บ้านเสื่อแดง เป็นกิจกรรมที่ได้รับการสนับสนุนจากนายสมหวังในฐานะผู้ใหญ่บ้าน และชาวบ้านบางคนที่ชื่นชอบเสื่อแดง แต่ไม่ได้มีลักษณะเป็นปฏิบัติการทางการเมืองระดับหมู่บ้านที่มีนัยยะต่อต้านอำนาจรัฐ ซึ่งข้อเท็จจริงนี้แตกต่างสิ้นเชิงจากการรายงานข่าวของสื่อมวลชนที่ระบุว่าหมู่บ้านเสื่อแดงนาใหญ่เป็นองค์กรจัดตั้งที่มีโครงสร้างการปกครองซ้อนทับกับโครงสร้างการปกครองของรัฐ ทางอำเภอจึงลดบทบาทการทำงานลงเหลือเพียงการขอความร่วมมือทั่วไป อาทิ ขอให้ติดธงสัญลักษณ์ของกลุ่มคนเสื่อแดงในระดับที่ต่ำกว่าธงสัญลักษณ์ประจำสถาบันหลักของชาติ เป็นต้น

“คำว่าหมู่บ้านเป็นแค่ป้ายเท่านั้น อาจมีชาวบ้านเข้าร่วมไม่มาก ที่เหลือเป็นคนจากพื้นที่อื่นๆ และมีกลุ่มแกนนำมาสวมบทบาททำให้ภาพลักษณ์ที่ออกไปเหมือนมีชาวบ้านสนับสนุนจำนวนมาก หลังจากได้เข้าไปในชุมชน ได้พูดคุยกับชาวบ้าน พบว่าไม่ได้มีพฤติกรรมรุนแรงอะไร เป็นชาวบ้านธรรมดา หมู่บ้านยังคงเป็นหมู่บ้านของรัฐบาล แต่ชาวบ้านกลับออกมาว่า มีการจัดตั้งหมู่บ้านและโครงสร้างบริหารหมู่บ้าน อำเภอเลยต้องเข้ามาดูว่าจะ เป็นแบบนั้นจริงไหม แต่พอลงไปดูแล้วพบว่า ไม่ได้มีลักษณะการจัดตั้งแบบนั้น ชาวบ้านบอกว่าการแบ่งแยกการปกครองเพื่อปกครองตัวเอง แต่พอลงมาดูพบว่าไม่ใช่ เป็นเพียงสัญลักษณ์การเมือง แต่ไม่ได้ต่อต้านการพัฒนาและการปกครองตามระบบของรัฐ ไม่มีการประกาศหอกระจายข่าวแบบผู้ใหญ่บ้านทั่วไปที่ใช้สื่อสารกับชาวบ้าน เพราะฉะนั้นหมู่บ้านเสื่อแดงเป็นสิ่งที่อำเภอยอมรับได้ แต่จะพยายามเข้าไปดูความเหมาะสม ขอความร่วมมือ เช่น ธงแดงต้องไม่ติดเสมอกับธงสัญลักษณ์อื่นๆ”

(ปลัดอำเภอ จังหวัดอุดรธานี สัมภาษณ์เดือนตุลาคม พ.ศ. 2555)

ด้านเจ้าหน้าที่ทหารจากค่ายสุรศักดิ์มนตรี/กอ.รมน.ภาค 2 สย.1 ที่สนธิกำลังเข้าตรวจสอบหมู่บ้านเสื่อแดงพร้อมกับเจ้าหน้าที่อำเภอตั้งแต่ต้นปี พ.ศ. 2554 ก็ยังคงเข้า-ออก

หมู่บ้านเพื่อดำเนินโครงการพัฒนาต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน อาทิ “โครงการหมู่บ้านสีเขียวปลอดยาเสพติด” ที่ได้เนิรการเสร็จสิ้นไปแล้ว “โครงการซ่อมแซมบ้านประชาชน สร้างกุศลดวายพ้อของแผ่นดิน” เพื่อเทิดพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษาครบ 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554 โดยในระหว่างที่ผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนามเมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. 2555 ก็พบว่า มีเจ้าหน้าที่ทหารลงพื้นที่เพื่อเตรียมสร้างบ้านให้กับชาวบ้านเพิ่มอีกหนึ่งหลัง

การลงพื้นที่ของทหารช่วงแรกในปี พ.ศ. 2554 สร้างความหวาดระแวงให้ชาวบ้านที่สนับสนุนเสื้อแดงมากพอสมควร เพราะพวกเขามีประสบการณ์ไม่ดีนักต่อบทบาทของทหารในเหตุการณ์ล้อมปราบ และสลายการชุมนุมคนเสื้อแดง แต่ภายหลังการเข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมภายในหมู่บ้านนาใหญ่ด้วยท่าทีที่เป็นมิตรอย่างต่อเนื่อง ชาวบ้านได้รับประโยชน์จากการโครงการพัฒนาของทหาร ความหวาดระแวงของชาวบ้านบางส่วนจึงลดน้อยลงไปมาก ส่วนนายสมหวังและภรรยาแม้ว่าจะยังคงหวาดระแวงทหารอยู่เหมือนเดิม แต่จำต้องให้ความร่วมมือกับทหารตามการร้องขอภายใต้ภาระหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านที่ต้องให้ความร่วมมือกับภารกิจของรัฐ

4.4 ลักษณะโครงสร้างความสัมพันธ์ของหมู่บ้านเสื้อแดงนาใหญ่

นับตั้งแต่หมู่บ้านนาใหญ่ได้รับการประกาศให้เป็นหมู่บ้านเสื้อแดงมากกว่าสองปี พบว่ายังไม่มีการจัดตั้งหรือมีโครงสร้างคณะกรรมการบริหารหมู่บ้านเสื้อแดงอย่างเป็นทางการเกิดขึ้น มีเพียงนายสมหวังในฐานะแกนนำคนเสื้อแดงระดับหมู่บ้านที่กลายเป็นผู้ใหญ่บ้านเสื้อแดงไปโดยปริยาย กิจกรรมทางการเมืองต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับหมู่บ้านเสื้อแดงจะอยู่ภายใต้การจัดการ การสนับสนุนจากนายสมหวังและเครือข่ายคนเสื้อแดงนอกหมู่บ้าน โดยเฉพาะสมพันธ์หมู่บ้านเสื้อแดงฯ ส่วนกิจกรรมของหน่วยงานราชการที่เป็นผลสืบเนื่องจากการเปิดหมู่บ้านเสื้อแดง อาทิ “โครงการซ่อมแซมบ้านประชาชน สร้างกุศลดวายพ้อของแผ่นดิน” นายสมหวังจะประสานงานกับชาวบ้าน ภายใต้โครงสร้างผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านนาใหญ่ จัดเวทีประชาคมรับฟังความคิดเห็นและขอความร่วมมือจากชาวบ้านตามรูปแบบราชการ

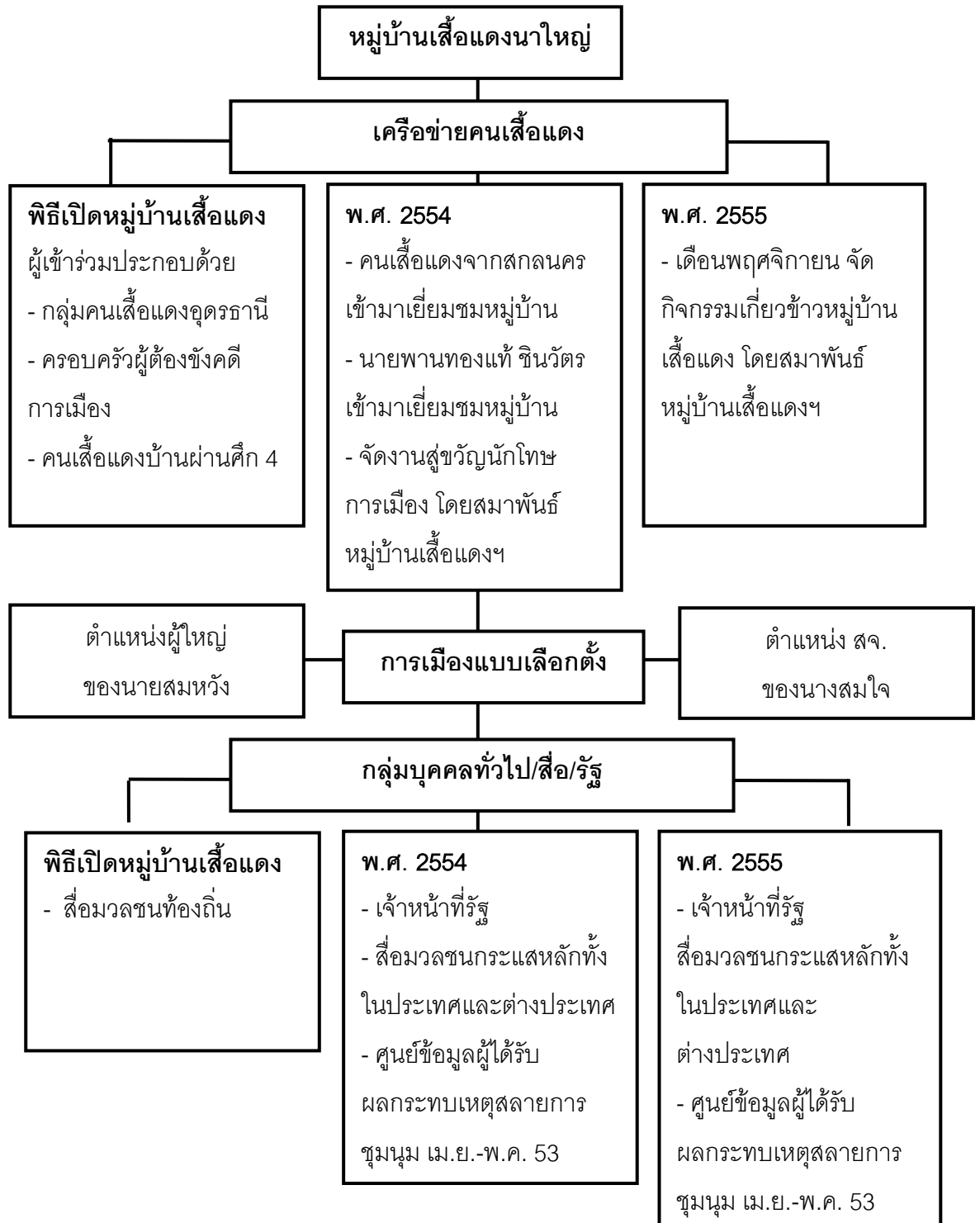
ด้านชาวบ้านที่สนับสนุนและไม่สนับสนุนกิจกรรมหมู่บ้านเสื้อแดงต่างมีความคิดเห็นตรงกันว่า หมู่บ้านเสื้อแดงไม่มีคณะกรรมการหมู่บ้าน ชาวบ้านไม่มีส่วนร่วม และการเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงไม่ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่สามารถสร้างประโยชน์ให้กับชาวบ้านและหมู่บ้านได้มากนัก มีเพียงป้ายหมู่บ้านเสื้อแดงที่ติดตั้งอยู่หน้าหมู่บ้าน ดังที่ชาวบ้านคนหนึ่งได้กล่าวถึงหมู่บ้านเสื้อแดงว่า

“ผู้ใหญ่บ้านชอบเสื้อแดงก็เลยตั้งหมู่บ้านเสื้อแดงขึ้นมาเฉยๆ ตั้งขึ้นมาแล้วก็เอาป้ายไปปักไว้หน้าหมู่บ้าน มันก็มีแค่นั้น แต่คนนอกหมู่บ้านเขาคิดกันไปไกล ทั้งอำเภอ ทั้งทหาร ทั้งนักการเมือง นักข่าวต่างชาติก็มี พวกกันแห่เข้ามาในหมู่บ้านไม่ขาดสาย ชาวบ้านก็ได้แต่มองว่าเข้ามาทำไม มันไม่ได้มีอะไร มีแต่ป้ายเฉยๆ ”

(อาชีพค้าขาย สัมภาษณ์ มกราคม พ.ศ. 2556)

แม้ว่าหมู่บ้านเสื้อแดงนาใหญ่ไม่เคยมีคณะกรรมการหมู่บ้านอย่างเป็นทางการเกิดขึ้น ชาวบ้านนาใหญ่ไม่ได้มีส่วนร่วมกับการกิจกรรมทางการเมืองที่เกิดขึ้นภายใต้บริบทหมู่บ้านเสื้อแดงมากนัก ทว่าตลอดระยะเวลากว่าสองปีที่ผ่านมาหมู่บ้านเสื้อแดงนาใหญ่ได้สร้างสัมพันธ์แบบไม่เป็นการกับเครือข่ายการเมืองนอกหมู่บ้านอย่างกว้างขวาง ซึ่งเครือข่ายเหล่านี้ได้กลายเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ค้ำจุนให้หมู่บ้านเสื้อแดงนาใหญ่มีภาพลักษณ์เป็นชุมชนทางการเมืองที่มีความแข็งแกร่งและมีความโดดเด่นและกลายฐานะเป็นต้นแบบหมู่บ้านเสื้อแดงเพื่อประชาธิปไตยแห่งประเทศไทย และทำให้นายสมหวังในฐานะแกนนำเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงสามารถขยายเครือข่ายการเมือง สะสมอำนาจหน้าที่ทางการเมือง ทั้งแบบไม่เป็นการ แบบเป็นการได้อย่างกว้างขวางและแข็งแกร่งขึ้นมาได้ในปัจจุบัน

แผนภูมิที่ 2 โครงสร้างความสัมพันธ์หมู่บ้านเสื้อแดงขนาดใหญ่กับเครือข่ายนอกหมู่บ้าน

4.5 การเปลี่ยนแปลงตำแหน่งแห่งที่ทางการเมือง ภายใต้บริบทหมู่บ้านเสื้อแดงนาใหญ่

ในอดีตหมู่บ้านนาใหญ่เป็นเพียงหมู่บ้านขนาดเล็กที่แทบไม่ตัวตนในแผนที่ทางสังคมของไทย แต่ภายหลังจากการเปิดเป็นหมู่บ้านเสื้อแดงผ่านไปไม่ถึงสองเดือน ทั้งภาครัฐ คนเสื้อแดง และสื่อมวลชนต่างพุ่งตรงเข้ามายังหมู่บ้านนาใหญ่ภายใต้เป้าหมายที่แตกต่างกันอย่างไม่ขาดสาย หมู่บ้านนาใหญ่จึงมีตัวตนในแผนที่ทางสังคมภายใต้บริบทหมู่บ้านเสื้อแดงในภาพลักษณ์ที่แตกต่างหลากหลายผ่านการสร้างอัตลักษณ์ขึ้นจากคำบอกเล่าของแกนนำระดับหมู่บ้าน กลุ่มคนเสื้อแดงอุดรธานีหรือสมาพันธ์หมู่บ้านเสื้อแดงเพื่อประชาธิปไตยแห่งประเทศไทย และรวมถึงการวิเคราะห์ของผู้นำเสนอต่างๆ ว่าเป็นเสมือนการต่อสู้เชิงสัญลักษณ์ทางการเมืองรูปแบบใหม่ของคนเสื้อแดงระดับหมู่บ้าน ที่เกิดจากการเรียกร้องและการสนับสนุนจากสมาชิกของหมู่บ้านที่ส่วนมากเป็นมวลชนคนเสื้อแดงอย่างอุ้นหนาฝาคั่ง² ขณะที่ในสายตาของภาครัฐ การกลายเป็นหมู่บ้านเสื้อแดงได้ทำให้หมู่บ้านนาใหญ่ กลายสภาพเป็นหมู่บ้านที่เป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ หน่วยงานด้านความมั่นคงและฝ่ายปกครองได้สนธิกำลังเข้าตรวจสอบหมู่บ้าน โดยมีเป้าหมายที่การปิดหมู่บ้านเสื้อแดงแห่งนี้ทันที แต่แกนนำคนเสื้อแดงของหมู่บ้านหรือนายสมหวังกลับไม่เกรงกลัวและยืนหยัดท้าทายต่อปฏิบัติการอำนาจของรัฐที่มีท่าทีข่มขู่คุกคาม ด้วยการไม่ยอมปลดป้ายหมู่บ้านเสื้อแดงลง สุดท้ายรัฐต้องเปลี่ยนแปลงท่าทีมาทำงานมวลชนผ่านโครงการพัฒนาเพื่อหวังเอาชนะใจชาวบ้านในหมู่บ้านเสื้อแดง³

² ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ในบางส่วนของข้อมูลข่าวสารที่ถูกนำเสนอผ่านสื่อเกี่ยวกับหมู่บ้านเสื้อแดงแห่งประเทศไทย การสังเกตการณ์หมู่บ้านเสื้อแดง อื่นๆ และการวิเคราะห์แนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดง

เปิดหมู่บ้านคนเสื้อแดง “จากรากหญ้าสู่รากแก้ว” , มติชน, วันที่ 20 มกราคม 2554 ที่มา: http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1295453873&groupid=no&catid=no

สื่อออกตีแผ่ “อุดร-ขอนแก่น” หมู่บ้านแดงพริ้ม “หนองลิง” ต้นแบบ “สารคาม” ก็เพิ่มเปิด, มติชน, วันที่ 8 มิถุนายน 2554 ที่มา: http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1307504735&groupid=01&catid=01

สื่อออกตีข่าวอีก เปิด 38 หมู่บ้านเสื้อแดงที่อุดรฯ-ทักษิณโฟนอิน, หนังสือพิมพ์ข่าวสด, วันที่ 25 มิถุนายน พ.ศ. 2554ที่มา: http://www.khaosod.co.th/view_newsonline.php?newsid=TVRNd09UQXdORE14Tnc9PQ==

พฤษัช เถาวิล: หมู่บ้านคนเสื้อแดงกับการเมืองไทย, สำนักข่าวประชาไท, วันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2555 ที่มา: <http://prachatai.com/journal/2012/02/39326>

ถอดรหัส ‘หมู่บ้านเสื้อแดง’ มิติใหม่...วิวัฒนาการประชาธิปไตย, กรุงเทพธุรกิจ, วันที่ 24 มีนาคม 2555 ที่มา: http://www.siamturakij.com/home/news/display_news.php?news_id=413358659

³ ปากคำชาว“หมู่บ้านเสื้อแดง”แห่งแรกตั้งปลุกขวัญกำลังใจ..ไม่ใช่ล้มสถาบัน!, คมชัดลึกออนไลน์ ที่มา: <http://www.komchadluek.net/detail/20110627/101471/ปากคำชาวหมู่บ้านเสื้อแดงแห่งแรกตั้งปลุกขวัญกำลังใจไม่ใช่ล้มสถาบัน!.html#.UXeKp6KU1XM>

ด้วยภาพลักษณ์ของหมู่บ้านเสื้อแดงนาใหญ่ที่ถูกสถาปนาขึ้นสอดคล้องกับอุดมการณ์ และเป้าหมายทางการเมืองของเสื้อแดง และด้วยปฏิบัติต่อต้านอำนาจรัฐและทหารในขณะนั้น ส่งผลให้หมู่บ้านนาใหญ่ในฐานะหมู่บ้านเสื้อแดงแห่งแรกๆ ของประเทศไทยกลายเป็นต้นแบบการต่อสู้เชิงสัญลักษณ์รูปแบบใหม่ของคนเสื้อแดง ที่ได้รับความสนใจและได้รับการตอบรับเป็นอย่างดี จากคนเสื้อแดงที่บอบช้ำจากการต่อสู้ทางการเมืองในเขตจังหวัดอุดรธานี ก่อนจะแพร่กระจายออกไปยังพื้นที่อื่นๆ ในเขตภาคอีสานและภาคเหนือได้ในระยะเวลาอันรวดเร็ว และสามารถปลุก กระแสการเมืองของกลุ่มคนเสื้อแดงในชนบทที่เงียบเหงาลงไปนับตั้งแต่การสลายชุมนุมเมื่อเดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2553 ให้พื้นที่กลับมามีสีสันอีกครั้งหนึ่ง อีกทั้งได้ทำให้นายสมหวังในฐานะแกนนำ คนเสื้อแดงเป็นที่รู้จักและได้รับการยอมรับในฐานะผู้มีบทบาทสำคัญต่อแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดง จากการถูกรับเชิญจากกลุ่มเสื้อแดงอุดรธานีหรือสมาพันธ์หมู่บ้านเสื้อแดงเพื่อประชาธิปไตยให้ไป ถ่ายทอดประสบการณ์เปิดหมู่บ้านเสื้อแดง

อย่างไรก็ตาม ก่อนการเปิดหมู่บ้านเสื้อแดง นายสมหวังในฐานะแกนนำคนเสื้อแดงของ หมู่บ้าน นับว่าเป็นที่มีบทบาทสำคัญต่อการระดมทรัพยากรสนับสนุนการเคลื่อนไหวทางการเมือง ของกลุ่มคนเสื้อแดงอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่เกิดเหตุการณ์รัฐประหารเมื่อปี พ.ศ. 2549 เป็นต้นมา เขาจึงมีความสัมพันธ์ที่ดีกับนักการเมืองสังกัดพรรคเพื่อไทยและแกนนำคนเสื้อแดงหลายคน และ ภายหลังล้อมปราบคนเสื้อแดงเมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2553 เครือข่ายการเมืองของเขายัง ได้ขยายเพิ่มขึ้นจากการให้ความช่วยเหลือแกนนำส่วนกลางที่หลบหนีการจับกุมในข้อกล่าวหาอัน สืบเนื่องจากการเหตุการณ์ชุมนุมทางการเมืองและจากการเคลื่อนไหวประเด็นผู้ต้องขังคดี การเมืองหลังถูกข้ายถูกจับกุมดำเนินคดีสืบเนื่องจากการเหตุการณ์ชุมนุมทางการเมืองเช่นกัน ทว่า บทบาททางการเมืองของนายสมหวังข้างต้นตั้งอยู่บนฐานความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมือง ในลักษณะเป็นลูกน้องกับนายในการทำหน้าที่เป็นคนกลางระหว่างชาวบ้านกับฝ่ายการเมือง อาทิ ระดมคนเข้าสมทบกับการชุมนุมส่วนกลาง เป็นผู้ประสานงานระหว่างนักการเมืองกับชาวบ้านที่ ต้องการความช่วยเหลือ และเป็นลูกจ้างติดป้ายรณรงค์ทางการเมือง เป็นต้น ส่วนความสัมพันธ์กับ เครือข่ายคนเสื้อแดงมีลักษณะเป็นเพียงแนวร่วมทางการเมือง และเป็นผู้ได้รับผลกระทบทาง การเมือง ซึ่งไม่ได้ทำให้นายสมหวังมีความโดดเด่น และเป็นที่รู้จักแพร่หลายเหมือนดังที่ปรากฏขึ้น ภายหลังการเปิดหมู่บ้านเสื้อแดง

แต่กว่าสองปีที่หมู่บ้านนาใหญ่ได้รับการจารึกในประวัติศาสตร์การเคลื่อนไหวทาง การเมืองของกลุ่มคนเสื้อแดงในฐานะต้นแบบหมู่บ้านเสื้อแดงเพื่อประชาธิปไตยแห่งประเทศไทย กลับไม่เคยมีโครงสร้างคณะกรรมการบริหารหมู่บ้านเสื้อแดงเกิดขึ้นแต่อย่างใด กิจกรรมและ

ผลประโยชน์ทางการเมืองต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายใต้บริบทหมู่บ้านเสื้อแดง ล้วนเกิดจากความต้องการและการสนับสนุนอย่างแข็งขันของนายสมหวังกับเครือข่ายการเมืองคนเสื้อแดงที่อยู่นอกหมู่บ้าน เป็นสำคัญ ด้วยเหตุนี้ การกลายเป็นหมู่บ้านเสื้อแดงที่นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งแห่งที่ของหมู่บ้านนาใหญ่กับเครือข่ายการเมืองของกลุ่มคนเสื้อแดง จึงไม่ใช่พื้นที่ทางอำนาจที่ชาวบ้านสามารถเข้ามาใช้ประโยชน์และดูคับเอาทรัพยากรจากเข้ามาเพิ่มศักยภาพหมู่บ้านและชาวบ้านทั่วไปได้มากนักเมื่อเทียบกับนายสมหวังและเครือข่ายที่สามารถได้รับประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งแห่งที่ของหมู่บ้านนาใหญ่อย่างชัดเจน

ทั้งนี้ ปฏิเสธไม่ได้ว่า ความโดดเด่นของนายสมหวังจากการเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญมากประการหนึ่งที่ทำให้นางสมใจผู้เป็นภรรยาของนายสมหวังได้รับคัดเลือกให้ลงสมัครและได้ดำรงตำแหน่ง สจ. สังกัดพรรคเพื่อไทย และถึงแม้จะมีความคลุมเครืออยู่มากว่าประเด็นหมู่บ้านเสื้อแดงที่นางสมใจใช้เป็นเครื่องมือรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งสมาชิกองค์การบริหารส่วนจังหวัดจะมีส่วนสนับสนุนให้นางสมใจได้รับการสนับสนุนจากชาวบ้านมากขึ้นหรือไม่ แต่การปรากฏตัวของนายสมหวังและนางสมใจในฐานะแขกรับเชิญหรือวิทยากรเพื่อถ่ายทอดประสบการณ์การเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงในช่วงเวลาที่ผ่านมาได้ทำให้เครือข่ายการเมืองของเขาทั้งสองโดยเฉพาะนายสมหวังแผ่ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง ซึ่งเครือข่ายเหล่านี้ย่อมส่งผลดีต่อคะแนนเสียงสนับสนุนของนางสมใจในการเลือกตั้ง สจ. ครั้งนี้ได้ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง

นอกจากนี้ ตลอดระยะเวลาการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง และการปฏิบัติหน้าที่ภายหลังได้รับการเลือกตั้งให้ดำรงตำแหน่ง สจ. ของนางสมใจที่นายสมหวังในฐานะสามีได้ปรากฏตัวเคียงข้างกันตลอดมา ยังได้นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งแห่งที่ของความสัมพันธ์ทางอำนาจภายใต้โครงสร้างความสัมพันธ์ของการเมืองระดับท้องถิ่นของนายสมหวังเป็นอย่างมาก เพราะจากเดิมที่นายสมหวังเคยเป็นเพียงตัวกลางระหว่างนักการเมืองระดับท้องถิ่นกับชาวบ้าน ภายหลังการขึ้นดำรงตำแหน่ง สจ. ของนางสมใจ เขาได้กลายมาเป็นต้นทางการให้ความช่วยเหลือเคียงข้างกับนักการเมืองท้องถิ่นในฐานะสมาชิกองค์การบริหารส่วนจังหวัด (สจ.) ยิ่งไปกว่านั้นตำแหน่ง สจ. ของนางสมใจยังทำให้พวกเขาสามารถปรึกษาเรื่องการต่อสู้คดีของลูกชายกับรัฐมนตรีที่มีความใกล้ชิดกับฝ่ายบริการของ อบจ. และมีภูมิลำเนาอยู่ที่จังหวัดอุดรธานีได้โดยไม่ต้องอาศัยการประสานงานผ่านนักการเมืองในพื้นที่และผ่านกลุ่มการเมืองอื่นๆ อีกต่อไป ส่งผลให้นายสมหวังลดการพึ่งพานักการเมืองในพื้นที่ลง ขณะที่นักการเมืองในพื้นที่ยังคงต้องพึ่งพานายสมหวังเพื่อเป็นคนกลางเชื่อมความสัมพันธ์กับชาวบ้านในพื้นที่อยู่เช่นเดิม

การเปลี่ยนแปลงตำแหน่งแห่งที่ของความสัมพันธ์ทางอำนาจของนายสมหวังที่เกิดขึ้น ภายใต้บริบทหมู่บ้านเสื้อแดง ทั้งในขบวนการเคลื่อนไหวของคนเสื้อแดง และในการเมืองแบบเลือกตั้งระดับท้องถิ่นสังกัดพรรคเพื่อไทยนั้น ได้สร้างความกังวลให้กับชาวบ้านนาใหญ่เป็นอย่างมาก เพราะชาวบ้านกลายเป็นผู้รองรับปฏิบัติการทางอำนาจของนายสมหวัง ที่มักเป็นไปในลักษณะที่ไม่ให้ความสำคัญกับชาวบ้าน ยิ่งไปกว่านั้น ยังพบว่ายังมีลักษณะทำร้ายและกีดกันชาวบ้านที่มีความคิดเห็นแตกต่างและมีความขัดแย้งกันอย่างเปิดเผย ในขณะที่ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ชาวบ้านบางส่วนที่ถึงแม้ว่าจะไม่เห็นด้วยกับการเคลื่อนไหวทางการเมืองของคนเสื้อแดง และไม่เห็นด้วยกับการเปิดหมู่บ้านเสื้อแดง พยายามมองว่าสิ่งเหล่านี้เป็นสิทธิทางการเมืองที่สามารถทำได้ ดังที่ชาวบ้านคนหนึ่งที่ถูกเครือข่ายของนายสมหวังกล่าวหาว่าเป็นพวกคนเสื้อเหลืองและเป็นคนหนึ่งที่ไม่เลือกพรรคเพื่อไทยในการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2554 ได้กล่าวว่า “การแสดงทางการเมืองเป็นสิทธิส่วนตัว เราจะชอบใจฝ่ายไหนก็ได้ เป็นสิทธิของเราอย่างผู้ใหญ่ชอบเสื้อแดงแล้วเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงก็เป็นสิทธิของเขา” (สัมภาษณ์ มกราคม พ.ศ. 2556)

ขณะที่ชาวบ้านบางส่วนที่เริ่มตั้งคำถามกับปฏิบัติการทางอำนาจของนายสมหวังและผลประโยชน์ทับซ้อนที่นายสมหวังได้รับจากหมู่บ้านเสื้อแดง ต่างพยายามหลีกเลี่ยงการปะทะกัน ด้วยการไม่ตั้งคำถามต่อนายหวังอย่างรุนแรงมากนักและยังให้ความร่วมมือกับกิจกรรมต่างๆ ที่นายสมหวังร้องขอ อาทิ เข้าร่วมพิธีเปิดและส่งมอบบ้านให้กับชาวบ้านตามโครงการซ่อมแซมบ้านให้ประชาชน เพราะชาวบ้านมองว่า หมู่บ้านนาใหญ่มีขนาดเล็กและทุกคนล้วนรู้จักมักคุ้นกันเป็นอย่างดี

“มองว่าหมู่บ้านเสื้อแดงตอนนี้สามารถเปิดไปได้อยู่ แต่มีบางครั้งเราเห็นว่าเขาทำไม่ได้ ทำตามอำเภอใจมากไป เราจะคุยกันเองในครอบครัว ในญาติพี่น้อง ไม่ได้ไปพูดให้ผู้ใหญ่ได้ยิน ไม่อยากผิตใจกัน เลยคิดว่าไม่แสดงความคิดเห็นดีกว่า แล้วตอนที่เขาจัดงานมอบบ้านเสื้อแดง ผู้ใหญ่บ้านก็มาชวนไปร่วม เขาบอกว่าบ้านเรามีคนน้อยให้ไปร่วมงานเป็นหน้าเป็นตาให้หมู่บ้านหน่อย เราก็ไป เพราะเห็นมันพอมีประโยชน์อยู่บ้าง”

(สัมภาษณ์ ตุลาคม พ.ศ. 2555)

อย่างไรก็ตาม ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา เครือข่ายอำนาจของนายสมหวังกลับมีท่าทีที่แข็งกร้าวเข้าใส่ชาวบ้าน อาทิ การใช้อำนาจทางการเมืองไปในลักษณะที่มุ่งทำร้ายชาวบ้านที่มีปัญหา

ความขัดแย้งในประเด็นส่วนตัว การจัดกิจกรรมทางการเมืองหรือบริหารจัดการหมู่บ้านโดยไม่สนใจความคิดเห็นและการทักท้วงของชาวบ้าน ซึ่งปรากฏชัดเจนในกรณีการปลดนายบุญมี (นามสมมติ) ออกจากตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านโดยไม่สนใจการทักท้วงของชาวบ้านและแต่งตั้งบุคคลที่อยู่เครือข่ายของตัวเองขึ้นมาดำรงตำแหน่งแทน และการพยายามสกัดกั้นนางสายบัว (นามสมมติ) ซึ่งเป็นคู่แข่งส่วนตัวที่ลงชิงชัยตำแหน่งสมาชิกองค์การบริหารส่วนจังหวัด (ดูเพิ่มเติมในบทที่ 5 หัวข้อการเลือกตั้งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล) และการแสดงท่าทีคุกคามต่อชาวบ้านที่มีจุดยืนทางการเมืองแตกต่างกันด้วยการใช้คำพูดเสียดสีกลุ่มชาวบ้านที่ถูกประเมินว่าไม่สนับสนุนขบวนการเสื้อแดงอย่างเปิดเผยว่า “เป็นพวกคนเสื้อเหลือง” (พันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย) หรือ “เป็นพวกเสื้อน้ำเงิน” (เนวิน ชิดชอบ)

ปฏิบัติการทางอำนาจของเครือข่ายนายสมหวังในลักษณะข้างต้นนี้ ได้สะท้อนความไม่พึงพอใจให้กับชาวบ้านตลอดมา ด้วยเหตุนี้ ปัจจุบันชาวบ้านจำนวนไม่น้อยจึงปฏิบัติการต่อต้านและตั้งคำถามต่อนายสมหวังและแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงในฐานะเป็นช่องทางให้นายสมหวังสะสมอำนาจหน้าที่ทางการเมืองผ่านเครือข่ายการเมืองนอกหมู่บ้านขึ้นมาได้อย่างแข็งแกร่งจนไม่เกรงกลัวต่อการกำกับตรวจสอบของชาวบ้าน และไม่มีควมยึดโยงกับความสัมพันธ์ทางสังคมของหมู่บ้านอีกต่อไป

4.6 ความขัดแย้งภายใต้บริบทหมู่บ้านเสื้อแดง

ถึงแม้ว่าการเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงจะไม่ผ่านมติและการเห็นชอบจากชาวบ้าน แต่นายสมหวังในฐานะผู้ใหญ่บ้านและแกนนำคนเสื้อแดงได้คาดการณ์แล้วว่า การเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงจะไม่ถูกต่อต้านจากชาวบ้าน เพราะชาวบ้านประมาณร้อยละเก้าสิบน่าจะสนับสนุนกลุ่มเสื้อแดงและมีความศรัทธาต่อทักษิณอยู่แล้ว ซึ่งการคาดการณ์ของนายสมหวังสอดคล้องกับการสำรวจของผู้วิจัยระหว่างเดือนตุลาคม พ.ศ. 2555 – มกราคม พ.ศ. 2556 ที่พบว่าชาวบ้านส่วนมากสนับสนุนแนวทางกลุ่มคนเสื้อแดงและมีความศรัทธาทักษิณ และไม่ต่อต้านการเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงที่เกิดขึ้นในช่วงแรก ทั้งนี้ ชาวบ้านส่วนมากมองว่า หมู่บ้านเสื้อแดง ทักษิณ กลุ่มคนเสื้อแดง หรือ นปช. และพรรคเพื่อไทย มีความเชื่อมโยงเป็นเนื้อเดียวกัน นอกจากนี้ ชาวบ้านบางส่วนยังแสดงความเห็นอกเห็นใจต่อนายสมหวัง กรณีถูกชายถูกจับ และหากการเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงจะมีประโยชน์ต่อคดีความ ชาวบ้านเต็มใจสนับสนุนและให้ความร่วมมือ

แต่ในเวลาต่อมา ท่าทีของชาวบ้านต่อการเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงได้เปลี่ยนแปลงไปมาก อันเป็นผลมาจากความไม่พอใจของชาวบ้านที่มีต่อนายสมหวังเป็นสำคัญ การเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงจึง

ถูกหยิบยกขึ้นมาเชื่อมโยงกับประเด็นส่วนตัวของนายสมหวังและเครือข่ายการเมืองของเขา โดยทำที่ดังกล่าวมีสาเหตุมาจากกรณีที่นายสมหวังในฐานะผู้ใหญ่บ้านได้ปลดนายบุญมีที่ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่ออก โดยให้เหตุผลว่านายบุญมีทำงานรับจ้างทับซ้อนกับเวลางานในฐานะผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งชาวบ้านไม่เห็นด้วยและได้กล่าวคัดค้านการปลดนายบุญ เพราะมองว่านายบุญมีมีภาระครอบครัวสูง และนายบุญมีทำงานรับจ้างในบริเวณหมู่บ้านซึ่งชาวบ้านสามารถตามตัวได้ถ้ามีเหตุจำเป็น นอกจากนี้ ชาวบ้านยังมองว่าผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านอีกหนึ่งคนก็มีอาชีพเสริมเช่นกัน ชาวบ้านจึงเกิดความไม่พอใจต่อการกระทำของนายสมหวัง ที่มักเป็นไปตามอำเภอใจโดยไม่ให้ความสำคัญกับความคิดเห็นของชาวบ้าน และการเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงได้ถูกกล่าวถึงในลักษณะดังกล่าวด้วย

ท่าที่ไม่พอใจของชาวบ้านที่มีต่อนายสมหวังได้เริ่มก่อตัวขึ้นช่วงกลางปี พ.ศ. 2554 ซึ่งเป็นความไม่พอใจที่แสดงออกผ่านระดับวิถีปฏิบัติในชีวิตประจำวันทั่วไป เช่น การนิรโทษหรือการจับกลุ่มพูดคุยกันในวงจำกัด โดยยังไม่มีการแสดงออกอย่างเปิดเผยมากนัก กระทั่งในช่วงปลายปี พ.ศ. 2554 การแสดงออกของชาวบ้านได้เริ่มเป็นไปอย่างเปิดเผยมากขึ้น อาทิ การปลดธงสัญลักษณ์ของคนเสื้อแดงที่นายสมหวังได้นำไปติดตั้งไว้หน้าบ้านของตนเองลง ปัจจุบัน (มกราคม พ.ศ. 2556) มีธงสัญลักษณ์ของคนเสื้อแดงที่ติดอยู่ไว้หน้าบ้านชาวบ้านไม่ถึง 10 หลังคาเรือน ทั่วๆ ที่ช่วงต้นปี พ.ศ. 2554 ที่ผู้วิจัยได้มีโอกาสเดินทางเข้าหมู่บ้านแห่งนี้หลายครั้ง พบว่ามีธงสัญลักษณ์ของกลุ่มคนเสื้อแดงถูกติดอยู่หน้าบ้านชาวบ้านเกือบทุกหลังคาเรือน อย่างไรก็ตาม ส่วนหนึ่งของธงสัญลักษณ์ที่ลดน้อยลงมีสาเหตุมาจากการชำรุดเสียหายของธงที่ถูกตั้งมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2554 ด้วย นอกจากนี้ชาวบ้านยังได้ทำจดหมายร้องเรียนนายอำเภอต่อกรณีการปลดนายบุญมีออกจากตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านด้วย แต่การร้องเรียนไม่สามารถนำไปสู่การตรวจสอบการใช้อำนาจหน้าที่ของนายสมหวังในฐานะผู้ใหญ่บ้านมากนัก ซึ่งชาวบ้านมองว่ามีสาเหตุมาจากอิทธิพลและเครือข่ายการเมืองของแกนนำที่มีอยู่อย่างกว้างขวางภายหลังการเปิดหมู่บ้านเสื้อแดง

ไม่ว่าผลการร้องเรียนของชาวบ้านเพื่อให้ นายอำเภอตรวจสอบการทำงานของนายสมหวัง ในฐานะผู้ใหญ่บ้าน จากกรณีปลดนายบุญมีออกจากตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านจะมีผลออกมาเป็นอย่างไร แต่นับจากนั้นเป็นต้นมา การความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านจำนวนไม่น้อยที่สนับสนุนอดีตผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านกับเครือข่ายการเมืองของนายสมหวังได้เริ่มขึ้นอย่างชัดเจน นอกจากนี้ ใน พ.ศ. 2554 ยังได้เกิดการเผชิญหน้าระหว่างนายสมหวังและชาวบ้านในประเด็นส่วนตัวเกิดขึ้นหลายกรณี ซึ่งส่งผลให้ความขัดแย้งได้ขยายวงออกไปกว้างขวางยิ่งขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2555 ซึ่งความขัดแย้งเกือบทั้งหมดได้ถูกชาวบ้านนำไปเชื่อมโยงเข้ากับการเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงในฐานะเป็นช่องทาง

สำคัญที่เปิดโอกาสให้นายสมหวังได้สะสมอำนาจหน้าที่ทางการเมืองทั้งแบบทางการและแบบไม่เป็นทางการขึ้นมาได้จนเกิดสภาวะขาดสมดุลทางอำนาจภายในหมู่บ้านนาใหญ่ ทำให้นายสมหวังสามารถดำเนินกิจกรรมใดๆ ในหมู่บ้านนาใหญ่ได้โดยไม่เกรงกลัวและไม่เห็นหัวชาวบ้านอีกต่อไป ด้วยเหตุนี้ กว่าสองปีที่หมู่บ้านนาใหญ่ได้ประกาศตัวเป็นหมู่บ้านเสื้อแดงซึ่งแม้ว่าจะจะเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับจุดยืนทางการเมืองระดับชาติของชาวบ้านนาใหญ่ที่ส่วนใหญ่สนับสนุนขบวนการคนเสื้อแดง สนับสนุนทักษิณ สนับสนุนพรรคเพื่อไทย แต่เนื่องจากปรากฏการณ์บางส่วน of ขบวนการเสื้อแดงที่เกิดในระดับท้องถิ่น (ระดับหมู่บ้าน) ไม่ตอบสนองต่อแนวทางการเมืองในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน ส่งผลให้แนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงไม่สามารถร้อยรัดชาวบ้านเข้าเป็นกลุ่มก้อนภายใต้หมู่บ้านคนเสื้อแดงนาใหญ่ได้ ยิ่งไปกว่านั้น หมู่บ้านเสื้อแดงนาใหญ่ยังแทบไม่มีตัวตนในฐานะเป็นการเคลื่อนไหวเชิงสัญลักษณ์ของคนเสื้อแดงสำหรับชาวบ้านเลย ในขณะเดียวกัน ชาวบ้านนาใหญ่จำนวนไม่น้อยกลับเริ่มมีท่าทีต่อต้านและตั้งคำถามกับหมู่บ้านเสื้อแดงและนายสมหวังอย่างชัดเจนมากขึ้นทุกวัน โดยชาวบ้านคนหนึ่งที่กำลังถึงเหตุผลที่เขาต่อต้านและตั้งคำถามกับหมู่บ้านเสื้อแดงและนายสมหวังว่า

“ การเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงหมายถึงเรื่องของหมู่บ้าน กระทบกับคนทั้งหมู่บ้าน เพราะคนต่างบ้านต่างเมืองเขาพูดถึงว่าหมู่บ้านเสื้อแดงบ้านนาใหญ่ แต่ชาวบ้านไม่ได้รับประโยชน์อย่างเท่าเทียมกัน ผลประโยชน์ที่ชัดเจนตกอยู่กับบ้านแกนนำเพราะเขาใกล้ชิดนักการเมือง มีคนรู้จักเขาและเข้ามาในหมู่บ้านเยอะขึ้น”

(สัมภาษณ์เดือนตุลาคม 2555)

ยิ่งไปกว่านั้น ความไม่พอใจของชาวบ้านที่มีต่อประเด็นหมู่บ้านเสื้อแดงและพฤติกรรมของนายสมหวังยังได้นำไปสู่การตั้งคำถามถึงแนวทางและเป้าหมายของการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มคนเสื้อแดงส่วนกลาง รวมทั้งตัวทักษิณด้วย ซึ่งชาวบ้านกลุ่มหนึ่งที่เคยเข้าร่วมชุมนุมกับเสื้อแดงที่กรุงเทพฯ และต่างจังหวัด กล่าวว่า

“คนอื่นเขาบอกว่าตาสว่าง[บางคนหัวเราะ] ว่ามาเป็นคนเสื้อแดง เข้าใจคนเสื้อแดง แต่พวกเราสมัยก่อนชอบเสื้อแดง ติดตามไม่หลับได้นอน แต่ตอนนี้พวกเราตาสว่างแล้ว เห็นว่าเสื้อแดงมันน่าเบื่อ น่ารำคาญ ยึดเยื้อเกินไป จะทำอะไรทำไม่ได้สักที พูดจาซ้ำๆ วกไปวนมา จนดูเหมือนเป็นเด็กเลี้ยงควาย ไม่ไปไหนสักที ทุกวันนี้จะเลิกชอบทักษิณแล้วด้วยซ้ำ จากตอนแรกสงสารทักษิณ คิดว่าฝ่ายตรงข้ามใช้อำนาจทำ

ร้าย แต่พอตอนนี่มาคิดใหม่ หรือหลาย ๆ เรื่องที่ทัศนอาจผิดจริง พอช่วงเวลาที่การชุมนุมเข้มข้นผ่านไปแล้ว ทำให้ได้ใช้เหตุผลมากขึ้น พอย้อนกลับมาดูในหมู่บ้านตัวเอง เสื้อแดงในหมู่บ้านตอนนี้ทำอะไรเกินไประยะมากขึ้นทุกวัน อย่างผู้ใหญ่บ้านบอกว่าตัวเองเป็นคนเสื้อแดง ชอบเสื้อแดง ก็เขียนป้ายไว้เฉยๆ ว่าหมู่บ้านเสื้อแดง แต่ไม่แจ้งให้ชาวบ้านรู้เลย เวลาเอาธงแดงมาติดหน้าบ้านเราก็ตัดเฉยๆ ไม่บอกกล่าวเหมือนกัน คิดว่าเขาเอาหมู่บ้านไปแอบอ้าง ว่ากันตามตรงตอนนี้หมู่บ้านเสื้อแดงมีแต่ผู้ใหญ่บ้านกับญาติพี่น้อง ชาวบ้านคนอื่นไม่มีส่วนร่วม จนกลายเป็นว่ามีหมู่บ้านเสื้อแดงนานเท่าไร ยิ่งสร้างความแตกแยกมากเท่านั้น เพราะเวลาทำอะไรเกี่ยวกับเสื้อแดง มันเกี่ยวกับหมู่บ้านด้วย แต่ไม่เคยปรึกษาชาวบ้าน

(สนทนากลุ่ม 6 คน, เดือนตุลาคม พ.ศ. 2555)

อย่างไรก็ตาม ยังคงมีชาวบ้านที่สนับสนุนกิจกรรมเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงและตัวนายสมหวังอย่างแข็งขัน ซึ่งชาวบ้านกลุ่มนี้ ส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับนายสมหวัง เช่น เป็นกลุ่มมวลชนที่เข้าชุมนุมหรือให้การสนับสนุนคนเสื้อแดงอย่างต่อเนื่อง เป็นกลุ่มเครือข่ายรวมทั้งเป็นกลุ่มคนที่นายสมหวังใช้คำเรียกแทนว่า “ทีมงาน” ซึ่งจากการสังเกตการณ์ของผู้วิจัยในช่วงการหาเสียงเลือกตั้งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล พบว่ามีชาวบ้านกลุ่มที่ 1 ประมาณ 15 คน โดยคนกลุ่มนี้ มีความคิดเห็นต่อดังนี้

“สนับสนุนคนเสื้อแดงและร่วมชุมนุมกับคนเสื้อแดงต่อเนื่อง แม้ไม่ได้มีส่วนร่วมกับการเปิดหมู่บ้านเสื้อแดง แต่การได้อยู่หมู่บ้านเสื้อแดงไม่ได้เกิดจากการบังคับ อยู่ด้วยใจรักในคนเสื้อแดง และภายหลังเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงแล้วมีคุณภาพทองแท้ที่หมู่บ้าน เรารู้สึกดีใจ ปลื้มใจมากที่ได้เห็นตัวเป็นๆ และได้จับมือพานทองแท้”

(สัมภาษณ์ เดือนตุลาคม พ.ศ. 2555)

“ไปชุมนุมกับผู้ใหญ่ (บ้าน) เป็นประจำ การเปิดเสื้อแดงนั้นโดยส่วนตัวคิดว่าเป็นกิจกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อจะเอาชนะพวกเขาให้ได้ คิดว่ามวลชนเราเยอะขนาดนี้ทำไมจะเอาอภิสิทธิ์ออกไม่ได้ และตอนนี้ก็ภูมิใจที่ได้อยู่ในหมู่บ้านเสื้อแดง เพราะเป็นคนเสื้อแดง”

(สัมภาษณ์ เดือนตุลาคม พ.ศ. 2555)

นอกจากนี้ ยังมีชาวบ้านบางส่วนที่สนับสนุนการเคลื่อนไหวของคนเสื้อแดงด้วยการบริจาคเงินสดและอาหารแห้ง แต่ไม่เคยเข้าร่วมเข้าชุมนุมโดยตรง และมีมุมมองต่อการเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงว่า เป็นเรื่องของนายสมหวังในฐานะแกนนำคนเสื้อแดงและในฐานะผู้ใหญ่บ้านที่สามารถทำได้ตราบดีที่ไม่สร้างผลกระทบต่อการทำมาหากิน และวิถีชีวิตปกติของชาวบ้าน พร้อมกันนี้ ชาวบ้านกลุ่มนี้ยังมองเห็นผลประโยชน์ที่หมู่บ้านได้รับ โดยเฉพาะคนยากจนภายหลังเปิดหมู่บ้านเสื้อแดง

“ก่อนติดป้ายหมู่บ้านเสื้อแดง แกนนำเคยเอาธงแดงมาติดหน้าบ้านให้ และเราก็ชอบเสื้อแดงอยู่แล้วเลยไม่ว่าอะไร ส่วนตอนที่ตั้งหมู่บ้านเสื้อแดงไม่รู้เรื่อง เพราะผู้ใหญ่บ้านไม่ได้มีการประชาสัมพันธ์ แต่ไม่ได้คิดอะไรมาก ผู้ใหญ่พาทำอะไรก็ได้หมด อยู่หมู่บ้านนี้ผู้ใหญ่บ้านพาชอบแดงก็ชอบตาม ผู้ใหญ่บ้านพาทำหมู่บ้านเสื้อแดงก็ทำตาม แต่ทำตามนี้เพราะเราก็ชอบเสื้อแดงเพราะชอบทักษิณ”

(สัมภาษณ์ พุศิจิกายน พ.ศ. 2555)

“ชอบเสื้อแดงเพราะชอบทักษิณ มองว่าการเมืองไทยทุกวันนี้เริ่มจากทักษิณ หมู่บ้านเสื้อแดงก็มีที่มาจากทักษิณ แล้วหมู่บ้านเสื้อแดงก็ตั้งขึ้นมาเฉยๆ ไม่มีอะไรไม่กระทบการทำมาหากินของใคร แต่ผู้ใหญ่บ้านกับเมียชอบเสื้อแดงมากๆ เราก็เรียกว่าตามน้ำไปเลย พอผู้นำหมู่บ้านพาเป็นหมู่บ้านเสื้อแดงก็เอาไปด้วยเลย”

(สัมภาษณ์ มกราคม พ.ศ. 2556)

ปฏิบัติการทางอำนาจของเครือข่ายนายสมหวังในลักษณะข้างต้นนี้ ได้สะท้อนความไม่พึงพอใจให้กับชาวบ้านตลอดมา ด้วยเหตุนี้ การต่อต้านอำนาจของนายสมหวังของชาวบ้านจึงเกิดขึ้นผ่านปฏิบัติการการเมืองในชีวิตประจำวันทั้งในลักษณะของการแสดงออกแบบปิดลับและการแสดงออกอย่างแบบเผย โดยมีเป้าหมายที่การลดทอนอำนาจทางการเมืองของเครือข่ายสมหวังเพื่อให้เกิดความสมดุลทางอำนาจภายในหมู่บ้านนาใหญ่ และเพื่อให้ชาวบ้านเป็นหน่วยทางอำนาจที่สามารถควบคุมและต่อรองทางอำนาจผู้นำหมู่บ้านและกลุ่มการเมืองนอกหมู่บ้านที่เข้ามาปฏิสัมพันธ์กับหมู่บ้านได้มากยิ่งขึ้น

4.7 การต่อสู้ทางอำนาจของชาวบ้านนาใหญ่

ถึงแม้ว่าการกลายเป็นต้นแบบหมู่บ้านเสื้อแดงจะไม่สามารถสร้างประโยชน์ทางการเมืองให้กับชาวบ้านและหมู่บ้านได้โดยตรง แต่ด้วยอำนาจทางการเมืองของนายสมหวังในฐานะแกนนำคนเสื้อแดงของหมู่บ้านที่มีบทบาทสำคัญต่อการกลายเป็นหมู่บ้านเสื้อแดงที่สามารถสะสมอำนาจหน้าที่ทางการเมืองแบบเลือกตั้งระดับท้องถิ่นสังกัดพรรคเพื่อไทยและแบบไม่เป็นทางการผ่านเครือข่ายการเมืองของคนเสื้อแดงเพิ่มมากขึ้นอย่างชัดเจนน่าจะสามารถเอื้อประโยชน์ได้บ้างต่อการจัดสรรทรัพยากรการเมืองและทรัพยากร จากเครือข่ายภายนอกเข้ามาสนับสนุนและพัฒนาหมู่บ้านนาใหญ่ได้อยู่บ้าง และทำให้เมื่อครั้งเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงในระยะเริ่มแรก นายสมหวังยังคงได้รับการสนับสนุนจากชาวบ้าน แต่เนื่องด้วยอำนาจหน้าที่ของนายสมหวังที่ถูกใช้ไปในลักษณะที่เป็นเผด็จการเพื่อเอื้อประโยชน์ให้กับตัวเองและเครือข่ายตัวเองมากกว่าเอื้อประโยชน์ให้กับชาวบ้านโดยทั่วไป นอกจากนี้ยังใช้อำนาจมุ่งทำร้ายชาวบ้านที่เป็นคู่แข่งและมีจุดยืนทางการเมืองแตกต่างกัน ซึ่งได้สร้างความความอึดอัดและความคับข้องใจให้กับชาวบ้านนาใหญ่เป็นอย่างมากจนนำมาซึ่งปฏิบัติการทางการเมืองของชาวบ้านโดยมีเป้าหมายเพื่อลดทอนอำนาจทางการเมืองของเครือข่ายนายสมหวังเพื่อให้เกิดความสมดุลทางอำนาจภายในหมู่บ้านนาใหญ่

ปฏิบัติการทางการเมืองของชาวบ้านในระยะเริ่มแรก เป็นปฏิบัติการทางการเมืองในชีวิตประจำวัน เป็นไปในลักษณะการปฏิเสธกิจกรรมทางการเมืองของคนเสื้อแดงที่นำโดยนายสมหวัง เช่น เอาจริงสัญญาลักษณะของกลุ่มเสื้อแดงที่นายสมหวังได้นำมาติดตั้งหน้าบ้านตัวเองลง การนิเทศและการวิพากษ์วิจารณ์ทั้งในทางลับและเปิดเผย โดยเฉพาะในประเด็นผลประโยชน์ทับซ้อนที่เชื่อว่านายสมหวังได้รับภายหลังการเปิดหมู่บ้านเสื้อแดง อาทิ การบอกเล่าต่อๆ กันว่า ระยะเวลาที่ลูกชายนายสมหวังถูกคุมขังอยู่ เขาได้รับเงินค่าดูแลจากเครือข่ายเสื้อแดงเป็นจำนวน 30,000 – 40,000 บาทต่อเดือน⁴ และการบอกเล่าว่า นายสมหวังได้รับประโยชน์ทางการเมืองด้านอื่นๆ อีกหลายอย่างจากการเปิดหมู่บ้านเสื้อแดง ซึ่งเห็นได้ชัดจากกรณีนายพานทองแท้ ชินวัตรเดินทางมา

⁴ จากการทำงานร่วมกับเครือข่ายครอบครัวผู้ต้องขังคดีการเมืองอันเป็นผลมาจากเหตุการณ์ล้อมปราบคนเสื้อแดงทางการเมืองของคนเสื้อแดง เมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2553 ผู้วิจัยไม่เคยพบว่ามีกรจ่ายค่าตอบแทนในลักษณะกล่าว แต่ผู้วิจัยไม่ปฏิเสธว่า มีการจ่ายเงินเป็นค่าใช้จ่ายต่างๆ สำหรับครอบครัวและผู้ต้องขังจริง แต่เงินที่จ่ายนั้น มีจำนวนน้อยมากเมื่อเทียบกับค่าใช้จ่ายที่ครอบครัวผู้ต้องขังต้องแบกรับจริง จากการเดินทางไปเยี่ยมและซื้อของใช้ที่จำเป็นฝากให้กับผู้ต้องขัง และยังคิดคำนวณถึงค่าเสียโอกาสในการประกอบอาชีพของผู้ต้องขังและครอบครัวรวมทั้งความทุกข์ทรมานจากการถูกคุมขังระหว่างการต่อสู้คดีในชั้นศาลด้วยแล้ว ยิ่งพบว่าเงินที่เครือข่ายการเมืองของกลุ่มคนเสื้อแดงที่ส่งมอบให้กับครอบครัวและผู้ต้องขังนั้น นับว่าเป็นเงินจำนวนน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับความสูญเสียและต้นทุนทางเศรษฐกิจที่พวกเขาต้องแบกรับอยู่ในความเป็นจริง

เยี่ยมบ้านนายสมหวัง การภาพถ่ายร่วมกันระหว่างนายสมหวังกับทัศนิกภายหลังเหตุการณ์รัฐประหาร รวมทั้งกรณีที่น่างสมใจผู้เป็นภรรยาของนายสมหวังได้ลงสมัครและได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนจังหวัดสังกัดพรรคเพื่อไทย เป็นต้น

ยิ่งไปกว่านั้น ปัจจุบัน ปฏิบัติการทางการเมืองในชีวิตประจำวันของชาวบ้านยังได้ถูกแสดงออกอย่างเปิดเผยมากยิ่งขึ้น โดยในเดือนมกราคม พ.ศ.2556 ชาวบ้านคนหนึ่งที่ถูกวิชัยเคยสัมภาษณ์เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. 2555 ได้เดินเข้ามาทักทายและพร้อมทั้งถามผู้วิจัยว่า “อยากได้ข้อมูลอีกไหม” จากนั้นเขาได้เล่าต่อไปโดยทันทีว่า ปัจจุบันชาวบ้านได้จับกลุ่มวิพากษ์วิจารณ์อย่างเปิดเผยถึงการละเลยการปฏิบัติหน้าที่ผู้ใหญ่บ้านของนายสมหวังว่า นายสมหวังมักมอบหมายงานบริการประชาชนในหมู่บ้านนาใหญ่ให้กับผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ดูแลแทนเป็นประจำ ส่วนเขาจะเดินทางออกจากหมู่บ้านเกือบทุกวันเพื่อเข้าร่วมกิจกรรมและปฏิบัติภารกิจต่างๆ ร่วมกับเครือข่ายการเมืองของกลุ่มคนเสื้อแดง องค์การบริหารส่วนจังหวัด และพรรคเพื่อไทย ซึ่งหากเขายังทำตัวเช่นนี้ต่อไป ชาวบ้านมีความคิดเห็นว่าเขาควรจะลาออกจากตำแหน่งเพื่อไปทำงานเหล่านั้น เพื่อเปิดโอกาสให้คนอื่นได้เสนอตัวเข้ามาทำงานรับใช้ชาวบ้านนาใหญ่ ซึ่งการวิพากษ์วิจารณ์อย่างเปิดเผยนี้ ชาวบ้านมีเจตนาเพื่อให้นายสมหวังในฐานะผู้ใหญ่บ้านและแกนนำหมู่บ้านเสื้อแดงได้รับทราบว่ามีชาวบ้านต่อต้านกิจกรรมหมู่บ้านเสื้อแดง และต้องการให้นายสมหวังลาออกจากตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน นอกจากนี้ ความกังวลชาวบ้านต่อตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านของนายสมหวังที่มีวาระเหลือเกือบ 20 ปี ยังได้ยกระดับการวิพากษ์วิจารณ์ของชาวบ้านไปถึงการตั้งคำถามกับพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ ฉบับที่ 11 พ.ศ. 2551 ที่กลายเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้การสร้างสมดุลอำนาจภายในหมู่บ้านเกิดได้ยากและล่าช้าเกินไป โดยเฉพาะภายใต้บริบทที่อำนาจของผู้ใหญ่บ้านนาใหญ่ได้ถูกเชื่อมโยงเข้าอำนาจของการเมืองระดับชาติ การมอบอำนาจให้ข้าราชการระดับท้องถิ่นกำกับตรวจสอบการทำงานของผู้ใหญ่บ้านนาใหญ่ยิ่งเป็นเรื่องที่แทบไม่มีความเป็นไปได้เลย ดังที่ชาวบ้านคนหนึ่งได้กล่าวล้อเลียนถึงความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างนายอำเภอและนายสมหวังในฐานะแกนนำคนเสื้อแดงที่มีภรรยาดำรงตำแหน่งสมาชิกสังกัดพรรคเพื่อไทยว่า

“ผมว่าทุกวันนี้ เวลาเจอหน้ากัน นายอำเภออาจจะต้องพูดว่า สวัสดีครับท่านผู้ใหญ่บ้านนะ แล้วเวลาที่เขาประชุมกำนันผู้ใหญ่อยู่อำเภอ ผมว่ากำนันกับผู้ใหญ่อาจจะมือไว้ผู้ใหญ่บ้านของผมก่อน แล้วค่อยไหว้นายอำเภอด้วยซ้ำ แล้วถ้าเป็นแบบนี้ จะให้ชาวบ้านไปร้องเรียนกับนายอำเภอมันจะเป็นไปได้อย่างไร ตอนนี้อย่างไร ชาวบ้านได้แต่อดทน บางคนก็พูดแซวกันเล่นๆ ว่า อยากคนหนุ่มแรงแหลย เปนจัง

ได้ สมน้ำพื้บ่สุ (หัวเราะ) [อยากได้คนหนุ่มหรือคนรุ่นใหม่มาก เป็นยังไงละคราวนี้ สมน้ำพื้บ่สุ] ผมว่าตอนนี้ ทางออกเดียวคือต้องเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านใหม่ ถ้าปล่อยไปเรื่อยแล้วเขาไม่ปรับตัว ผมว่าชาวบ้านได้ยิ่งกันแน่นอน”

(สัมภาษณ์ ตุลาคม พ.ศ. 2555)

ด้านนายสมหวังเองก็ได้ยอมรับกับผู้วิจัยว่า ปัจจุบันกระแสการต่อต้านในหมู่บ้านรุนแรงมากยิ่งขึ้น มีชาวบ้านหลายคนแล้วที่เรียกร้องให้เขาลาออกจากตำแหน่ง แต่เขาไม่ได้มีความกังวลต่อกระแสการต่อต้านของชาวบ้านมากนัก พร้อมฝากข้อความไปยังชาวบ้านที่ต่อต้านเขาว่า

“ ถ้าอยากให้ลาออกจากตำแหน่งก็ให้เอาเงินมาจ้างออกเอา ให้เอาเงินเดือนผู้ใหญ่บ้านไปคูณกับอายุงานที่เหลือ [ประมาณ 1,824,000 บาท หรือเท่ากับค่าตอบแทนตามวาระการดำรงตำแหน่ง 19 ปี] เอาเป็นเงินสด จ่ายวันไหน ลากออกวันนั้น”

(สัมภาษณ์ มกราคม พ.ศ.2556)

แม้ว่าปฏิบัติการทางการเมืองในชีวิตประจำวันของชาวบ้านที่มีต่อนายสมหวังจะได้สร้างความกังวลและสร้างความรำคาญใจให้กับนายสมหวังได้พอสมควร และทำให้แนวร่วมผู้ต่อต้านนายสมหวังภายในหมู่บ้านเพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ อีกด้วย แต่ทว่า ภายใต้บริบทที่อำนาจของนายสมหวังถูกค้ำจุนด้วยตำแหน่งการเมืองแบบทางการ การต่อต้านผ่านปฏิบัติการทางการเมืองทางการเมืองในชีวิตประจำวันของชาวบ้านดังกล่าวจึงไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอต่อการลดทอนอำนาจทางการเมืองของเขาลงได้อย่างเบ็ดเสร็จ นอกจากนี้ หากเชื่อว่าการเมืองแบบการเลือกตั้งเป็นพื้นที่ต่อรองผลประโยชน์ ชาวบ้านที่เป็นเพียงแนวร่วม หรือไม่ใช่คู่แข่งโดยตรงของเขาก็อาจเปลี่ยนท่าทีมาสนับสนุนนายสมหวังในฐานะนักการเมืองท้องถิ่นที่มีเครือข่ายการเมืองกว้างขวาง เพื่อแลกเปลี่ยนกับการปกป้องหรือการดลบันดาลผลประโยชน์ในอนาคต ซึ่งภายใต้บริบทนี้ กลไกการเลือกตั้งโดยเฉพาะระดับท้องถิ่นที่มีอยู่อย่างหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นระดับ อบจ. อบต. กำนัน และผู้ใหญ่บ้าน ที่มีวาระการเลือกตั้งทุก 4-5 ปี จึงเป็นการสร้างความยืดหยุ่นให้กับความสัมพันธ์ทางอำนาจในชนบทและทำให้ชาวบ้านสามารถปรับสมดุลทางอำนาจทางการเมืองได้จากการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ด้วยเหตุนี้ ปฏิบัติการทางการเมืองในชีวิตประจำวันของชาวบ้านจึงขยายเข้าสู่ปริมนทลของการเมืองแบบเลือกตั้งในฐานะเป็นคุณค่าทางศีลธรรมที่ชาวบ้านนาใหญ่ได้กำหนดขึ้นจากบรรทัดฐานและความสัมพันธ์ทางสังคมที่ยอมรับร่วมกัน ซึ่งคุณค่าทางศีลธรรม

ดังกล่าวได้ทำหน้าที่กำกับการตัดสินใจลงคะแนนเสียงเลือกตั้งระดับท้องถิ่นของชาวบ้านนาใหญ่ ดังที่ปรากฏในการเลือกตั้ง ส.จ. ที่ชาวบ้านจำนวนหนึ่งไม่ได้มอบคะแนนเสียงสนับสนุนให้กับนาง สมใจภรรยา นายสมหวัง และที่ปรากฏชัดเจนชัดเจนในการเสียงเลือกตั้ง ส.อบต. ที่ชาวบ้านจำนวนมากได้มอบคะแนนเสียงสนับสนุนให้กับผู้สมัครที่อยู่ตัวตรงข้ามกับนายสมหวัง

4.8 บทสรุปบริบทหมู่บ้านเสื้อแดงนาใหญ่

กว่าสองปีที่หมู่บ้านนาใหญ่ได้รับการจารึกในประวัติศาสตร์การเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มคนเสื้อแดงในฐานะต้นแบบหมู่บ้านเสื้อแดงเพื่อประชาธิปไตยแห่งประเทศไทย ซึ่งได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งแห่งที่ของหมู่บ้านนาใหญ่ในเครือข่ายการเมืองคนเสื้อแดงและในการรับรู้ของคนทั่วไปอย่างกว้างขวาง แต่ด้วยความลึกลับของแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงที่ได้ละเลยการก่อสร้างพื้นที่ให้ชาวบ้านนาใหญ่ได้เข้ามาร่วมคิด ร่วมออกแบบ ร่วมเป็นเจ้าของชุมชนทางการเมืองในนามหมู่บ้านเสื้อแดงอย่างแท้จริง ได้ส่งผลให้หมู่บ้านเสื้อแดงนาใหญ่ซึ่งถูกสถาปนาขึ้นในฐานะต้นแบบหมู่บ้านเสื้อแดงแห่งประเทศไทยกลายเป็นชุมชนทางการเมืองที่มีศักยภาพเพียงสนับสนุนให้นายสมหวังในฐานะแกนนำคนเสื้อแดงของหมู่บ้านมีความโดดเด่นจนสามารถสะสมอำนาจทางการเมืองทั้งแบบทางการและแบบไม่เป็นทางการเมืองขึ้นมา สิทธิประโยชน์ทางการเมืองซึ่งเกิดขึ้นภายใต้บริบทหมู่บ้านเสื้อแดงส่งผลให้ปัจจุบัน เครือข่ายนายสมหวังกลายเป็นอำนาจทางการเมืองที่แข็งแกร่งขึ้นมาจากการชักทอเข้ากับเครือข่ายนอกหมู่บ้าน โดยแทบไม่มีความยึดโยงกับชาวบ้านในหมู่บ้านของตนทั่วไปมากนัก และมักกระทำการใดๆ ในนามหมู่บ้านหรือในฐานะผู้นำหมู่บ้านโดยไม่ให้ความสำคัญกับความคิดเห็นของชาวบ้านและไม่เกรงกลัวต่อการกำกับตรวจสอบหรือการถูกท้าทายอำนาจจากชาวบ้าน ยิ่งไปกว่านั้น ยังใช้อำนาจหน้าที่ทางการเมืองไปในลักษณะกีดกันและทำร้ายชาวบ้านที่เป็นฝ่ายตรงกันข้าม จนนำมาซึ่งความคับข้องหมองใจของชาวบ้านนาใหญ่และนำไปสู่ปฏิบัติการทางการเมืองเพื่อต่อต้านอำนาจของนายสมหวัง โดยในเริ่มแรกเป็นปฏิบัติการแบบกระจัดกระจายในระดับวิถีปฏิบัติในชีวิตประจำวันในลักษณะปิดลับ แต่ในระยะเวลาต่อมา เมื่อการเผชิญหน้าและความไม่พอใจของชาวบ้านทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ปฏิบัติการทางการเมืองในชีวิตประจำวันและการเผชิญหน้าได้เป็นไปอย่างเปิดเผยมากยิ่งขึ้น แต่ภายใต้บริบทที่อำนาจของเครือข่ายนายสมหวังถูกค้ำจุนด้วยการเมืองแบบเลือกตั้ง ปฏิบัติการการเมืองในชีวิตประจำวันของชาวบ้านจึงไม่มีพลังมากพอที่จะปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจในหมู่บ้านได้อย่างเบ็ดเสร็จ ด้วยเหตุนี้ ปฏิบัติการทางการเมืองในชีวิตประจำวันจึงถูกขยายเข้าสู่ปริมนทลของการเมืองแบบเลือกตั้ง ณ เวลาที่ชาวบ้านนาใหญ่

ตัดสินใจลงคะแนนเสียงตั้งระดับท้องถิ่น ความขัดแย้ง ความตึงเครียด และความไม่ลงตัวของ ผลประโยชน์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นภายใต้บริบทหมู่บ้านเสื้อแดงที่ไปละเมิดความคุณค่าทาง ศีลธรรมของหมู่บ้านที่ชาวบ้านจำนวนหนึ่งให้การยอมรับร่วมกัน ได้ทำหน้าที่กำกับการตัดสินใจ ลงคะแนนเสียงของชาวบ้านนาใหญ่ ซึ่งปฏิบัติการทางการเมืองในชีวิตประจำวันในฐานะการต่อสู้ ทางอำนาจเพื่อปรับสมดุลทางอำนาจทางการเมืองระหว่างชาวบ้านกับเครือข่ายนายสมหวังที่ได้ ถูกขยายไปสู่ปริณทผลทางการเมืองแบบเลือกตั้งจะได้ทำการสำรวจอย่างละเอียดในบทต่อไป

บทที่ 5

การโต้กลับทางอำนาจ: การเมืองในชีวิตประจำวันและการเมืองแบบเลือกตั้ง ของคนชนบท

บรรยากาศการเมืองแบบเลือกตั้งนับตั้งแต่การเกิดขึ้นของขบวนการเสื้อแดงได้แสดงให้เห็นว่าขบวนการเสื้อแดงมีอิทธิพลต่อการเลือกตั้งในเขตชนบทเป็นอย่างมาก ในการเลือกตั้งระดับท้องถิ่น ผู้ลงสมัครส่วนใหญ่ต่างปรากฏตัวภายใต้ความสัมพันธ์ทางการเมืองกับขบวนการเสื้อแดง ชัยชนะของพรรคการเมืองฝ่ายคนเสื้อแดงในการเลือกตั้งระดับชาติอย่างท่วมท้นนับตั้งแต่ชัยชนะของพรรคพลังประชาชนเมื่อปี พ.ศ. 2550 เป็นต้นมา รวมทั้งบรรยากาศของผู้โดยสารที่รอคอยการขึ้นรถที่สถานีขนส่งหมอชิตแห่งที่ 2 อย่างเนืองแน่นเพื่อกลับบ้านไปใช้สิทธิ์เสียงเลือกตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2554 น่าจะสามารถยืนยันได้ถึงอิทธิพลของขบวนการเสื้อแดงต่อการเลือกตั้งของคนชนบทได้เป็นอย่างดี อีกด้านหนึ่งบรรยากาศที่สถานีขนส่งหมอชิตดังกล่าวได้สะท้อนชัดเจนถึงความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของคนชนบทสมัยใหม่ด้วย ซึ่งการเลือกตั้งระดับชาติของชาวบ้านนาใหญ่ในขณะนั้นได้ถูกกำกับด้วยความเป็นพลเมืองและอิทธิพลของคนเสื้อแดงไม่แตกต่างไปจากชาวบ้านในชนบทจำนวนมาก แต่การตัดสินใจในการเลือกตั้งระดับท้องถิ่นของชาวบ้านนาใหญ่กลับไม่ได้เป็นไปในทิศทางเดียวกันกับการเลือกตั้งระดับชาติมากนัก เนื่องจากขบวนการเสื้อแดงไม่ได้มีอิทธิพลในด้านบวกเสมอไปในการเลือกตั้งระดับท้องถิ่นสำหรับชาวบ้านนาใหญ่

ด้วยเหตุว่า หมู่บ้านนาใหญ่ในฐานะต้นแบบหมู่บ้านเสื้อแดงได้รับความสนใจเป็นอย่างมากจากเครือข่ายคนเสื้อแดง ภาครัฐ และสื่อมวลชน แต่ความสนใจต่างมุ่งตรงไปที่ผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นแกนนำคนเสื้อแดงของหมู่บ้านที่มีบทบาทสำคัญต่อการสถาปนาหมู่บ้านเป็นหมู่บ้านเสื้อแดง สื่อมวลชนให้ความสำคัญกับการสำรวจและถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับภูมิหลังและอุดมการณ์ทางการเมืองของผู้ใหญ่บ้านมากกว่าการให้ความสำคัญกับการสำรวจและถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับภูมิหลังและอุดมการณ์ทางการเมืองของชาวบ้านนาใหญ่ในฐานะสมาชิกหมู่บ้านเสื้อแดง ผู้ใหญ่บ้านจึงมีความโดดเด่นและสามารถสะสมอำนาจหน้าที่ทางการเมืองทั้งแบบทางการและแบบไม่เป็นที่ทางการผ่านเครือข่ายของคนเสื้อแดงและพรรคเพื่อไทยได้อย่างกว้างขวาง จนเกิดสภาวะขาดสมดุลอำนาจทางการเมืองและเกิดการเผชิญหน้าระหว่างผู้ใหญ่บ้านกับชาวบ้านทั่วไปที่มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรงกับปฏิบัติการทางอำนาจของผู้ใหญ่บ้าน จนต่อมาภายหลัง ได้เกิดการต่อต้านหมู่บ้านเสื้อแดงในฐานะเป็นช่องทางสะสมอำนาจหน้าที่ทางการเมืองของผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งในบั้นนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอกระบวนการตัดสินใจเลือกตั้งระดับชาติของชาวบ้านนาใหญ่ และการโต้กลับทาง

อำนาจของชาวบ้านนาใหญ่โดยมีเป้าหมายเพื่อปรับสมดุลอำนาจทางการเมืองที่เกิดขึ้นควบคู่กัน ทั้งในปริมาณพลของการเมืองในชีวิตประจำวันและการเมืองแบบเลือกตั้งระดับท้องถิ่น

5.1 การลงคะแนนเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.)

เนื่องจากการเมืองระดับชาติมีผลประโยชน์ครอบคลุมถึงสวัสดิการทางสังคม การสนับสนุนและเสริมสร้างโอกาสในการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่เชื่อมกับการกระจายทรัพยากรของรัฐบาลส่วนกลาง ซึ่งกว้างออกไปจากขอบเขตการจัดรูปความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวบ้านในหมู่บ้านใหญ่ ด้วยเหตุนี้ การตัดสินใจเลือก ส.ส. และพรรคการเมืองของชาวบ้านนาใหญ่จึงมีความเชื่อมโยงกับผลประโยชน์ของการเมืองในระดับชาติเป็นสำคัญ ซึ่งผลการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 3 กรกฎาคม พ.ศ.2554 ปรากฏชัดเจนว่า ชาวบ้านนาใหญ่ที่มีสิทธิเลือกตั้งเกือบทั้งหมดได้ลงคะแนนเสียงสนับสนุนพรรคเพื่อไทย แต่นายสมหวังได้วิเคราะห์ผลการเลือกตั้งที่เกิดขึ้นว่า ไม่มีความเกี่ยวข้องกับการกลายเป็นหมู่บ้านเสื้อแดง เนื่องจากว่า พรรคเพื่อไทยและ ส.ส. ของพรรคไม่เคยใช้อำนาจหรือความเป็นหมู่บ้านเสื้อแดงเป็นเครื่องมือในการหาเสียง ยิ่งไปกว่านั้น ในการเลือกตั้งทั่วไปครั้งนี้ ส.ส. และพรรคเพื่อไทย ไม่ได้เข้ามาหาเสียงในหมู่บ้านด้วยซ้ำ และการไม่เข้ามาหาเสียงนี้ ไม่ได้มาจากเหตุผลที่ว่าเพราะเป็นหมู่บ้านเสื้อแดงแล้วไม่จำเป็นต้องมาหาเสียง แต่เป็นเพราะสถานการณ์การเมืองในขณะทำให้ฝ่ายการเมืองมั่นใจว่า ชาวบ้านจะต้องเลือกพรรคเพื่อไทยแน่นอน เพราะคู่แข่งของพรรคเพื่อไทยมีเพียงพรรคภูมิใจไทยหรือ ส.ส. กลุ่มเพื่อนเนวิน ที่เคยหักหลังชาวบ้านมาแล้วด้วยการเปลี่ยนขั้วทางการเมืองภายหลังศาลมีคำสั่งยุบพรรคพลังประชาชน และไปสนับสนุนพรรคประชาธิปัตย์ให้เป็นแกนนำจัดตั้งรัฐบาลเมื่อปี พ.ศ. 2551 ซึ่งในเวลาต่อมา รัฐบาลที่นำโดยพรรคประชาธิปัตย์ชุดนี้ ยังได้มีคำสั่งให้ใช้กำลังทหารพร้อมอาวุธและกระสุนจริงเข้าปราบปรามการชุมนุมของกลุ่มคนเสื้อแดงอย่างรุนแรง ในเหตุการณ์ชุมนุมทางการเมืองเมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2552 และเดือนเมษายน – พฤษภาคม พ.ศ.2553

ด้านชาวบ้านจำนวนไม่น้อยต่างมีความคิดสอดคล้องกันว่า การกลายเป็นหมู่บ้านเสื้อแดง ไม่มีความสัมพันธ์ต่อการตัดสินใจเลือกตั้งระดับชาติ การเลือก ส.ส. และพรรคเพื่อไทย ไม่ได้เกิดจากมติของหมู่บ้านเสื้อแดง ไม่ได้เกิดจากความจงรักภักดีหรือความศรัทธาแบบไม่ลืมหูลืมตาของชาวบ้านที่มีต่อเครือข่ายของเสื้อแดง แต่เกิดจากประสบการณ์ทางการเมืองและการพิจารณาถึงผลประโยชน์เชิงนโยบาย ซึ่งพรรคเพื่อไทยมีความชัดเจนในการตอบสนองต่อปัญหาของคนรากหญ้าเหมือนเช่นนโยบายของพรรคไทยรักไทยในอดีต อย่างไรก็ตาม คะแนนเสียงที่ชาวบ้านมอบให้พรรคเพื่อไทยสามารถเปลี่ยนแปลงได้ในการเลือกตั้งครั้งต่อไป หากมีพรรคการเมืองอื่นสามารถ

เสนอนโยบายที่ตอบสนองต่อปัญหาของคนรากหญ้าได้ หรือหากพรรคเพื่อไทยไม่สามารถตอบสนองคนรากหญ้าได้อีกต่อไป

“การเลือก ส.ส. ในเวลานี้ต้องเลือกพรรคเพื่อไทยอยู่แล้ว เพราะชอบนโยบายทั้งหมดของพรรคนี้ ส่วนพรรคประชาธิปัตย์และภูมิใจไทยคิดว่า คงยากที่จะได้อิโกลาจากชาวบ้านอีก เพราะประสบการณ์การเมืองที่ผ่านมาสอนคนมากเหมือนกัน อีกอย่างนโยบายของสองพรรคนี้ก็ไม่ได้ใจ คิดว่าตอนนี้ชาวบ้านส่วนมากสนับสนุนเสื้อแดง ชอบทักษิณ เลือกเพื่อไทย แต่คิดว่าในอนาคตพรรคการเมืองเกิดใหม่มีโอกาส ถ้าเสนอนโยบายดี เพราะการเลือกพรรคกับส.ส. เราตัดสินใจจากนโยบายและพฤติกรรมนักการเมืองด้วยว่า หลังเลือกตั้งเข้าไปแล้วเป็นแบบไหน ถ้า ส.ส. ทำงานไม่ดี ทำงานไม่ได้ใจ อย่าได้ฝันว่าสมัยหน้าเราจะเลือกอีก แต่ทุกวันนี้ที่เห็นว่ามีแต่พรรคเดิมๆ คนเดิมๆ ได้รับการเลือกตั้ง คนนอกต้องกล้ายอมรับว่า เราเลือกเพราะมีผลงานจริงๆ” (เทศหญิง อาชีพลูกผัก สัมภาษณ์ตุลาคม พ.ศ. 2555)

ลักษณะการตัดสินใจทางการเมืองระดับชาติของชาวบ้านข้างต้นที่เกิดจากการพิจารณานโยบายพรรคการเมืองประกอบคุณสมบัตินักการเมือง หาใช่เกิดขึ้นจากการขึ้นนำหรือการครอบงำจากอิทธิพลหรือกลุ่มการเมืองกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ยืนยันได้จากทำให้สัมภาษณ์ของชาวบ้านรายหนึ่ง ที่มีความนิยมชมชอบการบริหารงานของรัฐบาลทักษิณเป็นอย่างมาก และเขาได้มอบคะแนนเสียงเลือกตั้งให้กับฝ่ายการเมืองของทักษิณมาอย่างต่อเนื่อง ยิ่งไปกว่านั้น เขายังเป็นผู้ที่รับผลกระทบโดยตรงจากเหตุการณ์รัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ. 2549 เพราะเขาคือผู้ที่จะได้รับทุนเรียนฟรีภายใต้นโยบายของทักษิณ แต่นโยบายดังกล่าวได้ถูกระงับไปหลังจากที่รัฐบาลทักษิณถูกโค่นล้ม กระนั้นก็ตาม ในการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2554 นับเป็นครั้งแรกที่เขาไม่ได้มอบคะแนนเสียงให้พรรคการเมืองที่เกี่ยวข้องทักษิณ เพราะเขาได้วิเคราะห์ถึงความเหมาะสมของทายาทการเมืองทักษิณว่า ยังอ่อนประสบการณ์และไม่มีความสามารถมากพอต่อการบริหารระดับประเทศ และไม่มีความเป็นผู้นำเหมือนอย่างทักษิณ ยิ่งไปกว่านั้น เขายังสะท้อนถึงความตื่นตัวทางการเมืองและความไม่มีคุณภาพของพรรคการเมืองในการเลือกตั้งทั่วไปครั้งล่าสุด ที่ส่งผลให้ชาวบ้านไม่มีทางเลือกในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งมากนักว่า

“ชอบรัฐบาลทักษิณเพราะมีวิสัยทัศน์ด้านการบริหาร และมีผลงานประจักษ์หลายด้าน เรียกได้ว่าตอนหาเสียงพูดแบบไหนพอเป็นนายก็ทำตามนั้นได้ แต่

ความสามารถของทักษิณไม่ได้หมายความว่าจะทำให้ทายาทการเมืองของทักษิณได้รับการยอมรับด้วย ตลอดช่วงเวลาที่เขาต่อสู้และเปลี่ยนรัฐบาลไป 2-3 ชุด ได้เห็นแล้วว่าช่วงเวลาสั้นๆ ภายใต้วิกฤตการเมือง ทายาทการเมืองของทักษิณเป็นอย่างไร อย่างนายกยิ่งลักษณ์เขาแสดงวิสัยทัศน์ก่อนแล้ว เราเห็นแล้วว่าเขาไม่มีภาวะความเป็นผู้นำ เวลาพูดก็ยังสะเงิกสะงัก [เป็นอาการผิดปกติๆ ในลักษณะไม่ได้เตรียมตัวมาดี] พูดคำผิด ออกเสียงผิดนี้ไม่ว่า ไม่สนใจเลยด้วยซ้ำ แต่ส่วนที่เป็นเนื้อหาสำคัญพูดผิดได้ไง คิดว่าคงศึกษาประเด็นมาน้อยมาก ซึ่งส่วนตัวมองว่าการเป็นนายกไม่ใช่เรื่องบังเอิญ ไม่ใช่ใครๆ ก็เป็นได้ ต้องผ่านการคัดสรรมาแล้ว แต่มาคิดอีกทีที่ชาวบ้านต้องเลือกแบบนี้เพราะเขาไม่มีตัวเลือกเลยในการเลือกตั้งครั้งนี้ พอย้อนมองตัวเอง มันก็เออ เราก็ไม่ทางเลือกเหมือนกัน เพราะพรรคการเมืองอื่นก็เห็นกันหมดแล้วในช่วงที่ผ่านมา ตอนเลือกตั้งเลยกาเบอร์ชิววิทย์ มันเลยกลายเป็นว่าตัวเองกำลังประชดประชันการเมืองไทยอยู่เหมือนกัน” (อายุ 20 ปี อาชีพนักศึกษาด้านการบัญชี สัมภาษณ์ เดือนตุลาคม พ.ศ. 2555)

5.2 การลงคะแนนเสียงเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภา หรือ ส.ว.

การสนทนาระหว่างชาวบ้านกับผู้วิจัยเกี่ยวกับการเมืองระดับชาติ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องพรรคการเมือง เรื่องการเลือกตั้ง เรื่องการชุมนุมของกลุ่มคนเสื้อแดง ไม่เว้นแม้แต่การชุมนุมของคนเสื้อเหลือง ล้วนเป็นการสนทนาที่ออกกรสออกชาติพอสมควร ชาวบ้านส่วนใหญ่พยายามลำดับความทรงจำของตัวเองเกี่ยวกับสถานการณ์การเมืองในช่วงต่างๆ ยิ่งไปกว่านั้น ชาวบ้านคนหนึ่งยังได้พยายามลำดับเหตุการณ์ย้อนหลังไกลไปถึงสมัยที่สมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์เดินทางผ่านหมู่บ้านเพื่อไปยังฐานที่มั่นซึ่งเป็นถ้ำที่อยู่ไม่ไกลจากหมู่บ้านมากนัก เขาเล่าว่า สมัยที่เขาเป็นหนุ่ม เวลาเข้าไปหาของป่าบางครั้งจะเจอกับสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์ประมาณสี่คนในเวลาพลบค่ำเสมอ สมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์จะสวมรองเท้ากลับด้าน หันสันของรองเท้าไปด้านปลายเท้าของตัวเอง แล้วหันส่วนปลายของรองเท้าไปทางสันเท้าของตัวเองเพื่อลวงเจ้าหน้าที่รัฐที่ติดตามมาให้หลงทิศทาง และสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์จะไม่ทำร้ายชาวบ้าน แต่ถ้าเห็นว่า ชาวบ้านคนไหนตัดผมเกรียนเขาจะมีอาการหวาดระแวงคิดว่าเป็นเจ้าหน้าที่รัฐ บางครั้งสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์จะขออาหารจากชาวบ้าน พวกเขาจะบอกให้ชาวบ้านเอาอาหารไปซ่อนไว้ตามเส้นทางเดินตรงจุดที่ได้ทำเครื่องหมายไว้ แต่เมื่อการสนทนาเรื่องมาจนถึงประเด็นการเลือกตั้ง ส.ว. ชาวบ้านคนนี้ กลับไม่

ค่อยแสดงความคิดเห็นมากนัก ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่ก็ไม่ค่อยมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการเลือกตั้ง ส.ว. เช่นกัน ยิ่งไปกว่านั้น ชาวบ้านบางส่วนไม่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับ ส.ว. เลยด้วยซ้ำ ชาวบ้านที่แสดงความคิดเห็นคนหนึ่งกล่าวว่า “ส.ว. ไม่มีบทบาทโดดเด่นในสภา” (สัมภาษณ์เดือนตุลาคม พ.ศ. 2555) ขณะที่บางคนกล่าวว่า

“ไม่รู้จัก ส.ว. และ ส.ว. ก็ไม่รู้จักชาวบ้าน เพราะไม่เคยลงพื้นที่ พบปะกับชาวบ้าน เวลาลงคะแนนเสียงเลือกตั้งชาวบ้านจะรู้จัก ส.ว. ได้จากรถหาเสียง จากป้ายหาเสียงเท่านั้น ไม่มีได้เห็นตัว ผู้สมัครด้วยซ้ำ”

(สัมภาษณ์เดือนตุลาคม พ.ศ. 2555)

“ส.ว. เป็นนักการเมืองที่ทำงานแบบส.ส. คำว่านักการเมืองคือ ต้องมาจากการเลือกตั้งของประชาชน แต่ทุกวันนี้ ส.ว. บางคนไม่ได้มาจากเลือกตั้งของประชาชนใช่ไหม [?] ซึ่งถ้าเป็นเช่นนั้นไม่ควรเรียกว่านักการเมือง แล้วไม่ควรให้เราเสียเวลาไปเลือกตั้ง จะเป็นข้าราชการหรืออะไรก็ว่ากันไปเลย เพราะ นักการเมืองในความหมายของข้อย [ตัวเอง] คือคนที่ประชาชนเลือกเข้าไปทำหน้าที่แทนประชาชน”

(สัมภาษณ์เดือนมกราคม พ.ศ. 2556)

ขณะเดียวกัน ชาวบ้านบางส่วนแสดงความคิดเห็นว่า หาก ส.ว. แสดงตัวว่าเป็นคนเสียแฉง แสดงตัวว่า มีความเกี่ยวข้องกับพรรคการเมืองก็อาจมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจได้พอสมควร อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านกลุ่มเดียวกันนี้ได้แสดงความคิดเห็นเพิ่มว่า ในปัจจุบัน ชาวบ้านไม่สามารถตัดสินใจลงคะแนนเสียงเลือกตั้งแบบนั้นได้แล้ว เพราะนับตั้งแต่เกิดเหตุการณ์เสื้อเหลือง-เสื้อแดง ผู้สมัครรับเลือกตั้งเขตจังหวัดอุดรธานีมักแอบอ้างเรื่องเสื้อแดงควบคู่ไปกับการนำเสนอนโยบายและคุณสมบัติเสมอ ดังนั้น กรณีการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ส.ว. ที่ชาวบ้านไม่มีความคุ้นเคยกับผู้สมัคร ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจขั้นสุดท้ายจึงเป็นการพิจารณานโยบายและคุณสมบัติส่วนตัวของผู้ลงสมัครเป็นสำคัญ ซึ่งผู้อาวุโสของหมู่บ้านได้กล่าวว่

“ตอนนี้ใครจะลงสมัครการเมืองในอุดรต้องอ้างว่าเป็นคนเสื้อแดง ทั้งที่บางคนไม่เคยไปร่วมชุมนุมด้วยซ้ำ อย่างการเลือกตั้ง อบจ. ที่ผ่านมามีคนลงสมัคร 5 เบอร์ก็บอกเสื้อแดงทั้งหมด แต่เวลาเลือกเราจะดูว่าใครเป็นใคร ต้องพิจารณาคุณสมบัติและผลงานในอดีตของผู้สมัคร และนโยบายประกอบกันไปด้วย”

(สัมภาษณ์ ตุลาคม พ.ศ. 2555)

5.3 การลงคะแนนเสียงเลือกตั้งผู้แทนองค์การบริหารส่วนจังหวัดหรือ อบจ.

ถึงแม้ว่าโครงสร้างการทำงาน อบจ. จะไม่มีความใกล้ชิดกับหมู่บ้านนาใหญ่มากนักเมื่อเปรียบกับการเลือกตั้งระดับท้องถิ่นระดับอื่นๆ แต่เนื่องจากการเลือกตั้ง อบจ. อุดรธานีครั้งล่าสุดนางสมใจผู้เป็นภรรยาของนายสมหวัง ผู้ใหญ่บ้านและแกนนำคนเสื้อแดงของหมู่บ้านนาใหญ่ ได้ลงสมัครรับเลือกตั้งตำแหน่งสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดสังกัดพรรคเพื่อไทยด้วย ส่งผลให้โครงสร้างการทำงานของ อบจ. กลายเป็นกลไกการเมืองที่มีความใกล้ชิดและมีความสัมพันธ์กับชาวบ้านนาใหญ่โดยตรงในทันที ด้วยเหตุนี้ การตัดสินใจเลือกตั้ง อบจ. ของชาวบ้านจึงเกิดขึ้นบนฐานปฏิบัติการทางการเมืองในชีวิตประจำวันที่สัมพันธ์กับการปรับสมดุลทางอำนาจในหมู่บ้านควบคู่ไปพร้อมกับความหวังต่อผลประโยชน์ทางการเมืองของชาวบ้านจากการมีตัวแทนการเมืองระดับจังหวัดเป็นคนบ้านเดียวกันด้วย

การเลือกตั้งผู้แทนองค์การบริหารส่วนจังหวัดอุดรธานี (อบจ.) ที่ประกอบด้วย การเลือกตั้งผู้ดำรงตำแหน่งนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด (นายก อบจ.) และผู้ดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัด (สจ.) ที่จัดขึ้นเมื่อวันที่ 17 มิถุนายน พ.ศ. 2555 เดิมทีเป็นการเลือกตั้งที่ทีมผู้สมัครสังกัดพรรคเพื่อไทยจะสามารถคว้าชัยชนะคู่แข่งได้อย่างง่ายดาย เพราะพรรคเพื่อไทยมีคะแนนนิยมสูงมากในจังหวัดอุดรธานี และพรรคยังได้วางยุทธศาสตร์การเลือกตั้งไว้อย่างรัดกุม ด้วยการส่งคุณอนุสรณ์ (ชื่อสมมุติ) ในฐานะนักการเมืองท้องถิ่นที่มีบทบาทโดดเด่นในการเมืองระดับชาติลงชิงชัยตำแหน่งนายก อบจ. และวางตัวคุณอุ้นเรื่อน หรือ สจ. เจียบ (ชื่อสมมุติ) ทายาทการเมืองของคุณนฤมล (ชื่อสมมุติ) ส.ส. ระบบแบ่งเขต สังกัดพรรคเพื่อไทย ที่มีบทบาทสำคัญต่อขบวนการเสื้อแดงจังหวัดอุดรธานีเป็นรองนายก อบจ. พร้อมด้วยคัดสรรผู้ที่มีบทบาทในขบวนการเสื้อแดงจังหวัดอุดรธานีลงสมัครชิงตำแหน่ง สจ. ครอบคลุมทุกเขตเลือกตั้ง

แต่ก่อนการประกาศตัวผู้สมัครสังกัดพรรคเพื่อไทยเพียงไม่กี่วัน ได้เกิดการพลิกผันที่ส่งผลให้การเลือกตั้ง อบจ. อุดรธานี มีสีสันและมีความเข้มข้นเป็นอย่างมาก เมื่อคุณนฤมลได้ฝืนมติพรรคด้วยการส่งคุณอุ้นเรื่อนพร้อมทีมลงชิงชัยในนามกลุ่มแดงอุดรเพื่อไทย ขณะที่พรรคเพื่อไทย

ยังคงมีมติเดิมคือส่งคุณอนุสรณ์พร้อมจัดหาตัวผู้ลงสมัครใหม่เพื่อมาทดแทนตำแหน่งของทีมงานคุณนฤมลที่ว่างลง

ด้านบทบาทสมาพันธ์หมู่บ้านเสื้อแดงฯ ในการเลือกตั้ง อบจ. ครั้งนี้นับว่า มีการพลิกโฉมไม่แพ้ทีมผู้สมัคร แกนนำระดับจังหวัดที่เคยมีบทบาทสำคัญในสมาพันธ์หมู่บ้านเสื้อแดงฯ ได้กล่าวถึงการเลือกตั้ง อบจ. ว่า โดยมารยาททางการเมืองแล้วนั้น สมาพันธ์หมู่บ้านเสื้อแดงฯ ควรแสดงจุดยืนสนับสนุนกลุ่มแดงอุดรเพื่อไทย เพราะเป็นที่ทราบกันดีว่าคุณนฤมลมีบทบาทสำคัญต่อการสนับสนุนกิจกรรมของสมาพันธ์หมู่บ้านเสื้อแดงฯ และสนับสนุนแกนนำคนสำคัญของกลุ่มนี้มาอย่างต่อเนื่อง แต่สมาพันธ์หมู่บ้านเสื้อแดงฯ กลับประกาศตัวเป็นกลาง ไม่สนับสนุนผู้สมัครฝ่ายใดในการเลือกตั้ง อบจ. ซึ่งการกำหนดท่าทีของสมาพันธ์หมู่บ้านเสื้อแดงฯ ได้ถูกพูดถึงกันมากในพื้นที่จังหวัดอุดรธานีว่า มีสาเหตุมาจากแกนนำคนหนึ่งที่มีอิทธิพลเป็นอย่างมากต่อสมาพันธ์หมู่บ้านเสื้อแดงฯ ได้ไปรับงาน [รับเงิน] จากผู้สมัครที่เป็นคู่แข่งของคุณนฤมลและคุณอนุสรณ์ ภายใต้ข้อตกลงว่า สมาพันธ์หมู่บ้านเสื้อแดงฯ จะไม่สนับสนุนทีมผู้สมัครทั้งสอง เพื่อเปิดพื้นที่หมู่บ้านเสื้อแดงให้คู่แข่งของทั้งสองทีมได้เข้าไปหาเสียง และเพื่อทำลายเอกภาพของคะแนนเสียงในหมู่บ้านเสื้อแดงที่อาจเทไปที่ทีมของคุณนฤมลหรือคุณอนุสรณ์เพียงทีมเดียว ซึ่งจะส่งผลให้คะแนนเสียงกระจายถ่ายเทไปยังผู้สมัครทั้งสองทีมเท่าๆ กัน และทำคู่แข่งมีโอกาสคว้าชัยชนะในการเลือกตั้งได้มากขึ้น

ด้านแกนนำสมาพันธ์หมู่บ้านเสื้อแดงฯ ได้กล่าวถึงสาเหตุที่วางตัวเป็นกลางว่า คนเสื้อแดงอุดรธานีควรสามัคคีกันและลงสมัครรับเลือกตั้ง อบจ. ทีมเดียวกัน และทีมผู้สมัคร อบจ. ทุกทีม ล้วนเคยให้การสนับสนุนกิจกรรมหมู่บ้านเสื้อแดงมาก่อน และเพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้งจากการแข่งขันกันเองของคนเสื้อแดง เพราะ สมาพันธ์หมู่บ้านเสื้อแดงฯ ที่มีแนวทางชัดเจนว่า ต้องการทำงานร่วมกับคนเสื้อแดงทุกกลุ่ม โดยเฉพาะเสื้อแดงระดับรากหญ้า จึงได้มีมติกำหนดท่าทีเป็นกลางไม่สนับสนุนผู้สมัครท่านใด และประกาศท่าทีดังกล่าวอย่างเป็นทางการด้วยการจัดแถลงข่าว แจกจ่ายใบปลิว และติดแผ่นป้ายประชาสัมพันธ์

ภาพที่ 12 ป้ายประชาสัมพันธ์ไม่สนับสนุนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งในการเลือกตั้ง อบจ.

บรรยากาศการเลือกตั้ง อบจ. ในเขตการเลือกตั้งหมู่บ้านนาใหญ่ นับว่ามีสีสันและเข้มข้นไม่แพ้กัน เมื่อนางสมใจภรรยาซึ่งเป็นของนายสมหวังได้รับคัดเลือกให้ลงชิงตำแหน่งสมาชิกองค์การบริหารส่วนจังหวัด (สจ.) สังกัดพรรคเพื่อไทย และมีคู่แข่งคนสำคัญเป็นผู้สมัครจากทีมกลุ่มแดงอุดรเพื่อไทยที่มีฐานเสียงสนับสนุนเป็นคนเสื้อแดงเหมือนกัน และยังได้นางสายบัวซึ่งเป็นพี่น้องแท้ๆ ของนางสมใจ แต่ปัจจุบันมีความขัดแย้งส่วนตัวกันรับหน้าที่เป็นหัวคะแนนให้ในสนามเลือกตั้งระดับหมู่บ้านและระดับตำบลด้วย โดยนางสายบัวได้ใช้ยุทธศาสตร์การหาเลือกตั้ง ด้วยการพุ่งเป้าโจมตีไปที่จุดอ่อนด้านการศึกษา เพราะนางสมใจเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ขณะที่คู่แข่งจบการศึกษาระดับอาชีวศึกษา

นอกจากนี้ ในสนามการเลือกตั้งระดับหมู่บ้าน ประเด็นการใช้อำนาจของนายสมหวังในฐานะผู้ใหญ่บ้านและแกนนำคนเสื้อแดงที่เคยสร้างความไม่พอใจให้ชาวบ้าน อาทิ การปลดนายบุญมา (นามสมมติ) ออกจากตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านโดยไม่สนใจเสียงคัดค้านของชาวบ้านและแต่งตั้งทีมงานของตัวเองขึ้นมาดำรงตำแหน่งแทน และประเด็นการเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงรวมทั้งการทำกิจกรรมต่างๆ ภายใต้บริบทหมู่บ้านเสื้อแดง โดยไม่ผ่านความเห็นชอบของชาวบ้าน และผลประโยชน์ทับซ้อนทางเศรษฐกิจและการเมืองที่นายสมหวังและเครือข่ายได้รับจากการเปิดหมู่บ้านเสื้อแดง อาทิเช่น การที่นางสมใจได้ลงสมัครรับเลือกตั้ง สจ. สังกัดพรรคเพื่อไทย ก็ได้ถูกหัวคะแนนหยิบยกขึ้นมาโจมตีนางสมใจในการเลือกตั้งครั้งนี้ อย่างไรก็ตาม นางสมใจกลับไม่ได้ให้ความสำคัญกับการโต้ตอบหรือพยายามตอบชี้แจงต่อประเด็นที่คู่แข่งหยิบยกขึ้นมาโจมตีมากนัก แต่กลับมุ่งความสำคัญไปที่การหาเสียง โดยพยายามนำเสนอจุดแข็งในฐานะเป็นสมาชิกของหมู่บ้าน และขอโอกาสทำงานพิสูจน์ความสามารถทางการเมืองของตัวเอง

ส่วนแนวทางการหาเสียงในพื้นที่สองตำบลที่อยู่ในเขตการเลือกตั้งเดียวกันนั้น เมื่อคู่แข่งของนางสมใจที่ได้รับการสนับสนุนจากสถานีวิทยุชุมชนที่มีอิทธิพลต่อคนเสื้อแดงจังหวัดอุดรธานีเป็นอย่างมากได้ออกอากาศโจมตีนางสมใจว่าเป็นคนเสื้อแดงปลอม แอบอ้างความเป็นคนเสื้อแดงเพื่อก้าวเข้าสู่เส้นทางการเมือง ส่งผลให้ความเป็นหมู่บ้านเสื้อแดงขนาดใหญ่ได้ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือได้กลับทางการเมือง โดยทีมงานของนางสมใจได้การทำข้อความรณรงค์หาเสียงเพื่อตอบโต้คำกล่าวหาว่าเป็นคนแดงปลอมสรุปความได้ว่า “นางสมใจเป็นหนึ่งในแกนนำเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงแห่งแรกๆ ของประเทศไทย เป็นนักต่อสู้ที่มีบทบาทสำคัญมาอย่างต่อเนื่อง และปัจจุบันกลายเป็นผู้ได้รับผลกระทบจากการชุมนุมเพราะมีลูกชายถูกจับและถูกคุมขังในคดีการเมือง” พร้อมกันนั้น การขึ้นเวทีหาเสียงของนางสมใจทุกครั้งจะต้องแนะนำตัวว่า เป็นภรรยาของนายสมหวังที่มีเครือข่ายการเมืองกว้างขวางในพื้นที่ จากการทำหน้าที่ระดมมวลชนเข้าร่วมชุมนุมกับ นปช. ส่วนกลาง และที่เป็นที่รับรู้ว่าเป็นแกนนำเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงแห่งแรกๆ ของประเทศไทย

ผลการเลือกตั้งนายก อบจ. ปรากฏว่าคุณอนุสรณ์ผู้สมัครสังกัดพรรคเพื่อไทยได้รับคะแนนเสียงชนะคู่แข่งทุกเขตการเลือกตั้ง ส่วนผลการเลือกตั้ง สจ. ปรากฏว่านางสมใจซึ่งเป็นผู้สมัครสังกัดพรรคเพื่อไทยเช่นกันมีคะแนนทิ้งห่างผู้สมัครคู่แข่งในพื้นที่สองตำบล ทว่าเธอไม่มั่นใจว่าประเด็นหมู่บ้านเสื้อแดงมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของชาวบ้านหรือไม่ แต่เธอมั่นใจว่าจะชนะเสียงที่ได้รับเกิดจากคะแนนนิยมของผู้เลือกตั้งที่มีต่อพรรคเพื่อไทย กลุ่มคนเสื้อแดง และโดยเฉพาะทักษิณ ทั้งนี้ นางสมใจให้เหตุผลว่า หากประเด็นหมู่บ้านเสื้อแดงมีอิทธิพลจริง ทำไมกลุ่มแดงอุดรเพื่อไทยที่มีความเกี่ยวข้องกับหมู่บ้านเสื้อแดงมากกว่าเธอกลับแพ้ในทุกเขต นอกจากนี้ เธอยังประเมินถึงความพ่ายแพ้ของกลุ่มแดงอุดรเพื่อไทยว่าอาจมีสาเหตุมาจากการหักหลังและไม่เคารพมติพรรคเพื่อไทย ซึ่งเท่ากับว่า หักหลังและไม่เคารพนายทักษิณ ซึ่งเป็นผู้นำที่ชาวบ้านในเขตนี้รักและศรัทธามาก และประเมินถึงชัยชนะของเธอว่า มีปัจจัยสนับสนุนจากเครือข่ายการเมืองของนายสมหวังด้วย ซึ่งเธอได้ให้ความเห็นว่า

“ตอนแรกไม่ได้สนใจหาเสียงว่าเป็นหมู่บ้านเสื้อแดง ว่ามีลูกชายถูกจับ แต่คนที่เขาเคยต่อสู้มาด้วยกัน เขาไม่พอใจที่ขวัญชัยโจมตีว่าเป็นแดงปลอม และคิดว่าตัวเองลงสมัครในนามพรรค ก็เท่ากับว่ามีนายใหญ่ [ทักษิณ] สนับสนุน ซึ่งชาวบ้านเขารักเขาศรัทธานายใหญ่อยู่แล้ว แล้ว สจ. ไก่ [นางสาวกิริติกานต์] หักหลังพรรค หักหลังนายมาลงสมัครเอง ชาวบ้านไม่พอใจอยู่แล้ว เหมือนตอนที่เนวินหักหลังนายใหญ่แล้วก็ได้ไม่ได้เกิดอีกเลย เห็นไหมว่าหลังลงจากลงนายก อบจ.แล้ว สจ. ไก่มาลง

เทศมนตรีอีกแต่ก็ไม่ได้เหมือนเดิม คนที่หักหลังนายแล้วยังไงก็ยากที่จะได้เกิดอีก
ยากที่ชาวบ้านเขาจะเลือกอีก”

(สัมภาษณ์มกราคม พ.ศ.2556)

ขณะที่นางสมใจชนะคู่แข่งในเขตพื้นที่ตำบลอื่นอย่างขาดลอย และได้ดำรงตำแหน่ง สจ. สมัยปัจจุบัน แต่เธอลับแฝงการเลือกตั้งเขตพื้นที่ตำบลของตัวเอง ยิ่งไปกว่านั้นเธอยังมีคะแนนเสียงชนะคู่แข่งในเขตการเลือกตั้งในหมู่บ้านตัวเองประมาณ 10 คะแนนเท่านั้น ซึ่งนางสมใจกล่าวว่า ผลการเลือกตั้งนี้ เกิดจากการประเมินสถานการณ์การต่อต้านของชาวบ้านนาใหญ่ไว้ต่ำกว่าความเป็นจริงมากเกินไป จึงไม่ได้วางตัวหัวคะแนน และวางยุทธศาสตร์การหาเสียงในหมู่บ้าน และในตำบลอย่างรัดกุม แต่ไปทุ่มเทการหาเสียงในเขตพื้นที่ตำบลอื่นที่คิดว่าไม่มีฐานเสียงและไม่มีความใกล้ชิดกับชาวบ้าน

ชาวบ้านนาใหญ่ได้ใช้สนามการเลือกตั้ง อบจ. เป็นทั้งกลไกการเลือกตัวแทนการเมือง และเป็นการแสดงออกถึงการต่อต้านและปฏิเสธความชอบธรรมของนายสมหวัง นอกจากนี้ การเลือกตั้ง อบจ. ยังได้แสดงให้เห็นถึงความซับซ้อนของการตัดสินใจลงคะแนนเสียงเลือกตั้งที่วางอยู่บนฐานความสัมพันธ์ทางการเมืองและความสัมพันธ์ทางสังคมระดับท้องถิ่นและระดับชาติ ที่เกิดขึ้นควบคู่กับการพิจารณาถึงคุณสมบัติส่วนตัวของผู้สมัคร ในลักษณะเป็นอิสระต่อกันระหว่างผู้ดำรงตำแหน่งนายก อบจ. และ สจ.

ทั้งนี้ ผู้วิจัยพบว่า ชาวบ้านส่วนมากตัดสินใจเลือกตั้งนายก อบจ. โดยพิจารณาถึงความเชื่อมโยงระหว่างนายวิเชียรกับพรรคเพื่อไทย ควบคู่ไปกับพิจารณาถึงวิญญูณ์ ประสบการณ์ทางการเมือง และบารมีของนายอนุสรณ์ว่า มีความเหมาะสมกับตำแหน่งนายก อบจ. มากกว่าคุณอุ้น เรือน ส่งผลให้คุณอนุสรณ์ได้คะแนนทิ้งห่างคุณอุ้นเรือนในเขตการเลือกตั้งบ้านนาใหญ่ ดังที่ชาวบ้านได้กล่าวว่า

“แม้จะเห็นว่า สจ.เจียบเข้าหาชาวบ้านจริงๆ ทำงานใกล้ชิดชุมชนตลอด แต่เขายังไม่มีประสบการณ์มากพอ ถ้าเขาลง สจ. เราอาจเลือก แต่นี่เขาไปลงนายก อบจ. ซึ่งเราเห็นแล้วว่า เขายังไม่มีบารมีและไม่มีประสบการณ์ระดับนั้น เราเลยเลือกวิเชียรที่เห็นว่าประสบการณ์มากพอสำหรับการเป็นนายก อบจ.”

(สัมภาษณ์ตุลาคม พ.ศ. 2555)

นอกจากนี้ ยังมีชาวบ้านที่ตัดสินใจเลือกคุณอุ้นเรือนโดยผ่านการพิจารณาคุณสมบัติด้านอื่นๆ โดยไม่สนใจว่าพรรคเพื่อไทยและกลุ่มคนเสื้อแดงจะสนับสนุนผู้สมัครคนไหน และชาวบ้านคนนี้ยังเลือกนางสมใจด้วยเหตุผลว่า เขาเป็นญาติพี่น้อง และเป็นคนหมู่บ้านเดียวกัน โดยไม่เกี่ยวกับพรรคการเมืองและกลุ่มการเมืองเช่นกัน

“การเลือกตั้ง อบจ. ต้องพิจารณาหลายอย่างประกอบกัน ไม่ได้หมายความว่าพรรคส่งเสื้อแดงส่ง แล้วเราต้องเลือกเสมอไป เวลาเข้าคุหา การตัดสินใจอยู่กับเราไม่เกี่ยวกับกลุ่มการเมือง แล้ววิเชียรเรารู้ว่าพรรคเพื่อไทยกับเสื้อแดงที่เป็นแกนหลักสนับสนุน แต่เราก็ไม่เลือกเขา เพราะเขาไม่ได้มีผลงานที่เราพอใจ สมัยที่เป็นนักการเมืองอยู่ไม่ได้มีความสัมพันธ์อะไรกัน ไม่ได้ช่วยเหลืออะไรกัน เลยเลือก สจ. เจี๊ยบ ที่แม้พรรคจะไม่ส่งลง แต่เราเห็นเขาตลอด สจ.เจี๊ยบมาช่วยงานตลอด ส่วนตอนเลือก สจ. ก็เลือกคนในหมู่บ้านเดียวกันที่อยู่ในที่วิเชียร คนนี้ไม่เคยมีผลงาน แต่เลือกเพราะว่าเป็นคนในหมู่บ้านเดียวกัน และเป็นดองกัน [เป็นญาติจากการแต่งงาน] น่าจะเข้าหาง่าย และอยากลองให้โอกาสทำงานดู สมัยหน้าค่อยมาพิจารณาผลงานอีกว่าจะเลือกอีกไหม”

(สัมภาษณ์ตุลาคม พ.ศ. 2555)

ขณะที่การเลือกตั้ง สจ. กลับพบว่า มีชาวบ้านเพียงไม่กี่คนที่ลงคะแนนเสียงเลือกตั้งให้นางสมใจ เพราะมองว่า เธอคือผู้สมัครสังกัดพรรคเพื่อไทย โดยไม่ตั้งคำถามถึงคุณสมบัติทางการศึกษา ไม่สนใจกระแสต่อต้านของชาวบ้าน แต่คะแนนเสียงของกลุ่มนี้ไม่สามารถเหมารวมได้ว่า เป็นกลุ่มคนที่สนับสนุนและจงรักภักดีต่อพรรคเพื่อไทยและกลุ่มคนเสื้อแดง เพราะพบว่า ยังมีความคลุมเครืออยู่มากกับความสัมพันธ์ส่วนตัวในฐานะเครือญาติ หรือทีมงานที่สนิทสนมกันจากการทำงานพัฒนาหมู่บ้านและต่อสู้การเมืองร่วมกันตลอดมา ยกตัวอย่างเช่น ชาวบ้านคนที่เคลื่อนไหวร่วมกันมานับแต่ปี พ.ศ. 2549 จนถึงปัจจุบันซึ่งเป็นพันธมิตรและให้การสนับสนุนด้านการเงินแก่นางสมใจกล่าวว่า “สจ. เราเลือกเอาคนในหมู่บ้าน เพราะเราเป็นทีมงานเดียวกันกับเขา ไปชุมนุมด้วยกันมาตั้งแต่มาตั้งปี 49 เวลาผู้ใหญ่บ้านจะกินเลี้ยงอะไรก็มาจัดที่บ้านเพราะสถานที่สะดวกสบาย เรียกว่าถูกกันคอบมาก” (สัมภาษณ์พฤศจิกายน พ.ศ. 2555)

นอกจากนี้ ยังพบว่า มีชาวบ้านบางส่วนที่ลงคะแนนเสียงให้นางสมใจ โดยที่ไม่คำนึงว่าเป็นผู้สมัครสังกัดพรรคเพื่อไทยและมีคนเสื้อแดงส่วนกลางสนับสนุน และไม่คำนึงคุณสมบัติทางการศึกษาของเธออยู่บ้าง แต่การตัดสินใจลงคะแนนเสียงนี้วางอยู่บนฐานว่าการได้คนในหมู่บ้าน

เป็น สจ. นำมิจะเกิดประโยชน์มากกว่าได้คนจากหมู่บ้านอื่น “การเลือก อบจ. ที่ผ่านมา สจ. เราเลือกคนในหมู่บ้านเพื่อเหลือเผื่อขาดอะไรคงพอคุยกันได้บ้าง” (สัมภาษณ์ตุลาคม พ.ศ. 2555)

ขณะที่ชาวบ้านคนที่ถึงแม้ว่าได้แสดงความกังวลและวิพากษ์วิจารณ์ถึงคุณสมบัติด้านการศึกษาของเธอยู้อยู่บ้าง แต่ก็มอบคะแนนเสียงให้กับนางสมใจ เพราะอยากลองการให้โอกาสคนบ้านเดียวและเห็นถึงโอกาสที่จะได้รับประโยชน์จากคนบ้านเดียวกัน “อบจ. ไกลออกจากตัวไปหน่อยเวลาเลือกเลยต้องดูนโยบาย แต่ปีนี้ได้คนในชุมชนเป็นลง สจ. แม้เขาจะถูกโจมตีและเรารู้ว่าเขาไม่มีการศึกษา แต่คิดว่าน่าจะดีมากขึ้นเพราะใกล้กันและเข้าหาง่าย ลงลงเลือกดูก่อน ดูผลงานกันไปก่อนสมัยหน้าค่อยว่ากันใหม่” (สัมภาษณ์ตุลาคม พ.ศ. 2555)

ส่วนชาวบ้านอีกกลุ่มหนึ่งที่ตั้งคำถามถึงการใช้อำนาจหน้าที่ของนายสมหวัง และแสดงความกังวลต่อเครือข่ายการเมืองที่มีเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่เข้าร่วมเคลื่อนไหวกับคนเสื้อแดง พบว่าส่วนมากคือแนวร่วมคนเสื้อแดง และในอดีตเคยเป็นมวลชนที่เคลื่อนไหวกับกลุ่มเสื้อแดงภายใต้การนำของนายสมหวัง และส่วนมากลงคะแนนเสียงเลือกตั้งให้กับนายวิเชียรในการชิงตำแหน่งนายก อบจ. แต่ไม่ลงคะแนนเสียงให้กับนางสมใจที่ลงชิงชัยตำแหน่ง สจ. ในทีมเดียวกัน

ทั้งนี้ พบว่า มีสองเหตุผลหลักๆ ที่ชาวบ้านไม่ลงคะแนนเสียงให้กับนางสมใจ คือ ต้องการต่อต้านและท้าทายอำนาจของนายสมหวังและนางสมใจ และต้องการสกัดกั้นการขยายอำนาจและเครือข่ายการเมืองของนายสมหวัง ดังที่ชาวบ้านคนหนึ่งได้กล่าวว่า

“ที่จริงแล้วตอนเลือก สจ. ชาวบ้านต้องเลือกคนของพรรค แล้วยิ่งคนในหมู่บ้านลงในนามพรรคอีก ชาวบ้านยังต้องเลือกกันหมดบ้านเลยด้วยซ้ำ ใครจะไม่อยากได้นักการเมืองใหญ่ๆ เป็นคนบ้านเดียวกัน อย่างสมัยก่อนได้คนใกล้บ้าน มีคนพอรู้จักเป็นนักการเมืองใหญ่ๆ ก็ดีใจมากแล้ว แต่พอเลือกตั้ง สจ. ที่ผ่านมาไม่ได้เป็นแบบนี้ ชาวบ้านวิเคราะห์เรื่องอิทธิพลที่มากเกินไปของผู้ใหญ่บ้าน อย่างพวกผู้ช่วยคนเก่าที่เขาเคยโดนมาแล้ว ชาวบ้านกังวลมากจนเมียผู้ใหญ่บ้านเกือบแพ้การเลือกตั้งในบ้านตัวเอง ชนะไม่ถึง 10 คะแนนด้วยซ้ำไป และแพ้ในตำบลตัวเองด้วย แต่เขาไปได้คะแนนเสียงจากบ้านอื่นตำบลอื่นเยอะเลยได้เป็น สจ. แล้วชาวบ้านที่ไม่ได้เลือกเขาตอนนี้ก็ร้อนๆ หนาวๆ เหมือนกัน”

(สัมภาษณ์พฤศจิกายน พ.ศ. 2555)

5.4 การลงคะแนนเสียงเลือกตั้งผู้แทนองค์การบริหารส่วนตำบล หรือ อบต.

อบต. เป็นการเมืองท้องถิ่นที่มีความใกล้ชิดกับชาวบ้านอย่างยิ่ง การบริหารงานและนโยบายการพัฒนาที่มีความสัมพันธ์กับหมู่บ้านโดยตรง ผู้ลงสมัครรับเลือกตั้งตำแหน่งนายก อบต. ก็เป็นคนในตำบลที่สามารถสืบสาวถึงพื้นเพได้ ส่วนผู้ลงสมัครตำแหน่งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล หรือ ส.อบต. ยิ่งเป็นคนในหมู่บ้านที่รู้จักนิสัยใจคอและประวัติความเป็นมาเป็นอย่างดี ด้วยเหตุนี้ ในการตัดสินใจลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง อบต. ชาวบ้านจึงไม่ให้ความสำคัญกับการพิจารณาถึงนโยบายมากนักเมื่อเทียบกับการเลือกตั้งระดับชาติที่ชาวบ้านมุ่งเน้นการตัดสินสรรพยากรผ่านนโยบายการเมืองเป็นสำคัญ แต่ในการเลือกตั้งระดับ อบต. พบว่า ชาวบ้านให้ความสำคัญกับการพิจารณาถึงตัวตนและบทบาทของผู้ลงสมัคร ซึ่งได้ปรากฏเป็นที่ประจักษ์ต่อสายตาชาวบ้านมาก่อนแล้วว่า ชาวบ้านสามารถเข้าหาผู้สมัครคนนั้นๆ ได้ง่ายหรือไม่ ฟังพาท่าได้ อย่างไรก็ตามบ้าง ช่วยงานหมู่บ้านและช่วยงานชาวบ้านสม่ำเสมอเพียงใด ดังที่ชาวบ้านคนหนึ่งได้กล่าวว่า

“ นโยบายหลักๆ เราเลือก ส.ส. กับพรรคการเมืองไปแล้ว ฉะนั้น การเลือกตั้ง อบต. ที่ใกล้ชิดชาวบ้านกับหมู่บ้านมาก เราเลยต้องดูว่าเขาคบค้าสมาคมกับคนหมู่บ้านดีไหม ร่วมงานในชุมชนดีไหม งานในชุมชนเรามาทุกงานไหม งานศพ งานบวช งานแต่ง งานโยธา [งานพัฒนาชุมชน] มาไหม ชาวบ้านเรียกใช้ได้ง่ายไหม เวลามีปัญหาอยากเจอต้องไปหา ต้องนัดไปเจอที่ อบต. ใหม่ [ไปหาที่ทำงานกันอย่างเป็นทางเท่านั้น] ดูกันแค่นี้แหละ เอาคนที่เข้าหาง่ายและช่วยงานชุมชนก็พอ”

(สัมภาษณ์ตุลาคมพ.ศ. 2555)

อย่างไรก็ตาม การเลือกตั้ง ส.อบต. ของหมู่บ้านนาใหญ่ที่จัดขึ้นเมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. 2555 ซึ่งผู้วิจัยได้เข้าไปสังเกตการณ์การเลือกตั้งด้วย พบว่า มีลักษณะเป็นหนึ่งภาคต่อจากการเลือกตั้ง อบจ. หากแต่เป็นภาคต่อที่มีความเข้มข้นมากว่าเป็นอย่างมาก เพราะการเลือกตั้ง อบต. นอกจากเป็นการเลือกคนเข้าไปทำงาน เป็นเครื่องมือที่แสดงออกถึงการต่อต้าน และปฏิเสธความเป็นธรรมของเครือข่ายการเมืองของนายสมหวังเหมือนที่เกิดในการเลือกตั้ง อบจ. แล้ว ชาวบ้านยังใช้การเลือกตั้ง ส.อบต. เป็นเครื่องมือถ่วงดุลและกระจายอำนาจการเมืองที่มีแนวโน้มจะกระจุกอยู่ภายใต้โครงข่ายความสัมพันธ์ของนายสมหวัง ให้กระจายอำนาจออกไปสู่เครือข่ายการเมืองอื่นๆ ในหมู่บ้านอีกด้วย

ในขณะที่เดียวกัน นายสมหวังก็พยายามใช้การเลือกตั้ง ส.อบต. เป็นเครื่องมือยึดรวมอำนาจการเมืองแบบทางการในหมู่บ้านและท้องถิ่นเข้าไว้กับตัวเอง และใช้เป็นเครื่องมือชำระแค้นนางสายบัวซึ่งมีความขัดแย้งส่วนกัน และเป็นหัวคะแนนให้ผู้สมัคร สจ. ที่เป็นคู่แข่งของนางสมใจจนส่งผลให้เธอแพ้การเลือกตั้งในระดับตำบลและเกือบแพ้การเลือกตั้งในหมู่บ้านตัวเองด้วย โดยการสนับสนุนผู้สมัครสองคนอย่างเปิดเผยในการเลือกตั้ง ส.อบต. ครั้งนี้

ทั้งนี้ การเลือกตั้ง ส.อบต. ของหมู่บ้านนาใหญ่ มีผู้สมัครชิงตำแหน่งทั้งหมดสามคน แต่จะมีผู้ชนะที่ได้ดำรงตำแหน่งเพียงสองคน และชาวบ้านมีสิทธิลงคะแนนได้สองหมายเลข และผลการเลือกตั้งปรากฏว่า นางสายบัวซึ่งเป็นคู่แข่งของนายสมหวังได้รับการเลือกตั้งให้ดำรงตำแหน่ง ส.อบต. พร้อมกับผู้สมัครหนึ่งคนที่นายสมหวังให้การสนับสนุน แต่ภายหลังการนับคะแนนเสียงเลือกตั้งแล้วเสร็จ เครือข่ายการเมืองของนายสมหวังได้ตัดความสัมพันธ์กับผู้สมัครคนดังกล่าวลงทันที ด้วยเหตุว่า ได้หักหลังด้วยการไม่ปฏิบัติตามยุทธศาสตร์การเลือกตั้งที่นายสมหวังเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการกำหนดแนวทางให้ผู้ลงสมัครที่เขาสนับสนุนทั้งสองไปเจรจากับญาติพี่น้องเพื่อขอให้ลงคะแนนเสียงให้กับผู้ลงสมัครทั้งสองคนที่นายสมหวังสนับสนุน เพื่อปิดคะแนนให้ทั้งห่างคู่ต่อสู้ที่มีคะแนนสนับสนุนจากญาติพี่น้องเพียงกลุ่มเดียว แต่ผลการเลือกตั้งที่ออกมาปรากฏว่า ญาติพี่น้องของผู้สมัครคนหนึ่งไม่ได้ทำตามข้อตกลง เพราะได้ลงคะแนนเสียงแบบกาโดดหรือลงคะแนนให้กับผู้สมัครที่เป็นญาติของตัวเองเพียงหมายเลขเดียว ขณะที่ญาติพี่น้องของผู้สมัครอีกคนหนึ่งได้ลงคะแนนเสียงให้ผู้สมัครทั้งสองคนตามที่ตกลงกันไว้ ส่งผลให้ผู้สมัครคนที่ถูกกล่าวหาว่าหักหลังได้คะแนนเป็นลำดับที่หนึ่ง ขณะที่ผู้สมัครอีกคนได้ลำดับที่สาม จึงเท่ากับว่านางสายบัวซึ่งเป็นคู่แข่งของนายสมหวังที่ได้คะแนนเสียงเป็นลำดับที่สองกลายเป็นผู้ได้รับเลือกตั้งให้ดำรงตำแหน่ง ส.อบต. อันเป็นมาจากการหักหลังกันเองของสองผู้สมัครที่นายสมหวังให้การสนับสนุนนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม ความพ่ายแพ้ของทีมงานนายสมหวังยังมีสาเหตุอื่นๆ ประกอบด้วย เช่น คุณสมบัติและบทบาทการทำงานของผู้สมัครที่ไม่เข้าตาชาวบ้าน รวมทั้งบทบาทของนายสมหวังในฐานะหัวคะแนนที่สร้างความไม่พอใจให้กับชาวบ้านเป็นอย่างมาก ชาวบ้านมองว่า นายสมหวังในฐานะผู้ใหญ่บ้านวางตัวไม่เหมาะสมที่ออกหน้าสนับสนุนผู้ลงสมัครรับเลือกตั้งสองคน เพียงเพราะต้องการทำลายนางสายบัวผู้สมัครรับตั้ง ส.อบต. ซึ่งมีความขัดแย้งกันด้วยปัญหาส่วนตัว

ชาวบ้านที่มีความสัมพันธ์ที่ดีกับนายสมหวังเล่าถึงความไม่พอใจที่มีต่อวิธีหาเสียงในลักษณะบีบบังคับจิตใจของนายสมหวัง ที่ต้องการให้เธอลงคะแนนเสียงให้กับผู้สมัครทั้งสองคนที่เขาสนับสนุน ซึ่งเธอได้ยืนยันอย่างหนักแน่นกับนายสมหวังไปแล้วว่า จะลงคะแนนเสียงให้ผู้สมัคร

ที่นายสมหวังสนับสนุนเพียงคนเดียว เพราะเธอชอบการทำงานของผู้สมัครคนนี้ ส่วนผู้สมัครอีกหนึ่งคนนั้น เธอจะไม่ลงคะแนนเสียงให้เพราะไม่เคยเห็นบทบาทด้านงานพัฒนาในหมู่บ้านมาก่อน และเธอจะมอบอีกหนึ่งคะแนนเสียงให้กับผู้สมัครที่เป็นคู่แข่งกับนายสมหวัง เมื่อได้ยินเช่นนั้น นายสมหวังที่รู้จักมักคุ้นกันดีกับเธอได้ขอร้องในลักษณะออกคำสั่งว่า

“ถ้าไม่เลือกทั้งสองเบอร์ ก็ให้โหวตเบอร์เดียวไปเลย” ซึ่งเธอกล่าวว่า “ไม่เคยมีหัวคะแนนคนไหนมาหาเสียงด้วยท่าทีที่คุกคามและบีบบังคับเธอแบบนี้มาก่อน “ไม่เคยมีหัวคะแนนมาห้กคอก มาห้กหาญจิตใจกันแบบนี้ ไม่เคยมีใครมาชี้เป็นชี้ตายว่าต้องเลือกแบบนี้เท่านี้ทุกคคนมีแต่เข้าหาแบบนอบน้อม มาขอคะแนนเสียง มาขอฝากเนื้อฝากตัว ขอโอกาสทำงาน มาขอห้อย(ขอแบ่งคะแนน) ไม่เคยมีใครออกคำสั่งแบบนี้มาก่อน”

(สัมภาษณ์เดือนตุลาคม พ.ศ. 2555)

ขณะที่ชาวบ้านคนหนึ่งที่เคยไปร่วมชุมนุมกับนายสมหวัง ยังได้วิพากษ์วิจารณ์ถึงความไม่เหมาะสมต่อบทบาทของนายสมหวัง ในฐานะผู้ใหญ่บ้านในการเลือกตั้งครั้งนี้อย่างรุนแรง และถึงแม้เธอจะอยู่บ้านเยื้องกับผู้สมัครคนหนึ่งที่น่าายสมหวังสนับสนุน และนายสมหวังได้มาหาเสียงกับเธอไว้แล้ว แต่เธอจะไม่ลงคะแนนให้กับผู้สมัครคนดังกล่าว เพราะเธอไม่อยากถูกนายสมหวังใช้เป็นเครื่องมือแก้แค้นส่วนตัว

ส่วนชาวบ้านที่มีความขัดแย้งและไม่พอใจนายสมหวังอยู่ก่อนแล้วยังรู้สึกอึดอัดและไม่พอใจอย่างมากต่อบทบาทของนายสมหวัง คนกลุ่มนี้ประกอบด้วยชาวบ้านอย่างน้อยสามกลุ่ม คือ ญาติพี่น้องและพวกพ้องของนายบุญมาอดีตผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านที่ถูกนายสมหวังปลดออกจากตำแหน่งไปเมื่อปี พ.ศ. 2554 เครือข่ายของนางสายบัวที่เป็นคู่แข่งของนายสมหวัง และชาวบ้านที่ไม่สนับสนุนเสื้อแดงและพรรคเพื่อไทยอย่างชัดเจน ซึ่งคนกลุ่มนี้มักถูกทีมงานนายสมหวังโจมตีว่าเป็นคนเลื้อยเหลืออง คนทั้งสามกลุ่มนี้ได้แสดงท่าทีชัดเจนกับผู้วิจัยว่า จะลงคะแนนเลือกตั้งให้กับผู้สมัครที่อยู่ตรงข้ามกับนายสมหวัง เพราะไม่ต้องการให้อำนาจการเมืองตกอยู่กับฝ่ายของนายสมหวังมากเกินไป และต้องการให้นายสมหวังรู้ว่า มีชาวบ้านต่อต้านเป็นจำนวนมากขนาดไหน

“ตอนเลือก สจ. มันยังไม่ชัดเจนมาก เพราะบางคนเขาก็เลือกเอาว่า คนบ้านเดียวกัน แต่คอยดูวันเลือก อดต. เพราะมันมีแต่คนบ้านเดียวกัน มันจะชัดเจนว่าชาวบ้านเขาเอาใครไม่เอาใคร และคิดว่าคะแนนที่อยู่ตรงข้ามเขาจะมีเพิ่มขึ้นด้วยซ้ำ

เพราะเลือกวันตั้ง อบรม. คนที่ไปงานไกลๆ เขาจะกลับหลายคน แล้วคนพวกนี้เขาก็รู้เรื่องรู้ราวในบ้านหมด เพราะพี่น้องเขาโทรหากันตลอด”

(สัมภาษณ์เดือนตุลาคม พ.ศ. 2555)

“ผู้ใหญ่บ้านเข้ามาสนับสนุนและจัดแจงช่วยหาเสียงให้กับคนของเขาทั้งหมด เพราะจะดันคนที่ไม่เห็นด้วยให้ตกไป ดันให้ออกไปจากเส้นทางการเมืองเลย ทั้งที่เป็นญาติกัน พอเราได้ยินแบบนี้ก็ตกใจ เพราะได้ยินมากับหูออกจากปากผู้ใหญ่บ้านเองเลย ว่า จะกันไม่ให้พี่น้องได้เกิดทางการเมือง เขาพูดประกาศไปเลยว่า ใครเลือกเบอร์นี้จะไม่ให้ยืมเงินล้าน ใครอยากได้เงินล้านต้องไม่เลือกเบอร์ 2 (เบอร์ของญาติ) ส่วนตัวไม่เห็นด้วยมาก มองว่าผู้ใหญ่ทำเกินไป ออกหน้าเกินไป แล้วเอาเงินล้านมาปิดชาวบ้านได้อย่างไร ได้ยินชาวบ้านพูดเรื่องนี้เยอะ ไม่สมควรมากเพราะเขาทะเลาะกันเรื่องส่วนตัวแล้วมาลงกับหมู่บ้าน มาลงกับงานบริหารหมู่บ้านได้อย่างไร เลยทำให้ในการเลือกตั้ง อบรม. ชาวบ้านโจมตีผู้ใหญ่บ้านเยอะ เพราะแกมีบทบาทชัดเจนเกินไป ไม่เป็นกลาง”

(สัมภาษณ์เดือนตุลาคม พ.ศ. 2555)

ดูเหมือนว่า ความกังวลต่ออิทธิพลและอำนาจของนายสมหวังไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะกับคู่แข่งหรือคนที่มีจุดยืนทางการเมืองแตกต่างไปจากนายสมหวังเท่านั้น เพราะชาวบ้านที่เป็นญาติกับนายสมหวัง และนายสมหวังได้มาหาเสียงกับเขาไว้แล้วเพื่อให้ลงคะแนนเสียงเลือกตั้งให้กับผู้สมัครสองคนที่นายสมหวังสนับสนุนอยู่ แต่เขาคิดว่า จะลงคะแนนเสียงให้กับผู้สมัครที่นายสมหวังสนับสนุนเพียงคนเดียว เพราะขึ้นชอบการทำงานของผู้สมัครคนนี้อยู่แล้ว แต่เขาก็กลับเกิดความกังวลว่า คะแนนเสียงของเขาอาจไปทำให้อิทธิพลของนายสมหวังเพิ่มมากขึ้น และอิทธิพลที่เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ของนายสมหวังที่มีวาระดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่อีกเกือบ 20 ปี ยังมีแนวโน้มจะทำให้ชาวบ้านตกอยู่สภาวะคับขันของหมองใจและเอือมระอาต่อพฤติกรรมลุแก่อำนาจของเขามากยิ่งขึ้น และที่สำคัญ อาจทำให้ชาวบ้านไม่เว้นแต่ญาติพี่น้องที่สักวันอาจเป็นตัวเขาเองต้องแตกคอกันได้ในอนาคต

นอกจากการตัดสินใจทางการเมืองในลักษณะเกลียดอำนาจหรือเปลี่ยนชั่วคราวอำนาจที่เป็นกลไกตามปกติที่ชาวบ้านใช้กระจายทรัพยากรท้องถิ่นไม่ให้กระจุกอยู่กับกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเป็นการเฉพาะแล้ว การสังเกตการเลือกตั้งครั้งนี้ยังพบความน่าสนใจอื่นๆ ที่เกิดภายใต้บริบทการเลือกตั้งท้องถิ่นอีกหลายประเด็น

5.4.1. ความเสื่อมถอยของระบบอุปถัมภ์แบบเก่า

มีชาวบ้านคนหนึ่งที่ได้รับความช่วยเหลือจากโครงการ “ซ่อมแซมบ้านประชาชน สร้างกุศลดวงายพ้อของแผ่นดิน” เพื่อเทิดพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษาครบ 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554 ซึ่งเป็นโครงการสืบเนื่องมาจากการกลายเป็นหมู่บ้านเสื้อแดง และกลุ่มชาวบ้านที่มีบทบาทสำคัญต่อการสร้างบ้านให้เธอจนแล้วเสร็จ คือทีมงานของนายสมหวังในฐานะผู้ใหญ่บ้านที่มีความรับผิดชอบโดยตรงต่อโครงการ

ก่อนการลงเลือกตั้ง ส.อบต. นายสมหวังได้จัดเลี้ยงสังสรรค์ติดต่อกันอย่างน้อยสามคืน ชาวบ้านคนนี้ได้มาร่วมงานติดต่อกันสองคืน และช่วยงานจัดเตรียมอาหารในครัวด้วยหนึ่งคืน และผู้วิจัยคาดการณ์ว่า เธอน่าจะได้รับเงินเป็นสินน้ำใจจากผู้สมัครที่แกนนำสนับสนุนด้วย แต่ไม่ว่าเธอจะได้เงินตอบแทนเป็นสินน้ำใจหรือไม่ โดยภูมิหลังและการแสดงตัวในงานเลี้ยงอย่างน้อยสองคืน น่าจะพอทำให้นายสมหวังเชื่อมั่นว่า เธอต้องลงคะแนนเสียงให้กับผู้สมัครที่เขาสนับสนุนทั้งสองคน แต่ทันทีที่การนับคะแนนอย่างไม่เป็นทางการแล้วเสร็จ เธอซึ่งเฝ้าดูการนับคะแนนอย่างใกล้ชิดได้เฝ้าทอดแสดงความยินดีต่อชัยชนะของนางสายบัวที่เป็นคู่แข่งนายสมหวังอย่างไม่ยำเกรงต่อสายตาของทีมงานนายสมหวังที่จับจ้องอยู่

ถึงแม้ไม่ทราบว่าจะลงคะแนนให้ใครในการเลือกตั้งครั้งนี้ แต่สำหรับผู้วิจัยปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้ทำลายและย้ำว่า ระบบอุปถัมภ์ดั้งเดิมที่มีอุดมการณ์ว่าด้วยบุญคุณ การกตัญญูรู้คุณได้เสื่อมถอยลงไปมากภายใต้กลไกการเลือกตั้งที่เปิดโอกาสให้ผู้อุปถัมภ์หรือฝ่ายการเมืองกับผู้เลือกตั้งหรือผู้อยู่ใต้การอุปถัมภ์มีอำนาจต่อรองภายใต้อุดมการณ์ที่ว่าด้วยความคุ้มค่าและการตอบสนองความพึงพอใจสูงสุดระหว่างกัน และยังมีการแข่งขันสูงมาก นั่นหมายความว่า มีการเสนอประโยชน์ให้ชาวบ้านมากขึ้นเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยได้คาดการณ์ว่า เธออาจได้รับหรือคาดหวังจะได้รับการอุปถัมภ์จากนางสายบัวที่เป็นคู่แข่งของนายสมหวัง ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นเงินหรือทรัพย์สินมีค่าเสมอไป แต่อาจคุ้มค่าความเป็นคนและที่ทางในสังคมมากกว่าที่ได้รับภายใต้โครงข่ายความสัมพันธ์ของนายสมหวัง ซึ่งเธออาจมีสถานะเป็นเพียงแม่ครัวในงานกินเลี้ยง หรือภายใต้โครงการซ่อมแซมบ้านที่เธออาจเป็นเพียงชาวบ้านจ๋าๆ และไม่สามารถทำงานหาเงินมาสร้างบ้านได้ด้วยตัวเอง

5.4.2. การทำหน้าที่ของเงินในการเลือกตั้งระดับท้องถิ่น

ในเขตเลือกตั้งที่มีผู้มีสิทธิเลือกตั้งเพียง 122 คน แต่กลับพบว่า มีการใช้เงินของผู้เลือกตั้งสามคนรวมกันอย่างน้อย 350,000 บาท หรือประมาณ 2,870 บาทต่อผู้มีสิทธิเลือกตั้งหนึ่งคน ทั้งนี้ ผู้สมัครสองคนที่นายสมหวังสนับสนุนใช้เงินรวมกันประมาณ 250,000 บาท ส่วนนางสายบัวคาดว่าใช้เงินไม่แตกต่างกันมากนัก เพราะทั้งสามคนล้วนใช้ยุทธวิธีคล้ายคลึงกันในการจ่ายเงินให้กับผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ด้วยการจัดทำบัญชีรายชาวบ้านที่มีแนวโน้มว่าจะลงคะแนนเสียงเลือกตั้งให้กับตัวเอง และพบว่า มีการแบ่งกลุ่มชาวบ้านเพื่อคำนวณการจ่ายเงินออกเป็นอย่างน้อยสองกลุ่ม คือ กลุ่มเป็นชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านที่คาดว่า จะได้เงินคนละ 500-1,000 บาทเป็นอย่างน้อย และชาวบ้านที่ทำงานอยู่ในเมืองใหญ่ เช่น กรุงเทพฯ พัทยา ที่จะได้ค่าใช้จ่ายสำหรับเดินทางประมาณ 1,500 – 3,000 บาท อย่างไรก็ตาม พบว่า อัตราการจ่ายเงินมีความแตกต่างกันไปตามการต่อรองระหว่างผู้เลือกตั้งกับหัวหน้าคณะด้วย นอกจากการจ่ายเงินสดแบบยิงหัวหรือจ่ายเป็นรายบุคคลแล้ว ยังมีการจัดเลี้ยงหลายรูปแบบเกิดขึ้นระหว่างการเลือกตั้ง เช่น การจัดเลี้ยงที่มงานอย่างเอิกเกริกของฝ่ายนายสมหวัง และการจัดเลี้ยงที่มงานอย่างเจียม ๆ ของฝ่ายนางสายบัว การให้ชาวบ้านที่จับกลุ่มกินเลี้ยง(ดื่มเหล้า-เบียร์)ตามวิถีประจำวันปกติไปเบิกเหล้าหรือเบียร์จากร้านค้าในหมู่บ้านและลงบัญชีเป็นหนี้ของผู้สมัคร และในวันเลือกตั้งจริง การกินเลี้ยงได้ถูกจัดขึ้นกระจายหลายจุดทั่วหมู่บ้าน เหล้าและเบียร์ในร้านค้าประจำหมู่บ้านทั้งสองแห่งถูกจำหน่ายจนหมดเกลี้ยง และระหว่างที่ผู้วิจัยพักดื่มน้ำอัดลมที่ร้านขายของชำแห่งหนึ่ง ได้มีชาวบ้านสองคนมาเบิกเบียร์ที่ร้านค้าไปหนึ่งลังเต็ม เจ้าของร้านบอกกับผู้วิจัยว่า เป็นคนของผู้สมัครที่มาเอาเบียร์ไปแจกชาวบ้าน นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังมีโอกาสเดินทางไปซื้อเหล้าและเบียร์กับเจ้าของร้านขายของชำที่หมู่บ้านร้านค้าส่งประจำตำบลด้วย เขากล่าวว่า บรรยากาศการเลี้ยงแบบนี้เกิดขึ้นเป็นปกติเมื่อมีเทศกาลหรือมีกิจกรรมเกิดขึ้นในหมู่บ้าน เพราะชาวบ้านส่วนมากชอบความสนุกสนานเฮฮา ชาวบ้านที่ไปทำงานในเมืองใหญ่เวลากลับบ้านก็มักจะจัดเลี้ยงสังสรรค์ในหมู่เครือญาติเป็นปกติ และเขายอมรับว่า เงินจากการเลือกตั้งมีผลต่อปริมาณการกินดื่มที่เพิ่มมากขึ้นด้วย

นอกจากพิจารณาถึงเงินหมุนเวียนและกิจกรรมที่เกิดในการเลือกตั้งแล้ว ประเด็นสำคัญที่ผู้วิจัยพยายามทำความเข้าใจคือการทำหน้าที่ของเงินในการเลือกตั้ง เพราะจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับชาวบ้านก่อนการเลือกตั้งสี่วัน ทำให้ผู้วิจัยคาดการณ์ได้ถูกต้องว่า ผู้สมัครสองคนที่จะได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งคือใคร และถึงแม้ว่า เป็นที่ทราบกันดีในหมู่ชาวบ้านว่า ผู้วิจัยมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับนายสมหวัง แต่หลังการปรับเทคนิควิธีการเก็บข้อมูลเพื่อให้ชาวบ้านประเมินตัวตนผู้วิจัยในฐานะนักศึกษาปริญญาโท บวกกับความไม่พอใจของชาวบ้านต่อบทบาท

ของนายสมหวังที่เพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ ส่งผลให้ชาวบ้านตอบคำถามอย่างซัดถ้อยซัดคำ และไม่มีอาการกังวลต่อการให้สัมภาษณ์อย่างที่พบในช่วงหนึ่งหรือสองวันแรกของการพื้นที่แต่อย่างใด

การเก็บข้อมูลในวันที่สาม ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนมากตอบคำถามด้วยท่าทีที่เป็นกันเองและผ่อนคลายลงมากไม่เว้นแม้แต่คำถามปลายเปิดที่ผู้วิจัยไม่คาดคิดว่า จะได้คำตอบว่าชาวบ้านจะเลือกใครเป็น ส.อบต. ซึ่งชาวบ้านบางคนตอบทันทีว่า จะเลือกหมายเลขไหนเพราะอะไร ขณะที่บางคนพยายามอธิบายการตัดสินใจว่า มีแนวโน้มอย่างไร แต่ก่อนการเลือกตั้งสองวันกลับพบมีการจ่ายเงินให้กับผู้เลือกตั้งในจำนวนที่มากกว่าเดิมเพื่อเกทับหรือเพื่อยื่นเสนอที่สูงกว่าคู่แข่ง บัญชีรายชื่อชาวบ้านที่ถูกเขียนด้วยลายมือยังคงถูกวางบนโต๊ะบนประชุมของที่มงานนายสมหวังเพื่อประเมินแนวโน้มการตัดสินใจของชาวบ้านตามเดิม แต่ผลการเลือกตั้งเฉพาะผู้สมัครที่นายสมหวังสนับสนุนกลับกลายเป็นว่า ผู้สมัครที่ใช้เงินถึง 150,000 บาท คือผู้ที่แพ้การเลือกตั้ง ส่วนผู้สมัครที่ใช้เงินประมาณ 100,000 บาท กลับเป็นฝ่ายได้รับชัยชนะ ในขณะที่ผู้สมัครที่เป็นคู่แข่งของนายสมหวังได้ถูกประเมินว่า ใช้เงินไม่น้อยกว่า 100,000 บาทก็กลายเป็นผู้ได้รับชัยชนะเช่นกัน

ชาวบ้านที่ได้เงินจากผู้สมัครแล้วสองคน และได้กินเบียร์จากผู้สมัครแล้วหนึ่งครั้ง กล่าว

“การเลือกตั้งอบต.จะไปใช้สิทธิเต็มที่ ใครให้เงินมารับหมดแหละ เหล้าเบียร์ซื้อให้ก็กินหมด แต่เวลาเลือก จะเลือกใครอย่างไรเป็นสิทธิของเรา การเลือก อบต.นี้ไม่ยากเลย มีแต่คนในหมู่บ้าน ฟักใส่ใหม่¹ ก็รู้ว่าใครเป็นใคร ใครเป็นอย่างไร ตอนนี้มีคนเอาเงินมาให้ใช้แล้วสองคน เมื่อก่อนก็ได้กินเบียร์จนแก้มแดงไปแล้ว แต่ว่าจะลงคะแนนเสียงให้ใครก็ได้เป็นสิทธิของชาวบ้าน ไม่ต้องมาพูดกันมาก ไม่ต้องมาใช้อำนาจ ไม่มีใครเก่งกว่าใครหรอก การเลือกตั้งชาวบ้านนี้แหละเป็นใหญ่”

(สัมภาษณ์เดือนตุลาคม พ.ศ. 2555)

¹ “ฟักใส่ใหม่” เป็นสำนวนอีสาน แปลตามตัวอักษรหมายถึง การสืบสิ่งของบางอย่างโดยละเอียดก่อนใส่ลงไป ในภาชนะที่บดแสงที่ไม่สามารถมองเห็นจากด้านนอกได้อย่างเช่น ไห แต่ผู้ที่คุ้นชินจะสามารถทราบว่ามีสิ่งของที่อยู่ที่ไหน มีรูปลักษณะดั้งเดิมอย่างไร และหากแปลตามสำนวนหมายถึง การรู้จักตัวตนใครคนหนึ่งเป็นอย่างดี ไม่ว่าใครคนนั้นจะพยายามสร้างภาพลักษณ์หรือพยายามเสแสร้งทุกวิถีทางเพื่อกลบเกลื่อนตัวตนที่แท้จริงของเขาก็ไม่สามารถจะปกปิดตัวตนจากสายของคนที่รู้จักเขาเป็นอย่างดีได้

5.5 การลงคะแนนเสียงเลือกตั้งกำนัน

กำนันกลายเป็นนักการเมืองท้องถิ่นที่ห่างเหินกับชาวบ้านไม่ต่างจากการเมืองระดับชาติ อย่าง ส.ว. ชาวบ้านส่วนมากตอบถามเกี่ยวกับการเลือกตั้งกำนันสั้นๆ สรุปความได้ว่า ทุกวันนี้ไม่รู้จักว่า กำนันเป็นใคร บางคนตั้งคำถามกลับว่า “กำนันยังมีอยู่ใช่ไหม” และ “กำนันทำหน้าที่อะไร” บางคนหัวเราะเพราะไม่รู้ว่าจะตอบคำถามอย่างไร และมีชาวบ้านเพียงสองคนที่ตอบคำถามและแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับตำแหน่งกำนันด้วยความสนใจมากที่สุด แต่เขาทั้งสองคนก็ไม่รู้จักกำนันประจำตำบลตัวเองเหมือนกับชาวบ้านคนอื่นๆ ดังนี้

“ไม่พอใจที่ให้ผู้ใหญ่บ้านเลือกกำนันกันเอง ต้องมาให้ชาวบ้านเลือก ชาวบ้านต้องมีส่วนร่วมในการเลือกตั้ง คนในชุมชนบ่นเรื่องนี้มาก ชาวบ้านส่วนมากและตัวเองด้วย ไม่รู้ด้วยซ้ำว่า ใครเป็นกำนัน เพราะเขาไม่ต้องวิ่งหาเสียง จนส่วนตัวคิดว่ากำนัน ลี้ลับสุดไปแล้วด้วยซ้ำ”

(สัมภาษณ์ ตุลาคม พ.ศ. 2555)

การเลือกตั้งกำนันที่ผ่านไปเมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2555 มีผู้ใหญ่บ้านเพียงสองคนที่เสนอตัวลงชิงชัย คือนายสมหวังและผู้ใหญ่บ้านอีกหนึ่งคน และตัดสินกันด้วยการโหวตของผู้ใหญ่บ้านทั้งหมด 16 หมู่บ้าน ปรากฏว่า ผู้เสนอตัวทั้งสองคนได้คะแนนเสียงเท่ากันคือ 8 ต่อ 8 เสียง ต้องตัดสินด้วยการจับฉลาก นายสมหวังแพ้การจับฉลากไป

นายสมหวังกล่าวถึงการเสนอตัวลงชิงชัยตำแหน่งกำนันว่า ไม่ได้มีเป้าหมายที่ค่าตอบแทนในตำแหน่งกำนัน และเงินที่จ่ายให้กับผู้ใหญ่บ้านทั้งหมด 10 คนเพื่อแลกกับการโหวตเป็นจำนวนเงินที่มากกว่าค่าตอบแทนที่จะเพิ่มขึ้นอีก 2,000 บาทรวมกันไปจนเกษียณด้วยซ้ำ แต่เหตุผลที่เสนอตัวชิงตำแหน่งกำนัน เพราะชอบงานการเมือง และต้องการขยายเครือข่ายการเมืองให้ครอบคลุมทั้งตำบล ต้องการมีบริวารมาทำงานเพิ่ม เพราะตำแหน่งกำนันจะทำให้ได้แพทย์ประจำตำบลหนึ่งตำแหน่ง และได้सारวัตรตำบลอีกสองตำแหน่ง

5.6 การลงคะแนนเสียงเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้าน

การเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านครั้งล่าสุดเกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2551 มีผู้ลงสมัครรับเลือกตั้งสองคน คือนายสมหวังเป็นคนหนุ่มที่ลงสมัครในนามคนเสื้อแดง ขณะที่ผู้สมัครอีกหนึ่งคนอายุ 55 ปี และพึ่งย้ายกลับมาอยู่ในหมู่บ้านหลังจากไปทำงานภาคใต้ติดต่อกันเป็นระยะเวลาานาน

ผลการเลือกตั้งปรากฏว่า นายสมหวังชนะการเลือกตั้งแต่คะแนนไม่ได้ทิ้งห่างจากคู่แข่งมากนัก นายสมหวังประเมินชัยชนะว่า เกิดจากสองปัจจัย คือ บรรยากาศของหมู่บ้านที่กำลังตื่นตัวกับขบวนการเสื้อแดง และตัวคู่แข่งกลายเป็นคนต่างถิ่นเพราะย้ายไปทำงานนอกหมู่บ้านติดต่อกันหลายปีจึงไม่มีความคุ้นเคยกับชาวบ้านมากนักเมื่อเทียบนายสมหวังที่ทำงานอยู่ในหมู่บ้านตลอด

การดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่ของนายสมหวังในระยะเริ่มแรกได้สร้างความพึงพอใจให้กับชาวบ้านเป็นอย่างมาก เพราะนายสมหวังมีบุคลิกเป็นคนรุ่นใหม่ไฟแรง หัวคิดก้าวหน้า มีความคล่องตัวสูง แต่ความนิยมของชาวบ้านได้ลดลงเรื่อยๆ ด้วยเหตุผลหลายประการ แต่เหตุการณ์เด่นชัดที่สร้างความไม่พอใจให้กับชาวบ้าน ประกอบด้วย

- การเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงและการจัดกิจกรรมเสื้อแดงในนามหมู่บ้านโดยไม่ผ่านความเห็นชอบของชาวบ้าน
- การปลดผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านท่านหนึ่งออกจากตำแหน่งเมื่อปี พ.ศ. 2554 จนเป็นเหตุให้เกิดการยื่นจดหมายร้องเรียนผู้ใหญ่บ้านต่อนายอำเภอเมืองจังหวัดอุดรธานี แต่ผลการตรวจสอบปรากฏว่านายสมหวังไม่ได้มีความผิดตามร้องเรียน และแต่งตั้งทีมงานตัวเองให้ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านที่ว่างลง
- การสนับสนุนผู้สมัครสองรายอย่างเปิดเผยในการเลือกตั้ง ส.อบต.ปี พ.ศ. 2555 เพราะต้องการทำลายโอกาสทางการเมืองของคู่แข่งที่เป็นญาติพี่น้องกัน
- การไม่ค่อยอยู่ประจำในหมู่บ้าน เพราะติดตามนางสมใจไปปฏิบัติหน้าที่ในฐานะ สจ.อุดรธานี และการให้ความสำคัญกับกิจกรรมเสื้อแดง และการแอบอ้างหมู่บ้านในนามหมู่บ้านเสื้อแดง

ด้านนายสมหวังรับทราบตลอดเวลากว่า ความนิยมของตัวเองลดลงเรื่อยๆ จากเสียงซุบซิบของชาวบ้านที่เด็ดลอดเข้าหูอยู่เป็นประจำ อีกทั้งผลการเลือกตั้ง สจ. โดยเฉพาะ ส.อบต. เป็นหลักฐานชัดเจนว่า มีคนกว่าครึ่งหมู่บ้านที่ไม่ได้สนับสนุนเขาอีกต่อไป เมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. 2556 ผู้วิจัยได้เดินทางไปในหมู่บ้านอีกครั้ง และพบว่า ความไม่พอใจของชาวบ้านต่อนายสมหวังได้เพิ่มสูงจนถึงระดับที่มีการจับกลุ่มวิพากษ์วิจารณ์อย่างเปิดเผย มีการเรียกร้องอย่างไม่เป็นทางการให้นายสมหวังลาออกจากตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน ด้านนายสมหวังมองว่า ความไม่พอใจที่เพิ่มสูงขึ้นนี้ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะชาวบ้านอาจอิจฉาที่เขาเจริญก้าวหน้าในเส้นทางการเมืองมากเกินไป เมื่อเปรียบเทียบกับ เขาเคยเป็นชาวบ้านจนๆ ธรรมดาคนหนึ่งที่ทำมาหากินยากลำบากไม่แตกต่างไปจากชาวบ้านทั่วไป

พร้อมนี้ นายสมหวังยังได้ทำทนายและส่งสัญญาณกลับไปยังชาวบ้าน ที่ต่อต้านและทำทนายอำนาจของเขาว่า ถ้าต้องการให้เขาลาออกจากตำแหน่งให้เอาเงินมาจ้างตามอัตราเงินเดือนคุณด้วยวาระการดำรงตำแหน่งที่เหลือทั้งหมดแล้วเขาจะยอมลาออกจากตำแหน่งให้ทันที

ยิ่งไปกว่านั้น ผลพวงจากความไม่พอใจของชาวบ้านที่มีต่อนายสมหวังที่เพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ได้นำไปสู่การตั้งถามต่อพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ ฉบับที่ 11 พ.ศ. 2551 ว่าด้วยวาระการดำรงตำแหน่งของกำนันผู้ใหญ่บ้านที่อนุญาตให้ผู้ใหญ่บ้านดำรงตำแหน่งได้จนครบวาระ 60 ปี ไม่เว้นแม้ชาวบ้านที่สนับสนุนนายสมหวังที่คิดว่า ควรกลับไปใช้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ฉบับเดิมที่อนุญาตให้ผู้ใหญ่บ้านดำรงตำแหน่งได้วาระละห้าปี เพื่อเปิดโอกาสให้มีการแข่งขันทางการเมือง เพื่อให้ชาวบ้านใช้สนามการเลือกตั้งเป็นเวทีตรวจสอบการทำงานของผู้ใหญ่บ้านด้วย ซึ่งจะเป็นผลดีต่อประชาชนมากกว่า เพราะทุกวันนี้ชาวบ้านนาใหญ่มีประสบการณ์ตรงว่า การตรวจสอบผู้ใหญ่บ้านด้วยการทำจดหมายผ่านกลไกราชการเป็นขั้นตอนที่ซับซ้อน มีต้นทุนสูง และชาวบ้านมีโอกาสตรวจสอบผู้ใหญ่บ้านภายใต้กลไกนี้ได้น้อยมาก เพราะผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านนาใหญ่ได้กลายเป็นผู้มีเครือข่ายการเมืองมากกว่าชาวบ้าน หรือในเวลานี้อาจมีมากกว่านายอำเภอด้วยซ้ำ

“สมัยที่เลือกผู้ใหญ่บ้านคิดว่าเลือกเอาคนหนุ่ม เพราะคล่องตัว หัวคิดก้าวหน้า พอมาตอนนี้หมู่บ้านกำลังอยู่ในช่วงการเลือกตั้ง ส.อบต. ผู้ใหญ่บ้านต้องวางตัวเป็นกลาง แต่ผู้ใหญ่บ้านไม่ได้ทำตัวแบบนั้น ดิ้นรนเพื่อเอาคนของตัวเองเข้าไปวางอำนาจ เป็นคนหาเงิน จัดงานเลี้ยงฉลอง ชาวบ้านเขารู้ เขาเห็นกันหมดบ้าน แต่ไม่มีใครอยากพูด ตอนนี้คิดว่าต้องมีการตรวจสอบการทำงานของผู้ใหญ่บ้านแล้ว ต้องมีการสอบสวนแบบไปถามตามบ้านเลย แล้วให้ชาวบ้านลงคะแนนเสียงในทางลับ เพราะตอนนี้คนในหมู่บ้านเบื่อกันแล้ว คนที่เลือกคนนี้ไปแล้ว ก็รู้สึกแล้วว่ากาผิดไปอย่างไร”

(สัมภาษณ์ตุลาคมพ.ศ. 2555)

“ตอนนี้หมู่บ้านมีการเลือกตั้งแค่ ส.ส.กับ อบจ. สมัยก่อนได้เลือกกำนันเลือกผู้ใหญ่บ้าน เลือกผู้ใหญ่บ้านสามารถกินเลี้ยงได้ด้วย สนุกดีนะ แต่ตอนนี้กำนันนี่ไม่รู้จักเลยเพราะผู้ใหญ่บ้านเขาเลือกกันเอง ส่วนผู้ใหญ่บ้านอยากเปลี่ยนมาเลือกทุก 4-5 ปี เพราะถ้าพูดตามความจริงแล้ว คนที่อยู่ในอำนาจนานจะกดขี่ประชาชน และจริงๆ กฎหมายไม่ควรให้อำนาจนานไป เพราะไม่ใช่ข้าราชการ แต่เป็นนักการเมือง

ต้องมีการเลือกตั้งเพื่อพิสูจน์ตัวเองและให้โอกาสกับประชาชนด้วย ไม่ใช่จะมาบอกว่าถ้าผู้ใหญ่นบ้านไม่ดีให้ร้องเรียนนายอำเภอ ความจริงทำยากมาก เพราะอำนาจอยู่กับผู้ใหญ่นบ้านมากกว่าประชาชน ตอนนี้ผู้ใหญ่นบ้านรู้จักนักการเมืองใหญ่ๆ มากกว่า นายอำเภอ สั่งย้ายนายอำเภอได้ด้วยซ้ำ ถ้าไม่เปลี่ยนกฎหมาย ก็อยากให้รัฐบาลเป็นฝ่ายตรวจสอบเอง มาถามความคิดเห็นแบบลับๆ ไม่ใช่มาให้ชาวบ้านยกมือในที่ประชุม เพราะไม่มีใครอยากทะเลาะกัน ไม่มีใครอยากเผชิญหน้า เพราะคนในหมู่บ้านเดียวกันถ้าไม่รุนแรงจริงๆ ไม่มีปะทะกันหรอก”

(สัมภาษณ์ตุลาคมพ.ศ. 2555)

“ผู้ใหญ่นบ้านเมื่อก่อนไม่ได้เป็นแบบนี้ พุดง่าย ทำงานดี แต่พอเป็นนานๆ ก็เปลี่ยนไป เพราะรู้ว่า ตัวเองได้เป็นไปอีกนาน เลยกลายเป็นชาวบ้านถ้าอยากสบายต้องตามใจผู้ใหญ่นบ้าน ตอนนี้คนในชุมชนเริ่มพุดเยอะ ชาวบ้านอยู่ในภาวะน้ำท่วมปากกันแล้ว ตอนนี้ พุดอะไรไม่ได้ กลัวทะเลาะ กลัวเดือดร้อน เลยไม่เห็นด้วยกับกฎหมายที่ให้ผู้ใหญ่นบ้านอยู่จนอายุ 60 ปี ถ้าคนผิดเราเอาออกไม่ได้ ถ้าเขาทำงานไม่ดีจะไปไล่ออกต้องทำขั้นตอนที่ยุ่งยากซับซ้อน ใช้เวลานาน เห็นตัวอย่างมาแล้ว หมู่บ้านนี้เคยร้องเรียนมาแล้ว อีกอย่างผู้ใหญ่นบ้านยังหนุ่มมาก เหลือเวลาทำงานอีก 20 ปี เวลา มีเรื่องไม่พอใจเกิดขึ้นจะเป็นปัญหาไม่ได้ เพราะเขาอยู่ในอำนาจอีกนาน อย่างเรื่องหมู่บ้านเสื้อแดง ก็ไม่รู้ว่าชาวบ้านคิดยังไง เปิดแล้วไม่มีกิจกรรมอะไร มีแต่กิจกรรมนอกหมู่บ้านเขาก็ไปร่วมของเขาเอง แต่ตั้งเป็นหมู่บ้านขึ้นเฉยๆ แล้วชาวบ้านทำอะไรเขาไม่ได้ อยากให้ผู้ใหญ่นบ้านกลับมาเลือกกันทุก 5 ปี การเมืองต้องมีการเปลี่ยนแปลง ต้องมีฝ่ายค้านฝ่ายรัฐบาล อยู่นานไป ผูกขาดไปไม่ได้”

(สัมภาษณ์ตุลาคมพ.ศ. 2555)

“คิดว่าผู้ใหญ่นบ้านคนนี้เป็นมานานแล้ว ควรเลือกตั้งใหม่ได้แล้ว สมัยก่อนเวลาเจอหน้าผู้ใหญ่นบ้านจะทักทาย ถามไถ่สารทุกข์สุกดิบตลอด เวลาไปชุมนุมกรุงเทพฯ ก็ไปกับผู้ใหญ่นบ้าน เวลาไปชุมนุมในอุดรผู้ใหญ่นบ้านมาเรียกประจำ แต่ตอนนี้เขาได้เป็นใหญ่เป็นโต เวลาเจอกันไม่มีหรอกที่จะทักทาย ส่วนตัวคิดว่าเขาอยู่ในอำนาจนานเกินไป คนเราเวลาอยู่ในอำนาจนานมักจะหลงอำนาจ บ้าอำนาจ แล้วผู้ใหญ่นบ้านบ้าอำนาจ เอาแต่พรรคพวกตัวเอง ทำให้ในชาวบ้านแบ่งพรรคแบ่งพวก พี่น้องกันยังต้องแตกแยกกัน การเลือกตั้ง อบต.ที่จะเกิดขึ้น ผู้ลงสมัครคนหนึ่งก็เป็นญาติพี่น้องกับผู้ใหญ่และผู้ช่วยด้วย เป็นพี่น้องแท้ๆ ของเมียผู้ใหญ่นบ้านเลยด้วยซ้ำ แต่เขายังพยายามกีดกันเพราะไม่ชอบใจกันเรื่องส่วนตัว ไม่นานมานี้เขาก็ปลดผู้ช่วย

ผู้ใหญ่ที่ไม่ใช่ญาติเขาออก อ้างว่าทำงานซ้ำซ้อน เพราะเขาไปเป็นยามรับจ้างที่โรงเรียนใกล้ๆ บ้าน เป็นแค่ลูกจ้างรายวัน แล้วมาแต่งตั้งเอาคนของตัวเองแทน ซึ่งชาวบ้านก็ไม่เห็นด้วยกับปลดผู้ช่วย และผู้ใหญ่บ้านกับผู้ช่วยอีกคนหนึ่งที่เป็นญาติกันก็ทำงานหลายอย่างเหมือนกัน ทั้งไปตัดไม้ ทั้งไปเสื่อแดง แล้วตอนนี้ไปทำงานกับ สจ. อีก”

(สัมภาษณ์ตุลาคมพ.ศ. 2555)

5.7 สรุป

ภายใต้บริบทหมู่บ้านเสื่อแดง ที่สมาพันธ์หมู่บ้านเสื่อแดงฯ พยายามนำเสนอภาพลักษณ์ต่อสาธารณะว่าเป็นการต่อสู้เชิงสัญลักษณ์ที่หล่อหลอมดวงใจคนเสื่อแดงรากหญ้าให้เป็นหนึ่งเสมือนป็นข้าวเหนียวให้ติดกันเพื่อผนึกพลังการต่อสู้นั้น ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านเสื่อแดงนาใหญ่ในฐานะต้นแบบหมู่บ้านเสื่อแดงแห่งประเทศไทยกลับตรงกันข้ามภาพลักษณ์ดังกล่าวโดยสิ้นเชิง การศึกษานี้พบว่า หมู่บ้านเสื่อแดงของหมู่บ้านนาใหญ่ไม่สามารถหลอมรวมชาวบ้านที่ส่วนมากสนับสนุนคนเสื่อแดง พรรคเพื่อไทยและทักษิณเข้าเป็นเนื้อเดียวกันได้ ยิ่งไปกว่านั้น การสถาปนาหมู่บ้านให้เป็นหมู่บ้านเสื่อแดงยังได้สร้างความไม่พอใจให้กับชาวบ้านและกลายเป็นเงื่อนไขสำคัญของความขัดแย้งในหมู่บ้านในฐานะที่เป็นตัวแปรสร้างฐานอำนาจให้แก่ผู้นำหมู่บ้านซึ่งเป็นศูนย์กลางความขัดแย้งอีกด้วย

นอกจากนี้ เมื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ของความเป็นหมู่บ้านเสื่อแดงกับการตัดสินใจเลือกตั้งของชาวบ้านนาใหญ่ พบว่าความเป็นหมู่บ้านเสื่อแดงไม่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกตั้งระดับต่างๆ ของชาวบ้านมากนัก หรือหากมีอิทธิพลอยู่บ้างก็เป็นไปในทางลบมากกว่าด้านบวกต่อเครือข่ายการเมืองของคนเสื่อแดงที่ลงสมัครเลือกตั้ง โดยเฉพาะในการเลือกตั้งระดับท้องถิ่น แต่ในทางกลับกัน พบว่าการตัดสินใจลงคะแนนเสียงเลือกตั้งในระดับที่สูงขึ้นของชาวบ้านนาใหญ่ เช่น ระดับนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด ชาวบ้านได้รับอิทธิพลจากอุดมการณ์คนเสื่อแดงในภาพรวมมากพอสมควร ซึ่งการตัดสินใจดังกล่าวเกิดจากประสบการณ์การต่อสู้ทางการเมืองและผลประโยชน์จากนโยบายการเมืองระดับชาติที่ชาวบ้านได้รับจากพรรคการเมืองที่เป็นพันธมิตรกับเสื่อแดง ทำให้ชาวบ้านมีความรู้สึกร่วมหรือถูกผนวกรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอุดมการณ์ทางการเมืองในระดับนี้ และหากพิจารณาอย่างถี่ถ้วนจะพบว่า การตัดสินใจของชาวบ้านภายใต้สถานการณ์ทางการเมืองในปัจจุบันนี้ หาใช่เป็นการจงรักภักดีต่อตัวทักษิณและเครือข่ายการเมืองของทักษิณและเสื่อแดงอย่างไม่ลืมหูลืมตา แต่การตัดสินใจดังกล่าวมีเป้าหมายสำคัญสองประการ

ประการแรก เป็นการตอกย้ำถึงเจตนารมณ์ทางการเมืองที่ต้องการปกป้องระบอบรัฐสภาที่มาจาก การเลือกตั้งของประชาชน ทั้งนี้ ชาวบ้านมองว่าการเลือกตั้งระดับชาติคือพื้นที่ที่สะท้อนเจตนารมณ์ทางการเมืองของพวกเขา จะเห็นจากการที่ชาวบ้านได้สะท้อนเจตนารมณ์ผ่านการเลือกตั้งระดับชาติครั้งแล้วครั้งเล่าว่า “พวกเขาต้องการรัฐบาลที่มีความยึดโยงกับอำนาจและผลประโยชน์ของประชาชน” ตลอดระยะเวลาที่ประเทศไทยอยู่ภายใต้สภาวะความขัดแย้งทางการเมืองที่ยืดเยื้อยาวนานมากกว่า 8 ปี (พ.ศ. 2549- ปัจจุบัน พ.ศ.2556)

ประการที่สอง เป็นการปกป้องการจตุสดรทศพยากรณ์และผลประโยชน์ทางการเมือง โดยชาวบ้านสามารถเชื่อมโยงการเลือกตั้งเข้ากับผลประโยชน์ทางการเมืองจากประสบการณ์ที่ได้รับจากนโยบายของรัฐบาลทักษิณ ซึ่งทำให้ชาวบ้านสามารถยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นได้จนถึงปัจจุบัน และด้วยพลวัตทางการเมืองเหล่านี้ ชาวบ้านจึงเชื่อมโยงตัวเองเข้ากับรัฐผ่านกลไกการเลือกตั้ง เพื่อเรียกร้องการสนับสนุนที่เหมาะสมจากนโยบายรัฐ ขณะเดียวกัน ชาวบ้านก็ทำหน้าที่ปกป้องรัฐที่มาจาก การเลือกตั้ง ดังที่ปรากฏชัดเจนในการเคลื่อนไหวทางการเมืองของคนเสื้อแดง

จากการสังเกตการณ์การเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนจังหวัดอุดรธานีครั้งล่าสุดของผู้วิจัยพบว่า ชาวบ้านมีหลักการในการตัดสินใจลงคะแนนเสียงเลือกตั้งที่แตกต่างกันระหว่างการเลือกนายก อบจ. และ การเลือก สจ. กล่าวคือ ในการเลือกนายก อบจ. นั้นชาวบ้านนาใหญ่พิจารณาจากการสนับสนุนของพรรคเพื่อไทย ควบคู่กับวิสัยทัศน์ ประสบการณ์ทางการเมือง และบารมีของผู้สมัคร ซึ่งการตัดสินใจของชาวบ้านได้รับอิทธิพลจากพรรคการเมืองและเสื้อแดงส่วนกลางค่อนข้างมาก ด้านหนึ่งเป็นการตอกย้ำถึงเจตนารมณ์ทางการเมืองประกอบกับการเล็งเห็นถึงผลประโยชน์ทางการเมือง แต่อีกด้านหนึ่ง ตามทัศนะของผู้วิจัย สะท้อนให้เห็นว่า การกระจายอำนาจการปกครองส่วนท้องถิ่นของประเทศไทยยังล้มเหลวอยู่มาก กล่าวคือ ท้องถิ่นยังมีอำนาจบริหารงบประมาณและการกำหนดโครงการพัฒนาระดับท้องถิ่นอย่างจำกัด ส่งผลให้ชาวบ้านต้องตัดสินใจลงคะแนนเสียงเลือกตั้งโดยยึดโยงกับกลุ่มการเมืองระดับชาติเพื่อเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงโครงการพัฒนาและการจัดสรรงบประมาณจากส่วนกลางสำหรับพัฒนาท้องถิ่น

ส่วนการตัดสินใจของชาวบ้านในการเลือกตั้ง สจ. ที่มีสมาชิกในหมู่บ้านนาใหญ่ลงสมัครสังกัดพรรคเพื่อไทยด้วย พบว่าชาวบ้านนาใหญ่พิจารณาถึงคุณสมบัติของผู้สมัครในฐานะ “คนบ้านเดียวกัน” โดยไม่ได้คำนึงถึงการสนับสนุนจากพรรค และยังพบอีกว่า การตัดสินใจลงคะแนนเสียงของชาวบ้านไม่ได้มุ่งเน้นไปที่การจัดสรรทรัพยากรทางการเมืองลงสู่หมู่บ้านเพียงอย่างเดียว แต่ได้ถูกเชื่อมโยงเข้ากับการปรับสมดุลอำนาจภายในหมู่บ้านด้วย กล่าวคือ ชาวบ้านบางส่วนจง

ใจไม่ลงคะแนนเสียงสนับสนุนผู้สมัครที่เป็นคนบ้านเดียวกัน เพื่อปรับสมดุลอำนาจระหว่างชาวบ้านกับผู้สมัครและเครือข่ายที่มีอำนาจทางการเมืองเพิ่มมากขึ้นนับตั้งแต่มีการสถาปนาหมู่บ้านขึ้นเป็นหมู่บ้านเลือกตั้ง

ด้านการตัดสินใจเลือกตั้งระดับ อบต. พบว่า การเมืองระดับชาติ ไม่ว่าจะเป็นพรรคการเมืองหรือขบวนการคนเสื้อแดงส่วนกลางแทบจะไม่มีอิทธิพลต่อตัดสินใจลงคะแนนเสียงของชาวบ้านแต่อย่างใด การตัดสินใจระดับนี้ตั้งอยู่บนฐานการคัดเลือกบุคคลที่มีผลงานประจักษ์เข้ามาทำงานรับใช้ประชาชน แต่ในกรณีของหมู่บ้านนาใหญ่ ความขัดแย้งและการขาดสมดุลทางอำนาจภายในหมู่บ้านอย่างรุนแรงส่งผลให้การเลือกตั้ง ส.อบต. ถูกใช้เป็นเครื่องมือชำระแค้น และการปรับสมดุลอำนาจภายในหมู่บ้าน ส่งผลให้การเลือกตั้งดังกล่าวมีความซับซ้อน มีการแข่งขันและต่อรองกันค่อนข้างสูง สะท้อนให้เห็นว่าวัฒนธรรมการเมืองของชาวบ้านนาใหญ่มีลักษณะเป็นการชิงไหวชิงพริบ ความจงรักภักดีของชาวบ้านเป็นสิ่งไม่แน่นอนตายตัว การพลิกขั้วการเมืองสามารถเกิดขึ้นได้ทันทีขึ้นอยู่กับการต่อรองผลประโยชน์

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านนาใหญ่ ยังได้ชี้ให้เห็นว่า พวกเขาได้สูญเสียเครื่องมือการต่อรองทางการเมืองในระดับท้องถิ่นที่มีความใกล้ชิดกับชาวบ้านมากที่สุดไป เมื่อการเลือกตั้งกำนันและผู้ใหญ่บ้านได้รับการอนุญาตให้มีวาระการดำรงตำแหน่งได้จนมีครบอายุ 60 ปี² นอกจากนี้ชาวบ้านนาใหญ่ยังมีทัศนะว่า การกำหนดให้สมาชิกวุฒิสภามีที่มาสองทางคือ มาจาก

² การดำรงตำแหน่งของกำนันผู้ใหญ่บ้านตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ ฉบับที่ 11 พ.ศ. 2551 ที่แก้ไขเพิ่มเติมในสมัยรัฐบาลสุรยุทธ์ จุลานนท์ น่าสนใจมากกว่า ภายใต้พระราชบัญญัติฉบับนี้ ที่อนุญาตให้กำนันผู้ใหญ่บ้านมีวาระการดำรงตำแหน่งจนมีอายุครบ 60 ปี หมู่บ้านชนบทแห่งอื่นๆ ที่ผู้ใหญ่บ้านมีวาระการดำรงตำแหน่งเหลืออยู่อีกนานหลายปีจะประสบปัญหาการขาดสมดุลอำนาจเหมือนดังเช่นที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านนาใหญ่หรือไม่ หรือหมู่บ้านอื่นๆ ที่ผู้ใหญ่บ้านมีวาระการดำรงตำแหน่งนานเช่นนี้จะมีการจัดสมดุลทางอำนาจภายในหมู่บ้านอย่างไร สาเหตุที่ผู้วิจัยได้ตั้งคำถามถึงการสร้างสมดุลทางอำนาจของหมู่บ้านภายใต้เงื่อนไขที่ผู้ใหญ่บ้านมีวาระการดำรงตำแหน่งเหลือเป็นเวลานานหลายปีนั้น เพราะปัจจุบันมีกำนันผู้ใหญ่บ้านที่มีวาระการดำรงตำแหน่งเหลืออีก 5 ปี จำนวน 12,000 คน, มีวาระการดำรงตำแหน่งเหลืออีก 10 ปี จำนวน 16,000คน มีวาระการดำรงตำแหน่งเหลืออีกเหลือ 15 ปี จำนวน 15,000 คน และมีวาระการดำรงตำแหน่งเหลืออีกเหลือ 20 ปี จำนวน 10,000 (มติชนออนไลน์ ประจำวันที่ 9 ตุลาคม 2555 ที่มา: http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1349776650&grpId=&catid=01&subcatid=0100) ในขณะที่ร่างแก้ไขเพิ่ม พ.ร.บ.ลักษณะปกครองท้องที่ ฉบับที่ คณะกรรมาธิการวิสามัญได้ชะลอการนำสู่การพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎรไปเมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2555 ซึ่งมีสาระสำคัญส่วนหนึ่งของกฎหมายที่ว่าด้วยการแก้ไขให้ผู้ใหญ่บ้านมีวาระการดำรงตำแหน่งได้ 5 ปีนั้น ไม่มีได้ผลย้อนหลังครอบคลุมถึงผู้ใหญ่บ้านที่มาจากเลือกตั้งภายใต้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2551 ด้วย

การเลือกตั้งและมาจากการสรรหาของบรรดาผู้ทรงคุณวุฒิ³ เป็นการลดทอนอำนาจการต่อรองทางการเมืองเมื่อชาวบ้านลงไปอีกช่องทางหนึ่ง เนื่องจาก ส.ว. ที่มาจากการสรรหาซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบสำคัญต่อชาวบ้านหลายด้าน อาทิ พิจารณาและมีมติให้ถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและข้าราชการระดับสูงออกจากตำแหน่ง ฯลฯ ไม่มีความยึดโยงกับผลประโยชน์ของชาวบ้าน และไม่มี ความเข้าใจปัญหาและความต้องการของชาวบ้าน เพราะไม่มีโอกาสได้สัมผัสกับชาวบ้านโดยตรง เหมือนอย่างที่นักการเมืองที่มาจากการเลือกตั้งทั่วไปต้องสัมผัสอยู่เป็นประจำหรืออย่างน้อยก็ ในช่วงการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง เป็นต้น

จากข้อมูลข้างต้น สรุปได้ว่า หมู่บ้านเสื้อแดงขนาดใหญ่ถูกสถาปนาขึ้นในลักษณะที่ไม่ยึดโยงกับการเมืองในชีวิตประจำวันและการเมืองแบบเลือกตั้งของชาวบ้านขนาดใหญ่ ความเป็นหมู่บ้านเสื้อแดงจึงแทบไม่มีตัวตนในฐานะการสู้เชิงสัญลักษณ์ของคนเสื้อแดงในหมู่บ้านขนาดใหญ่ และไม่มี อิทธิพลหรือไม่มีความสัมพันธ์ในทางบวกต่อการตัดสินใจเลือกตั้งของชาวบ้าน ขณะที่การเมืองแบบเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตยได้กลายเป็นความคาดหวังในการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวบ้าน และในการเลือกตั้งระดับท้องถิ่นซึ่งอำนาจและผลประโยชน์ทางการเมืองมีความสัมพันธ์กับชาวบ้านโดยตรง และการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการเมือง อำนาจในท้องถิ่นก็ส่งผลกระทบต่อชาวบ้านในฐานะสมาชิกของท้องถิ่น การตัดสินใจเลือกตั้งระดับนี้ จึงมีความซับซ้อนและมีการต่อรองกันค่อนข้างสูง ทั้งในมิติของการจัดสรรทรัพยากรทางการเมือง และในมิติการจัดวางความสัมพันธ์เชิงอำนาจการเมืองในท้องถิ่น ด้วยเหตุนี้ การตัดสินใจลงคะแนนเสียงเลือกตั้งระดับท้องถิ่นจึงมีความผูกพันกับเครือข่ายทางสังคม ทั้งระดับครอบครัว ชุมชนหมู่บ้านและชุมชนการเมือง แน่นนอนว่าได้สะท้อนให้เห็นถึงความไม่เป็น ปัจเจกบุคคลของผู้เลือกตั้งชนบท แต่ไม่ได้หมายความว่า พวกเขาถูกชี้นำหรือถูกครอบงำอย่าง

³ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับ พ.ศ. 2550 กำหนดให้ สมาชิกวุฒิสภา หรือ ส.ว. ทั้งประเทศ มีจำนวน 150 คน และมีที่มา 2 แบบ คือ รูปแบบที่หนึ่ง มาจากการเลือกตั้งมาจากการเลือกตั้งจำนวน 76 คน หรือ มาจากการเลือกตั้งโดยตรงของประชาชนจังหวัดๆ ละหนึ่งคนรูปแบบที่สองมาจากการสรรหาจำนวน 74 คน ซึ่งคณะกรรมการสรรหาคาดำเนินการสรรหา ส.ว. จำนวนดังกล่าวจากผู้ที่ได้รับการเสนอชื่อจากองค์กรต่างๆ ในภาควิชาการ ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาควิชาชีพ และภาคอื่นๆที่เป็นประโยชน์ในการปฏิบัติหน้าที่ของวุฒิสภา สำหรับรับคณะกรรมการสรรหามีจำนวน 7 คน ประกอบด้วย (1)ประธานศาลรัฐธรรมนูญ (2)ประธานกรรมการการเลือกตั้ง (3)ประธานผู้ตรวจการแผ่นดิน (4)ประธานกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (5)ประธานกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน (6)ผู้พิพากษาในศาลฎีกาที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกามอบหมาย และ (7) ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดที่ประชุมใหญ่ศาลปกครองสูงสุดมอบหมาย ที่มา: 20http://www.ect.go.th/newweb/th/election/index2.php, สืบค้นวันที่ 27 เมษายน พ.ศ.2556.

เบ็ดเสร็จจากอิทธิพลท้องถิ่น จากผลประโยชน์ต่างตอบแทนเฉพาะหน้า หรือจากเงินซื้อเสียง แต่สิ่งเหล่านี้ เป็นคุณค่าและความสำคัญของการเมืองแบบเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตยต่อคนชนบท ที่มีความสัมพันธ์ต่อกันทั้งระดับอุดมการณ์ทางการเมืองที่เป็นอิสระชน ความปรารถนาทางเศรษฐกิจ และความสัมพันธ์ทางสังคมของคนชนบทที่มีการพึ่งพาอาศัยกัน

บทที่ 6

บทสรุปว่าด้วยหมู่บ้าน การเมือง และคนชนบท

หมู่บ้านชนบทในฐานะเป็นพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ยังคงมีความสำคัญและถูกช่วงชิงเพื่อใช้ประโยชน์ทางการเมืองตลอดมา การเน้นย้ำถึงความสำคัญของพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ไม่ได้หมายความว่า หมู่บ้านชนบทไทยเป็นสถานที่ที่ดำรงอยู่แบบหยุดนิ่ง ตรงกันข้ามโดยสิ้นเชิง หมู่บ้านชนบทเป็นสถานที่ที่มีพลวัตและมีความร่วมสมัยตลอดมา ดังจะเห็นได้จากแนวทางการศึกษาหมู่บ้านชนบทที่ได้รับการพัฒนาและปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย นับแต่ยุคริเริ่มการพัฒนาในช่วงทศวรรษที่ 2550 ที่การทำความเข้าใจหมู่บ้านชนบทมักตกอยู่ภายใต้วาทกรรมหลักของรัฐ ต่อมาในทศวรรษ 2520 แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนและแนวคิดสิทธิชุมชนได้เข้ามามีอิทธิพลอย่างมากในการทำความเข้าใจคนชนบททั้งในมิติด้านเศรษฐกิจและการเมืองในขบวนการภาคประชาชน ส่วนการเมืองแบบเลือกตั้งของคนชนบทนับตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2540 เป็นต้นมามักตกอยู่ภายใต้ชุดการอธิบายตามแนวคิดสองนคราประชาธิปไตย จนกระทั่งทศวรรษ 2550 โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภายหลังจากเหตุการณ์ล้อมปราบคนเสื้อแดงเมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2553 ซึ่งได้กลายเป็นจุดหักเหสำคัญของแนวทางศึกษาคนชนบทและหมู่บ้านชนบทไทย นักวิชาการจำนวนไม่น้อยได้ศึกษาการเมืองของคนชนบทผ่านการสำรวจคนเสื้อแดง งานการศึกษากลุ่มนี้ได้สะท้อนถึงภูมิทัศน์ของคนชนบทสมัยใหม่ ซึ่งมีคุณูปการสำคัญต่อการถกเถียงวาทะในการทำความเข้าใจความปรารถนาทางเศรษฐกิจการเมืองของคนชนบทสมัยใหม่ตามแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน แนวคิดสิทธิชุมชน และแนวคิดสองนคราประชาธิปไตย อย่างไรก็ตาม การศึกษาตามแนวทางข้างต้นล้วนมีลักษณะสำคัญร่วมกันประการหนึ่ง คือนำเสนอภาพการแสดงออกทางการเมืองของคนชนบทว่ามีความกลมเกลียวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งบดบังและลดทอนความซับซ้อนทางการเมืองของคนชนบทที่ ซึ่งการสำรวจปฏิบัติการทางการเมืองในชีวิตประจำวันได้เผยให้เห็นปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองของคนชนบทซึ่งถูกเชื่อมโยงกันอยู่อย่างสลับซับซ้อนภายใต้การกำกับของเงื่อนไขและความคาดหวังบางประการของชาวบ้านและสังคมหมู่บ้านที่เกิดขึ้นผ่านหลากหลายช่องทางอันหลากหลายเป็นปกติในวิถีการดำรงชีวิตประจำวันอยู่แล้ว และการเมืองแบบประชาชน การเมืองแบบเลือกตั้ง การเมืองคนเสื้อแดง เป็นส่วนหนึ่งในช่องทางการเมืองอันหลากหลายของคนชนบท

6.1 บทสะท้อนว่าด้วย “ชุมชน” ภายใต้บริบทหมู่บ้านเสื้อแดง

การสำรวจแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงในฐานะเป็น “ชุมชนทางการเมือง” ที่สถาปนาบนปรัชญาพื้นฐานที่ครอบคลุมพื้นที่เชิงอุดมการณ์ทางการเมืองของคนเสื้อแดง ครอบคลุมพื้นที่ทาง

ภูมิศาสตร์ของหมู่บ้านชนบทไทย และปัจจุบันยังมีความพยายามครอบคลุมพื้นที่ทางเศรษฐกิจในนามสหกรณ์หมู่บ้านเสื้อแดง ซึ่งในพื้นที่กรณีศึกษาของการวิจัยนี้ยังพบความลักลั่นของแนวคิด โดยเฉพาะการให้ความสำคัญกับบทบาทของแกนนำในขบวนการเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงมากเกินไป ส่งผลให้แนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงไม่สามารถร้อยรัดมวลชนคนเสื้อแดงในระดับหมู่บ้านและไม่สามารถลงหลักปักฐานในฐานะเป็นชุมชนเชิงสัญลักษณ์ทางการเมืองของคนเสื้อแดงได้มากนัก อย่างไรก็ตาม ปัจจุบัน แนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงกลับสามารถขยายเครือข่ายแนวร่วมออกไปได้อย่างต่อเนื่อง ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเห็นว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะสำรวจแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงอย่างน้อยสามมิติ ดังนี้

มิติแรก เป็นการสำรวจหมู่บ้านในฐานะที่เป็นพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ การศึกษาหมู่บ้านชนบทในระยะหลังมักละเลยความสำคัญของหมู่บ้านในมิติที่ยึดโยงกับพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ด้วยมองว่าขอบเขตของหมู่บ้านที่ยึดโยงกับพื้นที่ทางภูมิศาสตร์นั้นพร่ามัวและลดความความสำคัญลงไปมากแล้วในยุคสมัยปัจจุบัน เนื่องจากเส้นแบ่งระหว่างความเป็นเมืองกับความเป็นชนบทนับวันจะเลือนรางลงไปเต็มที ผู้วิจัยเองไม่ได้ปฏิเสธถึงความสูญสลายของความหมู่บ้านชนบทดั้งเดิม และไม่ปฏิเสธถึงความเชื่อมโยงเข้าหากันอย่างแนบสนิทจนแทบมองไม่เห็นเส้นแบ่งระหว่างความเป็นเมืองกับความเป็นชนบทที่เกิดขึ้นโลกยุคโลกาภิวัตน์ ทั้งนี้ ข้อค้นพบจากการศึกษาหมู่บ้านเสื้อแดงนาใหญ่ได้ยืนยันชัดเจนแล้วว่า ชาวบ้านนาใหญ่มีแบบแผนการดำรงวิถีชีวิตแบบสมัยใหม่และมีความสัมพันธ์ทางสังคมที่เชื่อมโยงแนบแน่นกับความเป็นเมืองผ่านกิจกรรมทางเศรษฐกิจและการเมือง แต่ทว่า ปฏิบัติการโต้กลับของรัฐต่อแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดง อาทิ การคุกคามแกนนำหมู่บ้านเสื้อแดง การสังเกตการณ์พิธีเปิดหมู่บ้านเสื้อแดงอย่างใกล้ชิด การสอดแทรกโครงการพัฒนาของรัฐเข้ามาในหมู่บ้านเสื้อแดง ฯลฯ ได้นำผู้วิจัยกลับมาพิจารณาถึงความสำคัญของพื้นที่ทางภูมิศาสตร์หมู่บ้านชนบทในมิติด้านการเมืองอีกครั้ง และข้อค้นพบจากการสำรวจกำเนิดแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงได้นั้นย้ำว่า หมู่บ้านชนบทในฐานะเป็นพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ โดยเฉพาะในเขตภาคอีสานกับภาคเหนือยังคงมีความสำคัญ ด้วยเหตุนี้ มีความพยายามช่วงชิงหรือหีบฉวยจากกลุ่มการเมืองต่างๆ ผ่านการสร้างสัญลักษณ์ด้วยพิธีกรรม พิธีการ และการตีป้ายประกาศให้หมู่บ้านในชนบทมีความสอดคล้องกับผลประโยชน์ทางการเมืองของแต่ละกลุ่มตลอดมา เช่น ความพยายามของรัฐในการช่วงชิงพื้นที่หมู่บ้านด้วยการสร้างให้หมู่บ้านมีความเชื่อมโยงสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาของรัฐ การช่วงชิงของภาคประชาชนด้วยการสร้างให้หมู่บ้านมีภาพลักษณ์สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาทางเลือกและเสริมสร้างให้ชาวบ้านมีอำนาจต่อรอง

ในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น และการช่วงชิงของขบวนการคนเสื้อแดงด้วยการสร้างให้หมู่บ้านชนบทกลายเป็นพื้นที่การต่อสู้เชิงสัญลักษณ์ทางการเมือง

การสำรวจปฏิบัติการของรัฐในการช่วงชิงพื้นที่หมู่บ้านอาจต้องย้อนกลับไปถึงในยุคสมัยที่กลืนอายของแนวคิดคอมมิวนิสต์ยังคงแพร่กระจายอยู่ในเขตชนบทไทย โดยเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2528 ฯพณฯ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ได้ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้นำแนวแห่งพระราชปณิธานในพระปฐมบรมราชโองการมากำหนดเป็นอุดมการณ์ของชาติและนโยบายหลักของรัฐ จากนั้นโครงการพัฒนาหมู่บ้านชนบทตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทองได้ถือกำเนิดขึ้นโดยมีกระทรวงมหาดไทยเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อน นอกจากนี้ ในระยะเวลาต่อมา ยังได้มีการจัดทำแผนพัฒนาอุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทองระยะ 9 ปี (พ.ศ. 2536 – พ.ศ. 2544) โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญหลายประการ อาทิ ขจัดปัญหาความขัดแย้งในสังคม เร่งฟื้นฟูความ “รู้ รัก สามัคคี” และส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมที่ดั่งงาม ด้วยการปลูกฝังวิถีชีวิตประชาธิปไตยและปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่ประชาชนทุกหมู่บ้าน โดยมีกระทรวงมหาดไทยเป็นกลไกขับเคลื่อนหลักร่วมกับผู้นำหมู่บ้านแบบทางการ ผู้นำตามธรรมชาติ และกลุ่มแกนนำที่จัดตั้งโดยรัฐ¹

ยุคปัจจุบัน รัฐบาลพล.อ.สุรยุทธ์ จุลานนท์ซึ่งมีที่มาจากพรรคประชาธิปัตย์ก็ได้ให้นโยบายปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงรัชการที่ 9 มาประกาศเป็นวาระแห่งชาติและเป็นนโยบายหลักของรัฐในปี พ.ศ. 2550 มียุทธวิธีการดำเนินงานที่ไม่ได้แตกต่างไปจากอุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทองมากนัก คือมีการขับเคลื่อนโครงการและกิจกรรมการพัฒนาจำนวนมากโดยกระทรวงมหาดไทยทั้งในระดับชาติ ระดับจังหวัด ระดับตำบล ระดับหมู่บ้าน และภายใต้การขับเคลื่อนนี้ รัฐไม่ได้ให้ความสำคัญกับกลไกการปกครองส่วนท้องถิ่น ขณะเดียวกันก็ไปลดความสำคัญของกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ชุมชนมีอยู่ก่อนแล้ว เช่น กองทุนหมู่บ้าน กองทุน SML ซึ่งถูกมองว่าเป็นอิทธิพลของกลุ่มอำนาจเก่าหรือเป็นของฝ่ายทักษิณ การดำเนินงานในปี พ.ศ. 2550 เฉพาะในจังหวัดอุบลราชธานีเพียงจังหวัดเดียวได้มีการจัดตั้งหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงขึ้นถึง 2,699 แห่ง หมู่บ้านเฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษา 80 แห่ง หมู่บ้านศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงดีเด่นระดับจังหวัด 10 แห่ง² สิ่งที่น่าสนใจคือ การโหมกระพือกิจกรรมมากมายของรัฐภายใต้

¹ จีวรกรณ์ กบิลกาญจน์. ศึกษาระดับการพัฒนาแบบดุลยภาพตามโครงการอุดมการณ์ แผ่นดินธรรมแผ่นดินทองของผู้นำท้องถิ่นในหมู่บ้านล้าหลัง จังหวัดสงขลา. วิชาเอกไทยศึกษา, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, 2534. และ พรศักดิ์ จิโรไตรศรี. การพัฒนาหมู่บ้านตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2529.

² พงุศร์ เกลาวิล. ปฏิบัติการพอเพียงในหมู่บ้าน การควบคุมชนบทของชนชั้นนำ. ใน ฟ้าเดียวกัน, 2551.

อุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทองและปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสามารถทำให้เกิดความคึกคักในระดับพื้นที่ได้ในช่วงระยะเวลาหนึ่งหรือในช่วงที่รัฐมีการขับเคลื่อนในพื้นที่เท่านั้น แต่ท้ายที่สุดแล้วไม่ประสบความสำเร็จมากนักในการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ดังจะเห็นได้จากวิถีการผลิตและโครงสร้างเศรษฐกิจของผู้คนในหมู่บ้านชนบทปัจจุบันที่ส่วนใหญ่ได้ละทิ้งแบบแผนการผลิตเพื่อการยังชีพและผันตัวเองเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์เต็มรูปแบบแล้ว ทั้งนี้ สาเหตุสำคัญประการหนึ่งของความไม่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาตามแนวทางดังกล่าว อาจเป็นเพราะรัฐเองไม่ได้คาดหวังผลสัมฤทธิ์ด้านการพัฒนามากนักเมื่อเทียบกับสัมฤทธิ์ผลทางการเมืองที่ชัดเจนว่ารัฐสามารถแทรกตัวเข้าไปในพื้นที่ต่างๆ เพื่อสอดส่องและควบคุมความเคลื่อนไหวทางการเมืองของฝ่ายตรงข้ามในหมู่บ้านได้อย่างแยบยล ขณะเดียวกันก็สามารถกล่อมเกลาคือความรู้สึกนึกคิดรวมทั้งพฤติกรรมของผู้คน และสร้างภาพลักษณ์ของหมู่บ้านไม่ให้ความขัดแย้งหรือแข็งข้อกับรัฐในช่วงขณะนั้นได้

การช่วงชิงการสร้างสัญลักษณ์ให้กับหมู่บ้านโดยขบวนการภาคประชาชน เป็นผลมาจากวิกฤตการพัฒนาของรัฐซึ่งส่งผลให้ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรม การขาดสมดุลทางอำนาจในการจัดการทรัพยากรระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับรัฐและเอกชน กฎหมายอนุรักษ์ฉบับต่างๆ ที่ออกโดยรัฐได้กีดกันชาวบ้านออกจากฐานทรัพยากรท้องถิ่น ในขณะที่เดียวกัน รัฐกลับเปิดโอกาสให้กลุ่มเอกชนหรือกลุ่มผู้มีอำนาจเข้ามาแสวงหาประโยชน์จากทรัพยากร อาทิ การอนุญาตให้บริษัทเอกชนเข้าสัมปทานพื้นที่ การอนุญาตให้มูลนิธิ สถาบันการศึกษา หน่วยงานราชการจำนวนมากเข้ามาสร้างอาคารที่พักอาศัยทั้งแบบถาวรและแบบชั่วคราว รวมทั้งใช้พื้นที่ด้านการวิจัย ด้านการท่องเที่ยวและด้านการปลูกพืชเมืองหนาวเพื่อประโยชน์เชิงพาณิชย์ ฯลฯ ได้กลายเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ผลักดันให้ชาวบ้านจำนวนมากต้องเข้าสู่ขบวนการต่อสู้ทางการเมืองอย่างเข้มข้นร่วมกับขบวนการภาคประชาชน เพื่อปรับสมดุลอำนาจระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับรัฐและเอกชนในการจัดการทรัพยากร ภายใต้ขบวนการต่อสู้ดังกล่าว ความเป็นชุมชนท้องถิ่นได้ถูกสร้างขึ้นให้มีความเชื่อมโยงกับมิติทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับวิถีการดำรงชีวิตของผู้คนที่สัมพันธ์กับฐานทรัพยากรท้องถิ่น ผ่านการรื้อฟื้นวิถีชีวิต วิถีการผลิต พิธีกรรม ความเชื่อ และประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมเพื่อสร้างอัตลักษณ์และคุณค่าของความเป็นชุมชนท้องถิ่นโดยมีเป้าหมายทางการเมืองเป็นสำคัญ หรืออีกนัยหนึ่งก็คือการเสริมสร้างอำนาจการต่อรองทางการเมืองให้กับชุมชนท้องถิ่นในขบวนการ

ต่อสู้เชิงสัญลักษณ์เพื่อแสดงถึงสิทธิชุมชนในการมีส่วนร่วมควบคุมและจัดการทรัพยากรท้องถิ่นร่วมกับรัฐและเอกชน³

การเกิดขึ้นของหมู่บ้านเสื้อแดงภายหลังเหตุการณ์ล้อมปราบคนเสื้อแดงเมื่อปี พ.ศ. 2553 นับเป็นความพยายามช่วงชิงพื้นที่หมู่บ้านชนบทเพื่อประโยชน์ทางการเมืองของขบวนการคนเสื้อแดงระดับท้องถิ่น ที่ต้องการท้าทายอำนาจรัฐบาลทหารและประกาศการต่อสู้ทางการเมืองของคนเสื้อแดงด้วยการสร้างอัตลักษณ์ให้หมู่บ้านชนบทกลายเป็นชุมชนทางการเมืองในนามหมู่บ้านเสื้อแดง ผ่านการเชื่อมโยงเชิงสัญลักษณ์สามมิติ โดยมิติแรกเป็นอุดมการณ์ทางการเมืองของคนเสื้อแดงไม่ว่าจะเป็นประวัติศาสตร์การต่อสู้ของคนเสื้อแดง ทักษิณ ธงแดง เสื้อแดง บทเพลงการต่อสู้ของคนเสื้อแดง มิติที่สองเป็นการเชื่อมโยงทางจิตวิญญาณผ่านประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่นโดยเฉพาะในเขตภาคอีสาน และมิติที่สามคือการช่วงชิงพื้นที่หมู่บ้าน ผ่านการใช้ชื่อหมู่บ้าน ใช้พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ของหมู่บ้าน และการปักป้ายประกาศให้หมู่บ้านแห่งนั้นเป็นหมู่บ้านเสื้อแดงเพื่อประชาธิปไตย แน่นนอนว่า แนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงไม่สามารถลงหลักฐานเป็นชุมชนทางการเมืองในหมู่บ้านกรณีศึกษาของงานวิจัยนี้ได้มากนัก กระนั้นก็ตาม ปฏิเสธไม่ได้ว่า การช่วงชิงพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ของแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงได้ประสบความสำเร็จในทางการเมืองเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากกระแสการตอบรับและการขยายตัวของแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดง การช่วงชิงการเป็นเจ้าของสัญลักษณ์และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมหมู่บ้านเสื้อแดงของกลุ่มแกนนำทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่น ปฏิบัติการของรัฐในหมู่บ้านเสื้อแดงที่มีทั้งลักษณะคุกคามกดดันและความพยายามเอาอกเอาใจชาวบ้านผ่านโครงการพัฒนา เช่น โครงการ“ซ่อมแซมบ้านประชาชนสร้างกุศลถวายพ่อของแผ่นดิน” เพื่อเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสที่มีพระชนมายุครบ 7 รอบ เป็นต้น

การถูกสร้างใหม่เชิงสัญลักษณ์ซ้ำแล้วซ้ำอีกของหมู่บ้านชนบทไทย ไม่ว่าจะเป็นการสร้างใหม่โดยรัฐ โดยนักพัฒนาเอกชน โดยขบวนการเสื้อแดง และโดยชาวบ้านเอง เป็นการเน้นย้ำให้เห็นว่า ในยุคโลกาภิวัตน์ที่ขอบเขตของระยะทางและขอบเขตทางวัฒนธรรมของโลกทั้งใบได้หดสั้นและเชื่อมโยงเข้าหากันด้วยกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เทคโนโลยีการสื่อสาร และการคมนาคม ทว่าความเป็นหมู่บ้านในฐานะพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ไม่ได้พรมัวหรือลดความสำคัญลงไปเลยในมิติของ

³ ที่มา: ชลธิรา สัตยวัฒน์ (บรรณาธิการ). พลวัตสิทธิชุมชน : กระบวนทัศน์ทางมานุษยวิทยา. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2546. ยศ สันสมบัติ. พลวัตสิทธิชุมชน : กระบวนทัศน์ทางมานุษยวิทยา. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2546. และอานันท์ กาญจนพันธ์. มิติชุมชน : วิถีคิดท้องถิ่นว่าด้วย สิทธิ อำนาจ และการจัดการทรัพยากร. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย,

การต่อสู้ทางการเมือง ตรงกันข้าม หมู่บ้านชนบทไทย ไม่เว้นแม้แต่ชุมชนเมืองอย่าง กรุงเทพมหานคร (กทม.) ซึ่งบรรยากาศและผลการเลือกตั้งผู้ว่า กทม. เมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2556 ได้กลายเป็นภาพสะท้อนที่ชัดเจนว่า พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ยังมีความสำคัญและถูกช่วงชิงเพื่อใช้ประโยชน์ทางการเมืองในทุกยุคทุกสมัยตลอดมา การถูกสร้างใหม่เชิงสัญลักษณ์ตามยุคสมัย สะท้อนชัดเจนว่า หมู่บ้านชนบทไม่ใช่สถานที่ที่หยุดนิ่ง แต่เป็นพื้นที่ที่มีพลวัตและมีความร่วมสมัย และผู้คนในหมู่บ้านชนบทก็มีความเป็นพลวัตและมีความร่วมสมัยสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมตลอดเวลาเช่นกัน

นอกจากนี้ การยอมรับปรับเปลี่ยนหรือการต่อต้านขัดขืนของชาวบ้านกับตัวกระทำทางการเมืองต่างๆ ที่เข้าหียับฉวยประโยชน์ผ่านการสร้างสัญลักษณ์ให้กับหมู่บ้านได้สะท้อนชัดเจนว่า ความสัมพันธ์ของผู้คนในหมู่บ้านชนบทไม่ได้ดำรงอยู่อย่างสงบเรียบง่าย ชาวบ้านไม่ได้ตกอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์แหว่งในระดับท้องถิ่นเท่านั้น หากแต่ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ของชาวบ้านได้ถูกถักทอเข้ากับเครือข่ายที่ซับซ้อนและกว้างขวาง ทั้งในมิติการประสานผลประโยชน์ การต่อรอง การต่อสู้ กับภาครัฐและภาคประชาชนที่เข้ามาปฏิบัติภารกิจด้านงานพัฒนาภายในหมู่บ้าน รวมทั้งองค์กรเอกชน (ภาคธุรกิจ) ที่เข้ามาแย่งชิงทรัพยากรของชุมชนท้องถิ่น เพื่อฉกฉวยผลประโยชน์หรือเพื่อหลบเลี่ยงการถูกกดทับจากตัวแสดงทางการเมืองมากหน้าหลายตาและจากโครงการพัฒนาจำนวนมากที่หลั่งไหลเข้ามาหมู่บ้านตลอดเวลาด้วยเช่นกัน

มิติที่สอง ว่าด้วย ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้นำชุมชนหรือผู้ใหญ่บ้านกับชาวบ้าน ถึงแม้ว่าในอดีตที่ผ่านมาชุมชนชนบทได้ถูกเชื่อมโยงเข้ากับเครือข่ายการอุปถัมภ์ที่สลับซับซ้อนกับสถาบัน องค์กร และปัจเจกบุคคลที่เข้ามาปฏิบัติภารกิจมากมายภายในหมู่บ้าน แต่ชุดการอธิบายเกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจของชุมชนชนบทไทยจำนวนมากกลับสะท้อนมุ่งเน้นเฉพาะภาพของผู้นำชุมชนว่าเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นทั้งตัวแทนของรัฐและตัวแทนของชาวบ้านทำหน้าที่เชื่อมประสานกันระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐและโลกภายนอก (ทุน) กับชุมชน นอกจากนี้ ยังมองว่าผู้นำมีอิทธิพลต่อการกำหนดหรือชี้นำทิศทางการเมืองของชาวบ้านได้⁴ และความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ของชุมชนชนบทสมัยใหม่ที่ก่อตัวขึ้นในพื้นที่ของการเมืองแบบเลือกตั้ง ยิ่งสะท้อนภาพ

⁴ฟิลิป เอิร์ช. หมู่บ้านสุรัฐ-รัฐหมู่บ้าน. ใน รัฐกับหมู่บ้านในไทยศึกษา, โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533. ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์ และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมในหมู่บ้านอีสาน กรณีบ้านนาพานวด. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2529. สุวิทย์ วีระศาสตร์ และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมในหมู่บ้านอีสาน กรณีบ้านโนนตะแบก. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2529.

ที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้นถึงข้อจำกัดของชุดการอธิบายที่ให้ความสำคัญกับบทบาทของผู้นำชุมชนว่าไม่สามารถใช้เป็นแนวทางทำความเข้าใจความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ของชุมชนชนบทสมัยใหม่ได้อีกต่อไป เพราะการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองนับตั้งแต่ระบอบประชาธิปไตยไทยแบ่งบานขึ้นในช่วงต้นทศวรรษที่ 2540 เป็นต้นมา ไม่ว่าจะเป็นการกระจายอำนาจการเมืองการปกครองสู่ท้องถิ่นหรือการเกิดขึ้นของพรรคไทยรักไทย ได้ส่งผลให้ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์และพื้นที่ที่รองรับทางการเมืองของชาวบ้านในชุมชนชนบทไทยเปลี่ยนแปลงไปโดยสิ้นเชิง โดยในการเมืองระดับชาติชาวบ้านสามารถเรียกร้องการสนับสนุนจากนโยบายรัฐที่ครอบคลุมถึงปัญหาพื้นฐานในด้านการดำรงชีวิตและกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชาวบ้านได้อย่างหลากหลาย เช่น นโยบาย 30 บาทรักษาทุกโรค กองทุนหมู่บ้าน การพักชำระหนี้เกษตรกร การประกันราคาผลผลิตทางการเกษตร ฯลฯ และในการเมืองระดับท้องถิ่น ชาวบ้านสามารถต่อรองกับรัฐผ่านช่องทางที่หลากหลาย อาทิ อบจ. อบต. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งการกำหนดให้มีการเลือกตั้ง อบจ. อบต. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ทุก 4-5 ปี⁵ ได้ส่งผลให้ความสัมพันธ์ทางอำนาจในระดับท้องถิ่นมีความยืดหยุ่น และทำให้ชาวบ้านกลายเป็นหน่วยทางอำนาจที่สามารถต่อรองกับกลุ่มการเมืองและรัฐได้โดยตรงผ่านการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทางการเมืองดังกล่าวยิ่งส่งผลให้อำนาจผู้นำชุมชนหรือผู้ใหญ่บ้านในการชี้นำการทางการเมืองของชาวบ้านอ่อนกำลังลงไปอีก

นอกจากนี้ ความไม่ลงตัวของผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจการเมืองที่เกิดขึ้นภายใต้บริบทหมู่บ้านเสื้อแดงนาใหญ่ที่ส่งผลให้ชาวบ้านต่อต้านและโต้กลับอำนาจการชี้นำหรือความพยายามครอบงำความคิดและการแสดงออกทางการเมืองของผู้นำชุมชนด้วยการแสดงออกทางอำนาจผ่านปฏิบัติการทางการเมืองในชีวิตประจำวัน และผ่านการเลือกตั้งระดับท้องถิ่น ได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ผู้นำชุมชนหรือผู้ใหญ่บ้านไม่สามารถชี้นำชาวบ้านได้อีกต่อไป บทสัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้อาวุโสประจำหมู่บ้านนาใหญ่ ยิ่งเน้นย้ำให้เห็นถึงความถดถอยของผู้นำชุมชนหรืออิทธิพลท้องถิ่นว่าไม่สามารถชี้นำหรือครอบงำชาวบ้านในชนบทสมัยใหม่ได้อีกต่อไป

“ปัจจุบันการเมืองเปลี่ยนไปแล้ว ความสำคัญของผู้ทรง⁶ ที่เคยมีหลายบักคัก [มีอย่างมหาศาล] ในอดีตได้หมดไปด้วย เมื่อก่อนเวลาใครจะเข้ามาในหมู่บ้านต้องติดต่อผ่านผู้ทรง มีปัญหาอะไรเกิดขึ้นในหมู่บ้านผู้ทรงต้องเป็นคนกลาง เกิดอะไรขึ้น

⁵ อย่างไรก็ตาม ช่องทางการต่อรองทางการเมืองของคนชนบทได้ลดลงไปจากการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ ฉบับที่ 11 พ.ศ. 2551 โดยอนุญาตให้กำนัน-ผู้ใหญ่บ้านมีวาระการดำรงตำแหน่งจนมีอายุครบ 60 ปี

⁶ “ผู้ทรง” หรือ “ผู้ทรงคุณวุฒิ” มีที่มาจาก การแต่งตั้งตามโครงสร้างคณะกรรมการบริหารหมู่บ้าน

ในหมู่บ้านต้องหาผู้ทรงหมด แม้แต่ ส.ส. ถ้าจะลงพื้นที่มาหาเสียงยังต้องมาขอให้ผู้ทรงช่วย เพราะชาวบ้านจะเชื่อผู้ทรง เวลาเขาเข้ามาจะให้เงินเป็นสินน้ำใจด้วยแต่ไม่ได้ให้มากมายอะไร แต่ปัจจุบันเวลาชาวบ้านมีปัญหาไม่มาหาผู้ทรงแล้ว ปัญหาเล็กน้อยจะไปหาผู้ใหญ่กับอบต.แทน แล้วอย่าง ส.ส. สมัยก่อนเข้าหาไม่ได้ แต่มาสมัยนี้เข้าหาง่าย เรียกได้ว่าไปเลือกตั้ง เลือกพรรคได้นโยบาย เลือก ส.ส. ได้ฟังพาทศาคัย นับตั้งแต่ชาวบ้านฟังพาทศการเมืองได้ การเมืองในหมู่บ้านก็เปลี่ยนไปมาก”

(สัมภาษณ์ตุลาคม พ.ศ. 2555)

ส่วนอำนาจทางการเมืองของผู้นำชุมชนหรือผู้ใหญ่บ้านนาใหญ่ที่เพิ่มมากขึ้นภายหลังการเปิดหมู่บ้านเลือกตั้ง และกลายเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ผลักดันให้ภรรยาของผู้ใหญ่บ้านนาใหญ่สามารถเข้าสู่ตำแหน่งหน้าที่ทางการเมืองในฐานะสมาชิกองค์การบริหารส่วนจังหวัดสังกัดพรรคเพื่อไทย ก็ไม่ใช่อำนาจที่เกาะเกี่ยวร้อยรัดอยู่กับฐานความนิยมหรือการอุปถัมภ์ค้ำจุนจากผู้คนภายในหมู่บ้านนาใหญ่เป็นสำคัญ หากแต่เกิดจากการสนับสนุนและถักทอความสัมพันธ์ทางการเมืองกับเครือข่ายคนเลือกตั้งภายนอกหมู่บ้านและพรรคเพื่อไทย ยิ่งไปกว่านั้น ยังมีความไม่ลงตัวของอุดมการณ์ทางการเมืองระหว่างรัฐ (ราชการ) กับรัฐ (การเมืองแบบเลือกตั้ง) ที่ปรากฏในอาณาบริเวณหมู่บ้านเลือกตั้ง กล่าวคือ ผู้ใหญ่บ้านนาใหญ่ในฐานะเป็นเจ้าหน้าที่รัฐ (ราชการ) และเป็นแกนนำคนเลือกตั้งที่สนับสนุนการเมืองแบบเลือกตั้งได้แสดงปฏิกริยาต่อต้านอำนาจรัฐ (ราชการ) ที่พยายามข่มขู่คุกคามและหวานล้อมให้ปิดหมู่บ้านเลือกตั้ง ที่น่าสนใจไปกว่านั้น คือ ผู้ใหญ่บ้านนาใหญ่ได้ใช้เครือข่ายอำนาจทางการเมืองระดับชาติและระดับท้องถิ่นที่มีอยู่ปกป้องหมู่บ้านเลือกตั้งจากปฏิบัติการรุกคืบของรัฐด้วย ซึ่งการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ก่อตัวขึ้นภายใต้บริบทของการเมืองแบบเลือกตั้ง และปรากฏการณ์ที่เกิดภายใต้บริบทหมู่บ้านเลือกตั้งนาใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นกรณีที่ชาวบ้านปฏิเสธการขึ้นนำหรือต่อต้านอำนาจทางการเมืองของผู้ชุมชน การถักทอความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นผ่านช่องทางอันหลากหลายทั้งของชาวบ้านและผู้นำชุมชน การวางตัวเป็นปฏิปักษ์กับรัฐของผู้ใหญ่บ้าน สิ่งเหล่านี้ได้เผยให้เห็นถึงการจัดรูปแบบความสัมพันธ์ทางอำนาจของชุมชนชนบทสมัยใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตอย่างสิ้นเชิง

มิติที่สาม เป็นการสำรวจความเป็นสมัยใหม่ของคนชนบทในขบวนการเลือกตั้งในมิติการเมือง เศรษฐกิจ และการสื่อสารดิจิทัล ทั้งนี้ ปริมาณพลของ “ชุมนุมทางการเมือง” ในนามหมู่บ้านเลือกตั้งในฐานะที่เป็นความเคลื่อนไหวระลอกใหม่ของคนเลือกตั้งภายหลังเหตุการณ์ล้อมปราบ มีจุดริเริ่มและมีฐานที่มั่นอยู่ในเขตชนบทภาคอีสานภายใต้อุดมการณ์พื้นฐานสำคัญคือการ

สนับสนุนระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทนและการยินดีปรีดาภิเษกกับระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ดังจะเห็นได้จากเป้าหมายสำคัญหลายประการของการขับเคลื่อนแนวคิดหมู่บ้านสื่อแดง อาทิ การต่อต้านการรัฐประหาร สนับสนุนการแก้ไขรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน (พ.ศ. 2550) การเรียกร้องประชาธิปไตยเต็มใบ การสนับสนุนพรรคการเมืองหรือพรรคเพื่อไทย และการขยายเป้าหมายไปสู่การจัดตั้งสหกรณ์หมู่บ้านสื่อแดงเพื่อจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของคนสื่อแดง เพื่อจำหน่ายวัตถุดิบทางการเกษตรที่สอดคล้องกับวิถีการผลิตของหมู่บ้าน และเพื่อปล่อยสินเชื่อในอัตราดอกเบี้ยต่ำ ฯลฯ ซึ่งการประกาศเป้าหมายของแนวคิดหมู่บ้านสื่อแดงนี้ได้กลายเป็นภาพสะท้อนแห่งความปรารถนาทางเศรษฐกิจและความคาดหวังทางการเมืองของชาวบ้านในชุมชนชนบทสมัยใหม่ในลักษณะที่กลับหัวกลับหางอย่างสิ้นเชิงกับมโนทัศน์ของแนวคิดสิทธิชุมชนและแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนซึ่งถูกพัฒนาขึ้นจากวิกฤตความศรัทธาที่มีต่อระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมและระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทน โดยผู้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาแนวคิดชุมชนเหล่านี้ คือกลุ่มบุคคลที่มีฐานที่มั่นในเขตเมืองหรือมีตัวตนในพื้นที่วิชาการ สื่อสารมวลชน ภาคประชาสังคม นักพัฒนาเอกชนในเขตเมืองที่มีกวางตัวในฐานะเป็นตัวแทนปัญหาของชาวบ้านตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา

แน่นอนว่า การขับเคลื่อนกิจกรรมภายใต้แนวคิดหมู่บ้านสื่อแดงในพื้นที่กรณีศึกษานี้ยังมีความลักลั่นบางประการ หากแต่อุดมการณ์พื้นฐานของแนวคิดหมู่บ้านสื่อแดงได้กลายเป็นภาพสะท้อนที่ชัดเจนถึงความคาดหวังทางการเมืองและความปรารถนาทางเศรษฐกิจของชาวบ้านในพื้นที่หมู่บ้านนาใหญ่รวมทั้งชาวบ้านจำนวนไม่น้อยที่เข้าร่วมเคลื่อนไหวกับขบวนการคนสื่อแดง ดังที่ปรากฏชัดเจนว่า ในระยะเริ่มแรกของการกลายเป็นหมู่บ้านสื่อแดงนาใหญ่นั้น แนวคิดนี้ได้รับการตอบรับและได้รับการสนับสนุนจากชาวบ้านนาใหญ่เป็นอย่างดี ด้วยเหตุนี้ การปรากฏขึ้นของหมู่บ้านสื่อแดงจึงเป็นภาพสะท้อนสำคัญประการหนึ่งของความเป็นชุมชนชนบทสมัยใหม่ และได้เน้นย้ำให้เห็นว่าแนวคิดสิทธิชุมชนและวัฒนธรรมชุมชนไม่มีศักยภาพเพียงพอต่อการทำความเข้าใจวิถีคนชนบทสมัยใหม่ที่รัฐโดยเฉพาะในบริบทของการเมืองแบบตัวแทนและระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้กลายเป็นองค์ประกอบสำคัญในแบบแผนการดำรงชีวิตผู้คนในสังคมชนบทสมัยใหม่ไปแล้ว

นอกจากความเป็นสมัยใหม่ของผู้คนในสังคมชนบทในมิติทางเศรษฐกิจการเมืองตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้คนในสังคมชนบทยังมีความเป็นสมัยใหม่ด้านเทคโนโลยีการสื่อสารดิจิทัลอีกด้วย ทั้งนี้ การสำรวจ “ชุมชนทางการเมือง” ในนามหมู่บ้านสื่อแดงพบว่า เทคโนโลยีการสื่อสารหลายรูปแบบ อาทิ เว็บไซต์ ที่วีดาวเทียม เฟสบุ๊ก สถานีวิทยุชุมชน ฯลฯ ได้กลายเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการประชาสัมพันธ์เผยแพร่กิจกรรมเปิดหมู่บ้านโดยกลุ่มแกนนำเปิดหมู่บ้านสื่อแดง ใน

พิธีเปิดหมู่บ้านสื่อแดงภาคกลางนั้น ผู้วิจัยยังพบว่า มวลชนคนสื่อแดงส่วนใหญ่ที่เดินทางมาร่วมงานล้วนมีกล้องดิจิทัลและโทรศัพท์มือถือที่สามารถถ่ายรูปได้มาบันทึกภาพกิจกรรมตลอดการจัดงาน ซึ่งปรากฏการณ์การใช้สื่ออย่างเข้มข้นในการขับเคลื่อนแนวคิดหมู่บ้านสื่อแดงโดยแกนนำคนสื่อแดงและมวลชนคนสื่อแดงนั้น มีสาเหตุสำคัญสองประการ ประการแรก มาจากการพัฒนาด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่ส่งผลให้ผู้คนมีกำลังจ่ายและสามารถเข้าถึงเทคโนโลยีการสื่อสารได้เพิ่มมากขึ้น ประการที่สอง เป็นพัฒนาการที่สืบเนื่องมาจากประสบการณ์สลายการชุมนุมปี พ.ศ. 2552 หรือเหตุการณ์เมษาเลือด ซึ่งพื้นที่การสื่อสารสาธารณะได้ถูกครอบงำโดยรัฐแทบทั้งสิ้น ด้วยเหตุนี้ เทคโนโลยีการสื่อสารจึงถูกนำมาใช้อย่างเข้มข้นโดยมีเป้าหมายเพื่อช่วงชิงพื้นที่การสื่อสารสาธารณะจากรัฐบาล ดังที่ปรากฏชัดเจนในเหตุการณ์ล้อมปราบคนสื่อแดงปี พ.ศ. 2553 ที่ภาพเหตุการณ์สำคัญจำนวนมากได้ถูกเผยแพร่สู่สาธารณะผ่านการอัปโหลดขึ้นสู่เว็บไซต์ต่างๆ โดยมวลชนคนสื่อแดงอย่างทันท่วงที จนอาจเรียกได้ว่า การเคลื่อนไหวทางการเมืองของคนสื่อแดงในยุคสมัยใหม่นี้คือมีอบออนไลน์หรือมีอบดิจิทัลที่ผู้คนทางบ้านสามารถติดตามสถานการณ์ได้อย่างใกล้ชิดราวกับว่าอยู่ในพื้นที่ชุมชนเอง

ยิ่งไปกว่านั้น การสำรวจบทบาทของวิद्यุชุมชนในขบวนการสื่อแดงจังหวัดเชียงใหม่ โดย อรุณญา ศิริมล ภายใต้ชุดโครงการวิจัยเรื่องพัฒนาการจิตสำนึกและปฏิบัติการทางการเมืองของขบวนการสื่อแดงในจังหวัดเชียงใหม่ ยังได้เน้นย้ำถึงความเป็นสมัยใหม่ของสังคมชนบทปัจจุบันในด้านเทคโนโลยีดิจิทัลได้เป็นอย่างดี การสร้างชุมชนเสมือนจริงในมิติทางการเมืองด้วยการเชื่อมโยงเข้าหากันของคนสื่อแดงที่กระจายตัวอยู่ในพื้นที่ต่างๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ด้วยเทคโนโลยีการสื่อสารหรือวิद्यุชุมชนเป็นพื้นที่ที่มีพลัง สามารถระดมทรัพยากรสนับสนุนการขับเคลื่อนของขบวนการสื่อแดงได้อย่างมีประสิทธิภาพ ชุมชนเสมือนจริงในมิติทางการเมืองของคนสื่อแดงนี้เป็นภาพสะท้อนสำคัญประการหนึ่งที่ตอกย้ำว่า สังคมชนบทได้เปลี่ยนแปลงไปโดยสิ้นเชิงในทุกมิติ ทว่า พลวัตแห่งความเป็นสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นของสังคมชนบทในมิตินี้กลับเป็นสิ่งที่ขาดหายไปหรือถูกละเลยไปจากแวดวงวิชาการที่เริ่มหันมาทำความเข้าใจพลังของความสมัยใหม่หรือพลังของผู้คนที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชุมชนเสมือนจริง ซึ่งปัจจุบันมักจำกัดขอบเขตการศึกษาอยู่เฉพาะชุมชนเสมือนจริงที่ถูกสร้างขึ้นโดยผู้คนในเขตเมืองหรือกลุ่มชนชั้นกลางเป็นสำคัญ

6.2 บทสะท้อนว่าด้วยการเมืองและการจัดสรรความสัมพันธ์เชิงอำนาจของชนบทสมัยใหม่

ท่ามกลางปรากฏการณ์ความขัดแย้ง และการขับเคลื่อนทางการเมืองระดับชาติระหว่างฝ่ายผู้สนับสนุนผู้นำประเทศที่มีคุณลักษณะของความเป็น “คนดี” ซึ่งอาจมีที่มาจากอำนาจเผด็จการ และการรัฐประหาร กับฝ่ายที่สนับสนุนผู้นำที่ไม่จำเป็นต้องมีคุณลักษณะของความเป็น “คนดี” แต่ต้องมีที่มาจากทางเลือกตั้งของประชาชน ซึ่งฝ่ายหลังนี้มีชาวบ้านจากชนบทเป็นพลังสนับสนุนสำคัญ หากแต่บทบาทของชาวบ้านในขบวนการประชาธิปไตยแบบตัวแทนอาจไม่ใช่สิ่งที่คุ้นชินมากนักเมื่อเทียบกับบทบาทในขบวนการประชาธิปไตยแบบทางตรงที่มีเป้าหมายเกาะเกี่ยวปัญหาปากและผลกระทบจากการพัฒนาเป็นสำคัญ ด้วยเหตุนี้ ปัญญาชนและชนชั้นกลางจำนวนมากจึงตื่นตัวกับการทำความเข้าใจที่ไปที่มาที่ไปของชาวบ้านในขบวนการประชาธิปไตย ใน ปัจจุบันพบว่า มีชุดการอธิบายที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิงอย่างน้อยสองแนวทาง

แนวทางแรกเป็นชุดการอธิบายซึ่งมีที่มาจากทฤษฎีเชิงวิชาการที่มุ่งความสนใจไปที่การสำรวจชาวบ้านในขบวนการคนเสื้อแดงว่า ชาวบ้านในขบวนการประชาธิปไตยเป็นผลผลิตของพลวัตทางเศรษฐกิจ การลงหลักปักฐานของระบอบประชาธิปไตยนับแต่ปี พ.ศ. 2540 และประโยชน์จากนโยบายการเมืองในยุคทักษิณ ด้วยเหตุนี้ การรัฐประหารและการเล่นเกมการเมืองนอกระบบที่ทำลายผลประโยชน์ทางการเมืองและลดทอนสิทธิทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตย จึงกลายเป็นพฤติกรรมที่ชาวบ้านไม่สามารถยอมรับได้อีกต่อไป พวกเขาจึงเข้าร่วมกับขบวนการคนเสื้อแดง ซึ่งการศึกษาชาวบ้านนาใหญ่ในขบวนการประชาธิปไตยแบบตัวแทนในงานวิจัยนี้ ได้ข้อค้นพบบางประการซึ่งสอดคล้องกับชุดการอธิบายตามแนวทางนี้ว่า แรงผลักดันจากพลวัตทางเศรษฐกิจและประสบการณ์การเมืองยุคทักษิณเป็นปัจจัยสำคัญของการตัดสินใจเข้าร่วมการเคลื่อนไหวทางการเมืองกับขบวนการคนเสื้อแดง และเหตุการณ์รัฐประหารก็ส่งผลให้ชาวบ้านมีความสนใจต่อการเมืองระดับชาติมากขึ้น อย่างไรก็ตาม การกลายเป็นคนเสื้อแดงหรือเข้าร่วมในขบวนการการต่อต้านรัฐประหารของชาวบ้านนาใหญ่ส่วนใหญ่ไม่ได้เกิดขึ้นทันทีภายหลังจากเหตุการณ์รัฐประหาร แต่บรรยากาศทางการเมืองที่เกิดภายหลังจากเหตุการณ์รัฐประหาร โดยเฉพาะตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2551 เป็นต้นมา ได้กลายเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้ชาวบ้านนาใหญ่รับไม่ได้กับระบอบการเมืองที่ไม่มีความถูกต้อง เป็นธรรม และไม่มีการยึดโยงกับอำนาจของประชาชน ชาวบ้านนาใหญ่จึงได้สนับสนุนกลุ่มคนเสื้อแดงอย่างแข็งขัน

แนวทางที่สองเป็นชุดการวิเคราะห์ผ่านมุมมอง ประสบการณ์ และทัศนคติแบบปัญญาชนและชนชั้นกลางในเขตเมืองบางส่วนที่แทบไม่มีผลการวิจัยเชิงวิชาการรองรับว่า ชาวบ้านในขบวน

เสื้อแดงเป็นผลผลิตจากความรู้สึกไม่มีศักดิ์ศรี การไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม ความยากจน การด้อยทางการศึกษา ทำให้ชาวบ้านจมอยู่กับความเชื่ออันงมงาย ฟังพ้อใจกับผลประโยชน์เฉพาะหน้าที่ได้รับจากนโยบายประชานิยม และเกิดความจงรักภักดีต่อทักษิณในฐานะผู้มีบุญคุณที่มองเห็นความสำคัญและได้หยิบยื่นผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจให้กับพวกเขา แต่ข้อค้นพบหลายประการในงานวิจัยนี้สามารถข้อโต้แย้งกับชุดคำอธิบายตามข้างต้นได้ จากการสำรวจความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางการเมืองของชาวบ้านในหมู่บ้านนาใหญ่ที่เกิดขึ้นภายใต้บริบทของการกลายเป็นหมู่บ้านเสื้อแดงอันนำมาซึ่งสภาวะขาดสมดุลทางอำนาจภายในหมู่บ้านนาใหญ่ กลับพบว่า หมายเหตุทางการเมืองของชาวบ้านนาใหญ่ไม่ใช่การกำหนดท่าทีการต่อสู้กับพระราชอำนาจ อภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ หรือกับสถาบันอันเก่าแก่ที่มีบทบาทสำคัญในปฏิบัติการล้อมปราบคนเสื้อแดง และวางตัวเป็นปฏิปักษ์กับระบอบรัฐสภาที่มาจากการเลือกตั้งของประชาชนตลอดมาอย่างกองทัพไทย ซึ่งเข้ามาปฏิบัติงานพัฒนาในหมู่บ้านเสื้อแดงนาใหญ่ ตามโครงการ “ซ่อมแซมบ้านประชาชน สร้างกุศลถวายพ่อของแผ่นดิน” เหมือนที่เคยเกิดขึ้นในระยะเริ่มแรกอีกต่อไป แต่หมายเหตุทางการเมืองใหม่ของชาวบ้านนาใหญ่คือการต่อสู้กับสถาบันทางสังคมรูปแบบใหม่ ที่ได้ถูกสถาปนาขึ้นในนามหมู่บ้านเสื้อแดงในฐานะเป็นช่องทางให้แกนนำคนเสื้อแดงของหมู่บ้านสามารถสะสมอำนาจหน้าที่ทางการเมืองขึ้นมาได้มากจนทำให้เกิดสภาวะขาดสมดุลทางอำนาจภายในหมู่บ้าน ซึ่งการต่อสู้ทางอำนาจของชาวบ้านไม่จำเป็นต้องใช้รูปแบบการก่อตัวแบบประชาสังคม ไม่ต้องอาศัยพึ่งพาคนกลางอย่างนักพัฒนาเอกชนมาหนุนเสริมหรือเสริมสร้างความสำเร็จ ชาวบ้านก็สามารถแสดงออกทางการเมืองผ่านวิธีการอันหลากหลาย อาทิ การแสดงออกในระดับวิถีปฏิบัติในชีวิตประจำวันโดยทั่วไปในลักษณะปิดลับ เช่น การนินทา การหลีกเลี่ยง การปรับเปลี่ยนท่าที การไม่ยอมรับ และไม่ยอมปฏิบัติตาม เป็นต้น รวมทั้งการแสดงออกในลักษณะเผชิญหน้าอย่างเปิดเผย เช่น การเป็นหัวคะแนนให้กับผู้สมัครรับเลือกตั้งที่เป็นคู่แข่งของนางสมใจ ในการเลือกตั้งสมาชิกองค์การบริหารส่วนจังหวัด ฯลฯ และการแสดงออกผ่านช่องทางการเมืองแบบเลือกตั้งในระดับท้องถิ่นที่มีอยู่อย่างหลากหลาย ดังที่ปรากฏชัดเจนในการเลือกตั้ง สจ. ส.อบต. และการยื่นจดหมายร้องเรียนต่อนายอำเภอให้ตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน ฯลฯ นับเป็นปฏิบัติการทางการเมืองในชีวิตประจำวันที่เข้มข้นและหลากหลายของชาวบ้านนาใหญ่ในลักษณะข้างต้น โดยเฉพาะการทำทลายพลังอำนาจภายในหมู่บ้าน

การโต้กลับทางการเมืองของชาวบ้านนาใหญ่ต่อแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่า หมู่บ้านชนบทไทยไม่ใช่ปริมาตรที่มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในแนวระนาบ เหมือนดังเช่นชุดคำอธิบายที่คุ้นชินกันโดยทั่วไปว่า คนชนบทมีความเฉื่อยชาทางการเมืองหรือไม่มีความ

สนใจทางการเมือง ซึ่งคำอธิบายชุดนี้ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดระบบอุปถัมภ์จากงานวิจัยว่าด้วยเรื่องไทยศึกษาภายใต้การสนับสนุนของสหรัฐอเมริกาในช่วงทศวรรษที่ 1950 ที่สร้างภาพลักษณ์ของหมู่บ้านชนบทไทยว่ามีความสงบเรียบง่ายไม่ใส่ใจการเมืองซึ่งมีนัยสำคัญว่า อิทธิพลของแนวคิดคอมมิวนิสต์ไม่สามารถแพร่ขยายในหมู่บ้านชนบทไทยได้มากนัก⁷ หรือตามชุดการอธิบายของแนวคิดสงครามประชาธิปไตยที่สร้างมายาคติว่าด้วยเงื่อนไขด้านศึกษาและเศรษฐกิจ หรือด้วยความ “โง่” และ “จน” การเลือกตั้งของคนชนบทจึงได้ตกอยู่ภายใต้การครอบงำการซื้อเสียงและระดับอุปถัมภ์ท้องถิ่น เป็นต้น

ยิ่งไปกว่านั้น เนื่องจากแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงได้พยายามให้ความสำคัญกับทักษิณซึ่งเป็นนายกในดวงใจของชาวบ้านจำนวนมาก ที่สามารถตอบสนองต่อความปรารถนาทางการเมืองของชาวบ้าน แนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงจึงได้รับการสนับสนุนจากชาวบ้านนาใหญ่ในระยะแรก แต่ต่อมาเมื่อชาวบ้านนาใหญ่พบว่าหมู่บ้านเสื้อแดงไม่สามารถตอบสนองต่อความปรารถนาทางการเมืองในชีวิตประจำวันได้อีกต่อไป ชาวบ้านก็ไม่ได้ร้องขอที่จะได้กลับหรือปฏิเสธแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดง⁸ ซึ่งการต่อต้านแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงได้สะท้อนให้เห็นอย่างว่า ชาวบ้านนาใหญ่ได้ข้ามพ้นไปจากการอธิบายอันจำกัดคับแคบของชนชั้นกลางในเมืองที่เคยกล่าวสัพประมาทและปรามาสคนเสื้อแดงระหว่างการรณรงค์เดินทางออกจากพื้นที่เมืองหลวง บางคนถึงขั้นถ่มน้ำลายใส่คนชนบทที่บอบช้ำจากการบดขยี้ของรัฐบาลอภิสิทธิ์และกองทัพในเหตุการณ์ล้อมปราบว่า ชาวบ้านจากชนบทเป็นทั้งคนจนและคนโง่ พวกเขาจึงถูกจ้างมาชุมนุม และตกเป็นเหยื่อของนักการเมืองอย่างทักษิณ ฯลฯ

⁷ อานันท์ กาญจนพันธุ์. บทบาทของนักวิจัยและทุนวิจัยอเมริกันในการสร้างกระบวนการทัศน์ ด้านไทยศึกษา. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2538.

⁸ เมื่อพบว่าแนวคิดหมู่บ้านเสื้อแดงไม่สามารถตอบสนองโจทย์ทางการเมืองของชาวบ้านในปัจจุบันได้ ชาวบ้านก็ไม่ร้องขอที่จะตั้งคำถามหรือโต้กลับกับแนวคิดนี้ แม้ว่าจะเป็นกิจกรรมทางการเมืองที่สนับสนุนเสื้อแดงส่วนกลางและพรรคเพื่อไทยซึ่งเป็นแนวทางการเมืองที่ชาวบ้านสนับสนุนมาตั้งแต่สมัยพรรคไทยรักไทยเมื่อ พ.ศ. 2554 ผู้วิจัยจึงต้องการตั้งคำถามกลับไปยังฝ่ายปัญญาชนและชนชั้นกลางในเขตเมืองที่ไม่พยายามทำความเข้าใจการเมืองของชาวบ้านในขบวนการคนเสื้อแดง และฝ่ายที่สนับสนุนขบวนการเสื้อแดงด้วยว่า ในปัจจุบัน ขบวนการเสื้อแดงส่วนกลางและพรรคเพื่อไทยสามารถตอบสนองโจทย์ทางการเมืองได้จริงหรือไม่? ปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองได้รับการแก้ไขอย่างไร? นักโทษการเมืองได้รับอิสรภาพหรืออย่างน้อยได้รับสิทธิในการสูดคิดเต็มที่หรือไม่? การแก้ไขรัฐธรรมนูญคืบหน้าไปอย่างไรบ้าง? การบริหารงานของรัฐบาลเป็นอย่างไร? ฯลฯ ซึ่งภายใต้บริบทเช่นนี้บรรยากาศการถกเถียงและการตั้งคำถามถึงการทำงานของรัฐบาลมีอย่างน้อยเพียงใด? รัฐบาลนี้อาจตั้งอยู่ในภาวะเปราะบางที่ต้องช่วยกันประคับประคองให้ดำรงอยู่ได้โดยไม่ถูกแทรกแซงหรือถูกโค่นล้มจากอำนาจนอกรัฐสภา แต่นั่นหมายความว่า ผู้สนับสนุนจะต้องคอยแต่โอบอุ้มรัฐบาลและลดความเข้มข้นในการตั้งคำถามการวิพากษ์ และการตรวจสอบการทำงานรัฐบาลเพื่อไทยด้วยหรือไม่?

ชุดความเชื่อที่ว่าชาวบ้านถูกจ้างมาชุมนุมนั้น หากพิจารณาอย่างถ่องแท้จะพบว่าเป็นเรื่องน่าขบขันมาก เพราะหากชาวบ้านในขบวนการเสื้อแดงถูกจ้างมาชุมนุมจริง การชุมนุมของคนเสื้อแดงจะเป็นการชุมนุมทางการเมืองที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจมหาศาล เป็นตลาดการจ้างงานนอกฤดูผลิตทางการเกษตรที่ใหญ่มากที่สุดในประวัติศาสตร์ชาติไทย จากการทำสัญญาจ้างระหว่างทักษิณกับชาวบ้านหลายแสนคนเป็นระยะเวลายาวนานถึงสองเดือนในการชุมนุมปี พ.ศ. 2553 ซึ่งยังไม่นับรวมการชุมนุมของคนเสื้อแดงที่เกิดขึ้นประปรายมาอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่เกิดเหตุการณ์รัฐประหารปี พ.ศ. 2549 เป็นต้นมาจนปัจจุบันนี้ กระนั้นก็ตาม คำสบประมาทปรามาสว่า ชาวบ้านไม่มีความฉลาดทางการเมือง ยึดติดแนบแน่นกับอำนาจเงินของทักษิณกลับยังคงปรากฏให้เห็นผ่านสื่ออยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน อาทิ คำอธิบายชาวบ้านในขบวนการเสื้อแดงตามทัศนะทางการเมืองของธีรยุทธ บุญมี⁹ ตามทัศนะของประเวศ วะสี หลังจากเหตุการณ์ 10 เมษายน 2553¹⁰ และจากภาพวาดของคุณวสันต์ สิทธิเขต¹¹ เป็นส่วนหนึ่งของภาพสะท้อนที่ดีถึงความตื่นตัวและความวิพากษ์ของปัญญาชนและชนชั้นกลางไทยจำนวนไม่น้อยในการทำความเข้าใจหมุดหมายทางการเมืองของคนชนบทไทยที่มีปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน

นอกจากนี้ การสำรวจปฏิบัติการทางการเมืองในชีวิตประจำวันของชาวบ้านนาใหญ่ที่สัมพันธ์กับการจัดความสัมพันธ์เชิงอำนาจภายในหมู่บ้านยังได้เผยให้เห็นอีกว่า แท้จริงแล้ว การ

⁹ “ชาวบ้านอยู่กับความยากจนมาตั้งแต่ปู่ย่าตายาย จึงชอบวัดดูจับต้องได้อย่างเห็นชัดๆ ชอบความไวทันใจแบบ ปาฏิหาริย์ ชาวบ้านจึงชอบตะกรุด หลวงพ่อคุณ (กูให้มึงรวย) เทงหวย ชอบทองคำ ซึ่งบ่งบอกถึงความรวยชัดๆ ชาวบ้านยังมีค่านิยมแบบนักเลง มีน้ำใจให้กัน ฟังพากันได้ ชอบฮีโร่หรือวีรบุรุษที่สร้างความหวังให้กับตน ชอบผู้นำที่จับใจ ไม่ต้องยกแม่ น้ำทั้งห้า และชาวบ้านรู้สึกว่าการเองไม่ได้รับความยุติธรรมมาตลอดชีวิต ถูกดูหมิ่นดูแคลน ไม่มีศักดิ์ศรีของตัวเองให้เกิดความเคารพความรับผิดชอบตัวเอง เมื่อชนชั้นกลางในเมืองต่อต้านคนที่มีบุญคุณเช่นทักษิณจนเกิดรัฐประหารขึ้น พวกเขาจึงรู้สึกว่ายิ่งถูกซ้ำเติม ไม่ได้ได้รับความเป็นธรรม และไม่ยอมรับอำนาจของศูนย์กลาง” ข้อความบางส่วนของ ธีรยุทธ บุญมี ผู้อำนวยการสถาบันสัญญา ธรรมศักดิ์เพื่อพัฒนาประชาธิปไตย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในงานแถลงข่าววิเคราะห์การเมืองไทย แนวโน้มของวิกฤติปัจจุบัน หัวข้อ” ยุคของการเมืองปัจจุบันยุคของทักษิณ-การเมืองรากหญ้า ประชาชนนิยม” วันที่ 18 มีนาคม 2555

¹⁰ “คนเสื้อแดงมีห้ากลุ่ม คือ 1.ทักษิณ 2.คนที่ถูกทักษิณจ้างมา 3.เสื้อแดงอุดมคติ 4. พวกหัวรุนแรง 5.คนจนและคนที่ส่งสารคนจนจากทั้งในเมืองและคนชนบท” (ประเวศ วะสี. ในNaruemon and Mccargo, 2553)

¹¹ ภาพวาดที่มีคำบรรยายใต้ภาพว่า “ฉากจริงการเมืองไทยวันนี้ เงินจากปีศาจร้ายหอมหวาน หมารับใช้มากมาย ดักดาน ต้องการร่ำรวยช่วยมัน!ฯ บงการวางแผนเข้มข้น หัวตบพันผิกระยำชั่ว สังคมแตกร้าวมีดมีว เห็นแก่ตัวแท้ฝูงพาลฯ” รวมทั้ง การแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติม โดยเจ้าของภาพว่า “ทั้งตำรวจทหารหัวโจก รุมเลียกะโปกไอ้เหลี่ยม วิชยที่วิมันเตรียม เลี่ยมคนให้พร้อมฆ่ากัน!!!!” และ “บนซากศพของคนจน ฝูงมันสุขสันต์รวยหลาย ใช้เงินเป็นสนตะพาย ลวงคนไปตายเพื่อมัน!!!!” ที่ถูกเผยแพร่ผ่านทางเฟสบุ๊คส่วนตัวของเจ้าของภาพเมื่อวันที่ 28 เมษายน พ.ศ. 2556

ต้นตอทางการเมืองของชาวบ้านไม่ใช่สิ่งที่เพิ่งเกิดขึ้นในยุคการเคลื่อนไหวการเมืองของภาคประชาชน ไม่ได้เพิ่งเกิดขึ้นในยุคการเมืองแบบเลือกตั้งในสมัยรัฐบาลทักษิณ และไม่ได้เพิ่งเกิดขึ้นในขบวนการเคลื่อนไหวของคนเสื้อแดงเท่านั้น หากแต่วิวัฒนาการต่อสู้ทางอำนาจของชาวบ้านขนาดใหญ่ที่เกิดขึ้นในปริบทของหมู่บ้านขนาดเล็กได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ชาวบ้านในหมู่บ้านชนบทดำรงชีวิตอยู่ภายใต้วิถีการต่อรองทางการเมืองเป็นปกติในวิถีชีวิตประจำอยู่แล้ว เพียงแต่ปฏิบัติทางการเมืองของคนชนบทในอดีตที่ผ่านมาอาจไม่ส่งผลต่อโครงสร้างทางการเมืองระดับชาติ หรือมีความสัมพันธ์ทางสังคมในระดับกว้างออกไปไกลกว่าหมู่บ้านมากนัก อันเป็นผลมาจากโครงสร้างเศรษฐกิจสังคมของสังคมชนบทสมัยก่อนที่พึ่งพาทรัพยากรในท้องถิ่นเป็นสำคัญ จนกระทั่งมาถึงยุคการพัฒนาของรัฐในช่วงทศวรรษที่ 2500 ที่ทำให้เกิดการไหลบ่าของรัฐและทุนผ่านโครงการพัฒนาเข้าไปยังพื้นที่ชนบทโดยเฉพาะภาคอีสานและภาคเหนือ ปฏิบัติการทางการเมืองที่เกิดขึ้นเป็นปกติในชีวิตประจำวันของชาวบ้านจึงปรากฏขึ้นในการรับรู้ของสังคมภายนอก โดยเฉพาะปฏิบัติการทางการเมืองในมิติของความขัดแย้งและการเผชิญหน้าระหว่างชาวบ้านกับรัฐและทุนในด้านการจัดการทรัพยากรที่ถูกยกระดับไปสู่การต่อสู้และการต่อรองในพื้นที่การเมืองระดับชาติ ซึ่งปฏิเสธไม่ได้ว่าการสนับสนุนอย่างแข็งขันของขบวนการภาคประชาชนภายใต้อิทธิพลของแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนและแนวคิดสิทธิชุมชนในช่วงทศวรรษ 2520 เป็นปัจจัยสำคัญของการยกระดับการต่อสู้ดังกล่าว ส่งผลให้แนวคิดทั้งสองกลายเป็นแนวทางสำคัญในการทำความเข้าใจบริบททางเศรษฐกิจการเมืองของหมู่บ้านชนบทตลอดช่วงทศวรรษที่ 2520 - 2540 ที่ผ่านมา

ตลอดสองทศวรรษที่ผ่านมา แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนและแนวคิดสิทธิชุมชนซึ่งมีรากฐานของภูมิปัญญาของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจากชาวบ้าน โดยเฉพาะผู้ที่ถูกเรียกว่าปราชญ์ชาวบ้าน นักพัฒนาเอกชน และนักวิชาการจำนวนหนึ่ง ทั้งในระดับองค์ความรู้ทางวิชาการ การพัฒนาตัวบทกฎหมายและกลไกเชิงสถาบันทางการเมือง เพื่อใช้เป็นเครื่องมือต่อสู้ปรับสมดุลเชิงอำนาจทางการเมืองระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับรัฐและทุนในด้านการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นในฐานะเป็นปัจจัยสำคัญในระบบการผลิตและดำรงวิถีชีวิตของคนชนบท โดยมีนักพัฒนาเอกชนในนามขบวนการภาคประชาชนเป็นฟันเฟืองสำคัญในการขับเคลื่อนการต่อสู้ทางการเมืองดังกล่าว ทว่า ปรากฏการณ์คนเสื้อแดงซึ่งมีมวลชนส่วนมากเป็นชาวบ้านจากชนบทในภาคอีสานและภาคเหนือที่ถูกฮือขึ้นมาต่อต้านผลพวงของรัฐประหาร เรียกร้องรัฐบาลที่มาจากทางเลือกตั้งของประชาชน ไม่ใช่จริตที่คุ้นชินในเส้นทางการต่อสู้ทางการเมืองชาวบ้านจากชนบท ด้วยเหตุนี้ การปรากฏขึ้นของคนชนบทในขบวนการเรียกร้องประชาธิปไตย จึงไปกระทบอย่างแรงกับ

จิตทางการเมืองของบรรดาชนชั้นกลางและปัญญาชนในสังคมไทยซึ่งเคยเป็นพลังหลักในขบวนการต่อสู้กับอำนาจรัฐทหารเพื่อเรียกร้องประชาธิปไตยตลอดมา จนนำไปสู่จุดหักเหสำคัญของแนวทางการศึกษาวัฒนธรรมการเมืองสังคมชนบทในช่วงทศวรรษที่ 2550 ซึ่งนักวิชาการจำนวนหนึ่งได้พยายามศึกษาเพื่อทำความเข้าใจว่า คนเสื้อแดงเป็นใครด้วยเหตุผลใดถึงได้สนใจการเมืองในมิตินี้ แต่ในขณะเดียวกัน ก็มีชนชั้นกลางและปัญญาชนจำนวนไม่น้อยที่รับรู้ได้ถึง การสูญเสียตำแหน่งแห่งที่ทางการเมืองของตัวเอง ไม่พยายามทำความเข้าใจชาวบ้านในขบวนการเสื้อแดง แข็งตัวเอง เลวร้ายไปกว่านั้น คนกลุ่มนี้จำนวนไม่น้อยยังกล่าวหาชาวบ้านในขบวนการคนเสื้อแดงอย่างสาหัสเสียเทเสีย สนับสนุนขบวนการนอกระบบของรัฐสภาที่วางตัวเป็นปฏิปักษ์กับขบวนการประชาธิปไตย และสนับสนุนการล้อมปราบคนเสื้อแดงในปี พ.ศ. 2553 อย่างเปิดเผย¹²

ทั้งนี้ ในทศวรรษ 2550 โดยเฉพาะภายหลังเหตุการณ์ล้อมปราบคนเสื้อแดงเมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2553 มีนักวิชาการจำนวนไม่น้อยที่หันมาให้ความสำคัญกับการทำความเข้าใจชาวบ้านชนบทสมัยใหม่ผ่านการสำรวจว่า คนเสื้อแดงเป็นใคร และด้วยเหตุผลใดคนกลุ่มนี้ถึงได้ออกมาชุมนุมสนับสนุนรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งและเรียกร้องการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยที่มีความยึดโยงกับอำนาจประชาชน ผลการศึกษาคนเสื้อแดงของนักวิชาการกลุ่มนี้ นำมาซึ่งข้อค้นพบที่แตกต่างกันอย่างน้อยสองแนวทางหลักๆ แนวทางแรก เป็นการทำความเข้าใจคนเสื้อแดงบนฐานทางเศรษฐกิจ ซึ่งดูเหมือนว่าแนวทางนี้ได้กลายเป็นแนวทางสำคัญที่ถูกนำมาใช้อธิบายชาวบ้านในขบวนการคนเสื้อแดง ดังจะเห็นได้จากการปรากฏขึ้นของชุดวาทกรรมที่ถูกใช้เรียกแทนชาวบ้านในขบวนการเสื้อแดงอย่างหลากหลาย อาทิ “คนยอดหญ้า” โดยประภาส ปิ่นตบแต่ง¹³ “คนกึ่งเมืองกึ่งชนบท” โดย นฤมล ทับจุมพล และ ดันแคน แมคคาโก¹⁴ ชาวบ้านผู้มี

¹² บทกวี “ระเบิด ! อภิสัทธา” เป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงท่าทีของหนึ่งในแกนนำขบวนการภาคประชาชนที่สนับสนุนการล้อมปราบคนเสื้อแดงในปี พ.ศ. 2553 เจ้าของนามปากกา “มุสิกะตะวัน” เป็นอดีตเลขาธิการสหพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย สนนท. ปัจจุบันดำรงตำแหน่งเลขาธิการคณะกรรมการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตย (ครป.) ะอนุกรรมการ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.) ที่ถูกเผยแพร่ในเว็บล็อกของผู้เขียน URL: <http://www.oknation.net/blog/mataharee/2010/04/07/entry-1> (ถูกระงับการเผยแพร่ไปแล้ว แต่ยังสามารถสืบค้นได้ใน <http://blogazine.in.th/blogs/gadfly/post/3114>) บทกวีนี้ถูกเผยแพร่เมื่อวันที่ 7 เมษายน 2553 ก่อนเหตุการณ์สลายการชุมนุมในวันที่ 10 เมษายน 2553 ที่มีผู้เสียชีวิตถึง 25 คน และบาดเจ็บอีกเป็นจำนวนมากเพียง 3 วัน

¹³ ประภาส ปิ่นตบแต่ง. การลุกขึ้นสู้ของคน “ยอดหญ้า”; บทวิเคราะห์ในเชิงมิตินการเมือง. ใน *Red Why: ทำไมแดงสังคมไทย ปัญหา และความเป็นมาของคนเสื้อแดง*, กรุงเทพฯ: Openbooks, 2553.

รายได้ปานกลาง โดยแอนดรู วอลด์เกอร์¹⁵ รวมทั้งบทวิเคราะห์โดย อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ ที่ได้กล่าวถึงชาวบ้านในขบวนการเสื้อแดงว่า “พลังสีแดง: การจัดตั้งของภาคการผลิตไม่เป็นทางการ”¹⁶ “คนชั้นกลางระดับล่าง” โดย นิธิ เอียวศรีวงศ์¹⁷ เป็นต้น

แนวทางที่สอง เป็นการทำความเข้าใจคนเสื้อแดงจากฐานทางการเมือง อาทิ งานวิจัยของ ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรีและคณะ¹⁸ ที่มองว่าขบวนการเสื้อแดงมีความเป็นพหุลักษณะทางเหตุผล บางกลุ่มอาจมีเหตุผลทางการเมืองหรืออุดมการณ์ บางกลุ่มอาจมีเหตุผลทางเศรษฐกิจ แต่มีคุณลักษณะสำคัญร่วมกันคือสำนึกของความประชาธิปไตยอันเป็นผลมาจากการเบ่งบานของวัฒนธรรมประชาธิปไตยไทยในช่วงปี พ.ศ. 2540 ที่ทำให้ผู้คนได้มีประสบการณ์ตรงทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยมากยิ่งขึ้น ฯลฯ อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางข้อค้นพบทั้งสองแนวทาง จากงานศึกษากลุ่มนี้ล้วนได้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของพลวัตทางเศรษฐกิจการเมืองของไทยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ทางการเมืองของคนชนบท อันนำมาสู่การตั้งคำถามถึงข้อจำกัดของแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนและแนวคิดสิทธิชุมชนที่มักนำเสนอภาพชุมชนชนบทแบบหยุดนิ่ง วางตัวเป็นปฏิปักษ์กับระบอบทุนนิยมและการเมืองแบบตัวแทน ว่าไม่มีศักยภาพในการทำ ความเข้าใจสังคมชนบทสมัยใหม่ที่รัฐและทุนได้เข้ามามีความสัมพันธ์กับวิถีการดำรงชีวิตของผู้คนอย่างแนบแน่นอีกต่อไป

¹⁴ Naruemon Thabchumpon and McCargo Duncan. Not Just Poor Farmers: Urbanized Villagers in the 2010 Thai Redshirt Protests. Asian Survey, 2010.

¹⁵ แอนดรู วอลด์เกอร์. บทนำ: ชาวนา อำนาจ และ สังคมการเมือง. แปลโดย จักรกริช สังขมณี. ใน ชาวนาการเมือง: อำนาจในเศรษฐกิจชนบทสมัยใหม่ของไทย, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน, 2556. (กำลังจัดพิมพ์)

¹⁶ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. พลังสีแดง : การจัดตั้งของภาคการผลิตไม่เป็นทางการตอนที่ 1. ใน คอลัมน์สีดประจำคอลัมน์ "ใต้กระแส". กรุงเทพธุรกิจออนไลน์, 2553.

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. พลังสีแดง : การจัดตั้งของภาคการผลิตไม่เป็นทางการตอนที่ 2. ใน คอลัมน์สีดประจำคอลัมน์ "ใต้กระแส". กรุงเทพธุรกิจออนไลน์, 2553.

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. พลังสีแดง : การจัดตั้งของภาคการผลิตไม่เป็นทางการตอนที่ 3. ใน คอลัมน์สีดประจำคอลัมน์ "ใต้กระแส". กรุงเทพธุรกิจออนไลน์, 2553.

¹⁷ นิธิ เอียวศรีวงศ์. ใน เวทีวิชาการ "ประสบการณ์ประชาธิปไตยของชาวบ้านเชียงใหม่". ห้องประชุมอาคารปฏิบัติการ 4 คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2554.

¹⁸ ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรีและคณะ. พัฒนาการจิตสำนึกและปฏิบัติการทางการเมืองของขบวนการเสื้อแดงในจังหวัดเชียงใหม่. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2554.

นอกจากนี้ งานศึกษากลุ่มนี้ยังมีคุณูปการสำคัญอย่างมากในการถมช่องว่างในการทำความเข้าใจพฤติกรรมการเลือกตั้งของคนชนบท ซึ่งผู้วิจัยสนับสนุนข้อเสนอของปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรีที่ว่า ข้อค้นพบจากงานวิจัยกลุ่มนี้มีพลังเพียงพอต่อการยุติหรือล้มเลิกแนวคิดสองนคราประชาธิปไตยไปโดยสิ้นเชิง¹⁹

อย่างไรก็ตาม ในการทำความเข้าใจวัฒนธรรมการเมืองของคนชนบทผ่านการสำรวจ ขบวนการทางสังคม ขบวนการทางการเมือง และพฤติกรรมทางการเมืองในระดับปัจเจก โดยแบ่งแยกแบบเบ็ดเสร็จระหว่างปริมณฑลของรัฐและประชาชน (ชาวบ้าน หมู่บ้าน – ผู้วิจัย) ตามแนวแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน แนวคิดสิทธิชุมชน แนวคิดสองนคราประชาธิปไตย รวมทั้งการศึกษาคนชนบทในขบวนการเสื้อแดง มีคุณูปการสำคัญมากต่อการทำความเข้าใจและนำไปสู่การตั้งคำถามต่อปรากฏการณ์ทางสังคมได้เป็นอย่างดี แต่ทว่า ข้อค้นพบจากการศึกษาปฏิบัติการทางการเมืองในชีวิตประจำวันภายใต้บริบทของหมู่บ้านเสื้อแดงนาใหญ่ในงานวิจัยนี้ได้แสดงให้เห็นว่า การศึกษาวัฒนธรรมการเมืองของคนชนบทตามแนวทางเหล่านี้ ยังมีข้อจำกัดและบดบังวัฒนธรรมการเมืองของผู้คนในหมู่บ้านชนบทไทยอย่างน้อยสองมิติ

มิติแรก เป็นการลดทอนหรือตัดตอนวัฒนธรรมการเมืองของคนชนบท เพราะการมุ่งทำความเข้าใจเชิงปรากฏการณ์ทางการเมืองทำให้มองไม่เห็นปฏิบัติการทางการเมืองในชีวิตประจำวันของผู้คน ซึ่งเกิดขึ้นมาอย่างต่อเนื่องยาวนานจนกลายเป็นแบบแผนพื้นฐานในวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมชนบท

มิติที่สอง ถึงแม้ว่างานศึกษาคนชนบทในขบวนการเสื้อแดงสามารถทำความเข้าใจถึงพลวัตทางเศรษฐกิจและการเมืองของคนชนบทในขบวนการเสื้อแดง และการถักทอความสัมพันธ์เชิงอำนาจของคนชนบทที่เกิดขึ้นในอาณาบริเวณที่ซับซ้อนและกว้างขวางมากกว่าแนวทางคิด

¹⁹ ตามทัศนะของผู้วิจัย แนวคิดสองนคราประชาธิปไตยที่ถูกนำเสนอในรูปแบบบทความครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2537 ก่อนจะได้การจัดพิมพ์เป็นหนังสือครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2538 และได้ถูกใช้อ้างอิงอย่างแพร่หลายเพื่ออธิบายพฤติกรรมเลือกตั้งของคนชนบทและกลายเป็นหนังสือประจำ (ชน) นิยมที่ถูกพิมพ์ซ้ำแล้วอีกถึง 8 ครั้ง (พิมพ์ครั้งที่ 8 ในปี พ.ศ. 2556) นอกจากนี้ไม่มีศักยภาพเพียงพอต่อการทำความเข้าใจวิถีชีวิตของผู้คนชนบทที่เชื่อมโยงกับพฤติกรรมเลือกตั้งแล้ว ยังไม่สามารถทำความเข้าใจปัญญาชนและชนชั้นกลางในเมืองในยุคปัจจุบันจำนวนไม่น้อยที่วางตัวชัดเจนการพัฒนากรอบประชาธิปไตยไทยได้อีก จึงอาจต้องปรับปรุงเนื้อหาให้สอดคล้องกับสถานการณ์ทางการเมือง เพื่อให้แนวคิดนี้ยังมีพลังในการอธิบายพฤติกรรมทางการเมืองของผู้คนสมัยใหม่ได้ อาทิ สลับตำแหน่งแห่งที่ของตัวแสดงทางการเมืองระหว่างภาคเมืองกับภาคชนบทเสียใหม่

วัฒนธรรมชุมชน²⁰ งานศึกษาทั้งสองกลุ่มนี้มีลักษณะสำคัญร่วมกันประการหนึ่ง คือการมองปฏิสัมพันธ์ของผู้คนชนบทในลักษณะที่มีความเป็นเอกภาพมากเกินไป ละเลยการสำรวจปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นในอาณาบริเวณของหมู่บ้านหรือกลุ่มทางสังคมชนบทขนาดเล็กที่มีทั้งการประสานความขัดแย้ง การต่อรอง และการต่อต้าน ซึ่งปฏิสัมพันธ์เหล่านี้มีพลังอำนาจกำกับพฤติกรรมทางการเมืองของคนชนบทที่เชื่อมโยงถึงการตัดสินใจเข้าร่วมกับขบวนการทางการเมืองและลงคะแนนเสียงเลือกตั้งระดับชาติและโดยเฉพาะในระดับท้องถิ่นเป็นอย่างมาก

²⁰ ถึงแม้ว่าแนวคิดสิทธิชุมชนจะมีจุดยืนหรือมีพื้นฐานทางความรู้ที่สำคัญบางประการ อาทิ การให้ความสำคัญกับคุณค่าความเป็นชุมชนท้องถิ่นเหมือนกับแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน แต่แนวคิดสิทธิชุมชนเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเป็นขบวนการทางสังคมที่มีเป้าหมายสำคัญเพื่อเสริมสร้างอำนาจให้กับชุมชนท้องถิ่นในการต่อรองทางการเมืองกับกลุ่มอำนาจต่างๆ ที่ร่ายล้อมชุมชนท้องถิ่นอยู่ ด้วยเหตุนี้ ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของผู้คนภายใต้ขบวนการสิทธิชุมชนจึงได้ถูกถักทอเข้ากับเครือข่ายที่กว้างขวางผ่านการต่อรองทางอำนาจ ซึ่งผู้วิจัยมองว่า มีความแตกต่างจากแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในฐานะเป็นปรัชญา เป็นองค์ความรู้ซึ่งมีความเป็นแกนสารและมุ่งเน้นหรือฟื้นความเป็นชุมชนท้องถิ่นผ่านการสำรวจและจัดบันทึกวิถีชีวิตของผู้คนที่เกิดขึ้นภายใต้ขอบเขตความสัมพันธ์ของประเพณี ความเชื่อ และทรัพยากรของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมเป็นสำคัญ นอกจากนี้ ขบวนการสิทธิชุมชนยังคงมีคุณูปการสำคัญและยังคงจำเป็นต้องขับเคลื่อนต่อไปในฐานะเป็นช่องทางหนึ่งของการต่อรองเพื่อแก้ไขปัญหาด้านทรัพยากรของคนตัวเล็กตัวน้อย อาทิ ปัญหาที่ดินซึ่งเป็นปัญหาสำคัญของชาวบ้านตลอดมา ในขณะที่ผู้วิจัยกำลังเขียนรายงานฉบับนี้ (วันที่ 9 พฤษภาคม พ.ศ.2556) มีชาวบ้านที่เผชิญหน้ากับปัญหาด้านการจัดการทรัพยากรมาชุมนุมเรียกร้องให้รัฐบาลแก้ไขปัญหาอยู่ข้างทำเนียบรัฐบาลในนามขบวนการประชาชนเพื่อสังคมที่เป็นธรรม (ขปส.) หรือ ฟีมูฟ แต่บรรยากาศการชุมนุมแห่งแล้งมาก แขนงนำหรือภาคประชาสังคม (นักพัฒนาเอกชน ปัญญาชน นักวิชาการ) จำนวนไม่น้อยที่เคยต่อสู้เคียงบ่าเคียงไหล่กับขบวนการสิทธิชุมชนกลับยังคงผูกติดอยู่กับความขัดแย้งของสี่เหลี่ยมจะถูกล่ามโซ่ว่าเป็นคนหัวเหื่อง เป็นพวกอนุรักษนิยม เลยไม่ยอมมาร่วมวงสังสรรค์กับปัญหาปากท้องของชาวบ้านที่นำขบวนโดยเอ็นจีโอหัวเหื่องในเวลานี้มากนัก ส่วนรัฐบาลโดย ร.ต.อ.เฉลิม อยู่บำรุง รองนายกรัฐมนตรี ในฐานะประธานคณะกรรมการแก้ไขปัญหาของขบวนการฟีมูฟ ที่ได้รับปากว่าจะเร่งหาทางช่วยเหลือโดยเร็ว พร้อมอ้างว่ารัฐบาลที่มาจากประชาชนจะไม่ทิ้งประชาชนอย่างแน่นอน แต่สุดท้ายปัญหาเร่งด่วนของชาวบ้านกลับไม่ถูกนำเข้าสู่ที่ประชุมของคณะรัฐมนตรีแต่นี้เป็นนิสัยธรรมชาติของรัฐบาลทุกยุคสมัยที่มักละเลยปัญหาของชาวบ้าน ซึ่ง ณ เวลาที่ขบวนการสิทธิชุมชนได้อ่อนพลังลงจนไม่สามารถระดมมวลชนมาเคลื่อนไหวกดดันให้รัฐบาลรับข้อเสนอมหรือเปิดโต๊ะเจรจาดูตามรูปแบบเดิมๆ ได้อีกต่อไป องค์กิริสระที่ปลุกปั่นขึ้นเพื่อเป็นแกนนำของชาวบ้านอย่างคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติก็ทำงานอย่างไรประสิทธิภาพ ปัญหาของชาวบ้านจึงยังคงดำรงอยู่ ความทุกข์ร้อนเรื่องปากท้องของชาวบ้านยังคงไม่ได้รับการแก้ไข - โจทย์สำคัญของขบวนการนี้ปัจจุบันคือ จะพัฒนาขบวนการอย่างไรให้มีพลังต่อรองทางการเมืองในยุคสมัยใหม่ได้มากขึ้น จะทำอย่างไรให้ขบวนการสิทธิชุมชนเชื่อมต่อกับกลไกการเมืองแบบเลือกตั้งทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่นเพื่อสร้างทางเลือกในการต่อรองทางการเมืองได้มากขึ้น ผู้วิจัยมองว่า การต่อสู้ด้านสิทธิชุมชนยังคงมีความสำคัญอยู่มาก และเป็นโจทย์สำคัญที่จำเป็นต้องได้รับการขบคิด ไม่ควรถูกปล่อยลอยแพไว้กลางทะเลทรายแห่งความยินดีปีศาจกับการเมืองแบบเลือกตั้ง ซึ่งผู้วิจัยไม่ปฏิเสธว่าสามารถตอบสนองต่อสวัสดิการสังคม สามารถเพิ่มอำนาจการเมืองและเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจให้กับชาวบ้านได้จริง แต่สำหรับสังคมที่แสวงหาความเป็นธรรมแล้ว นโยบายเหล่านี้ยังไม่เพียงพอ ปัญหาด้านการจัดการทรัพยากรระหว่างรัฐ ทูน และชาวบ้าน ยังมีความสำคัญ และควรได้รับการเหลียวแลอย่างจริงจังจากสังคมประชาธิปไตย

ในการศึกษาพฤติกรรมทางการเมืองของชาวบ้านนาใหญ่ ผู้วิจัยได้ปรับใช้แนวทางการสำรวจโดยไม่ลากเส้นแบ่งที่ชัดเจนระหว่างการเมืองในชีวิตประจำวันกับการเมืองแบบเลือกตั้งตามจากการศึกษาหมู่บ้านเทียนของแอนดรู วอลด์เกอร์ กระนั้นก็ตาม จากการวิจัยนี้มีข้อโต้แย้งบางประการกับ "รัฐธรรมนูญชาวบ้าน" ฉบับบ้านเทียน ที่มองชาวบ้านมักจะสนับสนุนผู้สมัคร "คนบ้านเฮา" สามารถปรับแต่งให้เหมาะกับบริบทแวดล้อมและขนาดการเลือกตั้งที่มาพร้อมกับความคาดหวังของชาวบ้านต่อการปกป้องและการดลบันดาลผลประโยชน์ต่างๆ จากการนักการเมืองด้วย ซึ่งการอธิบายการแสดงออกทางการเมืองของคนชนบทในลักษณะเช่นนี้ของแอนดรู วอลด์เกอร์ ได้บดบังความเป็นการเมืองคนชนบทและไม่สะท้อนถึงความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในอาณาบริเวณหมู่บ้านมากนัก อีกนัยคือยังคงเป็นการนำเสนอวัฒนธรรมทางการเมืองของคนชนบทในลักษณะที่เป็นเอกภาพไม่ต่างจากแนวทางการศึกษาก่อนหน้านี้มากนัก ทั้งนี้ ชาวบ้านนาใหญ่มีรัฐธรรมนูญของหมู่บ้านไม่แตกต่างไปจากชาวบ้านเทียน แต่ด้วยหมู่บ้านนาใหญ่กำลังเผชิญกับสถานะขาดสมดุลทางอำนาจทางการเมืองระหว่างผู้นำชุมชนหรือผู้ใหญ่บ้านกับชาวบ้าน เกิดความขัดแย้งและการเผชิญหน้าระหว่างผู้ใหญ่บ้านกับชาวบ้านที่ทวีความรุนแรงต่อเนื่อง ด้วยเหตุนี้ นักการเมืองที่เป็น "คนบ้านเฮา" เป็น "คนบ้านเดียวกัน" ที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับผู้ใหญ่บ้านซึ่งลงสมัครรับเลือกตั้งสมาชิกองค์การบริหารส่วนจังหวัดจึงไม่ได้รับการสนับสนุนจากชาวบ้านนาใหญ่มากนัก เพราะ ณ เวลาที่ชาวบ้านนาใหญ่บางส่วนตัดสินใจเลือกตั้ง ความไม่ลงตัวทางการเมืองภายในหมู่บ้านที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตประจำได้ถูกบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับล่าสุดของชาวบ้านเป็นที่เรียบร้อยแล้ว และได้ทำหน้าที่กำกับการตัดสินใจลงคะแนนเสียงเลือกตั้งโดยให้ความสำคัญกับการจัดสมดุลทางอำนาจทางการเมืองภายในหมู่บ้านหลายๆ กับกรมมองเห็นโอกาสและผลประโยชน์ที่ชาวบ้านจะได้รับจากนักการเมือง ซึ่งผลการเลือกตั้งที่ออกมาปรากฏว่าชาวบ้านนาใหญ่จำนวนหนึ่งไม่ได้มอบคะแนนเสียงให้กับนักการเมืองที่เป็น "คนบ้านเฮา" และชาวบ้านนาใหญ่อีกจำนวนหนึ่งได้ตัดสินใจมอบคะแนนเสียงเลือกตั้งให้กับนักการเมืองที่เป็น "คนบ้านเฮา" เป็น "คนบ้านเดียวกัน" เพราะมีผลประโยชน์ทางการเมืองร่วมกัน หรือมองเห็นโอกาสที่จะได้รับจากนักการเมือง เป็นต้น

ถึงแม้ว่า ผู้วิจัยจะมีข้อโต้แย้งตามที่ได้กล่าวไปแล้ว ว่านักการเมืองที่เป็น "คนบ้านเฮา" หรือ "คนบ้านเดียวกัน" ไม่ได้ส่งผลในทางบวกต่อคะแนนเสียงเลือกตั้งเสมอไป เพราะยังมีบริบทแวดล้อมภายในหมู่บ้านที่เกิดขึ้นในมิติอื่นๆ ที่ทำหน้าที่กำกับอยู่ด้วย กระนั้นก็ตาม ผู้วิจัยไม่ได้ปฏิเสธการมีอยู่ของรัฐธรรมนูญชาวบ้านนาใหญ่ หรือ "รัฐธรรมนูญวัฒนธรรม" ของ

นิธิ เอียวศรีวงศ์²¹ นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังต้องการเสนอให้พิจารณาถึงคุณูปการจากกรณีศึกษาหมู่บ้านเทียนของวอลค์เกอร์ ที่ให้ความสำคัญกับสำรวจปฏิบัติการทางการเมืองในชีวิตประจำวัน ในฐานะเป็นวิธีวิทยาในการศึกษาการเมืองชนบท ที่สามารถทะลุทะลวงข้อจำกัดของการศึกษาที่มุ่งเน้นการสำรวจเฉพาะระดับปรากฏการณ์ทางการเมือง อาทิ การเมืองแบบตัวแทน การเมืองภาคประชาชน และการเมืองของคนเสื้อแดง ฯลฯ ซึ่งมักสะท้อนภาพการแสดงทางการเมืองของคนชนบทว่า มีความเป็นเอกภาพและมีความอันหนึ่งกันเดียวกันซึ่งบดบังการต่อสู้ – การต่อรอง-ความขัดแย้งทางการเมืองที่เกิดขึ้นเป็นปกติในวิถีชีวิตประจำวันของสังคมหมู่บ้าน

ในการศึกษาการแสดงออกทางการเมืองของชาวบ้านนาใหญ่ ผู้วิจัยได้ปรับใช้แนวทางการศึกษาของวอลค์เกอร์ เพื่อให้สัมพันธ์กับการสังเกตการณ์พฤติกรรมทางการเมืองแบบไม่เป็นการที่เกิขึ้นอย่างเปิดเผยและปิดลับในวิถีชีวิตประจำวันของชาวบ้าน อาทิ ลักษณะน้ำเสียงในการพูดคุย การนิทา เรื่องเล่าหรือข่าวลือเล่าแบบปากต่อปากที่ถูกส่งกันภายในชุมชน ความขัดแย้ง ความคับข้องใจ การต่อต้าน ความร่วมมือ ซึ่งได้แสดงให้เห็นชัดเจนว่าความสัมพันธ์ของสังคมหมู่บ้านนาใหญ่ไม่ได้ดำรงอยู่ด้วยอยู่ความสมัคครสมานสามัคคีและมีความเป็นหนึ่งเดียวกันมากนัก แต่ทว่าความสัมพันธ์หลักของสังคมหมู่บ้านดำรงอยู่ภายใต้ความขัดแย้ง-การต่อสู้-การต่อรองทางการเมืองอันเป็นแบบแผนปกติในชีวิตประจำวันของผู้คน ยิ่งไปกว่านั้น การแสดงออกทางการเมืองที่เป็นแบบแผนปกติในชีวิตประจำวันยังมีอิทธิพลโดยตรงถึงการตัดสินใจเข้าร่วมการเคลื่อนไหวทางการเมืองและการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งระดับท้องถิ่น ในฐานะที่เป็นช่องทางทางการเมืองของชาวบ้านนาใหญ่ผ่านช่องทางที่มีอย่างหลากหลาย เพื่อให้พวกเขาสามารถกำกับตรวจสอบและมีอำนาจต่อรองกับกลุ่มการเมืองต่างๆ เพื่อเข้าไปมีส่วนร่วมในขบวนการการตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดสรรทรัพยากรภายในหมู่บ้านมากยิ่งขึ้นด้วย ซึ่งการขับเคลื่อนทางการเมืองอย่างเข้มข้นที่เกิดขึ้นในอาณาบริเวณหมู่บ้านและที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตประจำวันของ

²¹ “รัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรม” เป็นข้อกำหนดของความสัมพันธ์เชิงอำนาจภายในสังคมที่เกิดจากบุคคลและสถาบันต่างๆ ในสังคมที่ได้ต่อสู้ชิงและรักษาสถานะแห่งอำนาจมาเป็นเวลายาวนานจนทำให้เกิดการยอมรับร่วมของผู้คนในสังคมนั้น และกลายเป็นประเพณีทางการเมืองการปกครอง ซึ่งรัฐธรรมนูญนี้ไม่ใช่สิ่งที่จะดำรงอยู่อย่างแน่นอนตายตัว เพราะหน่วยในสังคมดำรงอยู่ภายใต้การต่อสู้-ต่อรอง ตลอดเวลา ด้วยเหตุนี้รัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรมจึงมีความยืดหยุ่นและสามารถเปลี่ยนแปลงไปตามทิศทางของสังคมและสามารถสะท้อนถึงวัฒนธรรมทางการเมืองของสังคมได้อย่างแท้จริง ซึ่งรัฐธรรมนูญฉบับลายลักษณ์อักษรหรือรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยควรจะต้องมีความสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรม เพื่อให้การเมืองการปกครองสอดคล้องกับวัฒนธรรมทางการเมืองของสังคม เพราะหากไม่เป็นเช่นนั้นการศึกษารัฐธรรมนูญฉบับลายลักษณ์อักษรก็เกิดขึ้นได้ง่ายดาย ที่มา: นิธิ เอียวศรีวงศ์. ชาติไทย เมืองไทย แบบเรียน และอนุสาวรีย์ : ว่าด้วยวัฒนธรรมรัฐและรูปการจิตสำนึก. มติชน, 2547.

ชาวบ้านได้สะท้อนชัดเจนว่า การตื่นตัวทางการเมืองของผู้คนในชนบทไม่ใช่สิ่งที่เพิ่งเกิดขึ้นในขบวนการภาคประชาชน ไม่ได้เพิ่งเกิดในยุคสมัยของทักษิณและเสื้อแดง และไม่ได้เกิดจากการกำกับของปัจจัยภายนอกเพียงเท่านั้น หากแต่ปัจจัยภายในหมู่บ้านโดยเฉพาะความขัดแย้ง การต่อสู้ และการต่อรองทางการเมืองต่างหากที่เป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญประการหนึ่งที่ได้รับ การสำรวจในการศึกษาวัฒนธรรมทางการเมืองของคนชนบทด้วย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กาญจน์มณี ศรีศาลภาพ และ ณรงค์ชัย ปัญญา นทชัย. กระตุ้นเศรษฐกิจจากหญ้า สาระพัดโครงการ
เพื่อคนจน. ทักษิณบนบัลลังก์นายกรัฐมนตรี, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกหญ้ากรู๊ป, 2547
- กรุงเทพธุรกิจออนไลน์. การเปิดหมู่บ้านเสื้อแดง. [ออนไลน์]. 2555.แหล่งที่มา:<http://www.bangkokbiznews.com/home/detail/politics/opinion/movement/20120517/452089/การเปิด-หมู่บ้านเสื้อแดง.html>
- กรุงเทพธุรกิจออนไลน์. เปิดบทวิเคราะห์การเมือง ธีรยุทธ บุญมี ฉบับเต็ม ผ่าทางตันการเมืองไทย.
[ออนไลน์].2555. แหล่งที่มา:<http://www.bangkokbiznews.com/home/detail/politics/politics/20120318/442283/เปิดบทวิเคราะห์ธีรยุทธผ่าทางตันการเมืองไทย.html>
- กองบรรณาธิการจุลนิติ นิติราษฎร์ นิติศาสตร์เพื่อราษฎร. บทสัมภาษณ์รองศาสตราจารย์ ดร.วร
เจตน์ ภาคีรัต เรื่อง “การสร้างพลเมืองกับการพัฒนาประชาธิปไตยไทย. [ออนไลน์].
2553.แหล่งที่มา : <http://www.enlightened-jurists.com/page/179>
- จักรกริช สังขมณี. ย้อนคิดว่าด้วยชีวิตทางการเมืองของชาวบ้าน:การเมืองในชนบทที่มากกว่าการ
เลือกตั้งและขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม. ใน วารสารสังคมวิทยา มานุษยวิทยา,
อนุสรณ์ อุณโณ บรรณาธิการ, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555.
- คำ ผกา. And I Won't Bite, ใน Red Why: ทำไมแดง สังคมไทย ปัญหา และความเป็นมาของคน
เสื้อแดง. กรุงเทพฯ: Open books, 2553.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน: ข้อเสนอทางทฤษฎีในบริบทต่างสังคม. กรุงเทพฯ:
อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง , 2548.
- ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ. แลได้สี่ทศวรรษ: ความเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และ
พัฒนาการทางการเมือง (ในช่วงเวลา 2490-2536). กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยเพื่อการ
พัฒนาประเทศไทย, 2536.
- ชนิดา อาคมวัฒน์. ผลกระทบของการกระจายอำนาจที่มีต่อโครงสร้างอำนาจท้องถิ่น: ศึกษา
เปรียบเทียบองค์การบริหารส่วนตำบล, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการ
ปกครอง ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554.
- ชลธิรา สัตยาวัฒนา (บรรณาธิการ). พลวัตสิทธิชุมชน : กระบวนทัศน์ทางมานุษยวิทยา. กรุงเทพฯ
: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2546.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฟาร. วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกสิทธิ์และความ
เป็นอื่น. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิภาษา, 2554.

ณัฐพงศ์ จิตนิรันต์. รหัสชุมชน: พื้นที่ อัตลักษณ์ ภาพแทนความจริงและหลังสมัยใหม่.
มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2548.

ณัฐพงศ์ จิตนิรันต์. ชุมชนในวาทกรรมการพัฒนา. ใน วารสารปริชาต, (ตุลาคม 2545 – มีนาคม
2546).

ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์ และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง
สังคม และวัฒนธรรมในหมู่บ้านอีสาน กรณีบ้านนาป่าหนวด. คณะมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยชิงแก่น, 2529.

ดุษฎี กาฬอ่อนศรี และ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และ
วัฒนธรรมในหมู่บ้านอีสาน กรณีบ้านบ้านชาวเยอ. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2530.

ธิดา ถาวรเศรษฐ. เรื่องของหมู่บ้านเสื้อแดงและการก้าวเดินของประชาชน. [ออนไลน์]. 2555.
แหล่งที่มา: http://uddred.blogspot.com/2012/03/blog-post_06.html

ธีรพงศ์ เกตุมณี. การสร้างความทรงจำร่วมกับตัวตนใหม่ของชาวบ้านเสื้อแดงในชนบทเชียงใหม่.
ใน การเมืองของราษฎรไทยยุคหลัง(หลัง)ทักษิณ, เชียงใหม่: วนิดาการพิมพ์, 2555.

ธีรยุทธ บุญมี. บทวิเคราะห์การเมืองระบอบทักษิณ(ไทยรักไทย). [ออนไลน์].
แหล่งที่มา : <http://61.47.2.69/~midnight/midnight2545/document9789.html>

ธีระภัทรา เอกผาศัยสวัสดิ์. ชุมชนศึกษา = Community study. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. การเมืองของเสื้อแดง. กรุงเทพฯ: openbooks, 2553.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. การเมืองในเสื้อแดง. [ออนไลน์]. 2555. แหล่งที่มา: [http://www.matichon.
co.th/news_detail.php?newsid=1341805539&grpid=03&catid=03](http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1341805539&grpid=03&catid=03)

นิธิ เอียวศรีวงศ์. ขบวนการคนเสื้อแดงกับสังคม-การเมืองไทย (1). [ออนไลน์]. 2554. แหล่งที่มา :
[http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1316417310&grpid=no&
catid=02](http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1316417310&grpid=no&catid=02)

นิธิ เอียวศรีวงศ์. ขบวนการคนเสื้อแดงกับสังคม-การเมืองไทย (2). [ออนไลน์]. 2554. แหล่งที่มา :
[http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1317037798&grpid&catid
=02&subcatid=0207](http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1317037798&grpid&catid=02&subcatid=0207)

นิธิ เอียวศรีวงศ์. ชนบท-ภาพที่เปลี่ยนไป. [ออนไลน์]. 2555.

แหล่งที่มา : <http://botkwamdee.blogspot.com/2012/02/n-rural.html>

นิธิ เอียวศรีวงศ์. รากหญ้าสร้างบ้าน ชนชั้นกลางสร้างเมือง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2552.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. ระบบนิเวศน์ใหม่ ทางการเมือง, [ออนไลน์]. 2555. แหล่งที่มา: [http://www.](http://www.maticchon.co.th/news_detail.php?newsid=1340007330&grpId=03&catid=03)

[maticchon.co.th/news_detail.php?newsid=1340007330&grpId=03&catid=03](http://www.maticchon.co.th/news_detail.php?newsid=1340007330&grpId=03&catid=03)

บุญเทียน ทองประสาน. แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในงานพัฒนา. กรุงเทพฯ: สภาคาทอโลกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 2531.

บุญเลิศ วิเศษปรีชา. ภาคีความร่วมมือในการพัฒนา: หลักการกับความเป็นจริง. ใน จากรากหญ้าสู่โลกาภิวัตน์: 60 ปี สุริยชัย หวันแก้ว, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552.

บุษอริ ยี่หมะ. นโยบายหาเสียงแนวประชานิยมกับอำนาจทางเศรษฐกิจ : การศึกษาเชิงเศรษฐกิจการเมืองเกี่ยวกับความสำเร็จในการเลือกตั้งของพรรคไทยรักไทย. ปริญญาดุษฎีนิพนธ์, คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

ประพาส ปิ่นตบแต่ง. การลุกขึ้นสู้ของชนฮอดหญ้า บทวิเคราะห์ในมิติการเมือง. ใน Red Why: ทำไมแดง สังคมไทย ปัญหา และความเป็นมาของคนเสื้อแดง, กรุงเทพฯ: Openbooks, 2553.

ประจักษ์ ก้องกีรติ. การเมืองว่าด้วยการเลือกตั้ง: วาทกรรม อำนาจ และพลวัตชนบทไทย. สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน, 2555.

ประจักษ์ ก้องกีรติ. นิทานสอนใจว่าด้วยความโง่ จน เจ็บของผู้เลือกตั้งชนบท: มายาคติและอคติของนักรัฐศาสตร์ไทย. คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551.

ปธาน สุวรรณมงคล. การกระจายอำนาจ แนวคิดและประสบการณ์จากเอเชีย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554.

ประภาส ปิ่นตบแต่ง. การเมืองบนท้องถนน 99 วัน สมัชชาคนจน และประวัติศาสตร์การเดินขบวนชุมชนประท้วงในสังคมไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ต้นตำรับ, 2541.

ประภาส ปิ่นตบแต่ง. การลุกขึ้นสู้ของคน "ฮอดหญ้า"; บทวิเคราะห์ในเชิงมิติการเมือง. ใน Red Why: ทำไมแดง สังคมไทย ปัญหา และความเป็นมาของคนเสื้อแดง, กรุงเทพฯ: Openbooks, 2553.

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. กรุงเทพฯ: อูษาการพิมพ์, 2543.

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ. วิถีใหม่แห่งการพัฒนา: วิถีวิทยาการศึกษาสังคมไทย, กรุงเทพฯ: โครงการส่งเสริมองค์การพัฒนาเอกชนไทย, 2537.

ประยงค์ วรรณค์และคณะ. แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในสังคมไทย. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์, 2555.

ผาสุก พงษ์ไพจิตร. จุดเปลี่ยนชนบท จุดเปลี่ยนฐานการเมือง อภิปราย ณ สมาคมนักข่าว
นักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย. คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553

ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคณะวิจัย. วิถีชีวิต วิถีสู้: ขบวนการประชาชนร่วมสมัย. สำนักพิมพ์ตรีสิน, 2545.

พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์. เรารู้จักนโยบายประชานิยมของไทยรักไทยเท่ากับที่ชาวบ้านรู้จักหรือไม่.
แหล่งที่มา: <http://www.onopen.com/2006/01/979>

พิศมัย พึ่งวิกรัย. การเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนชนบทในภาคกลางอัน
เนื่องมาจากการพัฒนาอุตสาหกรรม. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต,
ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.

ฟิลิป เอิร์ช. หมู่บ้านสู่รัฐ-รัฐสู่หมู่บ้าน. ใน รัฐกับหมู่บ้านในไทยศึกษา, โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533.

มติชนออนไลน์. สิ้นอกดีแฉ"อุดร-ขอนแก่น" หมู่บ้านแดงพริบ "หนองहुลิง"ต้นแบบ "สารคาม"ก็เพิ่ง
เปิด. [ออนไลน์]. 2554 แหล่งที่มา: [http://www.matichon.co.th/newsdetail.php?
newsid=1307504735&grpId=01&catid=&subcatid=](http://www.matichon.co.th/newsdetail.php?newsid=1307504735&grpId=01&catid=&subcatid=)

มติชนออนไลน์. อภิชาติ สถิตนิรามัย เจาะรหัสดีเอ็นเอ "เสื้อแดง" 54. [ออนไลน์]. 2554.
แหล่งที่มา: [http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1296195679
&grpId=01&catid=02](http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1296195679&grpId=01&catid=02)

มัชฌิมา ชนะหทัย. ความคาดหวังของประชาชนต่อบทบาทผู้นำการเมืองท้องถิ่น: กรณีศึกษา
เทศบาลนครเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองและการ
ปกครองมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2548.

มณีมัย ทองอยู่. การเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจชาวนาไทย กรณีชาวนาลุ่มน้ำพอง. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์สร้างสรรค์ จำกัด, 2546.

ยศ สันตสมบัติและคณะ. วิธีการศึกษาเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านไทย: รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์.
กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2546.

ยศ สันตสมบัติ. สิทธิชุมชน: พัฒนาการและการปรับกระบวนการทัศน์ทางมานุษยวิทยา. ใน พลวัตสิทธิ
ชุมชน: กระบวนทัศน์ทางมานุษยวิทยา, กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2546.

- ยุคติ มุกดาวิจิตร. เงินไม่ใช่ปัจจัยชี้ขาดการเลือกตั้ง มานุษยวิทยาการเมืองของการซื้อเสียง. ใน การเมืองของราษฎรไทยยุคหลัง(หลัง)ทักษิณ, เชียงใหม่: วนิดาการพิมพ์, 2555.
- ยุคติ มุกดาวิจิตร. อ่าน 'วัฒนธรรมชุมชน': วาทศิลป์และการเมืองของชาติพันธุ์แนววัฒนธรรมชุมชน. กรุงเทพฯ: ฟ้ายั่ว, 2548.
- ยุทธนา แสงชัด. การเลือกผู้นำท้องถิ่นในชุมชนชนบท. วิทยานิพนธ์ปริญญาสาขาวิชาการศึกษานอกระบบ, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2554.
- วรพจน์ พันธุ์พงศ์ และธิดา มีแต่้ม. สัมภาษณ์ วรเจตน์ ภาศิริรัตน์. ใน ความมืดกลางแสงแดด, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บางลำพู, 2555.
- วิยุทธ์ จำรัสพันธุ์. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของภาคอีสาน ในช่วง 1950-1990. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2536.
- เวียงรัฐ เนติโพธิ์. โครงการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น : ผลกระทบต่อโครงการสร้างอำนาจในระดับท้องถิ่น : โครงการย่อยที่ 1. คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552.
- ศิริโรจน์ คล้ามไพบูลย์. มรณสักขีสันติสยาม: สุนทรียะชัดขึ้นสู่พหุภาพ หลังความตายเดือน พฤษภาคม. ใน Red Why:ทำไมแดง สังคมไทย ปัญหา และความเป็นมาของคนเสื้อแดง, กรุงเทพฯ: Openbooks, 2553.
- สถิต นิยมญาติ. สังคมวิทยาการเมือง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2524.
- สนธยา พลศรี. หลักสังคมวิทยา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2545.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. สังคมวิทยาชนบท วิถีวิจัย ทฤษฎี และการเปลี่ยนแปลงในสังคมชนบทไทย. ภาควิชาสังคมศาสตร์, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2552.
- สุภางค์ จันทวานิช. ทฤษฎีสังคมวิทยา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554.
- สุวิทย์ ธีรศาสตร์. ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสาน 2488-2544. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์ จำกัด, 2546.
- สุวิทย์ ธีรศาสตร์ และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมในหมู่บ้านอีสาน กรณีบ้านโนนตะแบก. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยชิงแก่น, 2529.

- อนุสรณ์ อุณโณ. ขบวนการเกษตรกรรมยั่งยืนในสังคมไทยและการเมืองของงานเขียนเกษตรกรรมยั่งยืน. ฝ่ายสนับสนุนและประสานงานวิจัย, มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย), 2546.
- อภิชาติ สถิตนิรามัย. เสื้อแดงคือใคร: มือบเต็มเงิน ไพร่ หรือชนชั้นกลางใหม่ กับทางแพร่งสังคมไทย. ใน Red Why: ทำไมแดง สังคมไทย ปัญหา และความเป็นมาของคนเสื้อแดง, กรุงเทพฯ: Openbooks, 2553.
- อรรถพล วงศ์ชัย. การเคลื่อนไหวทางสังคมกลุ่มเครือข่ายสุราพื้นบ้าน: กรณีเครือข่ายสุราพื้นบ้านกิ่งอำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่ และอำเภอสอง จังหวัดแพร่. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2550.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. บทบาทของนักวิจัยและทุนวิจัยอเมริกันในการสร้างกระบวนทัศน์ด้านไทยศึกษา. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2538.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. วิถีคิดเชิงซ้อนในการวิจัยชุมชน : พลวัตและศักยภาพของชุมชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2544.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. ประชาธิปไตยสองระดับ: ความคิดขึ้นจากการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาท้องถิ่น, 2542.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. สองนคราประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คบไฟ, 2552.
- แอนดรู วอล์คเกอร์. บทนำ: ว่าด้วย ชาวนา อำนาจ และ สังคมการเมือง. แปลโดย จักรกริช สังขมณี. ใน ชาวนาการเมือง: อำนาจในเศรษฐกิจชนบทสมัยใหม่ของไทย, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน, 2556. (กำลังจัดพิมพ์)
- เสนีย์ คำสุข. ปัญหา การพัฒนา ประชาธิปไตยไทย. สถาบันพระปกเกล้า: 2550.
- สำนักข่าวประชาไท. ผู้ว่าฯ อุดร สั่งปลดป้ายหมู่บ้านเสื้อแดง. [ออนไลน์]. 2554. แหล่งที่มา: <http://prachatai.com/journal/2011/07/35805>
- สำนักข่าวประชาไท. พฤษุ์ เถาถวิล: หมู่บ้านคนเสื้อแดงกับการเมืองไทย. [ออนไลน์]. 2555. แหล่งที่มา: <http://prachatai.com/journal/2012/02/39326>
- สำนักข่าวประชาไท. ฟังเสียงนคราชนบทวิเคราะห์นโยบายไทยรักไทย. [ออนไลน์]. 2549. แหล่งที่มา: <http://prachatai.com/journal/2006/03/7974>
- สำนักข่าวประชาธรรม. ปิ่นแก้วยกงานวิจัยได้แนวคิด "คนชั้นกลางระดับล่าง" ที่เสื้อแดงเป็นพหุลักษณะข้ามชนชั้น. [ออนไลน์]. 2554. แหล่งที่มา : http://www.prachatham.com/detail.htm?code=i1_05092011_01

สำนักข่าวประชาธรรม. นักวิชาการญี่ปุ่นชี้ "เสื้อแดง" กำลังสร้าง "ชาติใหม่" ต้าปัญญาชนไทยยก
ย่อง "ชนชั้นกลาง" เกินจริง. [ออนไลน์]. 2554. แหล่งที่มา : http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1315478624&grpid=no&catid=02

สำนักข่าวประชาธรรม. วิจารณ์งานรอกหญ้า 100 % นักวิชาการเห็นพ้อง คำถามไม่คลุม แต่ช่วย
ยืนยันชนบทเปลี่ยนไปแล้ว. [ออนไลน์]. 2555. แหล่งที่มา : http://www.prachatham.com/detail.htm?code=n2_23032012_01

สำนักข่าวประชาธรรม. อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ และ "ปิ่นแก้ว" มองเสื้อแดงเป็นขบวนการเมือง.
[ออนไลน์]. 2554. แหล่งที่มา : http://www.prachatham.com/detail.htm?code=i1_08092011_03

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. สิทธิชุมชนตามรัฐธรรมนูญ. 2555.

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. ความรุนแรงที่รัฐกระทำต่อประชาชน. [ออนไลน์]. 2554.
แหล่งที่มา: <http://www.bangkokbiznews.com/home/detail/politics/opinion/attachak/20110715/400311/ความรุนแรงที่รัฐกระทำต่อประชาชน.html>

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. ทางเลือกสู่อนาคตของสังคมไทย. [ออนไลน์]. 2555).

แหล่งที่มา: <http://www.bangkokbiznews.com/home/detail/politics/opinion/attachak/20120127/432313/ทางเลือกสู่อนาคตของสังคมไทย.html>

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. ทางเลือกสู่อนาคตของสังคมไทย 2. [ออนไลน์]. 2555).

แหล่งที่มา: [http://www.bangkokbiznews.com/home/detail/politics/opinion/attachak/20120203/433820/ทางเลือกสู่อนาคตของสังคมไทย-\(2\).html](http://www.bangkokbiznews.com/home/detail/politics/opinion/attachak/20120203/433820/ทางเลือกสู่อนาคตของสังคมไทย-(2).html)

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. ทางเลือกสู่อนาคตของสังคมไทย (จบ). [ออนไลน์]. 2555).

แหล่งที่มา: [http://www.bangkokbiznews.com/home/detail/politics/opinion/attachak/20120210/435238/ทางเลือกสู่อนาคตของสังคมไทย-\(จบ\).html](http://www.bangkokbiznews.com/home/detail/politics/opinion/attachak/20120210/435238/ทางเลือกสู่อนาคตของสังคมไทย-(จบ).html)

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. พลังสีแดง : การจัดตั้งของภาคการผลิตไม่เป็นทางการ (2). [ออนไลน์].

2553 แหล่งที่มา : [http://www.bangkokbiznews.com/home/detail/politics/opinion/attachak/20100409/109883/พลังสีแดง:-การจัดตั้งของภาคการผลิตไม่เป็นทางการ-\(2\).html](http://www.bangkokbiznews.com/home/detail/politics/opinion/attachak/20100409/109883/พลังสีแดง:-การจัดตั้งของภาคการผลิตไม่เป็นทางการ-(2).html)

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. พลังสีแดง : การจัดตั้งของภาคการผลิตไม่เป็นทางการ (3). [ออนไลน์].

2553. แหล่งที่มา : <http://www.bangkokbiznews.com/home/detail/politics/opinion>

/attachak/20100416/109990/พลังสี่แดง--การจัดตั้งของภาคการผลิตไม่เป็นทางการ-
(3).html

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. หกทศวรรษของความเปลี่ยนแปลงชนบท. [ออนไลน์]. 2554.

แหล่งที่มา : <http://www.midnightuniv.org/หกทศวรรษของความเปลี่ยนแปลง>,

แอนดรู วอล์คเกอร์. รัฐธรรมนูญชาวบ้าน: พื้นที่วัฒนธรรมทางการเมืองในชีวิตประจำวัน ตอนที่ 1.

แปลโดย พรรณพิไล กิจสุดแสง. [ออนไลน์]. 2550. แหล่งที่มา : <http://61.47.2.69/~midnight/midnight2544/0009999639.html>

แอนดรู วอล์คเกอร์. รัฐธรรมนูญชาวบ้าน: พื้นที่วัฒนธรรมทางการเมืองในชีวิตประจำวัน ตอนที่ 2.

แปลโดยพรรณพิไล กิจสุดแสง. [ออนไลน์]. 2550. แหล่งที่มา : <http://61.47.2.69/~midnight/midnight2544/0009999638.html>

เอกสารการสอนชุดวิชา 11111 สังคมและวัฒนธรรมไทย. สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2533.

ภาษาอังกฤษ

Andrew Walker. Tai lands and Thailand : community and state in Southeast Asia, Singapore: NUS Press, 2009.

Anyarat Chattharakul. Thai Electoral Campaigning: Vote-Canvassing Networks and Hybrid Voting, Journal of Current Southeast Asian Affairs, 2010.

Naruemon Thabchumpon and McCargo Duncan. Not Just Poor Farmers: Urbanized Villagers in the 2010 Thai Redshirt Protests. Asian Survey, 2010.

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาววิภาวดี พันธุ์ยางน้อย สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีสาขาวิชาวารสารศาสตร์ ปี พ.ศ. 2550 เข้าทำงานด้านสิ่งแวดล้อมและงานด้านการพัฒนาในพื้นที่อุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ- ปุย และเมืองเชียงใหม่ระหว่างปี พ.ศ. 2550-2553 ทำงานด้านการรณรงค์ การเคลื่อนไหว การให้ความช่วยเหลือด้านสิทธิมนุษยชน ด้านมนุษยธรรม แก่แรงงานข้ามชาติและผู้หนีภัยการสู้รบจากประเทศพม่า ระหว่างปี พ.ศ. 2553-2555 และในช่วงเวลาเดียวกันนี้ (ปี พ.ศ. 2554) ได้มีโอกาสทำงานข้อมูลเหตุการณ์สลายการชุมนุมทางการเมืองบริเวณศาลากลางจังหวัดอุดรธานี และข้อมูลผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ดังกล่าว อาทิ เสียชีวิต ได้รับบาดเจ็บ สูญหาย ถูกจับกุม คุมขัง ฯลฯ